

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums

Rīga 2020

Latvijas Republikas
Valsts kontrole

Revīzijas ziņojums

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru
izvērtējums

2020.gada 23.decembris

Lietderības revīzija “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas
efektivitāte”

Revīzija veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Otrā revīzijas departamenta 2019.gada 19.augusta
revīzijas uzdevumu Nr. 2.4.1-34/2019.

Vāka noformējumā izmantota fotogrāfija no tīmekļa vietnes: <http://depositphotos.com>,
Lady Justice, Frankfurt, Author fcarucci, ID 2579329

Cienījamais lasītāj!

Vēlamies iepazīstināt ar Valsts kontroles veikto revīziju par noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošiem faktoriem.

Šī revīzija ir Valsts kontroles ieguldījums tiesiskuma stiprināšanā un noslēdz pēdējo gadu laikā veikto revīziju ciklu. Jau 2017.gadā divās Valsts kontroles revīzijās tika vērtēta pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā¹ un tas, kā mainījusies tiesu darbības efektivitāte pēc īstenotajām reformām². Turpmākajos gados aktīvi sekots līdzī revīzijās sniegto ieteikumu ieviešanai. Saskatot, ka aizvien netiek risinātas būtiskas problēmas, mēs uzņēmāmies veikt šo revīziju, atsaucoties Ministru kabineta aicinājumam un atbalstot Krišjāņa Kariņa vadītās valdības rīcības plānā noteiktos pasākumus.

Revīzijā pārsteidza tas, cik “ielaistas” ir problēmas situācijā, kad krimināltiesiskā sistēma teorētiski varētu darboties kā vienota komanda. Gan tiesību zinātnieki, gan jomas profesionāļi gadiem ir runājuši par vienotas izpratnes trūkumu gan Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu piemērošanā, gan trūkumiem iesaistīto iestāžu sadarbībā. Arī starptautisko organizāciju eksperti, veicot Latvijas novērtējumu, regulāri ir vēršusi uzmanību uz to, ka problēma nav tiesiskajā regulējumā, bet gan nespējā to piemērot. Tomēr pirmie soļi vismaz vienas no sarežģītajām tiesību normām iedzīvināšanai praksē sekoja tikai pēc tam, kad Latvijai draudēja nopietnas sankcijas, t.i. “ārēja spiediena” rezultātā.

Noziedzības novēršanas padomes pilnvaru paplašināšana, tai kļūstot par sadarbības formātu starp izpildvaras un tiesu varas institūcijām, varētu ieviest pozitīvas pārmaiņas. Tāpēc Valsts kontrole priekšlikumus konstatēto problēmu risināšanai sniedz padomei, sagaidot, ka padomes rīcības plānos tiks ietvertas atbilstošākās darbības, lai pēc iespējas tuvākā nākotnē sajustu reālus uzlabojumus.

Būtisks priekšnoteikums ir sistēmas “atslēgas institūcijas” – Prokuratūras aktīva iesaiste un līdzdalība pirmstiesas kriminālprocesa efektivitātes uzlabošanā, uzņemoties vadošo lomu gan tiesību normu piemērošanas prakses veidošanā, gan izmeklētāju darba vadībā un uzraudzībā, jo īpaši sarežģītu un valsts intereses sevišķi skarošu kategoriju kriminālprocesos. Tāpēc Prokuratūras darbības organizācijai un vadībai Valsts kontrole pievēršās padziļināti, savu redzējumu par institūcijas tālāko attīstību sniedzot atsevišķā ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”.

Vēl viens būtisks un pēc iespējas drīzāk risināms jautājums ir saistīts ar kriminālprocesa “e-lietu”. Lai izvirzītais mērķis digitalizēt kriminālprocesu, tā padarot efektīvākus izmeklēšanas un tiesvedības procesus, nepaliktu tikai “uz papīra”, ir nepieciešami būtiski uzlabojumi E-lietas programmas pārvaldībā. Arī par šo jautājumu Valsts kontrole ir sagatavojusi ziņojumu un sniedz priekšlikumus Noziedzības novēršanas padomei.

Visbeidzot ir jāuzsver, ka Valsts kontrole priekšlikumus iespējamiem problēmu risinājumiem sniedz, pamatojoties uz revīzijā apkopotajiem un analizētajiem tiesību normu piemērotāju un tiesību zinātnieku viedokļiem. Šajā revīzijā Valsts kontrole bija “vidutājs” starp iesaistītajām pusēm un bez jomas profesionāļu atsaucības un iesaistes šī revīzija nebūtu iespējama.

Tāpēc vislielāko pateicību izsaku katram izmeklētājam, tā tiešajam priekšniekam un izmeklēšanas iestāžu struktūrvienību vadītājam, prokuroram, virsprokuroram un tiesnesim, ar ko sadarbojamies. Izsaku pateicību par uzticēšanos, atklājot trūkumus mums, revidentiem, un daloties savā redzējumā par iespējām tos risināt!

Ar cieņu,
departamenta direktore Ilze Grīnhofa

Saturs

Kopsavilkums	6
Galvenie secinājumi	7
Valsts kontroles priekšlikumi	17
Ziņojuma struktūra	25
Ievads jeb kāpēc ir nepieciešams uzlabot noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti?	26
1. Vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī ir nodrošināta normatīvā regulējuma piemērotāju vienota izpratne?	36
2. Vai Kriminālprocesa likuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī nodrošina iespējami ātru un efektīvu pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu?	64
2.1. Vienotas izpratnes trūkums par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai	64
Citi ar apsūdzību kvalitāti saistīti risināmie jautājumi	74
2.2. Kriminālprocesa obligātuma izpratne un iespēju nesākt un neturpināt kriminālprocesu pietiekamība	79
2.3. Procesuālie jautājumi krimināllietu iztiesāšanas stadijā	88
Pierādījumu pārbaudes kārtība iztiesāšanā	89
Ar tiesvedības norisi saistītu jautājumu risināšana tiesas sēdē	97
2.4. Personu tiesību uz aizstāvību īstenošana kriminālprocesā	103
3. Vai Prokuratūras īstenotā pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība un īstenotie pasākumi ir pietiekami, lai nodrošinātu, ka praksē efektīvi, iespējami ātri un kvalitatīvi tiek panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā gadījumā?	110
3.1. Prokurora īstenotā uzraudzība	110
3.2. Vienotas prioritātes Prokuratūrai un izmeklēšanas iestādēm	122

4. Citi būtiski jautājumi, lai sniegtu nepieciešamo atbalstu procesa virzītājiem un uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā....	126
Revīzijas raksturojums, kritēriji un metodes	133
Termini un skaidrojumi	146
Revidējamo vienību viedoklis	148
Tieslietu ministrijas viedoklis	148
Iekšlietu ministrijas viedoklis.....	149
Finanšu ministrijas viedoklis.....	150
Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja viedoklis	151
1. pielikums	152
2.pielikums	154
3. pielikums	159
4.pielikums	161
Atsauces.....	163

Kopsavilkums

Latvijā jautājums par tādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu, kas ietekmē ekonomiskos procesus valstī un tautsaimniecību kopumā, aizvien ir ļoti aktuāls, kaut gan nepieciešamība uzlabot šādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu jau ilgstoši ir atbildīgo iestāžu dienaskārtībā.

To, ka Latvijā ir ilgstoši nerisinātas problēmas kriminālprocesa izmeklēšanā, Valsts kontrole konstatēja 2017.gada revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā³, pēc tam vairākas reizes vēršoties⁴ valdībā par nepieciešamību veikt kompleksu izvērtējumu un pilnībā apzināt kriminālprocesa izmeklēšanas uzraudzības efektivitāti kavējošos faktorus un noteikt risinājumus situācijas uzlabošanai, tajā skaitā izvērtēt, vai Kriminālprocesa likuma regulējumā noteiktais kompetences sadalījums starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru ir Latvijas situācijā optimālākais, lai nodrošinātu efektīvu, mērķtiecīgu, ātru un ekonomisku pirmstiesas izmeklēšanu.

Reaģējot uz Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas (*Moneyval*) 5.novērtēšanas kārtas 2018.gada ziņojumā norādītajiem trūkumiem un uzraudzības statusa noteikšanu Latvijai, 2019.gada septembrī Saeima tiesību aizsardzības iestāžu spēju ekonomisko un finanšu noziegumu atklāšanā un izmeklēšanā stiprināšanu noteica par prioritāti valsts ekonomikai radītā apdraudējuma novēršanai⁵.

Vēl pirms tam, Ministru kabineta 2019.gada 25.jūnija sēdē, tika izskatīts Tieslietu ministrijas sagatavotais informatīvais ziņojums⁶, kura mērķis bija valdības līmenī izlemt jautājumu par turpmākajiem soļiem tiesībsargājošo iestāžu un tiesu varas darbības uzlabošanai ekonomisko noziegumu efektīvākai apkarošanai. Minētajā sēdē Ministru kabinets pieņēma lēmumu aicināt Valsts kontroli izvērtēt iespēju veikt revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesa par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu.

Nemot vērā Valsts kontroles līdz šim veikto darbu un valdības iniciatīvu, kā arī saskatot, ka aizvien pēc būtības netiek risinātas tādas problēmas, kā, piemēram, Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma atšķirīgas interpretācijas iespējas un neskaidrības tā piemērošanā, kā arī problēmas, kas saistītas ar kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību, Valsts kontrole veica šo revīziju.

Revīzijas tvērums

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums

Latvijas Republikas Prokuratūras institucionālā modeļa piemērotības un atbilstības starptautiski atzītai labajai praksei, kā arī darbības organizācijas un vadības funkcijas izvērtējums

E- lietas programmas vadības risku izvērtējums (kriminālprocesa e-lieta)

1. attēls Lietderības revīzijas “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” apjomā vērtētie jautājumi.

Revīzijas mērķis ir pārliecināties, vai spēkā esošais normatīvais regulējums un atbildīgo institūciju darbība tām noteikto funkciju izpildē nodrošina efektīvu noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu. Efektīvu kriminālprocesu virzību kavējošie faktori tika vērtēti pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs (Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldē (turpmāk – ENAP), Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojā (turpmāk – Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojs), Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā (turpmāk – KNAB), Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) Nodokļu un muitas policijā), kā arī Latvijas Republikas Prokuratūrā (turpmāk – Prokuratūra) un tiesās.

Ņemot vērā, ka Prokuratūra ir “atslēgas” institūcija finanšu un ekonomisko noziegumu pirmstiesas kriminālprocesā un valsts apsūdzības uzturēšanā, un tai ir centrālā un vadošā loma krimināltiesiskā un kriminālprocesuālā regulējuma piemērošanā, Valsts kontrole veica atsevišķu revīziju Prokuratūrā, kurā secinātais un sniegtie ieteikumi ir apkopoti revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”. Valsts kontrole vērtēja, kā tiek organizēts Prokuratūras darbs, kā tiek īstenota iestādes vadības funkcija, kā tiek mazināti neefektīva darba riski. Īpašu uzmanību Valsts kontrole pievērta tiesiskā regulējuma prasībām un Prokuratūras institucionālā modeļa piemērotībai, un atbilstībai starptautiski atzītai labajai praksei, vērtējot, vai tiesiskais regulējums un prokuratūras institucionālais modelis nodrošina priekšnoteikumus sekmīgai noziegumu izmeklēšanai un valsts apsūdzības uzturēšanai, kā arī neuzliek ārējus šķēršļus efektīvai Prokuratūras darba organizācijai.

Savukārt, ievērojot izvirzīto mērķi digitalizēt kriminālprocesu, lai padarītu efektīvākus izmeklēšanas un tiesvedības procesus, Valsts kontrole revīzijas ietvaros arī izvērtēja, vai kriminālprocesa “e-lietas” izveidē ir izmantota tāda vadības pieeja, kas rada priekšnoteikumus izvirzītā mērķa sasniegšanai. Šajā izvērtējumā secinātais un sniegtie ieteikumi ir apkopoti revīzijas ziņojumā “E-lietas programmas vadības risku izvērtējums”.

Galvenie secinājumi

Neraugoties uz to, ka noziedzīgo nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšana un iztiesāšana ir atzīta par valsts prioritāti, tomēr nevar apgalvot, ka šīs kategorijas noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas efektivitāte pēdējos gados būtu augusi. Visās revīzijas izlasē iekļautajās izmeklēšanas iestādēs šīs specifikas kriminālprocesu uzkrājums pēdējos trīs gados lielākoties nav mazinājies un arī šīs kategorijas lietu iztiesāšana aizvien ieilgst:

- ❖ *par optimālu laiku šīs specifikas kriminālprocesu pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanai vairumā gadījumu būtu uzskatāmi⁷ trīs gadi no kriminālprocesa uzsākšanas, bet no revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu lietvedībā esošajiem kriminālprocesiem uz 2020.gada sākumu 63% kriminālprocesu bija vecāki par trīs gadiem un ievērojama daļa no tiem ir uzsākti pirms vairāk nekā 10 gadiem (t.i. uzsākti laika posmā no 2005. līdz 2009.gadam);*
- ❖ *no revīzijas izlasē iekļautajām 27 krimināllietām, kas 2020.gada augustā vēl atradās iztiesāšanā 56% kriminālprocesu ir uzsākti pēdējo septiņu gadu laikā, savukārt 44%*

kriminālprocesu ir vecāki par septiņiem gadiem un četros no tiem krimināltiesiskās attiecības nav noregulētas jau 12 gadus.

Prokurori ir tie, kas pēc savas pārlicēības ceļ valsts apsūdzību (pat, ja izmeklētājs ir pārliecināts, ka pierādījumi ir pietiekami, un virza kriminālprocesu kriminālvajāšanas uzsākšanai, prokurora kompetencē ir izlemt – vai ir ceļama apsūdzība, vai kriminālprocess ir atgriežams izmeklēšanas iestādei izmeklēšanas turpināšanai, vai arī kriminālprocess ir izbeidzams), un arī tiesā pierādīšanas pienākums ir prokuroram kā valsts apsūdzības uzturētājam⁸, uz kuru pamatā gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t. s. galīgais pierādīšanas pienākums. Turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas – tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību⁹.

Tātad ir acīmredzami, ka krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšana iespējami ātrā un efektīvā veidā ir atkarīga galvenokārt no pirmstiesas kriminālprocesa efektivitātes, kā arī valsts apsūdzības un tās uzturēšanas kvalitātes tiesā kopumā. Atsevišķus risināmus jautājumus Valsts kontrole saredz arī attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu. Zemāk uzskaitīti revīzijā konstatētie būtiskākie pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanu negatīvi ietekmējošie faktori, kuru novēršanai ir jāveic nepieciešamie pasākumi.

1. Ir jārod risinājumi ilgstošām problēmām, kas saistītas ar vienotas izpratnes trūkumu par tiesību normu piemērošanu, neskaidrību par būtiskākajiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu vainas pierādīšanai

Vienotas prakses un izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu veicina ne tikai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ieilgšanu, bet arī palielina iespēju, ka līdzīgos vai salīdzināmos apstākļos vienā gadījumā personas tiek sauktas pie kriminālatbildības, citā – netiek.

Lielākajā daļā (69%) revīzijas izlasē vērtētajos izbeigtajos kriminālprocesos bija konstatējams¹⁰ vienotas izpratnes trūkums (izmeklētāju un prokuroru, vai prokuroru vidū, vai starp prokuroru un tiesu), kā rezultātā kriminālprocesi ieilga vai bija izbeigti uz tā pamata, ka nodarījumā nav konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs, vai arī aizdomās turētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā nav izdevies pierādīt un nav iespējams savākt papildu pierādījumus.

Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka vislielākās neskaidrības un grūtības piemērošanā rada Krimināllikuma normas¹¹, kas paredz personu saukšanu pie kriminālatbildības par krāpšanu; piesavināšanos; izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināmo maksājumu nomaksas; par politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīgu finansēšanu, starpniecību nelikumīgā finansēšanā, nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izspiešanu; par dienesta pilnvaru pārsniegšanu; dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu; valsts amatpersonas bezdarbību; valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšanu; joprojām (neraugoties uz veiktajiem pasākumiem) arī par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Vienaļpus jāatzīmē, ka tiesību piemērotāju vidū viedokļi dalījās par to, kuru Krimināllikuma normu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā piemērošanai praksē visbiežāk rodas neskaidrības, ir dažādas interpretācijas iespējas un atšķirīgi viedokļi. Tas atkarīgs no tā, cik bieži nākas saskarties jeb cik liela ir pieredze konkrēto normu piemērošanā izmeklētājam, prokuroram un tiesnesim, kā arī no tā, kādā jomā konkrētā Krimināllikuma norma

jāpiemēro (piemēram, krāpšana nodokļu lietās vai krāpšana saistībā ar valsts amatpersonas rīcību dienestā). Šeit saskatāma specializācijas nozīme un gūts apliecinājums tam, ka sistēmā ir uzkrāta ievērojama pieredze un zināšanas, kuru veiksmīgai izmantošanai ir jārada atbilstošs formāts.

Lai veidotu vienotu tiesību piemērotāju izpratni par dažādu Krimināllikuma normu piemērošanu un sekmētu vienādu, konsekventu to piemērošanu, cita starpā ņemot vērā to plašo spektru, kā var izpausties atsevišķu veidu noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā, ir nepieciešamas gan vadlīnijas un prakses apkopojumi, gan kopīgi pieredzes apmaiņas pasākumi. Kā pozitīvu praksi var minēt attiecībā uz Krimināllikuma 195.panta (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) piemērošanas izpratnes veicināšanai veiktos pasākumus, izstrādājot vadlīnijas, pilnveidojot normatīvo regulējumu un īstenojot pieredzes apmaiņu un apmācības. Tomēr, kā liecina revīzijā konstatētais, šis nav vienīgais neskaidrais jautājums.

❖ *Jāpilnveido izpratne par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai*

Vienotas prakses un izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu liedz veikt nepieciešamās darbības atbilstošu un pietiekamu pierādījumu iegūšanai, lai pierādītu apsūdzētās personas vainu.

Kriminālprocesa likums paredz pierādīšanas standartu – pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību¹². Par to, kā interpretējamas “saprātīgas šaubas”, to saturu un sliekšni attiecībā uz pierādījumu kopumu, tiesību piemērotāju vidū ir atšķirīgi viedokļi.

Viens no iemesliem nekvalitatīvām un neskaidrām apsūdzībām ir vienotas izpratnes trūkums starp prokuroriem, izmeklētājiem un dažkārt arī pašiem tiesnešiem, par pierādīšanas priekšmetu konkrētās specifiskas noziedzīgu nodarījumu kriminālprocesos. Pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam (tātad pirmstiesas izmeklēšanas stadijā – izmeklētājam, kriminālvajāšanas stadijā – prokuroram), bet tiesā – valsts apsūdzības uzturētājam, tātad prokuroram. Tādējādi katrā konkrētā gadījumā valsts apsūdzības celšanai un uzturēšanai tiesā pierādīšanas standarts ir jāpiepilda ar saturu – prokuroram ir jāspēj pamatot, kādēļ ar iegūto pierādījumu kopumu ir pietiekami vainas pierādīšanai, un pamatojumu atbilstoši izklāstīt.

Revīzijā gūts apliecinājums¹³, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā nav nepieciešamas izmaiņas ne attiecībā uz pierādīšanas standartu, ne pierādīšanas priekšmetu. Savukārt pierādīšanas priekšmeta noteikšanas jomā prakses efektīvizēšanas nolūkā būtu iespējama un veicināma vadlīniju izstrāde par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, kā arī par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību/neiespējamību kriminālprocesā.

Noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā pierādīšanai aizvien lielāka un pat izšķiroša nozīme ir netiešajiem pierādījumiem¹⁴, ko nepieciešams ieviest praksē, lai sekmētu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu, vainīgo personu noskaidrošanu un kriminālatbildības tām piemērošanu. Tomēr izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem nav pietiekamas zināšanas un izpratne par netiešo pierādījumu izmantošanu un tie praksē netiek pietiekami plaši izmantoti (t.i., visos gadījumos, kad iespējams).

❖ *Jāpilnveido izpratne par kriminālprocesa obligātumu*

Kriminālprocesa likumā¹⁵ ir nostiprināts kriminālprocesa obligātuma princips, saskaņā ar kuru gadījumā, ja noticis noziedzīgs nodarījums, ir jāuzsāk kriminālprocess un tas jāveic līdz taisnīga

noregulējuma panākšanai. Vienlaikus likums¹⁶ paredz vairākus izņēmumus, kad var izbeigt kriminālprocesu. Piemēram, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu, ja izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums, kriminālprocesu nav iespējams pabeigt saprātīgā termiņā, tāpat arī izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu pieņem lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu pret konkrēto personu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus.

Izpratne par kriminālprocesa obligātumu ietekmē arī tiesību piemērotāju rīcību attiecībā uz to, par kādu daļu veikt izmeklēšanu ir pietiekami, lai personu sauktu pie kriminālatbildības, proti, vai kriminālprocesā ir nepieciešams pārbaudīt visas iespējamās saistītās epizodes un mēģināt pierādīt vainu attiecībā uz katru no tām, vai savlaicīgi noteikt robežas, attiecīgi par kādu daļu izmeklēšanu veikt un ir pietiekami, lai personu sauktu pie kriminālatbildības par smagāko no izmeklējamajiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tā kā nav skaidrs, kādā virzienā izmeklēšanu attīstīt un vienlaikus tiek mēģināts pārbaudīt plašu skaitu epizožu un noskaidrot vēl citu iespējamu noziedzīgu nodarījumu esību, pirmstiesas izmeklēšana ieilgst un nereti kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka aizdomās turētā vaina nav pierādīta un nav iespējams iegūt papildu pierādījumus.

❖ *Jāpilnveido izpratne, lai sekmētu pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu*

Vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšana ir viens no pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas veidiem, kas ļauj ātri panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez vispārējās iztiesāšanas kārtības – vienošanos par vainas atzīšanu un sodu slēdz prokurors ar apsūdzēto, bet tiesa to apstiprina īpašā, salīdzinot ar vispārējo iztiesāšanas kārtību, īsākā kārtībā, turklāt tiesnesis var pieņemt lēmumu izskatīt to rakstveida procesā. Tomēr šī iespēja reti tiek izmantota kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Revīzijā konstatētais liecina, ka nav vienotas izpratnes par nosakāmā soda apmēru gadījumos, ja tiek slēgtas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, un tas ir viens no iemesliem, kas kavē vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu. Tāpat arī vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu kavē tas, ka nav pietiekamas skaidrības attiecībā uz to, cik ilgs var būt termiņš ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai – likumā¹⁷ paredzēts vien, ka vienošanās protokolā norāda “ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēru un vienošanos par tā atlīdzināšanu”.

II. *Ir jārod ilgtermiņa risinājums regulārai un sistemātiskai izpētei par tiesību normu piemērošanu un neatliekami jāuzsāk vērtēt iespējas normatīvā regulējuma pilnveidei revīzijā konstatētajos gadījumos, kurus par būtiskiem risināmiem jautājumiem ir atzinuši tiesību normu piemērotāji, tiesību zinātnieki un ārvalstu eksperti*

Valsts kontrole saskata nepieciešamību paredzēt rīcības mehānismu tam, kā tiek plānota, organizēta un finansēta izpēte par iespējām pilnveidot normatīvo regulējumu. Iespējams, ka sadarbības formāts Tieslietu ministrijas darba grupā, kuras uzdevums ir jau sniegtu priekšlikumu izvērtēšana¹⁸, nevis izpētes veikšana par tiesību normu piemērošanas problēmām, tam nav pietiekams, jo nepieciešams pieņemt lēmumus par pētāmo jautājumu prioritātēm, apjomu, pieprasīt tam finansējumu utt. Lai Tieslietu ministrijas darba grupas formātu izmantotu pēc iespējas produktīvāk, iespējams, būtu izmantojamas valsts pētījumu programmu iespējas, kuru

mērķis ir valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšana¹⁹. To ietvaros nozaru ministrijām ir iespēja īstenot izpēti projektu veidā, un to finansēšanai pēc apstiprināšanas Ministru kabinetā tiek piešķirti valsts budžeta līdzekļi²⁰. Tāpat iespējami arī citi risinājumi izpētes veikšanai un tiesību zinātnieku, augstskolu mācībspēku, citu ekspertu piesaistei šim nolūkam.

- ❖ *Krimināllikuma normu tālākas pilnveides iespējamā nepieciešamība attiecībā uz valsts amatpersonu saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā*

Tieši valsts amatpersonu saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā, kriminālprocesu par šādiem nodarījumiem izmeklēšanu un šādu nodarījumu iztiesāšanu līdz galīgajam nolēmumam novērtējumos par situāciju Latvijā kā būtisku problēmu ir atzinuši starptautisko institūciju eksperti²¹.

Valsts kontrole, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, saskaņā nepieciešamību skaidrības un vienvērtīgas piemērošanas nolūkā precizēt Krimināllikuma normas, lai nodrošinātu to piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas²² izpratnei. Būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā, lai panāktu to piemērošanu atbilstoši minētās konvencijas 19.panta izpratnei, proti, lai kriminālatbildību valsts amatpersonām par noziedzīgiem nodarījumiem dienestā piemērotu ne tikai gadījumos, kad ar nelikumīgo rīcību ir radīts tiešs mantisks zaudējums, bet arī citos gadījumos, kad valsts amatpersonas nelikumīgas rīcības rezultātā saskatāms ievērojams kaitējums “valsts varai vai pārvaldības kārtībai”. Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā ietvertu normu neskaidrību dēļ lielākoties gadījumos, ja ar valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību nav radīts tiešs mantisks zaudējums, praksē kriminālprocess tiek izbeigts vai netiek uzsākts, tādējādi netiek piemērota kriminālatbildība visos gadījumos, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencija. Tāpat būtu nepieciešams veikt izpēti par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz minētās konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti.

Tāpat, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskaņā nepieciešamību vērtēt, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, lai noziedzīgus nodarījumus pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem. Tā kā praksē nav vienprātības un pietiekamas skaidrības, kurā gadījumā, ja nodarījumā saskatāma, piemēram, “nodokļu krāpšana” vai citi krāpšanai līdzīgi nodarījumi, atbilstošais ir Krimināllikuma 177.pants (t.i., krāpšana) vai kāds cits Krimināllikuma pants, tad tas pāldzina pirmstiesas kriminālprocesu un rada arī tādas situācijas, ka kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus, vai nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, vai arī tiek pieņemts attaisnojošs spriedums.

Valsts kontroles vērtējumā īpaši būtiski ir padziļināti un vispusīgi izvērtēt priekšlikumus par tādiem Krimināllikuma regulējuma trūkumiem, kurus praksē saskaņā Prokuratūras struktūrvienība, kura veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un apsūdzības uzturēšanu tiesā sarežģītākajos kriminālprocesos par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem. Prokuratūrā ir saskatīta nepieciešamība pilnveidot Krimināllikuma normas²³, izvērtējot kriminālatbildības ieviešanu par t.s. “amatpersonu piebarošānu”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti,

nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz Krimināllikuma 320. un 323.pants, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē, neesot norunai par konkrētu amata darbību (vai ja šādu norunu nav iespējams pierādīt).

- ❖ *Kriminālprocesa likuma normu tālākas pilnveides iespējas attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess un izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt apturēts kriminālprocess*

Iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess, kas nav uzskatāms par maznozīmīgu, nav perspektīvs (t.i., ir vien niecīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turētu) un izmeklēšana nav lietderīga un samērīga. Varētu būt izvērtējama nepieciešamība normatīvajā regulējumā paredzēt iespēju, ka, pastāvot noteiktiem kritērijiem, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuru (vai attiecīgi prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu), ir tiesīgi izvērtēt un pieņemt lēmumu par to, vai no procesa veikšanas lietderības un ekonomijas apsvērumiem kriminālprocess ir turpināms, vai arī, neveicot izmeklēšanu, apturams vai izbeidzams.

Kā jau iepriekš minēts, saskaņā ar spēkā esošo Kriminālprocesa likuma regulējumu²⁴ arī kriminālprocesa apturēšanai pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, lai to neturpinātu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanas darbības. Iespējams, būtu jādomā arī par kāda papildu risinājuma ieviešanu, lai kriminālprocess, pastāvot noteiktiem apstākļiem, nemaz netiktu uzsākts. No revīzijā piesaistīto ekspertu atzinumiem izriet pamati tālākām diskusijām par iespējamiem risinājumiem, piemēram, cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kas īsā un pārskatāmā laika posmā ar ierobežotu kriminālprocesuālu līdzekļu pielietojuma iespēju ļāva daudz efektīvāk noteikt, kad kriminālprocesa esamībai ir un kad nav pamata²⁵, vai nav pārskatāmi kriminālprocesa uzsākšanas pamata konstatēšanas plašie ietvari, kas ir vienlīdz attiecināmi uz pilnīgi visu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas uzsākšanu²⁶.

- ❖ *Kriminālprocesa likuma pilnveides iespējas attiecībā uz izpratni par noziedzīgi iegūtu mantu*

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata pamatu pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu par noziedzīgi iegūtu mantu, jo gan tiesību normu piemērotāji, gan tiesību zinātnieki saskata, ka minētais regulējums būtu uzlabojams. Proti, atzīts²⁷, ka norma, ar kuru Kriminālprocesa likums tika papildināts 2019.gada beigās²⁸, nav uzskatāma par pietiekami skaidru piemērošanai, pierādīšanas standarts attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu nav reglamentēts pietiekami skaidri, saprotami un nepārprotami²⁹. Ievērojot normu skaidrības būtisko nozīmi pareizā un vienveidīgā to piemērošanā un arī to, ka regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu skaidrībai ir īpaša nozīme valsts spējai cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, būtu nepieciešams pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

- ❖ *Kriminālprocesa likuma pilnveides iespējas, lai risinātu praksē pastāvošās problēmas, kad tiesa, izskatot lietu vispārējā kārtībā, konstatē, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes*

Nav pietiekama regulējuma situācijām, ja tiesa konstatē, ka prokurora apsūdzībā norādītā juridiskā kvalifikācija ir nepareiza un būtu kvalificējams smagāks noziedzīgais nodarījums³⁰.

Piemēram, gadījumos, ja tiesa iztiesāšanā konstatē, ka persona ir izdarījusi smagāku noziedzīgo nodarījumu, nekā to, par kādu prokurors uzturējis apsūdzību tiesā, un prokurors apsūdzību negroza, tad tiesa nevar pieņemt notiesājošu spriedumu par faktiski konstatēto noziedzīgo nodarījumu, un regulējuma tiesas rīcībai šādā gadījumā nav. Tiesai iespējamie varianti ir vai nu personu attaisnot, jo apsūdzībā norādītais nav noticis, vai arī taisīt notiesājošu spriedumu prokurora uzturētās apsūdzības robežās, norādot, ka faktiski tai nepiekrīt un saskata smagāka nodarījuma esamību, taču tiesa nedrīkst pārsniegt apsūdzības robežas. Neviens no minētajiem risinājumiem nebūtu uzskatāms par atbilstošu. Ņemot vērā minēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību veikt izvērtējumu un rast piemērotāko risinājumu, lai novērstu minēto problēmu.

❖ *Kriminālprocesa likuma tālākas pilnveides iespējas attiecībā uz pierādījumu pārbaudes kārtību tiesā*

Pierādījumu pārbaude tiesā ir viena no būtiskākajām iztiesāšanas sastāvdaļām, tā notiek tiesas izmeklēšanas ietvaros. Saskaņā ar spēkā esošo Kriminālprocesa likumā paredzēto pierādījumu pārbaudes iztiesāšanā kārtību uz tiesu tiek aicināti visi liecinieki, kuru pirmstiesas kriminālprocesa laikā iegūtās liecības prokurors uzskata par nepieciešamām izmantot pierādīšanā.

No Kriminālprocesa likumā noteiktā izriet, ka tiesā tiek veltīts laiks tam, lai tiktu noklausītas (vai nolasītas) visas liecības, kas jau no krimināllietas materiāliem ir noskaidrojamas un visiem iesaistītajiem zināmas, nevis tiek analizēti tikai tie pierādījumi un tās liecības, kas rada neskaidrības un ir par konkrētiem pretrunīgajiem, strīdīgajiem, neskaidrajiem pierādāmajiem apstākļiem, attiecībā uz kuriem apsūdzības uzturētājam un aizstāvībai nav vienprātības vai tiesai nav pārliecības pareizai lietas izspriešanai. Revīzijā konstatētais liecina, ka tieši liecinieku uzklausišana krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanā aizņem visilgāko laiku.

Saeima 2020.gada 19.novembrī trešajā, galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus Kriminālprocesa likumā³¹, kas paredz būtiskas izmaiņas, proti, ja aizstāvība būs piekritusi prokurora norādīto liecību izmantošanai bez liecinieku aicināšanas un iesniegusi par to paziņojumu tiesai, uz tiesu tiks saukti tikai aizstāvības norādītie liecinieki, kas mazinās nepieciešamo tiesas sēžu skaitu liecinieku uzklausišanai, kā arī ar liecinieku neierašanos saistīto atlikto tiesas sēžu apjomu.

Tomēr nevar prognozēt, vai plānotais uzlabojums noslodzes un iztiesāšanas ilguma samazināšanai tiks panākts, jo, iespējams, ka paredzētā kārtība netiks pietiekami bieži izmantota. Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka jaunās kārtības ieviešanu visbūtiskāk ietekmēs tas, vai apsūdzība būs pietiekami skaidra, konkrēta un “pārliecinoša”, lai aizstāvībai būtu skaidrs no apsūdzības, konkrēti kāds nodarījums un konkrēti kādā veidā, ar kādiem pierādījumiem ir pierādīts.

Valsts kontrole, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, saskata iespējas turpināt meklēt vēl citus risinājumus paredzētās pierādījumu pārbaudes kārtības tiesvedībā pilnveidošanai, lai pēc iespējas mazinātu vienu no būtiskākajiem iztiesāšanu paildzinošajiem faktoriem – nepieciešamību aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem. Būtu izvērtējams, vai normatīvajā regulējumā būtu skaidrāk nosakāma tiesas noteicošā loma attiecībā uz šādu jautājumu izlemšanu: par pieteikto personu, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā, aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī par aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Vienlaikus

būtu nepieciešams izvērtēt piemērotākos risinājumu, vai ir pietiekami ar tiesnešu mācībām, pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem, vai arī ir nepieciešami grozījumi normatīvajā regulējumā, lai sekmētu vienotas izpratnes veidošanos par Kriminālprocesa likumā³² paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

❖ *Kriminālprocesa likuma pilnveides iespējas attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm*

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu tiesvedības procesā lielākoties visi procesuālie un ar tiesvedības norisi saistītie jautājumi tiek izlemti tiesas sēdēs. Arī šis ir viens no iztiesāšanu būtiski kavējošajiem faktoriem.

Lai sekmētu tiesvedībai nepieciešamā laika ekonomiju, būtu apsveramas iespējas Kriminālprocesa likuma normas pilnveidot, līdzīgi kā citās valstīs ieviešot kārtību, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora iesaisti un sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu izlemšanai, piemēram, izdiskutējot jautājumus par aicināmajiem lieciniekiem, tam veltāmo tiesas sēžu skaitu un laiku, par citu pierādījumu pārbaudes (*tieši un mutiski*³³) tiesā nepieciešamību u.c., stiprinot tiesas noteicošo lomu šo jautājumu izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās, ciktāl tas iespējams pirms iztiesāšanas uzsākšanas.

Piemēram, revīzijā noskaidrots³⁴, ka būtu izvērtējama iespēja Kriminālprocesa likumā iestrādāt pantu “Procesa dalībnieku komunikācija”, paredzot tiesai kā procesa virzītājam pienākumu visā procesa garumā (lietas sagatavošanai iztiesāšanai un iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuroru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību.

III. Ir jāizvērtē un jārod Latvijas situācijai piemērotākie ilgtermiņā realizējamie risinājumi krimināltiesiskās sistēmas attīstībai, proti, atbilstošākā rīcība, lai nodalītu ‘būtisko’ no ‘mazāk būtiskā’ un kvalificētos resursus koncentrētu sarežģītāko un valsts intereses visbūtiskāk ietekmējošo kriminālprocesu izmeklēšanai, kā arī, lai kopumā mazinātu krimināltiesiskās sistēmas noslodzi

Kā vienu no būtiskākajiem faktoriem kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas ieilgšanai bieži norāda izmeklētāju un prokuroru noslodzi un apjomīgo darbu, kāds veicams kriminālprocesu izmeklēšanai. Šajā revīzijā plaši analizēti apstākļi, kas ietekmē gan pirmstiesas kriminālprocesa, gan iztiesāšanas efektivitāti. Un par būtiskākajiem Valsts kontroles ieskatā ir uzskatāmi tomēr tie faktori, kas ir saistāmi ar tiesību normu piemērošanu – gan attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanu, gan vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai specifiskos šīs kategorijas kriminālprocesu gadījumos. Šo faktoru ietekmē kriminālprocess ieilgst un veidojas to uzkrājums, taču nevar apgalvot, ka visos kriminālprocesos notiek vienlīdz intensīvs izmeklēšanas darbs, vairumā gadījumu intensīva izmeklēšana ir tikai sākotnējā posmā.

Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka gan noslodze, gan kriminālprocesu uzkrājums ir Prokuratūrā un izmeklēšanas iestādēs (jo sevišķi Valsts policijā) kopīgi risināma problēma, jo ar vienā iestādē veiktiem organizatoriskiem pasākumiem var nebūt pietiekami, lai šo problēmu atrisinātu. No kopumā uz 2020.gada 1.martu uzsāktajiem kriminālprocesiem, kas atradās uzraudzībā

Prokuratūras struktūrvienībās, tikai 15% bija kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā. Iespējams, ka lielākā daļa uzkrājumā esošo kriminālprocesu ir lietās par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem un tā sauktie “tumšie” kriminālprocesi, kuros aktīva izmeklēšana nenotiek. Valsts kontrole ir ieteikusi Prokuratūrai sadarbībā ar Valsts policiju veikt uzkrājumā esošo kriminālprocesu izvērtējumu pēc vienotiem kritērijiem, noskaidrojot, piemēram, kriminālprocesu vecumu, kāda daļa no tiem ir par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, “tumšie” kriminālprocesi, īpaši sarežģīti kriminālprocesi, valsts intereses īpaši skaroši kriminālprocesi, vai tādi kriminālprocesi, kuru izmeklēšanai un pabeigšanai, iespējams, ir kādas specifiskas risināmas problēmas, kas raksturīgas tikai saistībā ar konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem. Valsts kontroles ieskatā šāds izvērtējums ir būtisks priekšnoteikums lēmumu pieņemšanai par nepieciešamo rīcību ilgtermiņā.

Kā iespējamie ilgtermiņā plānojamie pasākumi, lai risinātu pārslogotu krimināltiesisko sistēmu problēmu, ko savā praksē ir izmantojušas arī citas valstis³⁵, ir – dekriminalizēt vai vienkāršot maznozīmīgus kriminālprocesus, paplašināt prokuroru pilnvaras pabeigt kriminālprocesu ārpus tiesas, pārskatīt paredzētos pamatus kriminālprocesa izbeigšanai vai apturēšanai. Kā tūlītējs Latvijā ieviešams risinājums būtu izvērtējama iespēja standartizēt un pēc iespējas vienkāršot procedūras t.s. vienkāršāko un maznozīmīgo kriminālprocesu gadījumos, attiecīgi arī pārskatot sadarbību starp izmeklētājiem un uzraugošajiem prokuroriem, vērtējot iespējas padziļinātas specializācijas ieviešanai arī prokuroru vidū.

Pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību, piemēram, attiecībā uz kriminālprocesu par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vienkāršošanu un standartizētu procedūru ieviešanu, prokurora atbildības palielināšanu sarežģīto un no valsts interešu viedokļa būtisko kriminālprocesu izmeklēšanai u.c., būtu jāseko kvalitatīvām un pārdomātām reformām Valsts policijā un Prokuratūrā, lai izvēlētos risinājumus ieviestu praksē. Valsts kontroles ieskatā efektīvai un mērķtiecīgai izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursu izlietošanai nepieciešamas izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai kopēji noteiktas prioritātes un definēta rīcība, lai koncentrētu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus prioritāšu nodrošināšanai, tajā skaitā lai nodrošinātu ātrāku sadarbību ar citām institūcijām šādos kriminālprocesos, piemēram, nepieciešamo ekspertīžu veikšanai, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai u.c.

- ❖ *Uzraugošā prokurora atbildības palielināšana vadošās lomas īstenošanai sarežģītu kriminālprocesu izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemjot par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem*

Ir vispār atzīts, ka no izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbības ir atkarīga kriminālprocesa virzība. Sevišķi liela nozīme šai sadarbībai ir sarežģītos gadījumos, par kādiem ir uzskatāmi kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Ir būtiski, lai izmeklētājs ar uzraugošo prokuroru laikus vienotos par izmeklēšanas virzienu, pierādāmo apstākļu kopumu, nepieciešamajiem pierādījumiem un izmeklēšanas darbībām.

Lielā daļā revīzijā izvērtēto kriminālprocesu (62%) ir konstatējams, ka tieši uzraugošā prokurora nepietiekama iesaiste un sadarbība ar izmeklētāju ir veicinājusi kriminālprocesa ieilgšanu vai izbeigšanu uz tā pamata, ka nav savākti pietiekami pierādījumi vai nav konstatējams noziedzīga nodarījuma sastāvs.

No prokurora iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā un sagatavotā pierādījumu kopuma un no tā, cik labi prokurors ir iedziļinājies un pārzina konkrētās lietas būtību, ir atkarīga apsūdzības kvalitāte un apsūdzības uzturēšana tiesā kopumā. No tā ir atkarīgs gan tiesvedības iznākums, gan arī iztiesāšanas ilgums, jo tiesā ir jāpārbauda visi prokurora norādītie pierādījumi, tajā skaitā arī tie, kuriem nav būtiskas nozīmes attiecībā uz lietā pierādāmajiem apstākļiem, nepieciešams arī aicināt uz tiesu virkni personu tādu liecību uzklausīšanai, kuras nav būtiskas vainas pierādīšanai, ir identiskas u.tml. Galīgais pierādīšanas pienākums ir prokuroram³⁶, turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas.

Starptautiskās institūcijas (piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs, Starptautiskā prokuroru asociācija, Eiropas prokuroru konsultatīvā padome, OECD) ir uzsvērušas, ka uzraugošo prokuroru lielāka iesaistīšanās sākotnējā izmeklēšanas posmā nodrošina efektīvāku nepieciešamo pierādījumu iegūšanu un kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas stadijas pabeigšanu. Dažādās valstīs izmeklēšanas stadijā ir plašs prokuratūras līdzdalības spektrs, sākot no vispārējas neiesaistīšanās līdz aktīvai lomai kriminālizmeklēšanā un pat tās vadīšanai. Tomēr arvien pieaug tendence prokuroriem iesaistīties izmeklēšanas agrīnā stadijā, īpaši sarežģītu noziedzīgu nodarījumu gadījumos (piemēram, krāpšana vai korupcija). Pat valstīs, kur prokuroram nav formālas lomas izmeklēšanā, tiek izmantoti sadarbības mehānismi, kad izmeklēšanas stadijā policija vēršas pēc padoma prokuratūrā.

Lai efektīvizētu pirmstiesas kriminālprocesu, tajā skaitā efektīvāk izmantotu pieejamos prokuroru resursus, Valsts kontroles ieskatā būtu jāievieš vismaz divu veidu izmeklētāju un prokuroru sadarbības mehānismi:

- (1) sarežģītiem un valsts intereses būtiski skarošiem kriminālprocesiem, kā arī tādiem, kuri ir nozīmīga apjoma, uzraugošā prokurora iesaiste, izvērtējot un vienojoties par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamajiem pierādījumiem, pielietojamām metodēm u.c.;
- (2) vienkāršiem kriminālprocesiem, kuriem ir standartizēta izmeklēšana, zināmas sākotnējās izmeklēšanas darbības, nepieciešamie pierādījumi, pielietojamās pierādīšanas metodes, un nav nepieciešama tik cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība.

IV. Ir jāīsteno pasākumi, lai procesa virzītāji dažādās kriminālprocesa stadijās varētu saņemt kvalificētu 'tehnisku' un konsultatīvu atbalstu

Būtisks risināmais jautājums, lai uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, ir rast risinājumus kvalitatīvai un ātrai kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu, kā arī elektronisko sakaru komersantu sniegto datu apstrādei un analīzei. Izmeklētāji lielākoties paši pēc saviem ieskatiem, iespējām un izpratnes veic apjomīgu kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzi. Tas ne tikai paildzina kriminālprocesa norisi, bet rada risku arī nepietiekami kvalitatīvai datu analīzei, kas lielā daļā gadījumu ir būtisks un izšķirošs jautājums kriminālprocesā nozīmīgu apstākļu un personas vainas pierādīšanai.

Vienlaikus būtu nepieciešams rast risinājumus arī kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kuru pareizai izprašanai un interpretācijai ir nozīme kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai.

Tāpat arī tiesnešiem būtu nepieciešama iespēja saņemt profesionālu skaidrojumu specifisko jautājumu izprašanai, kad iztiesāšanā ir krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Valsts kontroles priekšlikumi trūkumu novēršanai (skat. zemāk) ir sniegti visās iepriekš minētajās jomās.

Valsts kontroles priekšlikumi

Priekšlikumus noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti negatīvi ietekmējošo faktoru novēršanai Valsts kontrole sniedz Noziedzības novēršanas padomei, kuras funkcija ir īstenot sadarbību starp izpildvaru un tiesu varu, lai, ievērojot varas dalīšanas principus, izvirzītu kopīgus mērķus un koordinētu sadarbību tiesiskuma stiprināšanā.

- ❖ Lai nodrošinātu krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanu un piemērošanu, Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošākos risinājumus:

(1) pastāvīgai un sistemātiskai Krimināllikuma normu identificēšanai, kuru piemērošanā praksē ir problēmas;

Valsts kontroles viedoklis: ieteicams ieviest rīcības mehānismu, kādā iesaistītās institūcijas – Prokuratūra, Tieslietu ministrija³⁷, Iekšlietu ministrija³⁸ un izmeklēšanas iestādes – regulāri veic pasākumus, lai identificētu tās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai un kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas piemērošanā, kā arī to, vai piemērošanas problēmas ir visu tiesību normu piemērotāju vidū vai raksturīgas tikai atsevišķu izmeklēšanas iestāžu kriminālprocesos, vai atsevišķos reģionos izmeklētājiem un prokuroriem u.tml. Šim nolūkam, piemēram, būtu veicama regulāra tiesību normu piemērošanas analīze un regulāras izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptaujas.

(2) prokuroriem un izmeklētājiem praksē piemērojamu vadlīniju, prakses apkopojumu ar praktiskiem paraugiem u.c. izstrādāšanai par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem u.c. saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, par to, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību un/vai neiespējamību kriminālprocesā u.c. (sākot ar revīzijas laikā identificētajām Krimināllikuma normām - 177.,179.,193.,193.¹, 195., 195.¹, 215., 218., 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 325.pants, par ko nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un to piemērošanas praksē rodas problēmas);

(3) vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai par netiešo pierādījumu izmantošanu pierādīšanā, metodēm to iegūšanai un nostiprināšanai, ņemot vērā noziedzībā izmantoto metožu nepārtraukto attīstību, kā arī par to, kā sākotnējā izmeklēšanas posmā izlemt par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības;

Valsts kontroles viedoklis: ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kā, balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras u.c. izpēti par Krimināllikuma normām, kuru piemērošanas praksē ir problēmas, notiek piemērojamo vadlīniju un piemērojamās prakses dokumentu izstrāde,

to saskaņošana un apstiprināšana. Valsts kontroles ieskatā Prokuratūrai būtu jāuzņemas vadošā loma gan attiecībā uz Krimināllikuma normu piemērošanas problēmu identificēšanu, gan vienveidīgas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanu pirmstiesas kriminālprocesā. Prokuratūrā ir pieejama būtiska informācija par normu piemērošanas praksi un problēmām, lai iegūtu nepieciešamo informāciju un, nepieciešamības gadījumā pieaicinot, piemēram, konkrētu jomu ekspertus, tiesību zinātniekus, definētu prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, sagatavotu prakses apkopojumus ar labās prakses piemēriem un izskaužamo, kļūdaino praksi u.c., tajā skaitā, kur iespējams, definējot nepieciešamo pierādījumu minimālo apjomu par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Vienotas izpratnes trūkums par pierādījumu pietiekamību ir viens no visbiežākajiem iemesliem viedokļu atšķirībām starp izmeklētājiem un prokuroriem, kā arī pašu prokuroru vidū. Tāpat arī starp prokuroriem un tiesnešiem un pašu tiesnešu vidū ir atšķirīgi viedokļi par nepieciešamo pierādījumu kopumu (par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamajiem pierādījumiem) personas vainas pierādīšanai. Tieslietu ministrijas ieskatā³⁹ Valsts kontroles priekšlikuma īstenošanā būtu jāņem vērā arī Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas "Moneyval" rekomendācija, kas izteikta Latvijas 5.kārtas novērtējuma ziņojumā zem 7.rīcības virziena un paredz, ka prokuroriem ir aktīvāk jāpiemēro jaunais tiesiskais regulējums, kā arī ar OECD pētījumā „Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism in Latvia Enhancing robustness of supervisory and control mechanisms for prevention of financial system abuse” izteiktā rekomendācija, ka prokuroriem jāuzņemas vadošo lomu ne tikai lietu uzraudzībā, bet arī izstrādājot nepieciešamās vadlīnijas attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanu un nepieciešamā minimālā pierādījuma apjoma definēšanu.

(4) regulārai pieredzes apmaiņas pasākumu par problēmjautājumiem konkrētām tiesību normu piemērotāju mērķauditorijām organizēšanai.

Valsts kontroles viedoklis: Pieredzes apmaiņas pasākumi ir loģisks noslēgums vadlīniju un citu piemērojamās prakses dokumentu izstrādei, un to rīkošanai arī būtu jāparedz rīcības mehānisms. Lielākā daļa revīzijā intervēto izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu Valsts kontrolei norādīja, ka būtu vajadzīgi pieredzes apmaiņas pasākumi par minimālo pierādījumu apjomu u.c. aspektiem, par dažādiem problēmgadījumiem un iespējamajiem risinājumiem noteikta veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumos, tomēr tādi netiek rīkoti. Lai gan mācības ir pieejamas par dažādām aktuālām tēmām, tomēr pieejamās mācības lielākoties ir pārāk teorētiskas un nerisina praksē esošos jautājumus un neaizstāj pieredzes apmaiņu, kā arī prakses materiālu un vadlīniju trūkumu.

❖ Rast risinājumus Krimināllikuma regulējuma izpētei un pilnveidošanai revīzijā konstatētajos gadījumos (ne tikai, bet paredzot arī rīcības mehānismu regulārai izpētei nākotnē un finansējuma no valsts budžeta piesaistei):

- (1) veikt izvērtējumu par nepieciešamību izdarīt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā, lai nodrošinātu piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas⁴⁰ 19.panta izpratnei;
- (2) veikt izpēti par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti;

- (3) veikt izvērtējumu par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, lai pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem;
- (4) veikt izvērtējumu par nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikuma 323.pantā, lai nodrošinātu tā regulējuma skaidrību attiecībā uz gadījumiem, kad kukulis dots, piedāvāts vai apsolīts pēc valsts amatpersonas veiktas darbības vai bezdarbības, kā arī skaidrību, lai norobežotu kukuļa starpnieku no kukuļdevēja, tāpat arī izvērtējumu par nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikumā, lai noteiktu kriminālatbildību par tā dēvēto “amatpersonu piebarošanu” (skatīt 4.pielikumu).

Valsts kontroles viedoklis: Tieslietu ministrijā ir izveidota pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa, kuras uzdevums ir izvērtēt dažādu institūciju sniegtos priekšlikumus Krimināllikuma grozījumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt grozījumus Krimināllikumā un ar to saistītajos normatīvajos aktos, un tās sastāvā ir gan tiesību normu piemērotāji – tiesu, Prokuratūras, izmeklēšanas iestāžu, zvērinātu advokātu pārstāvji, gan tiesību zinātnieki u.c.. Lai šo sadarbības formātu pēc iespējas vairāk izmantotu tiesību normu pilnveidošanai, ir ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kā tiek ierosināti pētījumi krimināltiesiskā regulējuma pilnveides nepieciešamības un iespēju izpētei, sastādīts to veikšanas plāns konkrētam laika posmam, pieprasīts nepieciešamais finansējums. Viena no piemērotām iespējām, kā īstenot šādu izpēti, varētu būt valsts pētījumu programmu izmantošana⁴¹, jo tās paredzētas valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšanai un pētniecības pamanāmības sabiedrībā nodrošināšanai, kā arī saiknes starp pētniecību un prioritārām valsts politikas jomām stiprināšanai. To ietvaros nozaru ministrijām ir iespēja īstenot izpēti projektu veidā, un to finansēšanai pēc apstiprināšanas Ministru kabinetā tiek piešķirti valsts budžeta līdzekļi⁴². Tāpat iespējami arī citi risinājumi izpētes veikšanai un tiesību zinātnieku, augstskolu mācībspēku, citu ekspertu piesaistei šim nolūkam. Valsts kontroles revīzijā aprobētā pieeja izbeigtu kriminālprocesu materiālu izpētei arī nākotnē varētu būt izmantojama, piesaistot krimināltiesību zinātniekus un augstskolu mācībspēkus, lai ne tikai identificētu problēmas konkrētu tiesību normu piemērošanā, bet arī, iespējams, dotu iespēju pilnveidot mācību programmas, iekļaujot pēc iespējas vairāk praksē balstītas atziņas.

- ❖ Rast risinājumus Kriminālprocesa likuma regulējuma izpētei un pilnveidošanai revīzijā konstatētajos gadījumos (ne tikai, bet turpmāk regulārai izpētei izveidotā rīcības mehānisma ietvaros):

- (1) attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess un izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un efektīvas izmantošanas nepieciešamību, pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem.

Valsts kontroles viedoklis: Ievērojot kriminālprocesa obligātuma principu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanu (vai vismaz kriminālprocesa apturēšanai Kriminālprocesa likuma 400.panta kārtībā nepieciešamās izmeklēšanas darbības) arī gadījumos, kad tās veikšana nav lietderīga un samērīga. Iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt vai apturēt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas

izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir vien necīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir necīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto) un izmeklēšana nav lietderīga un samērīga. Arī revīzijā piesaistītie eksperti saskata pamatu diskusijām par iespējām pilnveidot normatīvo regulējumu. Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams veikt padziļinātāku analīzi un diskusiju, piedaloties Prokuratūras, atbildīgo ministriju un izmeklēšanas iestāžu pārstāvjiem, kā arī tiesību zinātniekiem un citiem jomas ekspertiem, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā piesaistot tiesību zinātniekus atsevišķas izpētes veikšanai.

- (2) attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu (t.i., Kriminālprocesa likuma 125.panta trešās daļas regulējumu, kas rada neizpratni, un, vērtējot kopsakarā ar citām normām, liek meklēt dažādus skaidrojumus) uzlabošanas iespējas, lai nodrošinātu tā skaidrību un viennozīmīgu izpratni piemērošanā;

Valsts kontroles viedoklis: gan tiesību normu piemērotāji, gan tiesību zinātnieki atzīst, ka nav pietiekami skaidrs normatīvais regulējums par noziedzīgi iegūtu mantu, kas rada praksē dažādas interpretācijas iespējas. Spēkā esošais Kriminālprocesa likuma regulējums⁴³ rada neizpratni un, vērtējot kopsakarā ar citām normām⁴⁴, liek meklēt dažādus skaidrojumus, kāpēc mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standarts tieši "legalizācijas lietās" ir īpaši vēlreiz atrunāts atsevišķā normā. Neskaidrais regulējums var kavēt noziedzīgi iegūtas mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un konfiscēšanu. Tādēļ, ņemot vērā normu skaidrības būtisko nozīmi pareizā un vienveidīgā piemērošanā un cita starpā ievērojot to, ka regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu skaidrībai ir īpaša nozīme valsts spējai cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, Valsts kontrole saskata nepieciešamību pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

- (3) lai risinātu praksē pastāvošās problēmas, kad tiesa, izskatot lietu vispārējā kārtībā konstatē, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes;

Valsts kontroles viedoklis: nepieciešams risināt problēmu, kuru saskata tiesneši un tiesību zinātnieki – nepieciešamību noteikt regulējumu, kādai ir jābūt tiesas rīcībai, ja izskatot lietu vispārējā kārtībā, tiesa uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes.

- (4) lai sekmētu pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu (vai vienotas prakses sekmēšanai ir pietiekami ar vadlīniju izstrādi, vai ir nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu), vērtējot (1) kāds ir maksimālais termiņš ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai, (2) vai ir iespēja sadalīt ilgākos termiņos kaitējuma atlīdzināšanu, (3) kādi kritēriji jāņem vērā, nosakot pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā mazāku sodu;

Valsts kontroles viedoklis: vienotas izpratnes nodrošināšana par pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu izmantošanu ļautu plašāk izmantot šādu vienošanās slēgšanu, kas ir viens no risinājumiem ātrākai kriminālprocesa pabeigšanai un tiesu noslodzes mazināšanai.

- (5) attiecībā uz pierādījumu pārbaudes kārtību tiesā:

- vai papildus jau izstrādātajiem grozījumiem Kriminālprocesa likumā⁴⁵ ir iespējami citi risinājumi, kā mazināt nepieciešamību aicināt uz tiesu lieciniekus, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesā, pievienotas krimināllietas materiāliem un pieejamas ne tikai tiesai, bet arī apsūdzētajam, aizstāvībai un cietušajam, vienlaikus stiprinot tiesas lomu, pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās, izlemt – (1) pieteikto personu aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī (2) aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu;
- iespējas sašaurināt Kriminālprocesa likumā⁴⁶ paredzētās iespējas nolasīt vai atskaņot tiesas sēdē rakstveida pierādījumus vai citus dokumentus;
- piemērotākos risinājumus vienotas izpratnes veidošanai par Kriminālprocesa likumā⁴⁷ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

Valsts kontroles viedoklis: ir saskatāmas iespējas turpināt meklēt risinājumus paredzētās pierādījumu pārbaudes kārtības tiesvedībā pilnveidošanai, lai pēc iespējas mazinātu vienu no būtiskākajiem iztiesāšanu paildzinošajiem faktoriem – nepieciešamību aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem. Vienlaikus būtu izvērtējams, vai normatīvajā regulējumā būtu skaidrāk nosakāma tiesas noteicošā loma attiecībā uz šādu jautājumu izlemšanu: par pieteikto personu, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā, aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī par aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Iespējams, normatīvā regulējuma pilnveides iespēju izvērtējums būtu veikams pēc zināma laika, kad būs iespējams novērtēt Kriminālprocesa likuma grozījumu, kas stājas spēkā ar 2021.gada 1.janvāri, ietekmi ātrākai un produktīvākai iztiesāšanas norisei. Vienlaikus būtu nepieciešams izvērtēt piemērotākos risinājumus, vai ir pietiekami ar tiesnešu mācībām, pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem, vai ir nepieciešami grozījumi normatīvajā regulējumā, lai sekmētu vienotas izpratnes veidošanos par Kriminālprocesa likumā⁴⁸ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

(6) attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm iztiesāšanas ieilgšanas novēršanai, izvērtējot iespējas:

- noteikt tiesai kā procesa virzītājam pienākumu visā tiesas procesa garumā (īpaši lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadijā un nepieciešamības gadījumā iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuroru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, kas var radīt iztiesāšanas ieilgšanu un kavēšanos, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību, stiprinot tiesneša noteicošo lomu dažādu jautājumu, kas saistīti ar nepieciešamību tieši un mutiski pārbaudīt pierādījumus tiesas sēdē, izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās;

- noteikt pēc iespējas plašāku jautājumu loku, kurus var risināt ārpus tiesas sēdes, it īpaši attiecībā uz informācijas apmaiņu starp tiesu, prokuroru, apsūdzēto un viņa aizstāvi, cietušo;
- noteikt prokuroram, apsūdzētajam un viņa aizstāvim, cietušajam pienākumu noteiktu laiku pirms tiesas sēdes iesniegt tiesā lūgumus un pieteikumus rakstveidā, un pienākumu pieteikuma un lūguma iesniedzējam pamatot to, kādēļ nebija iespējams iesniegt pirms tiesas sēdes, ja tas tiek iesniegts tiesas sēdes laikā.

Valsts kontroles viedoklis: saskaņā ar šobrīd spēkā esošo kārtību pamatā visi jautājumi, kas ir saistīti ar tiesvedības procesa norisi, tiek risināti tiesas sēdēs iztiesāšanas laikā, kas paildzina iztiesāšanu. Būtu nepieciešams rast risinājumus iztiesāšanas procesa mērķtiecīgākai un produktīvākai organizēšanai. Tādēļ būtu veicams izvērtējums kārtības ieviešanai, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora iesaisti un sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu savlaicīgai izlemšanai pirms lietas iztiesāšanai paredzētajām tiesas sēdēm, piemēram, par liecinieku uzskaušāšanai nepieciešamo tiesas sēžu skaitu un laiku, par to, no kuru liecinieku aicināšanas uz tiesas sēdi atteikties, par citu pierādījumu pārbaudei nepieciešamo laiku, tulku, speciālistu pieaicināšanas nepieciešamību u.c. Tāpat arī būtu izvērtējams, kādus jautājumus (pēc iespējas plašāku jautājumu loku) ir iespējams risināt rakstveidā pirms tiesas sēdes (vai starp tiesas sēdēm), tajā skaitā lūgumu un pieteikumu pieteikšana, grozītās apsūdzības iesniegšana, lūgumu par papildu materiālu pievienošanu lietai iesniegšana u.c., nodrošinot šīs informācijas savlaicīgu pieejamību visiem iesaistītajiem - tiesai, apsūdzētajam un tā aizstāvim, prokuroram, cietušajam (daļā, kas uz to attiecas) un citām iesaistītajām personām attiecībā uz informāciju, kas uz tām attiecas.

- ❖ Izvērtēt iespējas reglamentēt procesuālo izdevumu apmēra noteikšanu, lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība (darbība vai bezdarbība), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu.

Valsts kontroles viedoklis: Tā kā eksperti atzīst, ka Kriminālprocesa likumā paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības Latvijai tiek izvirzītas saistošajos starptautiskajos dokumentos, tomēr izmeklētāji, prokurori un tiesneši norāda, ka viens no kriminālprocesa paildzinošajiem faktoriem ir negodprātīga personas tiesību uz aizstāvību izmantošana kriminālprocesā ar nolūku to paildzināt, ir nepieciešams stiprināt likumā paredzēto rīku piemērošanas praksi personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai. Personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai likumā paredzēto rīku izmantošanas prakses stiprināšanai, iespējams, būtu nepieciešami pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, mācības tiesnešiem, īpaši jaunajiem. Arī prakses stiprināšanai izmeklētājiem un prokuroriem, iespējams, būtu nepieciešamas gan apmācības, gan vadlīnijas, veidojot izpratni par šo rīku piemērošanu, tajā skaitā par to situāciju būtību, kad šie rīki piemērojami. Vienlaikus ir izvērtējamas iespējas normatīvajā regulējumā noteikt pieeju procesuālo izdevumu apmēra noteikšanai (konkrēta summa vai izdevumu veidi, kas iekļaujami aprēķinā), lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība, kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu. Tāpat arī apsverama iespēja šādos gadījumos procesuālo izdevumu piedziņu attiecināt arī uz aizstāvi, iespējams, arī prokuroru.

- ❖ Rast risinājumus kvalificētu konsultāciju un speciālistu atbalsta saņemšanai kriminālprocesos:

- kvalificētu speciālistu ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā piesaistei kriminālprocesos veicamajai datu analīzei (piemēram, paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci u.c.);
 - kārtības reglamentēšanai attiecībā uz sadarbību starp procesa virzītājiem (izmeklētājiem un prokuroriem) un speciālistiem (analītiķiem), kā arī analīzes rezultātā sniegtā speciālista (analītiķa) atzinuma izmantošanai pierādīšanā;
 - tiesībsardzības iestāžu kapacitātes stiprināšanai – attīstot un specializējot personālu atbalsta sniegšanai izmeklētājiem vienkāršākajos gadījumos, kā arī tehnisko atbalsta rīku un vienotas metodikas analīzes veikšanai izmeklēšanas iestādēs ieviešanai;
 - kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kad tas nepieciešams kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai;
 - iespēju rašanai tiesnešiem pēc savas iniciatīvas saņemt profesionālu skaidrojumu par specifiskiem jautājumiem, kas risināmi to iztiesāšanā esošās lietās, un tam nepieciešamās kārtības reglamentēšanai;
 - kā novērst problēmas, kas paildzina laiku starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai;
 - savstarpējai iestāžu pieredzes apmaiņai par to, kā efektīvāk veikt finanšu izmeklēšanu, izmantojot dažādas datu analīzes metodes, starptautiskās sadarbības mehānismus u.c.
- ❖ izvērtēt iespēju pārskatīt (pagarināt) normatīvajā regulējumā⁴⁹ paredzēto termiņu, kādā elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus.

Valsts kontroles viedoklis: Kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, analītiķi krimināltiesiskajā sistēmā ir nepieciešami visos kriminālprocesa posmos, bet to pieejamība tirgū nav tik liela, lai iesaistītās institūcijas – Prokuratūra, KNAB, Valsts policija, VID Nodokļu un muitas policija, Finanšu izlūkošanas dienests, tiesas atsevišķi spētu attīstīt augsta līmeņa kompetenci. Tāpēc ir nepieciešams izvērtēt, kādi pasākumi ir īstenojami un kāda kompetence attīstāma centralizēti visu institūciju vajadzībām, un kāda papildu kapacitāte veidojama institūcijās individuāli.

- ❖ Izvērtēt un rast risinājumus prokuratūras darbības regulējuma pilnveidei:
- attiecībā uz Prokuratūras atskaitīšanos un atbildību⁵⁰, konkretizējot ģenerālprokurora Saeimai iesniedzamā ziņojuma tvērumu un, iespējams, paredzot atskaitīšanos bez parlamenta vēl arī citām institūcijām;
 - paredzot nosacījumus attiecībā uz sadarbību ar izpildvaras institūcijām, lai panāktu visu iesaistīto pušu, tajā skaitā prokuratūras, līdzdalību izvirzīto kriminālās justīcijas sistēmas mērķu sasniegšanā;
 - papildinot ģenerālprokurora pilnvaru apjomu ar Prokuratūras darbībā piemērojamo standartu un vadlīniju noteikšanu;

- paredzot labas pārvaldības un darbības efektivitātes principa piemērošanu Prokuratūras darbībā;
- paredzot ģenerālprokurora atbildību par iekšējās kontroles sistēmas izveidi, uzraudzību un uzlabošanu, kā arī Prokuratūras darbības atbilstību labas pārvaldības, ekonomiskuma un efektivitātes principiem.

Valsts kontroles ieskatā, lai rastu vispiemērotākos risinājumus Prokuratūras darbības regulējuma pilnveidei atbilstoši pārnacionālajos dokumentos ietvertajiem viedokļiem un rekomendācijām par prokuratūras dienestam garantējamo neatkarību, Latvijai ir iespēja vērsties Venēcijas komisijā ar lūgumu sniegt konsultācijas par izstrādātajiem un plānotajiem grozījumu projektiem Prokuratūras likumā.

Valsts kontroles viedoklis: Kā liecina revīzijā iegūtie pierādījumi⁵¹, Latvijā prokuratūras un prokurora neatkarības jēdziens tiek interpretēts plašāk nekā tas izriet no starptautisko institūciju rekomendācijām un viedokļiem⁵², proti, Latvijā prokurora neatkarība nozīmē ne tikai ārējas ietekmes aizliegumu uz konkrētu kriminālprocesu gaitu un to ietvaros pieņemtajiem lēmumiem⁵³, bet neatkarība tiek uzskatīta par gandrīz “absolūtu”, ierobežojot, piemēram, iespēju prasīt no Prokuratūras atbildību par tās darba rezultātiem, sadarbību ar valsts pārvaldes institūcijām noziedzības novēršanas un apkarošanas politikas izstrādē un ieviešanā vai attiecināt uz Prokuratūru labas pārvaldības un efektivitātes principus, ko piemēro citas publiskās pārvaldes institūcijas. Valsts kontroles ieskatā ir nepieciešamas būtiskas izmaiņas izpratnē par Prokuratūras kā vienotas trīs līmeņu institūciju sistēmas neatkarību un pieeju vadības funkciju īstenošanā, kas palielinātu gan Prokuratūras kapacitāti tās pamatfunkciju izpildē, gan veicinātu Prokuratūras rīcībā esošo resursu efektīvu izmantošanu

- ❖ Izvērtēt un rast Latvijas situācijai piemērotākos ilgtermiņā realizējamus risinājumus, kā atslogot krimināltiesisko sistēmu (dekriminalizējot vismaz daļu no maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, tā vietā paredzot administratīvo atbildību, kā arī vienkāršojot un standartizējot kriminālprocesus, kuros nav veicama sarežģīta izmeklēšana u.c.), kā arī prokurora atbildības palielināšanai un vadošās lomas īstenošanai sarežģītu kriminālprocesu izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemjot par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem.

Valsts kontroles viedoklis: Papildus tam, ka ir nepieciešams panākt Kriminālprocesa likumā jau paredzēto instrumentu kriminālprocesa vienkāršošanai, ātrākai un ekonomiskākai veikšanai ieviešanu praksē, iespējams, ir nepieciešami vēl citi risinājumi. Citas valstis lai risinātu pārslogotu krimināltiesisko sistēmu tomēr izvēlas dekriminalizēt mazāk smagus nodarījumus, paredzot tos izskatīt administratīvā procesa, nevis kriminālprocesa kārtībā. OECD iesaka⁵⁴ izvērtēt iespēju standartizēt un pēc iespējas vienkāršot procedūras t.s. vienkāršāko kriminālprocesu gadījumos. Aizvien tiek palielinātas prokuratūras iestāžu pilnvaras pabeigt kriminālprocesu bez tiesas iesaistes. Ir saprotams, ka tie ir ilgtermiņā plānojami risinājumi, tomēr izvērtējuma veikšana, vai Latvijas situācijā pastāv iespējas šādu risinājumu ieviešanai, Valsts kontroles vērtējumā būtu jāuzsāk iespējami drīz. Gan Valsts kontroles iepriekš 2017.gadā pabeigtajā revīzijā “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” konstatētais, gan šajā revīzijā konstatējot līdzīgus trūkumus pirmstiesas kriminālprocesa izmeklēšanas organizācijā, ļauj apgalvot, ka Latvijā izveidotais policijas un prokuratūras sadarbības modelis būtu

pilnveidojams. Valsts kontroles ieskatā ir izvērtējams, vai prokurora vienāda apjoma iesaiste būtu lietderīga pilnīgi visos kriminālprocesos, tostarp t.s. maznozīmīgajos (sīkās zādzības, krāpšana, piesavināšanās nelielā apmērā). Alternatīva ir prokuroru lielāka atbildība un iesaiste tikai sarežģītāko noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanā, par kādiem ir uzskatāmi arī noziedzīgie nodarījumi ekonomikas un finanšu jomā, vienkāršākos kriminālprocesus pakāpeniski vienkāršojot un standartizējot procedūras.

- ❖ Lai sasniegtu izvirzīto mērķi digitalizēt kriminālprocesu un padarītu efektīvākus izmeklēšanas un tiesvedības procesus, izvērtēt un ieviest rīcības mehānismu vienotas E-lietas programmas pārvaldībai.

Valsts kontroles viedoklis: E-lietas programmas pārvaldību ir nepieciešams uzlabot⁵⁵, lai sasniegtu izvirzīto mērķi kriminālprocesa elektronizēšanā un paredzētos ieguvumus no e-lietas ieviešanas. Šobrīd E-lietas programmas tvērums ir neskaidrs un uzsāktā īstenošana ir sadrumstalota vairākos projektos bez kopējas pārvaldības un uzraudzības. Tā kā e-lietas īstenošana netiek pārraudzīta kā vienota projektu programma, pastāv risks, ka daudzo apakšprojektu īstenošana neatrisinās e-lietas ieviešanai apzinātās problēmas. Ņemot vērā, ka vienotas e-lietas vides izveidē un ieviešanā ir iesaistītas vairākas iestādes un to informācijas sistēmas, būtisks priekšnosacījums ir skaidrs redzējums sistēmas komponentēm un par to mijiedarbību, kas atspoguļojams konceptuālajā arhitektūrā. E-lietas programmas kopējo mērķu sasniegšana nav iespējama, ja informācijas sistēmas, kas ir ietvertas programmas tvērumā, katra tiek attīstīta sava individuālā projekta ietvaros, neņemot vērā mijiedarbību ar citiem e-lietas programmas projektiem. 2021.gadā ir plānota vairāku E-lietas programmas projektu pabeigšana, kas saistāmi ar kriminālprocesa e-lietas ieviešanu. Tomēr šie projekti aptver tikai e-lietas funkcionalitāti Prokuratūrā un tiesās, bet neietver izmeklēšanas procesu, ko ir plānots pabeigt līdz 2023.gadam. Valsts kontrole ir aicinājusi Tieslietu ministriju, kuras atbildībā šobrīd jau atrodas daļa aktivitāšu, kas saistītas ar e-lietas programmas ieviešanu, uzņemties vadošo lomu, tomēr ir nepieciešama visu iesaistīto institūciju – Prokuratūras, Iekšlietu ministrijas un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iesaiste un sadarbība.

Ziņojuma struktūra

Informācija ziņojumā izklāstīta šādā secībā:

- ❖ ievads par ekonomisko un finanšu noziegumu izmeklēšanas un iztiesāšanas jomas raksturojumu;
- ❖ revīzijas secinājumi, konstatējumi un ieteikumi, sadalot tos četrās būtiskās nodaļās ar apakšnodaļām. Katras nodaļas un apakšnodaļas ievadā ir sniegts Valsts kontroles viedoklis, norādot būtiskākos secinājumus, kas turpmāk pamatoti ar revīzijas konstatējumiem;
- ❖ vispārīgs revīzijas raksturojums (mērķis, apjoms, juridiskais pamatojums, kritēriji, Valsts kontroles un revidējamās vienības atbildība);
- ❖ ziņojumā izmantotie termini un saīsinājumi;
- ❖ ziņojuma pielikumi.

Ziņojuma pirmajā nodaļā ir vērtēts, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī ir nodrošināta normatīvā regulējuma piemērotāju vienota izpratne.

Ziņojuma otrajā nodaļā ir vērtēts, vai Kriminālprocesa likuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī nodrošina iespējami ātru un efektīvu pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu.

Ziņojuma trešajā nodaļā ir vērtēts, vai Prokuratūras īstenotā pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība un īstenotie pasākumi ir pietiekami, lai nodrošinātu, ka praksē efektīvi, iespējami ātri un kvalitatīvi tiek panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā gadījumā.

Ziņojuma ceturtajā nodaļā ir vērtēti citi būtiski jautājumi, lai sniegtu nepieciešamo atbalstu procesa virzītājiem un uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Ievads jeb kāpēc ir nepieciešams uzlabot noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti?

Pēdējos gados pasaulē būtiski pieaug neiecietība pret finanšu un ekonomiskajiem noziegumiem, kas saistīti ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un korupciju, un tiek pievērsta aizvien lielāka uzmanība tam, lai valstīs tiktu mazinātas iespējas legalizēt noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai izmantot tās noziedzīgi iegūtu līdzekļu plūsmai, izvairīties no nodokļu nomaksas vai veikt citus noziedzīgus nodarījumus finanšu un ekonomikas jomās.

Spēja atbilstoši starptautiski atzītiem principiem izmeklēt un atklāt noziedzīgus nodarījumus un saukt pie atbildības vainīgās personas ir ne tikai viens no tiesisku valsti raksturojošiem aspektiem, tas ir būtisks valsts drošības un pilnvērtīgas sadarbības veidošanas ar ārvalstīm, kā arī iekļaušanās Latvijai nozīmīgās starptautiskajās organizācijās pamatnosacījums. Tas ietekmē ārvalstu investoru uzticību un attiecīgi valsts ekonomisko attīstību. No uzņēmēju, sabiedrības un valsts interešu aspekta raugoties, būtisks ir kopējais laiks no brīža, kad tiek uzsākta noziedzīga nodarījuma izmeklēšana līdz brīdim, kad tiek panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums – tātad iespējami īsāks laiks kopš kriminālprocesa uzsākšanas līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim. Tikpat būtisks ir aspekts, ka vainīgās personas tiek noskaidrotas un sauktas pie atbildības. Tam nepieciešams skaidrs un pietiekams normatīvais regulējums, efektīvs pirmstiesas kriminālprocess un iztiesāšana, kuru priekšnoteikums ir efektīva un kvalitatīva iesaistīto institūciju darbība tām paredzēto uzdevumu izpildē.

Latvijā jautājums par tādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu, kas ietekmē ekonomiskos procesus valstī un tautsaimniecību kopumā, aizvien ir ļoti aktuāls, kaut gan nepieciešamība uzlabot šādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu jau ilgstoši ir Saeimas un Ministru kabineta dienaskārtībā.

Jautājums par Latvijas nespēju veikt efektīvu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanu un kriminālvajāšanu īpaši aktualizējās 2018.gadā saistībā ar Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas (*Moneyval*) 5.novērtēšanas kārtas ziņojumā norādītajiem trūkumiem un Latvijai noteikto uzraudzības statusu.

Minētajā ziņojumā par 2018.gadu risks attiecībā uz nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu valstī tika novērtēts kā “vidēji augsts”, bet galvenie noziedzīgi iegūto līdzekļu avoti – kas galvenokārt ir iegūti ārvalstīs – ir korupcija, kukuļošana, nodokļu pārkāpumi, krāpšana un kontrabanda. Citi ziņojumā identificētie riska faktori ir starptautisko organizēto noziedzības grupu ietekme un ēnu ekonomikas ievērojamais lielums, kas tiek lēsts 20-25% apmērā no IKP. Kā rezultātā ekonomiskie noziegumi tiek uzskatīti par izplatītākiem nekā citi, kas rada ieņēmumus, piemēram, narkotiku tirdzniecību. Arī OECD salīdzinošajā izpētē⁵⁶ atzīst, ka Latvija ir attīstījusi nozīmīgu finanšu nozari, kas ir bijusi pakļauta ārvalstu klientu ietekmei, un šī situācija ir veicinājusi neaizsargātību pret ekonomiskiem un finanšu noziegumiem.

Reaģējot uz Latvijai pastiprināto *Moneyval* uzraudzību, Saeimas 2019.gada 26.septembrī apstiprinātajā Nacionālās drošības koncepcijā⁵⁷, cita starpā izvirzītas šādas prioritātes:

- ❖ Ekonomikai radītā apdraudējuma novēršanai:

Stabilas ekonomiskās vides nodrošināšana – jānodrošina atbilstošas tiesību aizsardzības un par korupciju atbildīgo institūciju spējas ekonomisko un finanšu noziegumu atklāšanā un izmeklēšanā, kā arī jāuzlabo tiesu sistēmas darbības efektivitāte šādu noziegumu iztiesāšanā;

Finanšu nozares uzraudzības pilnveidošana – svarīgi ir definēt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanu kā vienu no atbildīgo tiesību aizsardzības institūciju prioritātēm, atbilstoši palielinot to kapacitāti izmeklēšanas un analīzes jomā, kā arī izstrādājot vienotas vadlīnijas šādu lietu izmeklēšanā. Jāpalielina sabiedrības un īpaši nevalstisko organizāciju sektora informētība un izpratne par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un ar to saistītajiem riskiem. Lai to panāktu, atbildīgajām tiesību aizsardzības institūcijām ir jāveic sabiedrības izglītošana, tostarp skaidrojot, ka par iesaistīšanos noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā ir paredzēta kriminālatbildība u.c.

- ❖ Starptautiskā terorisma apdraudējuma novēršanai:

Terorisma finansēšanas novēršana – finanšu sektora uzraugošajām, kontrolējošajām un izmeklēšanas iestādēm jāstiprina spējas cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanu un proliferāciju un samazināt vispārējos NILLTPF riskus, nodrošinot atbilstību starptautiskajām saistībām un standartiem NILLTPF novēršanas jomā un veicinot sabiedrisko drošību, ekonomiskās vides konkurētspēju un uzticamību.

Arī Ministru kabineta atbalstītos politikas plānošanas dokumentos, gan iestāžu vadības dokumentos ir paredzēti pasākumi, kurus var attiecināt uz noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas uzlabošanu, lai gan lielākoties arī tie ir saistāmi ar “ārēju spiedienu”, proti, reaģējot uz dažādu starptautisko institūciju novērtējumos sniegtajām rekomendācijām:

- ❖ apmācību organizēšana, vadlīniju izstrāde u.c. pasākumi izmeklēšanas iestādēm, Prokuratūrai un tiesai vienotas izpratnes sekmēšanai par normatīvā regulējuma piemērošanu par dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā paredzēta *Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs 2015.–2020.gadam*⁵⁸, *Maksātspējas politikas attīstības pamatnostādņēs 2016.–2020.gadam un to īstenošanas plānā*⁵⁹, *Pasākumu plānā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim*⁶⁰, *Pasākumu plānā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas*

novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022.gadam⁶¹, *Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānā 2018.–2020.gadam*⁶² u.c.;

- ❖ tiesībsardzības iestāžu savstarpējās sadarbības stiprināšana paredzēta *Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānā 2018.–2020.gadam*⁶³, *Pasākumu plānā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim*⁶⁴, *Pasākumu plānā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam*⁶⁵ u.c.
- ❖ noziedzības novēršanas un apkarošanas efektivitātes novērtēšanas metodikas izstrāde atbilstoši katras noziedzības darbības jomas specifikai paredzēta *Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānā 2018.–2020.gadam*⁶⁶ u.c.

Tomēr revīzijā konstatētais liecina, ka ar veiktajiem pasākumiem nav pietiekami un ir nepieciešami būtiski uzlabojumi, lai mazinātu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā uzkrājumu, ātri un efektīvi pabeigtu pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu. Par to liecina, piemēram, revīzijā konstatētais, ka izmeklētājiem un prokuroriem aizvien nav vienotas izpratnes normatīvā regulējuma piemērošanā. Par nepietiekamiem uzlabojumiem liecina arī tas, ka izmeklēšanas iestādēs, kas izmeklē kriminālprocesus par sarežģītākajiem noziedzīgiem nodarījumiem – VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3. birojā – kriminālprocesu uzkrājums par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā būtiski nemazinās, turklāt ir liels tādu kriminālprocesu skaits, kuri uzsākti pirms trīs un vairāk gadiem. Revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem un prokuroriem iegūta informācija, veiktā analīze par izmeklēšanas intensitāti, pārtraukumiem un to iemesliem izlasē iekļautajos kriminālprocesos, kā arī revīzijā piesaistīto ekspertu izbeigto kriminālprocesu lietas materiālu izpētei atzinumos sniegto viedokļu analīze liecina, ka vairumā gadījumu pirmstiesas izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā vajadzētu spēt pabeigt triju gadu laikā.

Latvijā vadošā loma politikas veidošanā krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību jomā ir Tieslietu ministrijai⁶⁷, savukārt Iekšlietu ministrija ir atbildīga par valsts politikas noziedzības apkarošanas jomā izstrādi un īstenošanu⁶⁸, bet Latvijas Republikas Prokuratūra kā tiesu varas institūcija patstāvīgi veic uzraudzību pār likumības ievērošanu Prokuratūras likumā noteiktās kompetences ietvaros⁶⁹, tajā skaitā veic pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību:

Tieslietu ministrija	▪ ir vadošā valsts pārvaldes iestāde tieslietu (tiesību sistēmas politikas, tiesu sistēmas un tiesu administrēšanas) nozarēs; ▪ atbild par politikas veidošanu krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību jomā; ▪ vada Kriminālprocesa grozījumu izstrādes darba grupu, kas ar Ministru kabineta rīkojumu⁷⁰ izveidota 2006.gadā konceptuāli izlemjamu organizatoriska rakstura Kriminālprocesa likuma piemērošanas problēmu risināšanai;
Iekšlietu ministrija	▪ ir vadošā valsts pārvaldes iestāde iekšlietu nozarē, kas izstrādā un īsteno politiku noziedzības apkarošanas jomā; ▪ ir atbildīga par nozari reglamentējošo tiesību aktu un politikas plānošanas dokumentu projektu izstrādi un virzību; ▪ nodrošina nozares politikas īstenošanu ministrijas padotībā esošajās valsts pārvaldes iestādēs; ▪ veic funkciju izpildes, kā arī citas pārbaudes ministrijas padotībā esošajās valsts

pārvaldes iestādēs;	
Finanšu ministrija	ir vadošā valsts pārvaldes iestāde finanšu nozarē, kura cita starpā atbilstoši noteiktajai kompetences jomai kopīgi ar Tieslietu ministriju veido politiku noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā;
LR Prokuratūra	ir tiesu varas institūcija, kas patstāvīgi veic uzraudzību pār likumības ievērošanu Prokuratūras likumā noteiktās kompetences ietvaros: uzrauga un veic pirmstiesas izmeklēšanu, uzsāk un veic kriminālvajāšanu, uztur valsts apsūdzību u.c.
Valsts policija, KNAB, VID Nodokļu un muitas policija, Valsts drošības dienests, VID Iekšējās drošības pārvalde, Militārā policija, Ieslodzījuma vietu pārvalde, Valsts robežsardze, Iekšējās drošības birojs	izpildvaras institūcijas, kuras atbilstoši noteiktajai kompetencei izskata ziņas, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un uzsāk kriminālprocesu, atklāj noziedzīgus nodarījumus, meklē personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā veic izmeklēšanas darbības, lai noskaidrotu, vai noticis noziedzīgs nodarījums un kas to izdarījis, iegūst pierādījumus, kas dod pamatu personas saukšanai pie kriminālatbildības, izvēlas un veic tādas procesuālās darbības, lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk.

▪ **Revīzijas apjomā detalizētam izvērtējumam pakļautās iestādes**

Latvijā šobrīd nav vienotas izpratnes par to, kādi noziedzīgi nodarījumi būtu uzskatāmi par tā sauktajiem “ekonomiskajiem noziegumiem” vai par “noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā”, un tiem nav konkrēta definējuma, bet šajā revīzijā, ņemot vērā juridiskajā literatūrā, judikatūrā, starptautisko institūciju paustās atziņas un skaidrojumus par ar dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem apdraudētajām interesēm, tika atlasīti tie nodarījumi, kurus varētu uzskatīt par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā (skatīt arī 1.pielikumu):

- krāpšana un piesavināšanās;
- ar neatļautu preču ieviešanu saistīti nodarījumi;
- neatļautas darbības ar naudu, finanšu instrumentiem, maksāšanas līdzekļiem;
- noziedzīgas darbības ar līdzekļiem, tajā skaitā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija;
- noziedzīgas darbības saistībā ar uzņēmējdarbību;
- noziedzīgas darbības politisko organizāciju finansēšanā;
- noziedzīgas darbības valsts institūciju dienestā.

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu raksturojošie rādītāji

Kriminālprocesa izmeklēšanā atbilstoši noteiktajam pilnvaru apjomam iesaistās trīs puses – izmeklētājs, viņa tiešais priekšnieks un uzraugošais prokurors.

Noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā pirmstiesas izmeklēšana ir ne tikai Valsts policijas kompetencē, bet arī KNAB, VID Nodokļu un muitas policija) piekritībā, atsevišķos gadījumos arī, piemēram, Iekšējās drošības birojam, kas izmeklē Iekšlietu ministrijas padotībā esošo iestāžu, izņemot Valsts drošības dienesta, amatpersonu un darbinieku izdarītus noziedzīgus nodarījumus.

Noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomiskās jomā izmeklēšanu valstī galvenokārt veic lielākā izmeklēšanas iestāde Valsts policija (skatīt 1. un 2.tabulu), kura izmeklē visus noziedzīgos nodarījumus, izņemot tos, kas ir tieši piekritīgi citām izmeklēšanas iestādēm. Šo lietu izmeklēšanā praktiski ir iesaistītas visas struktūrvienības, bet saskaņā ar Valsts policijas iekšējo kārtību sarežģītākos gadījumos un gadījumos, kad noziedzīgiem nodarījumiem ir starpreģionāls, valstiska līmeņa vai starptautisks raksturs, vai tie var izsaukt plašu rezonansi sabiedrībā, izmeklēšanu veic Valsts policijas augstākā līmeņa struktūrvienība. Visvairāk kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklē ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojs.

Otra lielākā minēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas iestāde ir VID Nodokļu un muitas policija, kuras viens no uzdevumiem⁷¹ ir noziedzīgus nodarījumu valsts ieņēmumu un muitas lietu jomā izmeklēšana.

Mazāks lietvedībā esošo kriminālprocesu skaits ir KNAB, kas saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto⁷² institucionālo piekritību izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kuri saistīti ar politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu pārkāpumiem, kā arī noziedzīgus nodarījumus valsts institūciju dienestā, ja tie ir saistīti ar korupciju.

Uz 2020.gada 1.janvāri kopējais neizmeklēto kriminālprocesu uzkrājums par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā⁷³ revīzijas apjomā iekļautajās iestādēs – KNAB, VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojā – bija vairāk nekā 12 tūkstoši kriminālprocesu (skatīt 1.tabulu) un vairāk nekā puse (62,6 %) no tiem ir vecāka par trijiem gadiem.

1.tabula. Kriminālprocesu uzkrājums KNAB, VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojā uz 2020.gada 1.janvāri (kriminālprocesu skaits).

Izmeklēšanas iestāde	Kopā uzkrājums uz 01.01.2020.	Tajā skaitā pirms 2017.gada uzsāktie
KNAB	53	4
VID Nodokļu un muitas policija	3665	1266
Valsts policijas ENAP	605	248
Valsts policijas RRP 3.birojs	8121	6276
KOPĀ:	12 444	7 794

Informācijas avots: izmeklēšanas iestāžu sniegtie dati

Saskaņā ar revīzijā iegūto datu analīzi, visās revīzijas izlasē iekļautajās izmeklēšanas iestādēs šīs specifikas kriminālprocesu uzkrājums pēdējos trīs gados lielākoties nav mazinājies, bet atsevišķās izmeklēšanas iestādēs pat būtiski pieaudzis (skatīt 2.tabulu). Piemēram, VID Nodokļu un muitas policijas kriminālprocesu uzkrājums uz 2020.gada sākumu salīdzinājumā ar 2018.gada sākumu ir pieaudzis par 71%, savukārt ENAP par 20%.

2.tabula. Izmeklēšanas iestāžu lietvedībā esošo kriminālprocesu ekonomikas un finanšu noziegumu jomā virzības statistiskie rādītāji

Izmeklēšanas iestāde	Kopējais lietvedībā esošo kriminālprocesu skaits			Pabeigta pirmstiesas izmeklēšana		Nodoti kriminālvajāšanai		Izbeigtie procesi	
Gads	2018	2019	2020	2018	2019	2018	2019	2018	2019

KNAB	38	53	53	34	30	24	15	10	15
VID	2134	2982	3665	392	421	241	253	151	168
Valsts policija:	8994	8884	8726	641	518	148	121	493	397
t.sk. ENAP	506	583	605	159	139	74	70	85	69
t.sk. VP RRP 3.birojs	8488	8301	8121	482	379	74	51	408	328
KOPĀ:	11166	11919	12444	1067	969	413	389	654	580

Informācijas avots: KNAB, VID Nodokļu un muitas policijas, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja sniegtā informācija

Revīzijā intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un uzraugošajiem prokuroriem iegūtā informācija, revīzijas izlasē iekļauto kriminālprocesu analīze un arī revīzijā piesaistīto ekspertu atzinumi liecina, ka vairumu no kriminālprocesiem par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā var pabeigt trīs gadu laikā, un tas šīs specifikas kriminālprocesiem ir uzskatāms par ir optimālu laiku pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanai.

No uzkrājumā esošajiem kriminālprocesiem liela daļa ir tādu kriminālprocesu, kas uzsākti pirms vairāk nekā pieciem gadiem vai pat pirms vairāk nekā 10 gadiem. Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja lietvedībā 01.01.2020. bija 4230 kriminālprocesi (51% no visiem uzkrājumā esošajiem), kas uzsākti pirms vairāk nekā pieciem gadiem. Savukārt VID Nodokļu un muitas policijā uz 01.01.2020. trešā daļa lietvedībā esošo kriminālprocesu bija uzsākti pirms vairāk nekā trim gadiem. Pozitīva tendence ir KNAB, kurā starp uzkrājumā esošajiem kriminālprocesiem nav senu lietu, izņemot četrus kriminālprocesus, gandrīz visi kriminālprocesi ir uzsākti laika posmā kopš 2017.gada.

Jau vairākus gadus Prokuratūrā kā prioritāra ir noteikta uzraudzība pār noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu. Divas no specializētajām prokuratūrām Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētā prokuratūra (apgabala līmeņa prokuratūra) un Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra (rajona līmeņa prokuratūra) ir specializējušās noziedzīgos nodarījumos ekonomikas jomā. Sarežģītāko ekonomisko noziegumu izmeklēšanu (galvenokārt KNAB izmeklētajos kriminālprocesos) uzrauga arī Ģenerālprokuratūras struktūrvienības Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurori. Minētajās struktūrvienībās lielākā daļa no prokuroru uzraudzībā, kriminālvajāšanā un apsūdzības uzturēšanai tiesā esošajiem kriminālprocesiem ir tieši kriminālprocesi, kuros tiek izmeklēti noziedzīgie nodarījumi ekonomikas un finanšu jomā. Vislielāko slodzi iznes Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra, kur vienam prokuroram vidēji uzraudzībā ir 314 lietas (288 finanšu un ekonomikas jomā) (skatīt 3.tabulu).

3.tabula. Uz 2020.gada 1.martu prokuroru uzraudzībā, kriminālvajāšanā un valsts apsūdzības uzturēšanai tiesā esošo kriminālprocesu skaits par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā⁷⁴ (vidēji uz katru prokuroru)

Prokuratūra	Veic izmeklēšanas uzraudzību	Atrodas kriminālvajāšanā	Uztur valsts apsūdzību tiesā
Ģenerālprokuratūras Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļa	4	1	4
Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētā prokuratūra	24	1	5
Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra (rajona prokuratūra)	288	2	8
Rīgas tiesas apgabala prokuratūra	175	1	6
Vidzemes tiesas apgabala prokuratūra	91	0	2
Kurzemes tiesas apgabala prokuratūra	26	1	5
Latgales tiesas apgabala prokuratūra	116	1	6
Zemgales tiesas apgabala prokuratūra	122	1	6
Rīgas pilsētas Kurzemes rajona prokuratūra	188	0	3
Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas prokuratūra	110	1	3

Informācijas avots: Prokuroru aptaujas dati

Kā redzams no prokuroru iesniegtās informācijas (3.tabula), lielā daļā no par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā uzsāktajiem kriminālprocesiem uzraudzību veic apgabala līmeņa (un rajona līmeņa prokuratūru, kas nav specializētās prokuratūras) prokurori. Ja prokuratūrā, kas nav specializēta prokuratūra, nav ieviesta prokuroru specializācija, visticamāk liela daļa prokuroru varētu saskarties ar problēmām vienlīdz labi tikt galā ar specifisku jomu, sarežģītām un apjomīgām lietām, pie kādām pieskaitāmi noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā.

Tikai specializētajām prokuratūrām ir skaidri noteikts⁷⁵, kuru Rīgas tiesas apgabala teritorijā izdarītu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu tās uzrauga:

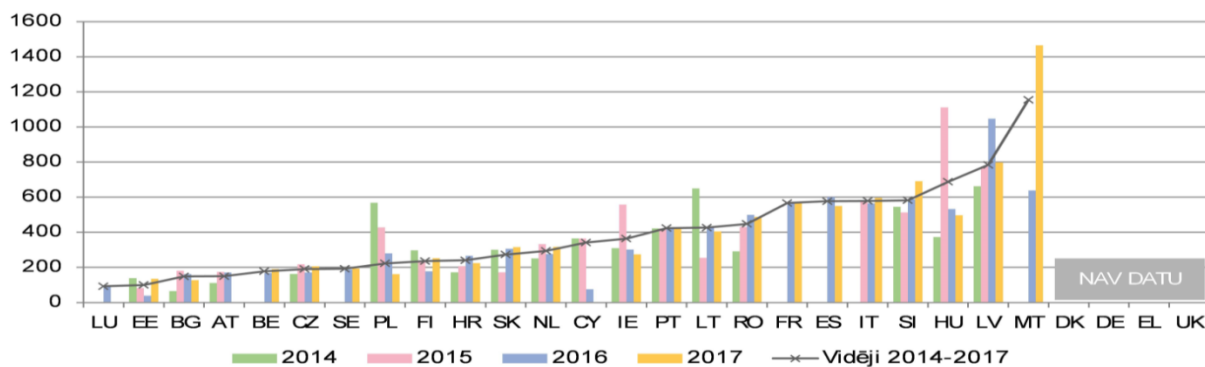
- ❖ Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētā prokuratūra par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kontrabandu, preču vai vielu, kuru aprīte ir aizliegta vai speciāli reglamentēta, pārvietošanu pāri Latvijas Republikas valsts robežai organizētā grupā; liela apmēra skaidras naudas nedeklarēšanu vai nepatiesu deklarēšanu uz robežas, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts organizētā grupā; krāpšanu, datorkrāpšanu, apdrošināšanas krāpšanu vai piesavināšanos, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts lielā apmērā; noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu lielā apmērā vai, ja to izdarījusi organizēta grupa u.c.;
- ❖ Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra par noziedzīgiem nodarījumiem valsts ieņēmumu sfērā; izgudrotāja vai dizainera tiesību, autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu; kibernetizētiem; iekšējās informācijas nelikumīgu izmantošanu vai manipulācijām finanšu tirgos; noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu; komercnoslēpumu saturošu ziņu neatļautu iegūšanu vai izpaušanu u.c.;

Valsts kontrole jau 2017.gadā pabeigtajā revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā vērsa uzmanību uz to, ka ar Kriminālprocesa likuma pieņemšanu samazinātais uzraugošā prokurora kompetences apjoms un saturs attiecībā uz norādījumu sniegšanu, kā arī vienotas izpratnes trūkums starp izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem rada problēmas pirmstiesas izmeklēšanas posmā. Arī šīs revīzijas gaitā iegūtā informācija apliecina iepriekšējā revīzijā konstatētās problēmas, kuras ir aktuālas arī noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā uzraudzībā.

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā iztiesāšanas stadiju raksturojošie rādītāji

Eiropas Komisijas paziņojumā⁷⁶ norādīts, ka efektīva cīņa pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju ir būtiska finanšu sistēmas aizsardzībai, godīgai konkurencei un negatīvu ekonomisko seku novēršanai, savukārt problēmas saistībā ar tiesvedības ilgumu lietās, kas saistītas ar nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas nodarījumiem, var ietekmēt nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas apkarošanas efektivitāti.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas un Ekspertu grupas nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un teroristu finansēšanas jomā kopīgi veikto apkopojumu par lietu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju vidējo izskatīšanas ilgumu pirmās instances tiesās 2014. līdz 2017.gadā Latvijā ir otrais ilgākais šo lietu izskatīšanas vidējais ilgums starp Eiropas Savienības valstīm un šajā ziņā Latvija ievērojami atpaliek no citām valstīm (skatīt 1.attēlu). Turklāt, lai arī šo lietu vidējais izskatīšanas ilgums 2017.gadā (aptuveni 800 dienas) ir mazāks kā 2016.gadā (vairāk nekā 100 dienas), tomēr tas ir augstāks kā iepriekš – 2014. un 2015.gadā. No Eiropas Komisijas paziņojuma⁷⁷ izriet, ka tās dalībvalstīs, kur šāda tiesvedība ilgst vidēji aptuveni divus gadus, saskaras ar grūtībām.

Informācijas avots: Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2019.gada Eiropas Savienības rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā".

1. attēls. Vidējais lietu izskatīšanas ilgums (dienās) pirmās instances tiesās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

Revīzijā veiktajās intervijās gan izmeklētāji, gan prokurori un tiesneši atzīst ekonomisko un finanšu noziegumu krimināllietu sarežģītību, norādot, ka šie kriminālprocesi ir viena no īpašām kategorijām, kuros iztiesāšana atšķirībā no citu kategoriju kriminālprocesiem parasti notiek ar pierādījumu pārbaudi tiesā un lielākoties tiek turpināta arī apelācijas instancē. Vienlaikus tiesneši

atzīst, ka tieši šīs kategorijas krimināllietas ir vissenākās – bieži vien tās ilgstoši ir bijušas pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, un arī iztiesāšana šīs kategorijas krimināllietās parasti ieilgst.

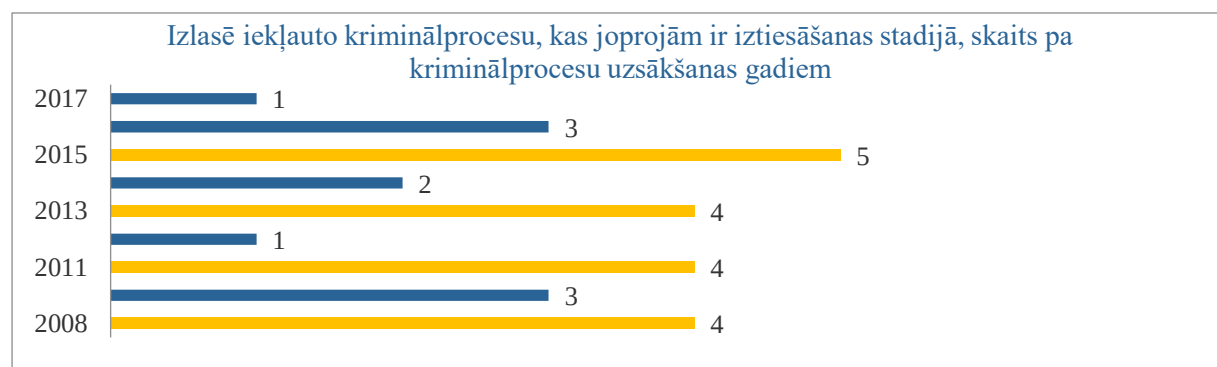
Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka no revīzijā izlasē iekļauto izmeklēšanas iestāžu (KNAB, VID Nodokļu un muitas policijas, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja) iepriekš lietvedībā bijušajiem kriminālprocesiem par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā laika posmā no 2009.gada līdz 2019.gadam kopējais ierosināto lietu skaits pirmās instances tiesās bija 2388, no tām uz 31.12.2019. nebija izskatītas 457 lietas jeb 19,2% (skatīt 4.tabulu).

4. tabula Kopējais ierosināto lietu skaits pirmās instances tiesās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā no 2009.gada līdz 2019.gadam

Krimināl-procesa virzītājs	Ierosinātas no 2009.līdz 2016.gadam	No tām neizskatītas uz 31.12.2019.	Ierosinātas no 2017. līdz 2019.gadam	No tām neizskatītas uz 31.12.2019.	Kopā ierosinātas no 2009. līdz 2019.gadam	No tām neizskatītas uz 31.12.2019. skaits un %	
VID	873	93	360	152	1233	245	19,9
KNAB	98	13	48	26	146	39	26,7
ENAP	192	22	79	30	271	52	19,2
VP Rīgas RP KRPP 3.birojs	329	29	110	51	439	80	18,5
Citas VP struktūrv.	194	10	105	31	299	41	13,7
KOPĀ	1686	167	702	290	2388	457	19,2

Informācijas avots: Tiesu administrācijas 2020.gada 24.janvārī sniegtā informācija

No revīzijā izlasē iekļautajām 27 krimināllietām, kas 2020.gada augustā vēl atradās iztiesāšanā 56% kriminālprocesu ir uzsākti pēdējo septiņu gadu laikā, savukārt 44% kriminālprocesu ir vecāki par septiņiem gadiem un četros no tiem krimināltiesiskās attiecības nav noregulētas jau 12 gadu garumā (skat. 2. attēlā).

2. attēls. Kad uzsākti revīzijas izlasē iekļautie kriminālprocesi, kas joprojām ir iztiesāšanas stadijā

Starp revīzijā izlasē iekļautajām iztiesāšanas stadijā esošajām krimināllietām ir, piemēram, tādas, kur kriminālprocess ir uzsākts pirms aptuveni desmit un vairāk gadiem (2008. – 2010. gadā

uzsāktas), bet krimināllieta nodota tiesai iztiesāšanai vai nu pēc diviem līdz trīs gadiem⁷⁸ vai pēc desmit gadiem⁷⁹ kopš kriminālprocesa uzsākšanas.

Lai apkopotu informāciju par izmeklēšanu un kriminālvajāšanu papildzinošajiem un kavējošajiem faktoriem kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, revīzijā

- tika analizēta informācija par izlasē iekļauto kriminālprocesa ilgumu, tajos veikto procesuālo darbību intensitāti, pārtraukumiem un to iemesliem, virzību kavējošajiem faktoriem, uzraudzības intensitāti, veidu un saturu u.c.,
- intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem tika iegūta informācija par kopumā praksē kriminālprocesa izmeklēšanu kavējošajiem un veicinošajiem faktoriem, sadarbību ar prokuroriem, citām izmeklēšanas iestādēm, Finanšu izlūkošanas dienestu, par kriminālprocesos izmantotajiem starptautiskās sadarbības mehānismiem un problēmām to izmantošanā, iespējamām problēmām saistībā ar kriminālprocesa piekritības noteikšanu u.c.;
- intervijās ar prokuroriem un virsprokuroriem tika iegūta informācija par kopumā praksē kriminālprocesa izmeklēšanu un kriminālvajāšanu papildzinošajiem un kavējošajiem, kā arī veicinošajiem faktoriem, par izmantoto uzraudzības formu un intensitāti, sadarbību ar citām prokuratūras struktūrvienībām, izmeklēšanas iestādēm, Finanšu izlūkošanas dienestu, izmantotajiem starptautiskās sadarbības mehānismiem u.c.

Lai apkopotu informāciju par kriminālprocesa par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanu papildzinošiem un kavējošiem faktoriem, revīzijā

- tika analizēts izlasē iekļauto kriminālprocesa iztiesāšanas ilgums un pirmstiesas kriminālprocesa ilgums, nozīmēto tiesas sēžu biežums, tiesas sēžu atlikšanas un pārtraukumu apjoms un iemesli;
- intervijās no tiesnešiem un prokuroriem tika iegūta informācija ne tikai par izlasē iekļauto kriminālprocesa iztiesāšanas gaitu, iztiesāšanu papildzinošajiem un kavējošajiem faktoriem, bet arī kopumā par kriminālprocesa virzības iztiesāšanai un iztiesāšanas praksi, biežākajām problēmām, ar kurām nākas saskarties, iztiesāšanu papildzinošajiem un kavējošajiem faktoriem;
- tika iegūts revīzijā piesaistīto ekspertu viedoklis par to, kādi ir bijuši galvenie iemesli krimināllieta iztiesāšanas atlikšanai, krimināllieta izbeigšanai un attaisnojošu nolēmumu pieņemšanai revīzijas izlasē iekļautajos kriminālprocesos.

Tāpat arī intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, prokuroriem, tiesnešiem tika iegūta un analizēta informācija par praksē konstatējamām Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu piemērošanas problēmām, atšķirīgas interpretācijas iespējām un iespējamām nepilnībām u.c. Par Kriminālprocesa likuma regulējuma iespējamiem trūkumiem un pilnveides nepieciešamību tika iegūts un analizēts arī revīzijā piesaistīto ekspertu viedoklis.

Par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā revīzijas ietvaros tiek uzskatīti šādos Krimināllikuma pantos paredzētie nodarījumi (skatīt 1.pielikumu):

Krimināllikuma 177., 177.¹, 178., 179., 183., 184., 190., 190.¹, 191., 192., 192.¹, 193., 193.¹, 194., 195., 195.¹, 195.², 196., 198., 199., 205., 206., 207., 208., 211., 212., 213., 214., 215., 215.¹, 217., 217.¹, 218., 219., 220.¹, 221., 237.¹, 288.², 288.³, 288.⁴, 314., 317., 318., 319., 320., 321., 322., 323., 325., 326., 326.¹, 326.², 326.³, 327.pantā paredzētie noziedzīgie nodarījumi.

KONSTATĒJUMI, SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

1. Vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī ir nodrošināta normatīvā regulējuma piemērotāju vienota izpratne?

Likuma normu skaidrībai, vienotai izpratnei un vienādei piemērošanai attiecībā uz visām personām ir īpaši būtiska nozīme krimināltiesībās, ņemot vērā to, ka kriminālatbildība ir personas tiesības visbūtiskāk ierobežojošais tiesiskais līdzeklis⁸⁰. Līdz ar to Krimināllikuma regulējumam – kas paredz, kādi nodarījumi ir krimināli sodāmi un nosakāmā soda apmēru – ir jābūt skaidram, nepārprotamam, bez atšķirīgas interpretācijas iespējām, lai nodrošinātu vienlīdzības principa, soda neizbēgamības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu vienādu piemērošanu, kā arī tiesisko noteiktību un vienveidīgu izpratni sabiedrības interešu aizsardzībā. Skaidram un nepārprotamam ir jābūt arī kriminālprocesuālajam regulējumam, kura mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē⁸¹.

Par nepieciešamību veikt pasākumus vienotai izpratnei par Krimināllikuma normu piemērošanu

Revīzijā konstatētais liecina, ka pat tad, ja Krimināllikuma norma teorētiski šķiet skaidra, praksē nereti rodas problēmas tās piemērošanā, jo ir atšķirīgi viedokļi un trūkst skaidrības par to, kā konkrētajā gadījumā tā izpaužas, un līdz ar to – pēc kuras normas konkrētajā gadījumā nodarījums kvalificējams, kas ir pierādāmie apstākļi un ar kādiem pierādījumiem ir pietiekami personas vainas pierādīšanai. Vienotas prakses un izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu veicina ne tikai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ieilgšanu, bet arī veicina tādu situāciju rašanos, ka līdzīgos vai salīdzināmos apstākļos vienā gadījumā personas tiek sauktas pie kriminālatbildības, citā – netiek.

Revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos vismaz 69% gadījumu revīzijai piesaistīto ekspertu vērtējumā bija konstatējams vienotas izpratnes trūkums (izmeklētāju un prokuroru, vai prokuroru vidū, vai starp prokuroru un tiesu) un vismaz 37% gadījumu bija konstatējamās pieļautas kļūdas tiesību normu piemērošanā vai nepietiekama izpratne par pierādāmajiem apstākļiem konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanai.

Revīzijā veiktajās intervijās gandrīz visi intervētie izmeklētāji, prokurori un tiesneši atzina, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā nav vienotas izpratnes un pietiekamas skaidrības par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā. Vadlīniju un prakses materiālu pieejamība, kā arī kopīgi pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi būtu viens no būtiskiem risinājumiem, kā uzlabot noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti, tomēr tādu trūkst

Kā biežākie Krimināllikuma panti, attiecībā uz kuru piemērošanu būtu nepieciešamas vadlīnijas un prakses apkopojumi, jo nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un praksē rodas problēmas, tika minēti, piemēram:

- Krimināllikuma 177.panta (krāpšana) un Krimināllikuma 179.panta (piesavināšanās) piemērošana praksē, tajā skaitā to nošķiršana, īpaši par ļaunprātīgu rīcību ar Eiropas Savienības fondu un citu starptautisko organizāciju vai institūciju finanšu palīdzības līdzekļu izlietojumu (kvalificējot kā krāpšanu vai cita noziedzīga nodarījuma sastāvu);
- Krimināllikuma 193.panta (sveša finanšu instrumenta vai maksāšanas līdzekļa nelikumīga izmantošana) un Krimināllikuma 193.¹ panta piemērošana, tajā skaitā to savstarpēja nošķiršana;
- Krimināllikuma 195.panta (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) piemērošana (lai gan vairums atzīst, ka 2019.gadā izstrādātās Vadlīnijas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanai ir palīdzošas, aizvien nav pietiekamas skaidrības par šī panta piemērošanu);
- Krimināllikuma 195.¹ panta (ziņu nesniegšana un nepatiesu ziņu sniegšana par līdzekļu piederību un patieso labuma guvēju) piemērošana;
- Krimināllikuma 218.panta (izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas) piemērošana, tajā skaitā tā nošķiršana no krāpšanas;
- Krimināllikuma 288.², 288.³, 288.⁴ panta (kas paredz kriminālatbildību par politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīgu finansēšanu; starpniecību nelikumīgā finansēšanā; nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izspiešanu) piemērošana;
- Krimināllikuma 317., 318., 319., 325.panta (dienesta pilnvaru pārsniegšana, dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, valsts amatpersonas bezdarbība, valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšana) piemērošana u.c.

Minētie Krimināllikuma panti ir arī visbiežāk kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā piemērotie⁸².

Attiecībā uz minēto pantu piemērošanu arī izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos revīzijai piesaistītie eksperti konstatējuši problēmas minēto pantu piemērošanā, piemēram, Krimināllikuma 317., 318., 319.pantu piemērošanā saistībā ar mantkārīga nolūka pamatošanu un pierādīšanu, attiecībā uz “būtiska kaitējuma” izpratni un kas nepieciešams tā pierādīšanai u.c.

Valsts kontroles ieskatā Krimināllikuma normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanai un piemērošanai, būtu jāveido rīcības mehānisms (1) kā identificēt tās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai, kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas to piemērošanā un to, vai neskaidrības un piemērošanas problēmas ir visu tiesību normu piemērotāju vidū. Šim nolūkam, piemēram, būtu veicama regulāra tiesību normu piemērošanas analīze un regulāras izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptaujas, (2) kā, balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras u.c. izpēti, definēt prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, prakses apkopojumus ar praktiskiem paraugiem u.c., kas

sekmētu turpmākas vienotas un pareizas prakses veidošanos un attiecīgi veicinātu efektīvāku kriminālprocesu virzību krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai, (3) kā organizēt regulārus pieredzes un prakses apmaiņas pasākumus par aktuāliem problēmjautājumiem normu piemērošanā praksē, kas orientēti uz identificētām mērķgrupām, kurām konkrētie jautājumi ir aktuāli.

Nemot vērā prokuroram noteiktās funkcijas – gan pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība, gan kriminālprocesu izmeklēšana, gan valsts apsūdzības celšana un uzturēšana tiesā, turklāt prokuroru kompetencē likumā⁸³ noteiktajos gadījumos ir arī personas atzīšana par vainīgu un soda noteikšana, sastādot priekšrakstu par sodu – arī vienotas prakses un izpratnes veidošanā kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā būtiska loma ir Prokuratūrai. Valsts kontrole ģenerālprokuroram ir sniegusi ieteikumu Prokuratūrā veikt pasākumus, lai stiprinātu kapacitāti metodikas materiālu izstrādes jomā. Valsts kontroles vērtējumā Prokuratūrai ir pieejama plaša informācija par pirmstiesas izmeklēšanas jomā pastāvošajām problēmām, arī labo praksi, kuru tā varētu izmantot pirmstiesas izmeklēšanas uzlabošanai, vienotas prakses veidošanai prokuratūras struktūrvienībās un izmeklēšanas iestādēs, kā arī procedūru standartizēšanai. Valsts kontrole arī saskata nepieciešamību pilnveidot Prokuratūras darbības regulējumu attiecībā uz sadarbību ar izpildvaras institūcijām un rast risinājumus, kā palielināt Prokuratūras iesaisti un atbildību par valsts stratēģiskajos plānos noziedzības novēršanai un apkarošanai dažādās jomās ietverto rīcības virzienu īstenošanu un plānoto rezultātu sasniegšanu.

Par nepieciešamību pilnveidot Krimināllikuma normas

Valsts kontroles revīzijā konstatētais norāda arī uz nepieciešamību skaidrības un vienveidīgas piemērošanas nolūkā precizēt Krimināllikuma normas, lai nodrošinātu piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas⁸⁴ izpratnei. Būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā, lai panāktu to piemērošanu atbilstoši minētās konvencijas 19.panta izpratnei. Tāpat būtu nepieciešams veikt izpēti par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti.

Gan tiesu prakses apkopojumos⁸⁵, gan Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādnēs 2015.–2020.gadam⁸⁶ tiek norādīts uz jau ilgstoši (vismaz kopš 2004.gada) esošu problēmu konstatēt un piemērot Krimināllikuma normās paredzēto “būtisko kaitējumu”. Piemēram, pēc Augstākās tiesas pasūtījuma 2018.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka gan tiesas spriedumos, gan prokuroru sastādītajās apsūdzībās attiecībā uz “būtiska kaitējuma valsts varai un pārvaldības kārtībai” pamatošanu pieeja ir formāla, jo norādītas vienīgi vispārīgas frāzes par to, ka būtisks kaitējums ir nodarīts šīm interesēm, savukārt, kā tas izpaudies un kāpēc tas būtu atzīstams par ievērojamu, nav skaidrots un pamatots. Vairums revīzijā intervēto izmeklētāju, to tiešo priekšnieku un prokuroru, kuri praksē saskaras ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificējami pēc Krimināllikuma 317., 318. un 319.panta (dienesta pilnvaru pārsniegšana,

dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, valsts amatpersonas bezdarbība), atzīst, ka nav vienotas prakses un izpratnes, kas ir saprotams ar “būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai”. Praksē lielākoties nodarījumi pēc minētajiem Krimināllikuma pantiem tiek kvalificēti tikai gadījumos, ja ir mantiski novērtējams kaitējums, savukārt, ja normas ir jāpiemēro gadījumos, kad nav mantisks zaudējums (vai nav tieši novērtējams mantisks zaudējums), un ir nepieciešams pamatot radīto kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai, tad praksē ir neskaidrības, viedokļu atšķirības un visbiežāk kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka nav konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs.

Tāpat, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību vērtēt, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, lai noziedzīgus nodarījumus pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem.

Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka Prokuratūrā ir saskatīta nepieciešamība pilnveidot Krimināllikuma normas (Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora priekšlikumi), izvērtējot kriminālatbildības ieviešanu par t.s. “amatpersonu piebarošanu”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti, nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz Krimināllikuma 320. un 323.pants, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē, neesot norunai par konkrētu amata darbību (vai ja šādu norunu nav iespējams pierādīt). Valsts kontroles vērtējumā ir būtiski padziļināti un vispusīgi izvērtēt priekšlikumus par tādiem Krimināllikuma regulējuma trūkumiem, kurus praksē saskata Prokuratūras struktūrvienība, kura veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un valsts apsūdzības uzturēšanu tiesā sarežģītākajos kriminālprocesos par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem.

Valsts kontrole saskata nepieciešamību paredzēt rīcības mehānismu tam, kā tiek plānota, organizēta un finansēta izpēte par iespējām pilnveidot normatīvo regulējumu. Iespējams, ka sadarbības formāts Tieslietu ministrijas darba grupā, kuras uzdevums ir jau sniegtu priekšlikumu izvērtēšana⁸⁷, nevis izpētes veikšana par tiesību normu piemērošanas problēmām, tam nav pietiekams, jo nepieciešams pieņemt daudzpusīgi izvērtētus un izvērtus lēmumus par pētāmo jautājumu apjomu, pieprasīt tam finansējumu utt. Tam, iespējams, būtu izmantojamas valsts pētījumu programmu iespējas – nozaru ministrijām paredzētās iespējas izstrādāt un īstenot valsts pētījumu programmas, kuru mērķis ir valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšana un pētniecības pamanāmības sabiedrībā nodrošināšana, kā arī saiknes starp pētniecību un prioritārām valsts politikas jomām stiprināšana⁸⁸, vai citi piemēroti risinājumi.

Krimināllikuma normu skaidrība un vienota izpratne ir būtisks priekšnoteikums vienveidīgai, konsekventai, pareizai to piemērošanai. Piemērotājiem neskaidras un dažādi interpretējamās normas esamība var radīt situācijas, ka par attiecīgajiem Krimināllikumā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem vainīgās personas netiek sauktas pie kriminālatbildības, un attiecīgi tiek kavēta krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšana, tiesiskās vienlīdzības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana, soda mērķa sasniegšana u.c. Tāpat arī, pastāvot piemērotājiem neskaidrai normai, tā var tikt pārmērīgi paplašināti interpretēta, un attiecīgi velēti

resursi tādu kriminālprocesa izmeklēšanai un virzībai, kuros tālākā to gaitā tiek konstatēts, ka tam nav pamata.

- ❖ Tiesību zinātnieki tiesību normas skaidrības krimināltiesībās nepieciešamību ir skaidrojuši⁸⁹:

Prasība pēc tiesību normas skaidrības ir nostiprināta gan Latvijas Republikas Satversmē, gan Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (turpmāk – Konvencija), gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumos. (..)

Pamatinosacījums, kas izriet no Latvijas Republikas Satversmes 90.panta, ir tiesību normu paredzamība, skaidrība un saprotamība, tas ir, normas saturam ir jābūt tādām, lai privātpersona zinātu, kādas tiesiskās sekas rodas no noteiktiem juridiskiem faktiem vai noteiktas rīcības, lai viņa varētu izdarīt apzinātu izvēli un vajadzības gadījumā pielāgot savu rīcību normas prasībām. Līdz ar to acīmredzami divdomīgos un grūti saprotamos vārdos izteikta norma nevar tikt piemērota privātpersonai par ļaunu, uzliekot viņai saistības, tiesību ierobežojumus vai sodoša rakstura sankcijas.

- ❖ Satversmes tiesas atziņās⁹⁰ ir skaidrots no Latvijas Republikas Satversmes 91.panta izrietošais vienlīdzības princips, ka tam jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana:

Vienlīdzības principam ir jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Proti, tā uzdevums ir nodrošināt, ka tiek īstenota tāda tiesiskās valsts prasība kā likuma aptveroša ietekme uz visām personām, kā arī nodrošināt to, ka likums tiek piemērots bez jebkādām privilēģijām. Tas arī garantē likuma pilnīgu iedarbību, tā piemērošanas objektivitāti un bezkaislību, kā arī to, ka nevienam nav ļauts neievērot likuma priekšrakstus. Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo „vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama”.

Likuma normu skaidrībai, vienotai izpratnei un vienādei piemērošanai attiecībā uz visām personām ir īpaši būtiska nozīme krimināltiesībās, ņemot vērā to, ka kriminālatbildība ir personas tiesības visbūtiskāk ierobežojošais tiesiskais līdzeklis⁹¹. Tādējādi gan kriminālprocesa ierobežojošajam regulējumam, kura mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē⁹², gan arī Krimināllikuma regulējumam – kas paredz, kādi nodarījumi ir krimināli sodāmi un nosakāmā soda apmēru – ir jābūt skaidram, nepārprotamam, bez atšķirīgas interpretācijas iespējām, lai nodrošinātu vienlīdzības principa, soda neizbēgamības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu vienādu piemērošanu, kā arī tiesisko noteiktību un vienveidīgu izpratni sabiedrības interešu aizsardzībā.

Revīzijā veiktajās intervijās gan tiesneši, gan prokurori, gan izmeklētāji, kuru lietvedībā ir šādi kriminālprocesi, atzina, ka noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā ir uzskatāmi par īpaši specifiskiem un sarežģītiem, jo tajos nākas saskarties un ir būtiska sapratne par dažādiem specifiskiem jautājumiem (piemēram, par dažādiem finanšu jautājumiem, banku darbības jautājumiem, grāmatvedības dokumentiem, dažādu nodokļu specifisko regulējumu, maksātspējas procesa īpatnībām, komercpraksi neraksturīgu rīcību un darījumiem, dažāda veida civiltiesiskiem darījumiem, to slēgšanu u.c.).

Lietas faktisko apstākļu izvērtēšanai ir būtiska nozīme, lai pareizi kvalificētu nodarījumu⁹³, tādēļ svarīgi ir pareizi izprast konkrētā nodarījuma jomu, izpaušmes, piemēram, kas ir un kas nav pieļaujams iepirkumu jomā vai maksātnespējas jomā, kā var izpausties un kādi ir nosacījumi dažādām uzņēmējdarbības jomām, kāda nozīme ir dažādiem civiltiesiskiem darījumiem, dažādiem grāmatvedības dokumentiem u.c.

Izmeklētāji un to tiešie priekšnieki, prokurori un tiesneši, kuri revīzijas ietvaros intervēti⁹⁴ par jautājumiem saistībā ar pirmstiesas izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošajiem faktoriem un par problēmām kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, intervijās atzina, ka šādos kriminālprocesos nepieciešams izprast dažādus specifiskus jautājumus, un gandrīz visi intervētie atzina, ka nav vienotas izpratnes un pietiekamas skaidrības par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā. Tas izriet arī no revīzijā piesaistīto ekspertu vērtējumiem par izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem un kriminālprocesiem, kur ir pieņemts attaisnojošs spriedums.

Pat tad, ja Krimināllikuma norma teorētiski šķiet skaidra, praksē nereti rodas problēmas tās piemērošanā, jo ir atšķirīgi viedokļi un trūkst skaidrības par to, kā konkrētajā gadījumā tā izpaužas, un līdz ar to – pēc kuras normas konkrētajā gadījumā nodarījums kvalificējams, kas ir pierādāmie apstākļi un ar kādiem pierādījumiem ir pietiekami personas vainas pierādīšanai.

Intervijās iegūtā informācija liecina, ka visbiežākais iemesls viedokļu atšķirībām starp izmeklētājiem un prokuroriem ir par pierādījumu pietiekamību un nepieciešamo pierādījumu kopumu dažādu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā. Tāpat arī pašu prokuroru vidū mēdz būt atšķirīgi viedokļi pat viena kriminālprocesa ietvaros, piemēram, gadījumos, ja kriminālprocesā nomainās uzraugošais prokurors.

Arī revīzijā piesaistīto ekspertu vērtētajos izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos un kriminālprocesos, kur ir pieņemts attaisnojošs spriedums, viedokļu atšķirības par pierādījumu pietiekamību, kvalificējamo Krimināllikuma normu un par pierādāmajiem apstākļiem ir bijušas viens no iemesliem, kādēļ kriminālprocess ir ieildzis, ir izbeigts, vai arī tajā ir pieņemts attaisnojošs spriedums.

Piemēram, izmeklētāja – procesa virzītāja un prokurora viedokļu atšķirības konstatētas 2015.gadā uzsāktā kriminālprocesā⁹⁵, kuru izmeklētājs – procesa virzītājs virzījis kriminālvajāšanas uzsākšanai, uzskatot, ka ir pamats celt apsūdzību iespējamajai vainīgajai personai, bet prokurors ir uzskatījis, ka kriminālprocess ir izbeidzams, jo tajā nav saskatāms noziedzīga nodarījuma sastāvs, kā rezultātā kriminālprocess 2018.gadā izbeigts Prokuratūrā:

Atzinuma sagatavotāji saskata atšķirīgu izpratni starp izmeklētāju-procesa virzītāju un uzraugošo prokuroru attiecībā uz nepieciešamo pierādījumu kopumu saistībā ar kvalificējošo pazīmi – organizēta grupa (gan pēc KL 218. panta trešās daļas, gan pēc KL 195. panta trešās daļas), un par KL 195. panta objektīvās puses izpratni un pierādījumu kopumu, kas to apstiprina.

Piemērs vienotas izpratnes trūkumam attiecībā uz Krimināllikuma regulējuma piemērošanu (piesavināšanos pēc 179.panta un novešana līdz maksātnespējai pēc 213.panta) konstatēts ekspertu atzinumā⁹⁶ par izlasē iekļauto 2008.gadā uzsāktu kriminālprocesu, kurā 2019.gadā apgabaltiesā pieņemts attaisnojošs spriedums (tiesai nesaskatot apsūdzībā pietiekami detalizētu

objektīvās puses izpausmes (izšķērdēšanas fakta) aprakstu, līdz ar to arī neuzskatot par pierādītu personas vainu attiecībā uz tām):

(..) Otrs būtisks apstāklis, ko uzskatām par pamatotu norādīt ir sistēmiskas sadarbības trūkums starp dažādām Latvijas tiesībsargājošām iestādēm un vienotas tiesiskā regulējuma interpretācijas iztrūkums.

Kā redzams no krimināllietas materiāliem attiecībā uz šajā kriminālprocesā apsūdzēto jau 2012.gada 27.decembrī citā kriminālprocesā (nr.12814002409) ir ticis pieņemts un pēcāk stājies spēkā notiesājošs spriedums par kādas SIA novešanu līdz maksātnespējai.

Daļa par pierādītām atzītās faktiskās darbības, kuras kvalificētas kā novešana līdz maksātnespējai saturiski ir ļoti līdzīgas darbībām, kas tika izmeklētas analizējamā kriminālprocesā, t.sk. par līzīngā objektu neatdošanu līzīngā kompānijām (gan citām kā analizējamā kriminālprocesā), tās arī notikušas aptuveni tajā pašā laikā. Tāpat tajās iesaistītas daļa to pašu personu.

Tādējādi paralēli faktiski ir notikuši divi kriminālprocesi, 1) kuros visai līdzīgām darbībām dots dažāds juridisks vērtējums un 2) kuru izmeklēšana vienā kopumā varēja nodrošināt vispusīgāku skatu uz notikušo un apsūdzētā lomu tajā.

Tāpat arī tiesas un prokurora viedokļu atšķirības konstatētas kriminālprocesā⁹⁷, kurā pirmstiesas izmeklēšana uzsākta 2008.gadā un kurš noslēdzies ar attaisnojošu spriedumu 2018.gadā:

Apsūdzētā attaisnošana ir saistīta ar tiesas un prokurora viedokļu atšķirībām par pierādījumu pietiekamību. Abas tiesu instances ir nonākušas pie analogiska secinājuma, ka, pretēji prokurora viedoklim, apsūdzētā darbībās nav konstatējams Krimināllikuma 179.panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvs. Tiesa ir uzsvērusi, ka M.V. celtajā apsūdzībā netika norādīti konkrēti apstākļi, kas raksturo viņam inkriminētā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi – vai nauda prettiesiski iegūta, vai tomēr izšķērdēta, vai nauda tika uzticēta, vai ir atradusies viņa pārziņā. Turklāt lietā netika iegūti pārliecinoši pierādījumi tam, ka I.F. rīcībā reāli ir bijuši liela apmēra skaidras naudas līdzekļi, kurus viņa varēja iemaksāt (..) kasē skaidrā naudā.

Taču ne tikai starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru, bet arī starp uzraugošo prokuroru un amatā augstāku prokuroru ir konstatējamās viedokļu atšķirības, kā rezultātā 2014.gadā uzsākts kriminālprocess ieilga vēl par aptuveni 2,5 gadiem un tika izbeigts 2017.gada beigās uz tā pamata, ka izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva⁹⁸.

Uz vienotas izpratnes neesību par kriminālprocesā pārbaudāmiem apstākļiem maksātnespējas administratora darbībās, atzinuma sagatavotāja ieskatā, izskatāmajā kriminālprocesā liecina kaut vai prokuratūras augstu amatpersonu pieņemtie atšķirīgi nolēmumi saistībā ar lietā iegūto pierādījumu novērtējumu. (..)

Atzinuma sagatavotāja ieskatā, nepietiekama izpratne par to, kas administratora darbībās ir pārbaudāms un kas ir būtiskākie noskaidrojamie apstākļi, bija viens no svarīgiem iemesliem, kādēļ pirmstiesas izmeklēšanai bija nepieciešams tik ilgs laiks, patērēti izmeklēšanas iestādes resursi, kā arī administratoram (..) nesamērīgi ilgi uzturēts procesuālais statuss – persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess.

Tāpat arī izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos konstatētas kļūdas attiecībā uz Krimināllikuma normu piemērošanu. Piemēram, 2018.gadā uzsāktā un 2019.gadā izbeigtā kriminālprocesā⁹⁹, kurā izmeklējamais noziedzīgais nodarījums kvalificēts pēc 317.panta otrās daļas, konstatēts, ka nodarījums bija kvalificējams kā smagāks – pēc 317.panta trešās daļas:

Izmeklējamais noziedzīgais nodarījums, atbilstoši lietas apstākļiem un iespējamai nodarītā kaitējuma summai, ja tiek konstatētas smagas sekas saskaņā ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 24.panta pirmo daļu “atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, kas izraisījis smagas sekas, iestājas, ja noziedzīgā nodarījuma rezultātā [...] nodarīts mantisks zaudējums, kas nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par piecdesmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsumu, vai radīts citāds smags kaitējums ar likumu aizsargātām interesēm”, bija jākvalificē pēc KL 317.panta trešās daļas.

Tāpat arī 2008.gadā uzsāktā kriminālprocesā¹⁰⁰, kas 2018.gadā izbeigts daļā pēc Krimināllikuma 218.panta otrās daļas uz noilguma pamata (lai gan, kā atzinuma sagatavotājs norāda, noilgums bija iestājies jau pirms pieciem gadiem) un daļā pēc Krimināllikuma 190.panta – izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva:

Pirmkārt, kriminālprocesa izbeigšanu ir veicinājusi nepareiza sākotnējā noziedzīga nodarījuma kvalifikācija pēc KL 190. panta otrās daļas. Otrkārt, kriminālprocesa izbeigšanu ir veicinājusi, iespējams, nespēja noteikt vainīgo personu izmeklējamā kriminālprocesā saistībā ar KL 218. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma subjekta pareizu noteikšanu. Izmeklētājs, pieņemot lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, ir balstījies uz liecinieku sniegtajām liecībām (tās daļēji atreferējot), kuras daļēji ir bijušas pretrunīgas, bet nav vērtējis iesaistīto personu (valdes locekļu) faktisko darbību kopumu kopsakarā ar citiem pierādījumiem, ņemot vērā, ka lietā atrodas pierādījumi, ka valdes locekļi bija informēti par atļaujas derīguma termiņa beigām un viņi veica darbības, lai tiktu atsavināti visi uzņēmuma aktīvi un veikti norēķini ar kreditoriem, t.sk. (..).

Kopumā revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos saskaņā ar ekspertu sniegto viedokli:

- ❖ vismaz 69% gadījumu konstatējams vienotas izpratnes trūkums (izmeklētāju un prokuroru, vai prokuroru vidū, vai starp prokuroru un tiesu);
- ❖ vismaz 37% gadījumu konstatējamās pieļautas kļūdas normu piemērošanā vai nepietiekama izpratne par pierādāmajiem apstākļiem konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanai.

Tādējādi vienotas prakses un izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu veicina ne tikai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ieilgšanu, bet arī tādu situāciju rašanos, ka līdzīgos vai salīdzināmos apstākļos vienā gadījumā personas tiek sauktas pie kriminālatbildības, citā – netiek.

Valsts kontroles ieskatā ir jārod risinājumi, lai pēc iespējas mazinātu tādu gadījumu skaitu, kad kriminālprocesi ieilgst vai tiek izbeigti vienotas izpratnes trūkuma par Krimināllikuma normu piemērošanu dēļ (kas katra noziedzīga nodarījuma finanšu un ekonomikas jomā gadījumā ir būtiskākie pierādāmie apstākļi, nepieciešamo pierādījumu kopums, izmantojamās pierādīšanas metodes u.c.). Kriminālprocesa ieilgšana ir ne tikai pretēja Kriminālprocesa likumā

nostiprinātajām kriminālprocesā nodrošināmajām nostādnēm, piemēram, par nepieciešamību nodrošināt tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, kriminālprocesa mērķi sasniegt pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk, bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Tā arī veicina nepabeigto kriminālprocesu uzkrājuma un līdz ar to noslodzes palielināšanos.

Lai veidotu vienotu tiesību piemērotāju izpratni par dažādu Krimināllikuma normu piemērošanu un sekmētu vienādu, konsekventu to piemērošanu, cita starpā ņemot vērā to plašo spektru, kā var izpausties atsevišķu veidu noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā (piemēram, krāpšanas, piesavināšanās, izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija, dažādi noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā u.c.), ir nepieciešamas gan vadlīnijas un prakses apkopojumi, gan kopīgi pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi. Vienprātība par to, kas ir nepieciešams personas vainas pierādīšanai tiesā, sekmētu mērķtiecīgu un iespējami ātru un ekonomisku procesa virzību kopš izmeklēšanas uzsākšanas.

Vairums revīzijā intervēto izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu atzina vadlīniju un prakses apkopojumu nepieciešamību vienotas izpratnes par Krimināllikuma normu piemērošanu sekmēšanai. Minēto materiālu pieejamība, kā arī kopīgi pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi ir viens no būtiskiem risinājumiem, kā uzlabot noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti.

Revīzijā veiktajās intervijās gandrīz visi izmeklētāji, prokurori un tiesneši atzina, ka pietrūkst un būtu ļoti nepieciešami prakses apkopojumi un vadlīnijas par dažādiem noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā veidiem, par to izmeklēšanu, pierādāmajiem apstākļiem un tam nepieciešamajiem pierādījumiem, par raksturīgākajām kļūdām un aspektiem, kam nepieciešams pievērst uzmanību u.tml. Tās intervēto ieskatā būtu palīdzošas gan katram procesa virzītājam ātrākai un mērķtiecīgākai procesa virzībai, gan vienādotu izpratni visu piemērotāju vidū.

Vienlaikus jāatzīmē, ka intervēto vidū nav vienprātības jautājumā, par kurām Krimināllikuma normām par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā praksē visbiežāk rodas neskaidrības, ir dažādas interpretācijas iespējas un atšķirīgi viedokļi. Vieni intervētie norādīja, ka nav problēmu to Krimināllikuma pantu piemērošanā, ko citi atzina par problemātiskiem. Tas lielā mērā ir saistāms ar to, cik bieži konkrētajam izmeklētājam, prokuroram vai tiesnesim nākas saskarties ar konkrētu Krimināllikuma normu (piemēram, krāpšanu, kas saistīta ar valsts ieņēmumiem, krāpšanu uzņēmējdarbībā u.c.) piemērošanu, t.i., kāda ir viņa specializācija. Ar lielu daļu no Krimināllikuma pantiem, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, praksē nākas saskarties gan KNAB, gan VID, gan Valsts policijas ENAP un Valsts policijas reģiona pārvalžu lietvedībā esošajos kriminālprocesos¹⁰¹ (piem., krāpšana (177.pants), dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana (318.pants), izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas (218.pants), sveša finanšu instrumenta vai maksāšanas līdzekļa nelikumīga izmantošana (193.pants) u.c.).

Kā biežākie Krimināllikuma panti, attiecībā uz kuru piemērošanu būt nepieciešamas vadlīnijas un prakses apkopojumi, jo nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un praksē rodas problēmas, tika minēti, piemēram:

- ❖ *Krimināllikuma 177.panta (krāpšana) un Krimināllikuma 179.panta (piesavināšanās) piemērošana praksē, tajā skaitā to nošķiršana;*
īpaši par ļaunprātīgu rīcību ar Eiropas Savienības fondu un citu starptautisko organizāciju vai institūciju finanšu palīdzības līdzekļu izlietojumu (kvalificējot kā krāpšanu vai cita noziedzīga nodarījuma sastāvu);
- ❖ *Krimināllikuma 193.panta (sveša finanšu instrumenta vai maksāšanas līdzekļa nelikumīga izmantošana) un Krimināllikuma 193.¹panta (datu, programmatūras un iekārtu iegūšana, izgatavošana, izplatīšana, izmantošana un glabāšana nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem) piemērošana, tajā skaitā to savstarpēja nošķiršana;*
- ❖ *Krimināllikuma 195.panta (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) piemērošana (lai gan vairums atzīst, ka 2019.gadā izstrādātās Vadlīnijas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanai ir palīdzošas, aizvien nav pietiekamas skaidrības par šī panta piemērošanu);*
- ❖ *Krimināllikuma 195.¹panta (ziņu nesniegšana un nepatiesu ziņu sniegšana par līdzekļu piederību un patieso labuma guvēju) piemērošana;*
- ❖ *Krimināllikuma 218.panta (izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas) piemērošana, tajā skaitā tā nošķiršana no krāpšanas;*
- ❖ *Krimināllikuma 288.², 288.³, 288.⁴panta (kas paredz kriminālatbildību par politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīgu finansēšanu; starpniecību nelikumīgā finansēšanā; nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izspiešanu) piemērošana;*
- ❖ *Krimināllikuma 317., 318., 319., 325.panta (dienesta pilnvaru pārsniegšana, dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, valsts amatpersonas bezdarbība, valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšana) piemērošana u.c.*

Tā, piemēram, praksē ir problēmas ar Krimināllikuma 218.panta (kas paredz kriminālatbildību par izvairīšanos no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas vai ienākumu, peļņas vai citu ar nodokli apliekamo objektu slēpšana vai samazināšana) piemērošanu – nav pietiekamas skaidrības par pierādāmajiem un apsūdzībā norādāmajiem būtiskajiem apstākļiem, iegūstamajiem pierādījumiem, kā arī šajā pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma nošķiršanu no 177.panta (krāpšana) nodokļu krāpšanas gadījumos. Arī revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos eksperti konstatējuši, ka par Krimināllikuma 218.panta piemērošanu nav vienotas izpratnes – piemēram, konstatētas¹⁰² izmeklētāja un uzraugošā prokurora viedokļu atšķirības par subjektīvās puses esamību un pierādījumu pietiekamību. Praksē attiecībā uz 218.panta piemērošanu nav arī vienprātības par to, vai viltotu grāmatvedības dokumentu sastādīšana, patiesībai neatbilstošu ziņu ierakstīšana pievienotās vērtības nodokļu deklarācijā ir pabeigts vai nepabeigts noziegums un atbilst sagatavošanās stadijai. Arī revīzijā piesaistītie eksperti izlasē iekļauto izbeigto kriminālprocesu vērtēšanai vērsuši uzmanību uz šo problēmu un norādījuši uz Augstākās tiesas Senāta skaidrojumu, ka viltotas pievienotās vērtības nodokļa deklarācijas iesniegšana atbilst nozieguma mēģinājuma stadijai, jo, iesniedzot deklarāciju, rodas tikai tiesības uz nelikumīgu labumu, bet šīs tiesības turpmākajā procesā var arī nerealizēties no iesniedzēja gribas neatkarīgu iemeslu dēļ¹⁰³.

Tāpat arī praksē rodas problēmas saistībā ar Krimināllikuma 177.pantā (krāpšana) un 179.panta (piesavināšanās) paredzētā noziedzīga nodarījuma sastāva nošķiršanu. Prokurori intervijās atzinuši, ka to nošķiršanā praksē tiek pieļautas kļūdas un tas ir viens no izmeklēšanas ieilgšanas iemesliem šo pantu piemērošanas gadījumā – ir atšķirīgi noskaidrojamie apstākļi, un tādēļ, ja kļūdainas sākotnējās kvalifikācijas dēļ ir veikta izmeklēšana pēc viena panta, taču faktiski nodarījums atbilst otra nodarījuma sastāva pazīmēm, nepieciešams veikt papildu izmeklēšanu nepieciešamo pierādījumu iegūšanai. Šo Krimināllikuma pantu nošķiršanas problēma ir aktuāla arī gadījumos, lai pareizi kvalificētu noziedzīgus nodarījumus un sauktu pie kriminālatbildības personas, kuras nelikumīgi rīkojušās ar iegūto Eiropas Savienības fondu finansējumu. Tāpat arī izmeklētājiem nav pietiekamas skaidrības par nepieciešamajiem pierādījumiem šo pantu gadījumā.

Nav arī vienprātības par personu, kuras, neapzinoties noziedzīgo mērķi, piekritušas bankas kartes noformēšanai uz viņu vārda un atdošanai citu personu rīcībā vai citādā veidā iesaistītas nelikumīgu darbību un noziedzīgu līdzekļu aprites nodrošināšanai, saukšanu pie kriminālatbildības.

Attiecībā uz Krimināllikuma 317., 318., 319.pantu piemērošanu izmeklētāji un prokurori intervijās ir atzinuši, ka tā piemērošanai mēdz būt lielas diskusijas par to, kā vērtēt nodarījumu un kā jāpierāda nodoms, lai kvalificētu pēc minētajiem pantiem, kas paredz kriminālatbildību par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību. Arī izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos eksperti atzinumos¹⁰⁴ konstatējuši problēmas šo pantu piemērošanā, piemēram, saistībā ar mantkārtīga nolūka pamatošanu un pierādīšanu, attiecībā uz “būtiska kaitējuma” izpratni un kas nepieciešams tā pierādīšanai u.c.

Savukārt attiecībā uz Krimināllikuma 288.², 288.³, 288.⁴ pantu (kas paredz kriminālatbildību par politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīgu finansēšanu; starpniecību nelikumīgā finansēšanā; nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izspiešanu) piemērošanu neskaidrības un viedokļu atšķirības ir, piemēram, par to, kā noteikt finansēšanas apmēru.

Minētie Krimināllikuma panti, kas intervijās minēti kā problemātiskie, vienlaikus ir arī vieni no visbiežāk piemērotajiem kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā¹⁰⁵. Arī retāk piemēroto Krimināllikuma pantu piemērošanā praksē nav pietiekamas skaidrības, līdz ar ko rodas viedokļu atšķirības. Tā, piemēram, revīzijā piesaistītais eksperts¹⁰⁶ izlasē iekļauto izbeigto kriminālprocesa lietas materiālu izpētei atzinumā ir norādījis uz Krimināllikuma panta, kas paredz kriminālatbildību par maksātnespējas procesa kavēšanu (215.pants), piemērošanas problēmām:

Maksātnespējas joma ir diezgan specifiska tiesību nozare, kas prasa teorētiskas un praktiskas zināšanas civiltiesībās, civilprocesā un maksātnespējas procesā. (..) Kriminālprocesa ietvaros pārbaudāmās administratoru darbības maksātnespējas procesos un tiesiskās aizsardzības procesos Latvijas krimināltiesību literatūrā un atzinuma sagatavotajam pieejamā tiesu praksē nav padziļināti pētīti. Tādējādi nav skaidri saprotamas metodoloģijas, tieši kas administratora darbībās ir pārbaudāms, lai risinājums būtu virzīts uz efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu (ja jautājums ir risināms ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm) bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

Uz vienotas izpratnes neesību par kriminālprocesā pārbaudāmiem apstākļiem maksātnespējas administratora darbībās, atzinuma sagatavotāja ieskatā, izskatāmajā kriminālprocesā liecina kaut vai prokuratūras augstu amatpersonu pieņemtie atšķirīgi nolēmumi saistībā ar lietā iegūto pierādījumu novērtējumu.

Ir atzīmējams, ka ir ļoti būtiski pareizi nošķirt ziņas, kas norāda uz administratora izdarītu noziedzīgu nodarījumu maksātnespējas procesā, kas būtu pamats šo ziņu pārbaudei ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm, kā arī pamats administratora atzīšanai par aizdomās turēto. (..) atbilstoši šobrīd spēkā esošā Maksātnespējas likuma (spēkā no 01.11.2010.) 17.³ panta pirmās daļas 1. punktam Maksātnespējas kontroles dienesta direktors administratoru var atstādināt no amata darbības veikšanas, ja administrators ir aizdomās turētais vai apsūdzētais krimināllietā un viņa neatstādināšana var kaitēt valsts interesēm vai trešo personu pamatotām interesēm maksātnespējas jomā. Tādējādi administratora nepamatota atzīšana par aizdomās turēto, procesa virzītājam nepareizi novērtējot faktiskos un juridiskos apstākļus, negatīvi ietekmē maksātnespējas procesa efektīvu virzību. (..)

Atzinuma sagatavotāja ieskatā, nepietiekama izpratne par to, kas administratora darbībās ir pārbaudāms un kas ir būtiskākie noskaidrojamie apstākļi, bija viens no svarīgiem iemesliem, kādēļ pirmstiesas izmeklēšanai bija nepieciešams tik ilgs laiks, patērēti izmeklēšanas iestādes resursi, kā arī administratoram nesamērīgi ilgi uzturēts procesuālais statuss – persona, pret kuru uzsākts kriminālprocess.

Vienlaikus Valsts kontroles veiktā analīze liecina, ka ir virkne Krimināllikuma pantu, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un kas tiek piemēroti ļoti reti. Piemēram, kopumā valstī laika posmā no 2017.-2019.gadam¹⁰⁷ par vairākiem Krimināllikuma nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā” un nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” paredzētajiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram:

- ❖ par neatļautu labumu pieņemšanu (Krimināllikuma 198.pants) – reģistrēti četri noziedzīgi nodarījumi (viens 2017.gadā, trīs 2018.gadā);
- ❖ par komerciālo uzpirkšanu (Krimināllikuma 199.pants) – reģistrēts viens noziedzīgs nodarījums (2019.gadā);
- ❖ par tirdzniecības noteikumu pārkāpšanu (Krimināllikuma 205.pants) – nav reģistrēts neviens;
- ❖ par valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšanu (Krimināllikuma 325.pants) – nav reģistrēts neviens noziedzīgs nodarījums;
- ❖ par neatļautu piedalīšanos mantiskos darījumos (Krimināllikuma 326.pants) – ir reģistrēts tikai viens noziedzīgs nodarījums (2018.gadā);
- ❖ par tirgošanos ar ietekmi (Krimināllikuma 326.¹pants) – divi noziedzīgi nodarījumi (abi 2017.gadā).

Revīzijā veiktajās intervijās daļa izmeklētāju, tiesnešu un prokuroru puda viedokli par to, ka, visticamāk, minētajos Krimināllikuma pantos paredzētos noziedzīgos nodarījumus ir grūti konstatēt un, iespējams, netiek ziņots par tādiem. Savukārt daļa intervēto atzina, ka šo pantu piemērošana nav iedzīvināta praksē un netiek mēģināts saskatīt šo pantu sastāvu. Intervijās tika

minēti arī piemēri, kad vienotas izpratnes trūkuma dēļ par minēto Krimināllikuma pantu piemērošanu tika izbeigti kriminālprocesi, kuros bija personas, kas atzītas par aizdomās turētajām.

Veiktie pasākumi Krimināllikuma 195.panta (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) piemērošanai praksē ir labs piemērs tam, ka ar dažāda veida pasākumiem (identificējot nepieciešamību grozīt normatīvo regulējumu un veicot nepieciešamās izmaiņas, organizējot piemērotāju dažāda veida praktiskas apmācības, izstrādājot vadlīnijas, tipoloģijas, kas vērstas uz paraugprakses veidošanu u.c.) ir iespējams iedzīvināt praksē un aktualizēt Krimināllikuma normu, kas iepriekš tika reti piemērota. Minētie pasākumi it īpaši veikti pēc Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas (*Moneyval*) 5.novērtēšanas kārtas ziņojumā¹⁰⁸ 2018.gadā. Par to, ka ar veiktajiem pasākumiem ir panākts uzlabojums Krimināllikuma 195.panta piemērošanā praksē, liecina publiski pieejamie statistikas dati par pēc šī panta reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaita būtisko pieaugumu – piemēram, 2019.gadā (335 noziedzīgi nodarījumi) ir reģistrēts par 71% vairāk kā 2018.gadā (196 noziedzīgi nodarījumi pēc 195.panta), gan arī Prokuratūras publicētā informācija¹⁰⁹, ka 2019.gadā salīdzinot ar 2018.gadu par 46 kriminālprocešiem jeb 230% ir pieaudzis kriminālvajāšanas uzsākšanai saņemto kriminālprocesa skaits pēc minētā panta, kā arī 2019.gadā iztiesāšanai nodoto kriminālprocesa skaits – par 36 jeb 156,5% vairāk nekā 2018.gadā.

Turklāt, saprotot, ka aizvien par Krimināllikuma 195.panta piemērošanu nav pietiekamas izpratnes izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu vidū, tiek turpināti pasākumi izpratnes un vienotas prakses veidošanai – piemēram, papildus 2019.gadā starp institūciju darba grupas izstrādātajām *Vadlīnijām Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanā* tiek turpināta vadlīniju (īsāku, uz praktiskajām problēmām vērstu vadlīniju) izstrāde, kā arī tiek turpinātas izmeklētāju un prokuroru mācības¹¹⁰. Arī revīzijā veiktajās intervijās izmeklētāji un prokurori norādīja, ka aizvien nav pietiekamas skaidrības un izpratnes par Krimināllikuma 195.panta piemērošanu un ir ļoti maz tādu izmeklētāju un prokuroru, kas labi pārzina kriminālprocesa par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu specifiku, tāpat arī tiesneši intervijās atzina, ka trūkst pietiekamas izpratnes un prakses par šī panta piemērošanu, un tiesneši maz vai nemaz ar to praksē nav saskārušies.

Valsts kontroles ieskatā, iespējams, iepriekš minēto Krimināllikuma pantu, pēc kuriem ļoti reti tiek kvalificēti noziedzīgie nodarījumi kriminālprocesos, aktīvākai piemērošanai praksē arī ir nepieciešamas vadlīnijas, apmācības un citi pasākumi, lai gadījumos, kad ir noticis šajos pantos paredzētais nodarījums, tas atbilstoši tiktu konstatēts, kvalificēts un vainīgās personas sauktas pie kriminālatbildības. Lai noteiktu piemērotākos risinājumus, vispirms būtu nepieciešams veikt padziļinātu izpēti par to, kādēļ pēc minētajiem pantiem nodarījumi tiek kvalificēti ļoti reti (piemēram, veicot detalizētāku izmeklētāju un prokuroru aptauju, veicot sabiedrības attieksmes izpēti, meklējot iemeslus tam, kādēļ netiek ziņots par šiem noziedzīgiem nodarījumiem, veicot lietas materiālu izpēti kriminālprocesos, kuros nodarījumi bijuši kvalificēti pēc šiem Krimināllikuma pantiem un kuri izbeigti pirmstiesas kriminālprocesā vai tajos stājies spēkā tiesas nolēmums, kā arī, iespējams, kriminālprocesos par pēc sastāva līdzīgiem noziedzīgiem nodarījumiem u.c.).

Lielākā daļa intervēto izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu norādīja, ka būtu vajadzīgi pieredzes apmaiņas pasākumi par minimālo pierādījumu apjomu u.c. aspektiem, par dažādiem

problēmgađījumiem un iespējamajiem risinājumiem noteikta veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gađījumos, tomēr tādi netiek rīkoti. Lai gan mācības ir pieejamas par dažādām aktuālām tēmām, tomēr pieejamās mācības lielākoties ir pārāk teorētiskas un nav pieejamas par šauriem un specifiskiem jautājumiem, tās nerisina praksē esošos jautājumus un neaizstāj pieredzes apmaiņu, kā arī prakses materiālu un vadlīniju trūkumu.

Izmeklētāji intervijās minēja, ka būtu ļoti nepieciešami kopīgi pieredzes apmaiņas pasākumi ar prokuroriem, lai panāktu kopīgu izpratni par nepieciešamo pierādījumu apjomu dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gađījumā, par prasībām, kuras nepieciešams nodrošināt apsūdzības uzturēšanai tiesā. Savukārt prokurori norādīja uz nepieciešamību pēc kopējiem pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem ar tiesnešiem, piemēram, par to, kādi pierādījumi tiesnešu ieskatā ir nepieciešami dažādu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gađījumā (piemēram, par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, t. s. “nodokļu lietās” u.c.). Tāpat arī tiesneši norādīja, ka nepieciešamas diskusijas ar prakses piemēriem par dažādu normu piemērošanu praksē, ar tiem saistītajiem problēmjaudājumiem, par izmantojamām pierādīšanas metodēm.

Nemot vērā to, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā visbiežāk viedokļu atšķirības starp izmeklētājiem un prokuroriem ir par pierādījumu pietiekamību un kvalifikāciju, un tas ir viens no iemesliem kriminālprocesu ieilgšanai un izbeigšanai, Valsts kontroles vērtējumā būtu ļoti nepieciešama šāda veida pieredzes un prakses apmaiņa starp izmeklētājiem un prokuroriem. Tajā skaitā – atkarībā no jautājuma – pieredzes apmaiņas pasākumus starp visiem izmeklētājiem un prokuroriem (no dažādām Prokuratūras struktūrvienībām un dažādām izmeklēšanas iestādēm), kuru lietvedībā un uzraudzībā ir kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Lai gan izmeklētāji lielākoties uzskata, ka dažādu izmeklēšanas iestāžu un to struktūrvienību izmeklētājiem nav kopīgu jautājumu, tomēr tie bieži saskaras ar vieniem Krimināllikuma pantiem un sarežģījumiem to piemērošanā, līdzīgiem problēmjaudājumiem pierādījumu iegūšanā u.c.

Tas veicinātu ne tikai prakses vienādošanu, bet dalīšanās pieredzē par rastajiem risinājumiem problēmgađījumos ļautu tos piemērot (nepieciešamības gađījumā pielāgojot) arī citu izmeklēšanas iestāžu lietvedībā esošajos kriminālprocesos, tādējādi sekmējot kopumā valsts spēju izmeklēt un virzīt kriminālprocesus par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Piemēram, intervijās tika minēta pirms vairākiem gadiem gūta pieredze, ka dažādu izmeklēšanas iestāžu izmeklētāju kopīgu mācību laikā izmeklētāja cita starpā no citas izmeklēšanas iestādes izmeklētāja uzzināja pieeju konkrēta veida noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai, par kuriem līdz tam izmeklētājam nebija zināšanu, kā iegūt kriminālprocesu virzībai nepieciešamos pierādījumus.

Valsts kontrole jau 2017.gadā pabeigtajā revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā¹¹¹, konstatējot, ka vienotas prakses trūkums starp prokuroriem ir viens no biežākajiem šķēršļiem labai sadarbībai starp izmeklētājiem un prokuroriem un līdz ar to arī viens no izmeklēšanu kavējošajiem faktoriem, norādīja, ka Eiropas prokuroru konsultatīvās padomes (CCPE) veiktais labās prakses apkopojums¹¹² liecina, ka būtisks izmeklēšanas darba kvalitātes veicināšanas instruments ir prokuroru veiktās izmeklētāju apmācības, kā arī prokuroru un izmeklētāju kopīgas mācības. Minētajā revīzijā apkopotā ārvalstu pieredze liecina, ka 23 no 27 Eiropas valstīm prokurori, lai veicinātu pareizu normatīvā regulējuma piemērošanu un veidotu

vienotu izpratni un praksi, rīko prokuroru vadītas apmācības, lekcijas un pieredzes apmaiņas pasākumus. Valsts kontrole revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?” vērš uzmanību uz nepieciešamību stiprināt Prokuratūras kapacitāti metodikas materiālu izstrādes jomā.

Ievērojot to, ka kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ir īpaši specifiski un daļā no šiem kriminālprocesiem izmeklēšanu veic salīdzinoši šauri uz konkrēta veida kriminālprocesiem specializējušies izmeklētāji, tad ir arī tādi izmeklētāji, kuri ir uzkrājuši ilgstošu pieredzi, kas būtu vērtīga citiem izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem par konkrētiem jautājumiem. Piemēram, Valsts policijas ENAP struktūrvienību vadītāji intervijās minēja, ka pieredzējušākie izmeklētāji ir pietiekami specializējušies un uzkrājuši pieredzi, un 2018. – 2019.gadā pasākumu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai ietvaros ir veikuši apmācības attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanu tiesnešiem un Valsts policijas izmeklētājiem reģionālajās struktūrvienībās. Arī, piemēram, VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes Latgales reģiona struktūrvienību vadītājs un izmeklētāju tiešais priekšnieks intervijās minēja, ka VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes Latgales reģiona struktūrvienības dalītos pieredzē un zināšanās ar prokuroriem, lai pilnveidotu vienotu izpratni kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem valsts ieņēmumu jomā.

Saistībā ar nepieciešamību pēc pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem, vadlīnijām un prakses apkopojumiem daži prokurori un tiesneši norādīja, ka judikatūra nav pietiekama, tā bieži vien satur pārāk šauru skaidrojumu konkrētas lietas kontekstā un nav pieejama par daudziem nepieciešamajiem jautājumiem, cita starpā ņemot vērā to, ka noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izpausmes veidi mainās un attīstās līdz ar valsts ekonomisko attīstību. Intervijās tika minēti arī citu valstu piemēri, piemēram, Lietuvas pieredze, kur, piemēram, esot izstrādātas visiem izmeklētājiem un prokuroriem saistošas vadlīnijas par kibernetizāciju (tajā skaitā par minimālo pierādījumu apjomu) un citiem jautājumiem.

Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka regulāra pieredzes apmaiņa un pasākumi vienotas izpratnes veicināšanai un prakses vienādošanai attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un problēmjautājumiem nenotiek ne tikai kopīgi izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem. Šādi regulāri pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi nenotiek arī visu tiesnešu un visu prokuroru vidū, piemēram, starp dažādām Prokuratūras struktūrvienībām, lai gan ne tikai specializēto prokuratūras struktūrvienību (Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras, Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūras) prokurori veic izmeklēšanas uzraudzību, kā arī ceļ un uztur valsts apsūdzību kriminālprocesos par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Intervijās ar izlasē iekļauto tiesu tiesnešiem un tiesu priekšsēdētājiem iegūtā informācija liecina, ka katras tiesas ietvaros tiesas priekšsēdētājs organizē tiesnešu apspriedes, piemēram, gadījumos, ja kāds spriedums nākamajā instancē ir atcelts, tiesas priekšsēdētājs vai kāds no tiesnešiem identificējis kādus jautājumus, kurus būtu nepieciešams apspriest, ja stājušās spēkā būtiskas normatīvā regulējuma izmaiņas vai nozīmīgs (piem., par jautājumiem, kas iepriekš uzskatīti par diskutabliem) Augstākās tiesas Senāta spriedums ar judikatūras nozīmi. Tomēr tas nenodrošina plašu apspriedi un vienveidīgas izpratnes un prakses veidošanu kopumā tiesās, jo notiek katras atsevišķas tiesas ietvaros. Rīgas apgabaltiesas darbības teritorijas tiesu tiesneši minēja pozitīvu praksi, ka iepriekšējos gados Rīgas apgabaltiesa organizēja krimināllietu tiesnešu kopīgu

semināru, lai apspriestu dažādus piemērošanas jautājumus un veicinātu vienotu izpratni un prakses piemērošanu, taču arī šie pasākumi nepatvēra visus tiesnešus.

Līdzīgi arī virsprokurori¹¹³ mēdz rīkot to vadītās Prokuratūras struktūrvienības prokuroru apspriedes pēc savas iniciatīvas par atsevišķiem jautājumiem, attiecībā uz kuriem konkrētu kriminālprocesu ietvaros aktualizējušās normatīvā regulējuma piemērošanas problēmas, vai arī, piemēram, attaisnojoša sprieduma pieņemšanas gadījumā, būtisku normatīvā regulējuma izmaiņu gadījumā u.c., lai apspriestu problēmjautājumus un iespējamās risinājumus, kā arī kā veidojama prakse turpmāk.

Daļā kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un valsts apsūdzības uzturēšanu tiesā veic šādas specializētās Prokuratūras struktūrvienības¹¹⁴:

- ❖ *Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētajai prokuratūrai* (turpmāk – *ONCNSP*), kas ir tiesas apgabala līmeņa prokuratūra – par Rīgas tiesas apgabala teritorijā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar kontrabandu, preču vai vielu, kuru aprīte ir aizliegta vai speciāli reglamentēta, pārvietošanu pāri Latvijas Republikas valsts robežai organizētā grupā; liela apmēra skaidras naudas nedeklarēšanu vai nepatiesu deklarēšanu uz robežas, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts organizētā grupā; krāpšanu, datorkrāpšanu, apdrošināšanas krāpšanu vai piesavināšanos, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts lielā apmērā; noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu lielā apmērā vai, ja to izdarījusi organizēta grupa u.c.;
- ❖ *Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūrai* (turpmāk – *FENIP*), kas ir rajona (pilsētas) līmeņa prokuratūra – par Rīgas tiesas apgabala teritorijā izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem valsts ieņēmumu sfērā; izgudrotāja vai dizainera tiesību, autortiesību vai blakustiesību pārkāpšanu; kibernetiskajiem noziegumiem; iekšējās informācijas nelikumīgu izmantošanu vai manipulācijām finanšu tirgos; noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu; komercnoslēpumu saturošu ziņu neatļautu iegūšanu vai izpaušanu u.c.;
- ❖ *Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļa* – daļā gadījumu (t. i., virsprokurors, vadoties no sākotnējās informācijas par kriminālprocesu, izvērtē krimināllietas sarežģītības pakāpi, izmeklējamā noziedzīgo nodarījumu smagumu, kriminālprocesā iesaistīto amatpersonu statusu, nodaļas prokuroru noslodzi citās krimināllietās u.c. apstākļus un lemj, vai kriminālprocesa uzraudzību turpina veikt nodaļas prokurori vai kriminālprocess nododams tiesas apgabala vai rajona prokuratūra¹¹⁵) KNAB piekritīgajos kriminālprocesos (par noziedzīgiem nodarījumiem, kuri saistīti ar politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu pārkāpumiem, kā arī par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā, ja tie ir saistīti ar korupciju).

Citos gadījumos kriminālprocesos par šāda veida un citiem noziedzīgiem nodarījumiem izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un apsūdzības uzturēšanu tiesā veic rajona (pilsētas) prokuratūras un tiesas apgabala prokuratūras.

Tomēr revīzijā iegūtā informācija liecina, ka nenotiek regulāri kopēji pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi starp dažādām prokuratūras struktūrvienībām, lai dalītos pieredzē par to, piemēram, kam nepieciešams pievērst uzmanību dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā, par piemērojamām pierādīšanas metodēm un pierādāmajiem

apstākļiem specifiskos gadījumos, par rastajiem risinājumiem sarežģītās situācijās, par identificētajām kļūdām, izskaužamo praksi un veicināmo labo praksi u.tml.

Vienīgi *ONCNSP* ik pa laikam rīko¹¹⁶ kopējas apspriedes ar *FENIP* sarežģītu problēmsituāciju gadījumos (piemēram, juridiskas konstrukcijas ziņā sarežģīti kriminālprocesi, kriminālprocesā risināmi sarežģīti un/vai netipiski jautājumi, kriminālprocesā konstatēta sarežģīta juridiskā kvalifikācija), kad *FENIP* virsprokure (vai vietniece) vēršas *ONCNSP* ar lūgumu apspriest konkrētos gadījumus, vai arī pēc *ONCNSP* virsprokurora iniciatīvas gadījumos, kad iegūta informācija, ka kādā procesā ir konstatēti kādi problēmjautājumi, piemēram, izskatot sūdzību par *FENIP* uzraudzībā esošo kriminālprocesu. Šādās apspriedēs mēdz piedalīties *ONCNSP* virsprokurors vai virsprokurora vietnieks, *FENIP* virsprokurors vai viņa vietnieks, konkrētā kriminālprocesa izmeklēšanu uzraugošais prokurors un izmeklētājs – procesa virzītājs. Tādējādi šādas apspriedes ir vērstas uz atsevišķu problēmsituāciju gadījumu risināšanu, nevis sistemātisku pieredzes pārneši un prakses apmaiņu, kas uzkrāta *ONCNSP* kā specializētajā prokuratūrā.

Tādā veidā netiek attīstīta visu prokuroru, kuru uzraudzībā, kriminālvajāšanā un apsūdzības uzturēšanai tiesā ir kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kompetence un zināšanas par dažāda veida šīs specifiskās kategorijas kriminālprocesiem.

Prokurori intervijās atzina, ka nav daudz prokuroru, kas ļoti labi pārzina noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā specifiku, un ka nav nodrošināta zināšanu savstarpēja apmaiņa un nodošana prokuroriem, kas iepriekš nav saskārušies ar noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā specifiku vai konkrēti ar atsevišķu veidu noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Tas ir īpaši aktuāls jautājums nespecializētajās prokuratūrās – gan rajona (pilsētas) prokuratūru, gan tiesas apgabala prokuratūru prokurori intervijās norādīja, ka ir ļoti grūti pietiekami iedziļināties šajos kriminālprocesos un to specifikā, ja vienlaikus uzraudzībai, kriminālvajāšanai un apsūdzības uzturēšanai tiesā ir kriminālprocesi par citu jomu noziedzīgiem nodarījumiem.

Prokurori intervijās norādīja, ka gadījumos, kad pietrūkst pieredzes un zināšanu, tie vēršas pie kolēģiem, kuri ir saskārušies ar līdzīgām situācijām, līdzīgām noziedzīga nodarījuma izpausmēm vai kuriem praksē ir bijuši kriminālprocesi par konkrētā veida noziedzīgiem nodarījumiem. Ne vienmēr tas ir iespējams un ne vienmēr prokurors zina kolēģus, kam bijusi vajadzīgā pieredze, tad prokurori mēdz vērsties pie virsprokurora, kas iesaka prokurorus, kuriem ir bijusi līdzīga pieredze, vai arī sniedz savu viedokli. Tāpat arī prokurori šādās situācijās meklē un pēta judikatūru, juridisko literatūru u.c., tomēr, kā atzīmēja prokurori, tas ir ļoti darba un laikietilpīgs process, turklāt ne par visiem jautājumiem ir pieejama judikatūra, tiesas spriedumi mēdz būt pretrunīgi vai bez pietiekami skaidras argumentācijas, skaidrojuma, turklāt tiesas spriedumu meklētājs (publiski pieejamais *manas.tiesas.lv*) nav visai ērts rīks, lai atrastu nepieciešamo.

Revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?” Valsts kontrole analizē jautājumu par prokuroru specializāciju, ierosinot izvērtēt un noteikt Latvijas krimināltiesiskajai sistēmai piemērotākos īstermiņā un ilgtermiņā realizējamus pasākumus prokuroru specializācijai.

Vienotas prakses un izpratnes veidošanā kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā būtiska loma ir tieši Prokuratūrai, ņemot vērā prokuroram noteiktās

funkcijas – gan pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība, gan kriminālprocesu izmeklēšana, gan valsts apsūdzības celšana un uzturēšana tiesā, turklāt prokuroru kompetencē likumā¹¹⁷ noteiktajos gadījumos ir arī personas atzīšana par vainīgu un soda noteikšana, sastādot priekšrakstu par sodu.

Prokuroru kompetencē ir veikt izmeklēšanas uzraudzību un dot norādījumus, ja netiek nodrošināta mērķtiecīga izmeklēšana, kā arī ja tiek pieļauta neattaisnota iejaukšanās personas dzīvē vai vilcināšanās. Prokurori ir tie, kas pēc savas pārliecības ceļ valsts apsūdzību (pat, ja izmeklētājs ir pārliecināts, ka pierādījumi ir pietiekami un virza kriminālprocesu kriminālvajāšanas uzsākšanai, prokurora kompetencē ir izlemt – vai ir ceļama apsūdzība, vai kriminālprocess ir atgriežams izmeklēšanas iestādei izmeklēšanas turpināšanai, vai arī kriminālprocess ir izbeidzams), un arī tiesā pierādīšanas pienākums ir prokuroram kā valsts apsūdzības uzturētājam¹¹⁸, uz kuru gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t. s. galīgais pierādīšanas pienākums, ja vien citas likuma normas neparedz ko citu, ar pierādīšanas standartu “ārpus šaubām”¹¹⁹. Turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas – tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību¹²⁰.

Tādējādi prokurori nodrošina saikni starp to, kas ir nepieciešams vainas pierādīšanai tiesā un to, kas ir jānoskaidro un jāiegūst pirmstiesas izmeklēšanā. Lieta tiesā nenonāk, ja prokurors nesaskata tam pamatu (nesaskata konkrēta noziedzīga nodarījuma sastāvu vai tam pietiekamus pierādījumus). Savukārt tiesa vērtē tādu apsūdzības saturu, kādu to ir sagatavojis prokurors, un, lai tiesa sāktu vērtēt, vai ar noskaidrotajiem apstākļiem un tos pierādošajiem pierādījumiem ir pierādīta konkrētās personas vaina konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, vispirms konkrētās normas interpretācija kā piemērotājam ir jāveic prokuroram, tajā skaitā pielāgojot to noziedzīgo nodarījumu izpausmju attīstībai, ka arī piepildot ar saturu normas, kuru piemērošanā tiesu prakses vai judikatūras vēl nav.

Arī vairāki no intervētajiem prokuroriem vērta uzmanību uz to, ka tas ir prokurora uzdevums – valsts apsūdzības uzturēšanas tiesā ietvaros radīt priekšstatu un skaidrību tiesai par to, kāda ir katras konkrētās specifiskās lietas būtība un kas tajā ir būtiskākie pierādāmie apstākļi, lai pārliecinātu, ka iegūtie pierādījumi tos apstiprina.

No minētā izriet Prokuratūras būtiskā nozīme pareizas un vienotas Krimināllikuma normu izpratnes, kā arī vienveidīgas piemērošanas prakses veidošanā.

Arī tiesību zinātnieku publikācijās¹²¹ ir uzsvērts prokurora kā procesa virzītāja pienākums un būtiskā loma nodrošināt vienādu likuma normu piemērošanu un vienveidīgas prakses veidošanu kriminālprocesos, lai īstenotu Latvijas Republikas Satversmes 91.pantā nostiprināto principu:

Latvijas Republikas Satversmes 91.pantā deklarētais, ka visi ir vienādi likuma un tiesas priekšā, uzliek par pienākumu ne tikai tiesām, bet ikvienam procesa virzītājam konkrētajā kriminālprocesa stadijā vienādi tulkot likuma normas un veidot vienveidīgu praksi vienu un to pašu likuma normu piemērošanā. Tai pat laikā šā pienākuma veikšanā īpaši uzsverama tiesas, bet likumā noteiktajos gadījumos, arī prokurora loma, atzīstot personu par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un uzliekot (nosakot) sodu. Vienāda Krimināllikuma normu izpratne un vienveidīga to piemērošana ir garants pareizai noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai, kas, savukārt, nozīmē gan krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu,

gan taisnīga soda uzlikšanu (noteikšanu), gan krimināltiesību pamatprincipa – taisnīguma principa īstenošanu.

Valsts kontroles ieskatā, lai rastu piemērotākos risinājumus Krimināllikuma normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanai un piemērošanai, būtu jāveido rīcības mehānisms, kā identificēt tos noziedzīgos nodarījumus, t.i., attiecīgās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai, kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas piemērošanā, kā arī lai identificētu, vai neskaidrības un piemērošanas problēmas ir visu piemērotāju vidū, vai, piemēram, tās ir raksturīgas tikai atsevišķu izmeklēšanas iestāžu kriminālprocesos, vai atsevišķos reģionos izmeklētājiem un prokuroriem u.tml. Šim nolūkam, piemēram, būtu veicamas:

❖ **regulāras izmeklētāju, prokuroru, tiesnešu aptaujas**

Piemēram, kā noskaidrots intervijās ar Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja struktūrvienību izmeklētājiem un tiešajiem priekšniekiem, par metodiku atbildīgā Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes struktūrvienība aptuveni reizi gadā veic struktūrvienību aptauju par problēmām normatīvā regulējuma piemērošanā kriminālprocesos, tāpat arī Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojā tiek veiktas aptaujas par problēmām kriminālprocesu izmeklēšanā un apkopotie problēmjautājumi apspriesti ar Prokuratūras pārstāvjiem, pēc kā apkopotās atbildes tiek izsūtītas tiešajiem priekšniekiem un izmeklētājiem. Šobrīd praktizētā kārtība – ka jautājumi tiek apspriesti bez izmeklētāju klātbūtnes un līdz ar to nav iespējama vispusīgāka un detalizētāka diskusija, precīzāku jautājumu noskaidrošana – izmeklētāju ieskatā nepietiekami risina praksē esošās problēmas un vienotas izpratnes un prakses veidošanos.

Valsts kontroles ieskatā tādējādi, ja regulāri par Krimināllikuma piemērošanas problēmjautājumiem tiktu apjautāti visi izmeklētāji (katras iestādes ietvaros), kuru lietvedībā ir kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, tiktu iegūts labs izpētes materiāls tālākai analīzei, piemēram, lai konstatētu problēmas, (1) kuras ir risināmas izmeklēšanas iestādes ietvaros (piemēram, kas saistāmas ar nepieciešamību sniegt atbalstu vai apmācību mazāk pieredzējušiem izmeklētājiem), (2) kuras – sadarbībā ar Prokuratūru (piemēram, jautājumi, par kuriem nepieciešami kopēji pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, tajā skaitā kļūdu izskaušanai, vienotas labās prakses ieviešanai, par kuriem nepieciešamas vadlīnijas, prakses apkopojumi, paraugprakses veidošana u.tml.) un (3) kuras ir saistāmas ar trūkumiem normatīvajā regulējumā un būtu izvērtējama nepieciešamība grozīt normatīvo regulējumu (Tieslietu ministrijas Pastāvīgajā Krimināllikuma darba grupā).

Līdzīgi būtu veicamas prokuroru un arī tiesnešu aptaujas un to rezultātu analīze piemērotāko risinājumu rašanai – piemēram, par kuriem jautājumiem ir nepieciešamas tikai prokuroru mācības, par kuriem nepieciešami kopēji pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi ar izmeklētājiem vai kopīgi prokuroriem, izmeklētājiem un tiesnešiem u.tml.

Aptaujās iegūtā analīze varētu būt palīdzošs materiāls arī Augstākajai tiesai, lai identificētu jautājumus un normas, par kurām veikt tiesu prakses apkopojumu ar secinājumiem un rekomendācijām, vai arī par kuru interpretāciju un piemērošanas jautājumiem nepieciešams formulēt Augstākās tiesas Senāta departamenta senatoru kopsapulces lēmumu¹²².

Arī Tieslietu ministrijas vērtējumā iestādēm normu piemērotāju aptaujas būtu jāveic kvalitatīvāk un Tieslietu ministrijas Pastāvīgajā Krimināllikuma darba grupā jāvērsas ar konkrētu problēmas analīzi un aprakstu, kā arī iespējamiem risinājumiem¹²³.

❖ regulāra tiesību normu piemērošanas prakses analīze

Nemot vērā Prokuratūras centrālo lomu pareizas, vienotas Krimināllikuma normu izpratnes un vienveidīgas piemērošanas prakses veidošanā, kā arī to, ka Prokuratūrai ir labas iespējas veikt Krimināllikuma normu piemērošanas prakses analīzi (piemēram, tiek veiktas pārbaudes, kā ietvaros tiek vērtēta prokuroru pieņemto lēmumu likumība, informācija tiek iegūta arī prokuroru novērtēšanas procesā u.c.), Prokuratūrai būtu veicama dažādu Prokuratūras struktūrvienību prokuroru gatavoto apsūdzību un lēmumu par kriminālprocesu izbeigšanu u.c. būtisku lēmumu un lietas materiālu kriminālprocesos par konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem analīze, konstatējot atšķirīgo praksi, piemēram, attiecībā uz dažādu konkrētas normas interpretāciju vai attiecībā uz to, ar kādu pierādījumu apjomu vienā gadījumā ir bijis pietiekami apsūdzības celšanai un citā nepietiekami, kriminālprocess noslēdzies ar izbeigšanu. Tāpat arī konstatējot kļūdas, labo praksi u.tml. Balstoties uz šādu analīzi, veicot arī tiesas spriedumu, juridiskās literatūras u.c. izpēti, būtu iespējams definēt prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, prakses apkopojumus ar praktiskiem paraugiem u.c., kas sekmētu turpmākas vienotas un pareizas prakses veidošanos un attiecīgi veicinātu efektīvāku kriminālprocesu virzību krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai.

ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās “Prokuroru statuss un loma”¹²⁴ norādīts uz ieguvumiem, kādi rodas, ja prokuratūras dienestā ir apstiprinātas “politikas” un “vadlīnijas”. Tāpat arī minēts, ka pasaulē prokuratūras dienesti ir ieviesuši pieeju vadlīniju noteikšanai par dažādiem prokurora prakses aspektiem. Vadlīnijas (bieži izplatītas arī “rokasgrāmatas”, “kodeksi”) sniedz prokuroriem un viņu vadītājiem atsauci par rīcību ikdienā risināmiem jautājumiem un piemērojamo praksi, ļaujot konsekventi reaģēt kā prokuratūrā, tā ārpus tās. Atsauce uz “rokasgrāmatu” var sniegt ne tikai norādījumus katram prokuroram, bet arī aizsardzību pret apsūdzībām par patvaļīgu rīcību, ja lēmums turpināt vai neturpināt kādu rīcību tiek nākotnē apstrīdēts.

Tāpat arī OECD salīdzinošajā izpētē norādīts, piemēram, uz Dānijas un Somijas praksi¹²⁵, kur Ģenerālprokuratūra izdod vadlīnijas vienveidības nodrošināšanai kriminālkodeksa piemērošanā.

Valsts kontroles revīzijā konstatētais norāda uz nepieciešamību skaidrības un vienveidīgas piemērošanas nolūkā precizēt Krimināllikuma normas, lai nodrošinātu piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas¹²⁶ 19.panta izpratnei, būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā. Par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti, būtu nepieciešams veikt normatīvā regulējuma izpēti.

Vienlaikus Valsts kontroles ieskatā ir arī Krimināllikuma normas, kuru skaidrības un vienveidīgas piemērošanas nolūkā būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus. Šādas normas ir, piemēram, Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā ietvertās, kas paredz kriminālatbildību amatpersonām par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, dienesta stāvokļa

ļauņprātīgu izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību ar priekšnosacījumu, ka ir radīts “būtisks kaitējums valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm”.

Vairums revīzijā intervēto izmeklētāju, to tiešo priekšnieku un prokuroru, kuri praksē saskaras ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificējami pēc Krimināllikuma 317., 318. un 319.panta (dienesta pilnvaru pārsniegšana, dienesta stāvokļa ļauņprātīga izmantošana, valsts amatpersonas bezdarbība), atzīst, ka nav vienotas prakses un izpratnes, kas ir saprotams ar “būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai”, lai gan ir pieejami arī pēc Augstākās tiesas pasūtījuma veikti tiesu prakses apkopojumi¹²⁷. Pēc intervijās iegūtās informācijas, praksē lielākoties nodarījumi pēc minētajiem Krimināllikuma pantiem tiek kvalificēti tikai gadījumos, ja ir mantiski novērtējams kaitējums, savukārt, ja normas ir jāpiemēro gadījumos, kad nav mantisks zaudējums (vai nav tieši novērtējams mantisks zaudējums), un ir nepieciešams pamatot radīto kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai, tad praksē ir neskaidrības, viedokļu atšķirības un visbiežāk kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka nav konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs.

Kā skaidrots tiesu prakses apkopojumā¹²⁸, būtiska kaitējuma pareiza izpratne ir priekšnosacījums noziedzīga nodarījuma sastāva konstatācijai, noziedzīga nodarījuma norobežošanai no civiltiesiska delikta, administratīva vai disciplināra pārkāpuma.

Gan tiesu prakses apkopojumos¹²⁹, gan Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs 2015.–2020.gadam¹³⁰ norādīts uz jau ilgstoši (vismaz kopš 2004.gada) esošu problēmu konstatēt un piemērot Krimināllikuma normās paredzēto “būtisko kaitējumu”. Piemēram, pēc Augstākās tiesas pasūtījuma 2018.gadā veiktajā tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka gan tiesas spriedumos, gan prokuroru sastādītajās apsūdzībās attiecībā uz “būtiska kaitējuma valsts varai un pārvaldības kārtībai” pamatošanu pieeja ir formāla, jo norādītas vienīgi vispārīgas frāzes par to, ka būtisks kaitējums ir nodarīts šīm interesēm, savukārt, kā tas izpaužies un kāpēc tas būtu atzīstams par ievērojamu, nav skaidrots un pamatots.

Arī revīzijā piesaistītie eksperti atzinumos par izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem norādījuši, ka šīs normas nav pietiekami skaidras un rada problēmas piemērošanā, līdz ar to praksē sastopamas dažādas interpretācijas attiecībā uz būtiska kaitējuma variantu, kas nav saistīts ar mantisku zaudējumu un raksturojas tikai kā citu interešu ievērojams apdraudējums. Piemēram, attiecībā uz to skaidrots¹³¹:

Attiecībā uz “būtiska kaitējuma” izpratni, atzīstams, ka būtiska kaitējuma saturu nosaka likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23.pants. Attiecībā uz konkrētu situāciju attiecināms šī panta 3.pkt. “ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses”. Tādējādi galvenais apspriešanas jautājums no materiālo tiesību viedokļa konkrētajā situācijā ir “ievērojama apdraudējuma” izpratne.

Atzīstams, ka likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23.panta pirmās daļas 3.punktā paredzētais būtiska kaitējuma veidošanās variants „ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses” nav atzīstams par pietiekami skaidru, kas nosaka to, ka arī praksē sastopamas dažādas tā interpretācijas.

Šis būtiska kaitējuma variants nav saistīts ar mantisku zaudējumu, tas raksturojas tikai kā citu interešu ievērojams apdraudējums. Lai arī jebkura valsts amatpersonas prettiesiska uzvedība rada ar likumu aizsargātu interešu apdraudējumu, tomēr tas nenozīmē, ka tas

automātiski atzīstams par ievērojamu citu interešu apdraudējumu, kas būtu vērtējams kā būtisks kaitējums krimināltiesiskā nozīmē.

To ir grūti nošķirt no pirmā būtiska kaitējuma variantā ietilpstošā “citu interešu apdraudējuma” (Likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23.panta pirmās daļas 1.punkts), kas būtisku kaitējumu veido tikai kopā ar mantisku zaudējumu. Tādējādi kritērijs ir “ievērojams apdraudējums”, kas ir ļoti grūti izmērāms.

Jāņem vērā, ka “citu interešu ievērojams apdraudējums” nevar sakrist ar noziedzīga nodarījuma tiešo objektu, jo šo interešu aizsardzībai ir izveidota Krimināllikuma attiecīgā norma. Kā viena no interesēm, kam var tikt radīts būtisks kaitējums KL 317., 318., 319.pantā ir “valsts vara”, savukārt šajos pantos ietvertu noziegumu tiešais objekts ir valsts institūciju normāla darbība. Tādējādi, norādot uz būtiska kaitējuma nodarīšanu valsts policijas prestižam, tēlam u.tml., faktiski rodas jautājums, vai ir iespējama policijas normāla darbība bez attiecīgas reputācijas, autoritātes, sabiedrības uzticēšanās.

Var piebilst, ka tās intereses, kurām var tikt nodarīts būtisks kaitējums, KL 325.panta dispozīcijā ir formulētas veiksmīgāk, nekā KL 317., 318., 319.p. (valsts vai sabiedrības vai ar likumu aizsargātas personas intereses).

Praksē tiek norādīts uz policijas prestiža graušanu kā vienu no ievērojama interešu apdraudējuma izpausmes veidiem. Šādā gadījumā jāsaprot, ka konkrētā kriminālprocesā nepietiek ar vispārinājumu, ka jebkuras prettiesiskas amatpersonas darbības ir nelabvēlīgas kopējam iestādes tēlam. Lai šādu ievērojama apdraudējuma izpausmes veidu konstatētu, nepieciešams konkrētizēts atzinums, kādas tieši un kādā apmērā sekas iestājušās.

Pastāvot tik neskaidram būtiska kaitējuma kritērijam, rodas patvaļīgas noziedzīga nodarījuma objektīvās puses robežu paplašināšanas risks, saskatot būtisku kaitējumu gadījumos, kad tam faktiskā pamata nav.

Lai arī Judikatūrā un tiesu praksē ir skaidroti būtiska kaitējuma kritēriji, tomēr striktas vadlīnijas tam, kas būtu saprotams ar “ievērojamu citu interešu apdraudējumu” nav izstrādātas. Turklāt, jāņem vērā, ka katrs gadījums ir individuāls, un detalizētu pazīmju uzskaitījumu šim būtiska kaitējuma variantam dot nemaz nav iespējams, kas lielā mērā nosaka šīs normas nevienveidīgo izpratni.

Tādējādi atzīstams, ka nav pietiekamas skaidrības par minēto Krimināllikuma normu piemērošanu arī ar likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 23.pantā ietvertu regulējumu (jeb skaidrojumu), kas paredz, kad iestājas atbildība par Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ar kuru radīts būtisks kaitējums (t.i., ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses; vai nodarīts mantisks zaudējums, kas nav bijis mazāks par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī valstī noteikto piecu minimālo mēnešalgu kopsummu, un apdraudētas vēl citas ar likumu aizsargātās intereses; vai nodarīts mantisks zaudējums, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijis mazāks par desmit valstī noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu). Minētajā 23.pantā 2015.gadā tika veikti grozījumi ar mērķi¹³², lai novērstu Krimināllikuma 317., 318., 319.panta piemērošanas problēmas praksē, kā arī lai novērstu ANO Narkotiku un noziedzības biroja (UNODC) ekspertu novērtēšanas ziņojumā¹³³ norādīto, ka Latvijā būtu jāievieš speciālas (ad hoc) normas, kas paredzētu valsts amatpersonu kriminālatbildību par īpašuma izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citu

pretlikumīgu rīcību atbilstoši Latvijai saistošās ANO Pretkorupcijas konvencijas¹³⁴ 19.panta prasībām, proti, bez kvalificējošās pazīmes “būtisks kaitējums”. ANO Pretkorupcijas konvencija šādu kvalificējošo apstākli neparedz un ekspertu skatījumā šāda nosacījuma esamība nav pamatota (konvencijas 19.pants: *Katrai Dalībvalstij jāizvērtē iespēja ieviest tādas likumdošanas normas un veikt cita veida pasākumus, kādi var būt nepieciešami, lai par noziedzīgu nodarījumu atzītu tīši veiktu darbību, ar kuru ļaunprātīgi izmantots dienesta stāvoklis vai dienesta pienākumi, tas ir, valsts amatpersonas darbība vai bezdarbība, pildot tās dienesta pienākumus, pārkāpjot likumus, nolūkā iegūt nepienācīgu labumu sev vai citai fiziskai vai juridiskai personai.*).

Tādējādi pastāv risks, ka minētajās Krimināllikuma normās ietvertā nosacījuma “ja radīts būtisks kaitējums valsts varai, pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm” neskaidrības dēļ amatpersonām kriminālatbildība par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību netiek piemērota, ja nav radīts mantiski novērtējams kaitējums (mantisks zaudējums), kas nav atbilstoši minētās ANO Pretkorupcijas konvencijas 19.pantā paredzētajam.

Arī vairākos izlasē iekļautos izbeigtajos kriminālprocesos tieši pazīmes “būtisks kaitējums valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm” atšķirīgā izpratnē ir bijusi izšķiroša kriminālprocesa virzībai. Turklāt bijušas arī viedokļu atšķirības, piemēram, par to, vai konkrētajā gadījumā nodarījums kvalificējams pēc Krimināllikuma 317.panta (paredz kriminālatbildību par dienesta pilnvaru pārsniegšanu) vai 325.panta (paredz kriminālatbildību par valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšanu).

Līdz ar to normu skaidrības un vienveidīgas piemērošanas nolūkā, tajā skaitā lai nodrošinātu vienotu to piemērošanas izpratni atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas¹³⁵ 19.panta izpratnei, būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā.

ANO Pretkorupcijas konvencija Latvijai ir saistoša un tajā paredzēts, ka tā tiek piemērota korupcijas novēršanā, izmeklēšanā un apsūdzības celšanā, un to līdzekļu iesaldēšanā, atsavināšanā, konfiscēšanā un atdošanā, kas iegūti no Konvencijā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tādējādi ir jautājumi, kur izšķiršanās par to, vai konkrēta veida nodarījums ir krimināli sodāms vai nē, nav tikai nacionāli izlemjama, bet gan tas izriet no nepieciešamības iekļauties starptautiskajā apritē un veidot starpvalstu attiecības drošības, noziedzības novēršanas, ekonomisko u.c. interešu aizsardzībai.

Līdzīgi kā uz minētajām Krimināllikuma normām, iespējams, arī attiecībā uz citiem ANO Pretkorupcijas konvencijā paredzētajiem noziedzīgiem nodarījumiem Latvijas normatīvais regulējums vai tā piemērošanas izpratne nav pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības. Piemēram, ANO Pretkorupcijas konvencijas 20.pants paredz, ka katrai dalībvalstij saskaņā ar tās konstitūciju un tiesību principiem jāizvērtē tādu likumdošanas normu un citāda veida līdzekļu ieviešana, kas var būt nepieciešami, lai par noziedzīgu nodarījumu atzītu tīši veiktu darbību – nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanu, tas ir, valsts amatpersonas īpašumu ievērojamu palielināšanu, ko valsts amatpersona nespēj pamatot ar tās likumīgajiem ienākumiem. KNAB pamatnostādnēs 2015.-2020.gadam¹³⁶ norādīts, ka Latvijā nav veikts izvērtējums par normatīvā regulējuma pietiekamību, lai sauktu pie kriminālatbildības atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas 20.pantā paredzētajam.

Revīzijā veiktajās intervijās izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem jautājot par to, vai, viņuprāt, Latvijas normatīvais regulējums ir pietiekams, lai sauktu pie kriminālatbildības par

nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanas, tas ir, valsts amatpersonas īpašumu ievērojamu palielināšanas, ko valsts amatpersona nespēj pamatot ar tās likumīgajiem ienākumiem, vairums intervēto, kas sniedza atbildes uz šo jautājumu, norādīja, ka regulējums nav pietiekams vai arī praksē nav saskārušies ar kriminālprocesiem par šādu nodarījumu un nebija pārliecināti, vai normatīvais regulējums tam ir pietiekams. Tikai daži atbildēja, ka, viņuprāt, regulējums ir pietiekams, lai piemērotu kriminālatbildību, un atsevišķi intervētie papildus norādīja, ka šim nolūkam varētu izmantot VID veiktu nodokļu aprēķinu fiziskai personai, lai gan nav ar to saskārušies.

Minētais liecina par to, ka Krimināllikuma regulējums nav pietiekams, lai praksē sauktu pie kriminālatbildības personas par ANO Pretkorupcijas konvencijas 20.pantā paredzēto nodarījumu. Iespējams Latvijas normatīvais regulējums nav pietiekams vai nav pietiekami skaidrs, lai praksē piemērotu kriminālatbildību arī par citiem ANO Pretkorupcijas konvencijā norādītajiem nodarījumiem atbilstoši konvencijas izpratnei, piemēram,

- ❖ atbilstoši 17.pantā paredzētajam – *katrai Dalībvalstij jāievieš tādas likumdošanas normas un jāveic citi pasākumi, kas var būt nepieciešami, lai par noziedzīgiem nodarījumiem atzītu valsts amatpersonas tādas tīši veiktas darbības, lai gūtu labumu sev vai citai fiziskai vai juridiskai personai, kā izšķērdēšanu, piesavināšanos vai citāda veida pretlikumīgu rīcību ar jebkuru īpašumu, valsts vai privātiem līdzekļiem vai vērtspapīriem vai jebkāda veida vērtībām, kas uzticētas valsts amatpersonai tās ieņemamā amata dēļ*;
- ❖ atbilstoši 23.pantā attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju paredzētajam, ka katrai dalībvalstij saskaņā ar tās nacionālo normatīvo aktu pamatprincipiem jāpieņem nepieciešamās likumdošanas normas un jāveic citi pasākumi, kas var būt nepieciešami, lai par noziedzīgiem nodarījumiem tiktu atzītas visas tīši izdarītas darbības, kas uzskaitītas 23.pantā, piemēram:
 - *īpašuma pārveidošana vai nodošana, zinot, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā ceļā, nolūkā noslēpt vai maskēt šī īpašuma noziedzīgo izcelsmi vai arī palīdzēt jebkurai personai, kas ir iesaistīta predikatīvajā nodarījumā (t.i., jebkurš noziedzīgs nodarījums, kura rezultātā tiek iegūti noziedzīgi līdzekļi), lai izvairītos no tās rīcības tiesiskajām sekām (predikatīvajos nodarījumos jāietver kā minimums visaptveroši tie noziedzīgie nodarījumi, kas paredzēti šajā Konvencijā, un kas izdarīti gan dalībvalsts jurisdikcijā, gan ārpus tās);*
 - *īpašuma patiesās būtības, izcelsmes, atrašanās vietas, rīcības ar to, pārvietošanas vai īpašumtiesību, vai tiesību uz to slēpšana vai maskēšana, zinot, ka attiecīgais īpašums ir iegūts noziedzīgā ceļā u.c.*

Par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti, būtu nepieciešams veikt normatīvā regulējuma izpēti.

KNAB Stratēģijā 2020.-2022.gadam¹³⁷ kā viena no KNAB galvenajām prioritātēm starptautiskās sadarbības ietvaros Stratēģijas darbības periodā būs ANO Pretkorupcijas konvencijas (UNCAC) saistību izpilde un Otrā novērtēšanas cikla veikšana, kurā tiek vērtēta dalībvalstu atbilstība Konvencijas II nodaļas “Preventīvie pasākumi” un V nodaļas “Līdzekļu atgūšana” prasībām.

Papildus norādāms, ka tieši valsts amatpersonu saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā, kriminālprocesu par šādiem nodarījumiem izmeklēšanu

un šādu nodarījumu iztiesāšanu līdz galīgajam nolēmumam kā būtisku problēmu ir atzinuši arī starptautisko institūciju eksperti novērtējumos par situāciju Latvijā. Piemēram, GRECO Piektās novērtēšanas kārtas 2018.gada ziņojumā¹³⁸ norādīts, ka notiesājoši spriedumi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar korupciju, parasti attiecas uz zema līdz vidēja līmeņa amatpersonām un darījumiem ar nelielām summām, un galīgais spriedums ir pieņemts tikai dažos augsta līmeņa korupcijas gadījumos, to saistot ar lietu sarežģītību un nozīmīgu aizkavēšanos¹³⁹. Savukārt statistika liecina, ka 2016.gadā par korupciju valsts sektorā notiesāti vismaz 165 cilvēki, bet 2015. gadā - 202 cilvēki, turklāt lielāko daļu no visiem gadījumiem veidoja krimināllietas par ceļu policijas kukuļošanu.

Revīzijā veikto interviju laikā Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurors arī sniedza priekšlikumus, ka būtu nepieciešams apsvērt jautājumu par kriminālatbildības ieviešanu par tā dēvēto “amatpersonu piebarošanu”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti, nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz Krimināllikuma 320. un 323.pants, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē, neesot norunai par konkrētu amata darbību (vai ja šādu norunu nav iespējams pierādīt). Salīdzinājumam var kalpot attiecīgās normas Vācijas Krimināllikumā (*skatīt Strafgesetzbuch (StGB) 331., 333.p.*)¹⁴⁰. Šo ierosinājumu virsprokurors pamato ar to, ka vismaz savā praksē arvien biežāk nākas saskarties ar situācijām, kad nav iespējams konkrēti identificēt, par kādu konkrētu darbību valsts amatpersonai nodots labums.

Vienlaikus virsprokurors ir sniedzis priekšlikumus un pamatojumu nepieciešamībai pilnveidot Krimināllikuma 323.pantu tajā ietvertu normu skaidrības piemērošanā nolūkā (skatīt 4.pielikumā) – lai norobežotu kukuļa starpnieku no kukuļdevēja, kā arī skaidrību attiecībā uz gadījumiem, kad kukulis dots, piedāvāts vai apsolīts pēc valsts amatpersonas veiktas darbības vai bezdarbības. Šos priekšlikumus virsprokurors iesniedzis arī Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļai. Valsts kontroles ieskatā ir būtiski padziļināti un vispusīgi izvērtēt priekšlikumus par tādiem Krimināllikuma regulējuma trūkumiem, kurus praksē saskata Prokuratūras struktūrvienība, kura veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un apsūdzības uzturēšanu tiesā sarežģītākajos kriminālprocesos par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem.

Tieslietu ministrija ir vērsusi uzmanību, ka *OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas* veiktajā Latvijas novērtējumā (Latvijas 3.fāzes ziņojumā¹⁴¹, kurā tika vērtēta iepriekš Latvijai sniegto rekomendāciju izpilde, kā arī Latvijas normatīvo aktu atbilstība OECD 1997.gada 21.novembra Konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos un rekomendāciju prasībām¹⁴²) ne no Latvijas puses, ne no *OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas* puses netika konstatēti Krimināllikuma trūkumi attiecībā uz minētajām virsprokurora norādītajām situācijām.

Minētajā *OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas* ziņojumā tika konstatēti citi trūkumi attiecībā uz regulējuma pietiekamību saukšanai pie kriminālatbildības par kukuļošanas noziedzīgiem nodarījumiem (novērtējumā paustas bažas par to, ka prasība pierādīt tiešu nodomu, kā tas ir noteikts Latvijas tiesību aktos, izslēgs no noziedzīgā nodarījuma sastāva atsevišķus ārvalstnieku kukuļošanas gadījumus, tostarp kukuļdošanas gadījumus ar starpnieka starpniecību, kā arī, ka grozījumi Krimināllikuma 323.pantā, lai ietvertu kukuļa solījumu, pilnībā neatbilst minētās OECD Konvencijas par ārvalstu amatpersonu

kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos 1.pantam) un ieteikts Latvijai grozīt savus tiesību aktus¹⁴³.

Tomēr, lai arī minētā *OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas* novērtējuma ietvaros nav konstatētas konkrētās problēmas Krimināllikuma regulējumā, uz kurām norādījis minētais virsprokurors, Valsts kontroles ieskatā ir nepieciešams veikt padziļinātu, vispusīgu izvērtējumu problēmām, kuras saskata Prokuratūras struktūrvienības virsprokurors, kurš kā amatā augstāks prokurors ir informēts par visas struktūrvienības prokuroru piemērošanas praksi un problēmām kriminālprocesos par koruptīvajiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Tāpat arī, ņemot vērā revīzijā konstatēto, ka praksē problēmas bieži vien rodas, lai noziedzīgus nodarījumus pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, būtu izvērtējams, vai Krimināllikuma regulējums šajā gadījumā ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, un vai būtu nepieciešams Krimināllikumā pilnveidot attiecīgās normas vai atsevišķās normās noteikt kriminālatbildību, piemēram, par nodokļu krāpšanu, par Eiropas Savienības fondu līdzekļu un citu starptautisko organizāciju vai institūciju līdzekļu izkrāpšanu un, iespējams, par citiem krāpšanu veidiem. Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka šobrīd tiek veikts darbs pie tā, lai izvērtētu nepieciešamību noteikt atsevišķu regulējumu kriminālatbildības noteikšanai par nodokļu krāpšanu.

Iepriekš šajā ziņojumā jau uzsvērts, ka Krimināllikuma normu skaidrībai un vienotai izpratnei par to piemērošanu ir būtiska nozīme, lai nodrošinātu to vienveidīgu piemērošanu un attiecīgi krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu, tiesiskās vienlīdzības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu, soda mērķa sasniegšanu u.c.

Kā jau iepriekš norādīts, to Krimināllikuma normu identificēšanai, kas praksē nav pietiekami skaidras un piemērošanā pieļauj dažādas interpretācijas, būtu nepieciešams ieviest regulāru izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptauju, kā arī metodes normatīvā regulējuma piemērošanas prakses izpētei, lai veiktu tālāku izvērtējumu par nepieciešamību identificētās normas skaidrāk un viennozīmīgāk noteikt normatīvajā regulējumā.

Valsts kontroles vērtējumā nepieciešams arī rast risinājumus, lai nodrošinātu regulāru un plānveidīgu krimināltiesiskā regulējuma pilnveides nepieciešamības un iespēju izpēti. Viena no iespējām, kā īstenot šādu izpēti, izstrādājot izsvērtā satura un apjoma programmu, varētu būt valsts pētījumu programmu izmantošana¹⁴⁴, kas paredzētas valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšanai un pētniecības pamanāmības sabiedrībā nodrošināšanai, kā arī saiknes starp pētniecību un prioritārām valsts politikas jomām stiprināšanai.

Ieteikumi:

Priekšlikumus noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti ietekmējošo faktoru novēršanai Valsts kontrole pēc revīzijas sniegs Noziedzības novēršanas padomei, kuras funkcija ir īstenot sadarbību starp izpildvaru un tiesu varu, lai, ievērojot varas dalīšanas principus, izvirzītu kopīgus mērķus un koordinētu sadarbību tiesiskuma stiprināšanā.

- ❖ Lai nodrošinātu Krimināllikuma normu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanu un piemērošanu, Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros rast atbilstošākos risinājumus:

- (1) pastāvīgai un sistemātiskai Krimināllikuma normu identificēšanai, kuru piemērošanā praksē ir problēmas;

Valsts kontroles viedoklis: ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kādā iesaistītās institūcijas – Prokuratūra, Tieslietu ministrija¹⁴⁵, Iekšlietu ministrija¹⁴⁶ un izmeklēšanas iestādes regulāri veic pasākumus, lai identificētu tās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai un kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas piemērošanā, kā arī to, vai piemērošanas problēmas ir visu tiesību normu piemērotāju vidū vai raksturīgas tikai atsevišķu izmeklēšanas iestāžu kriminālprocesos, vai atsevišķos reģionos izmeklētājiem un prokuroriem u.tml. Šim nolūkam, piemēram, būtu veicama regulāra tiesību normu piemērošanas analīze un regulāras izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptaujas.

- (2) prokuroriem un izmeklētājiem praksē piemērojamu vadlīniju, prakses apkopojumu ar praktiskiem paraugiem u.c. izstrādāšanai un arī normatīvā regulējuma pilnveidei vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai problemātisko normu piemērošanā (sākot ar revīzijas laikā identificētajām Krimināllikuma normām - 177., 179., 193., 193.¹, 195., 195.¹, 215., 218., 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 325.pants, par ko nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un to piemērošanas praksē rodas problēmas);

Valsts kontroles viedoklis: ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kā, balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras u.c. izpēti par Krimināllikuma normām, kuru piemērošanas praksē ir problēmas, notiek piemērojamo vadlīniju un piemērojamās prakses dokumentu izstrāde, to saskaņošana un apstiprināšana. Valsts kontroles ieskatā Prokuratūrai būtu jāuzņemas vadošā loma gan attiecībā uz Krimināllikuma normu piemērošanas problēmu identificēšanu, gan vienveidīgas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanu pirmstiesas kriminālprocesā. Prokuratūrā ir pieejama būtiska informācija par normu piemērošanas praksi un problēmām, lai iegūtu nepieciešamo informāciju un, nepieciešamības gadījumā pieaicinot, piemēram, konkrētu jomu ekspertus, tiesību zinātniekus, definētu prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, sagatavotu prakses apkopojumus ar labās prakses piemēriem un izskauzamo, kļūdaino praksi u.c., tajā skaitā, kur iespējams, definējot nepieciešamo pierādījumu minimālo apjomu par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Tieslietu ministrijas ieskatā Valsts kontroles priekšlikuma īstenošanā būtu jāņem vērā arī Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas "Moneyval" rekomendācija, kas izteikta Latvijas 5.kārtas novērtējuma ziņojumā zem 7.rīcības virziena un paredz, ka prokuroriem ir aktīvāk jāpiemēro jaunais tiesiskais regulējums, kā arī ar OECD pētījumā „Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism in Latvia Enhancing robustness of supervisory and control mechanisms for prevention of financial system abuse” izteiktā rekomendācija, ka prokuroriem jāuzņemas vadošo lomu ne tikai lietu uzraudzībā, bet arī izstrādājot nepieciešamās vadlīnijas attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanu un nepieciešamā minimālā pierādījuma apjoma definēšanu.

- (3) regulārai pieredzes apmaiņas pasākumu par problēmjautājumiem konkrētām tiesību normu piemērotāju mērķauditorijām organizēšanai.

Valsts kontroles viedoklis: Lielākā daļa revīzijā intervēto izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu Valsts kontrolei norādīja, ka būtu vajadzīgi pieredzes apmaiņas pasākumi par minimālo pierādījumu apjomu u.c. aspektiem, par dažādiem problēmgadījumiem un iespējamajiem risinājumiem noteikta veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumos, tomēr tādi netiek rīkoti. Lai gan mācības ir pieejamas par dažādām aktuālām tēmām, tomēr pieejamās mācības lielākoties ir pārāk teorētiskas un nerisina praksē esošos jautājumus un neaizstāj pieredzes apmaiņu, kā arī prakses materiālu un vadlīniju trūkumu. Pieredzes apmaiņas pasākumi ir loģisks noslēgums vadlīniju un citu piemērojamās prakses dokumentu izstrādei un to rīkošanai arī būtu jāparedz rīcības mehānisms.

❖ Rast risinājumus Krimināllikuma regulējuma izpētei un pilnveidošanai revīzijā konstatētajos gadījumos (ne tikai, bet paredzot arī rīcības mehānismu regulārai izpētei nākotnē un finansējuma no valsts budžeta piesaistei):

- (1) veikt izvērtējumu par nepieciešamību izdarīt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā, lai nodrošinātu piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas¹⁴⁷ 19.panta izpratnei;
- (2) veikt izpēti par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti;
- (3) veikt izvērtējumu par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, lai pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem;
- (4) veikt izvērtējumu par nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikuma 323.pantā, lai nodrošinātu tā regulējuma skaidrību attiecībā uz gadījumiem, kad kukulis dots, piedāvāts vai apsolīts pēc valsts amatpersonas veiktas darbības vai bezdarbības, kā arī kukuļa starpnieka norobežošanai no kukuļdevēja, un arī izvērtējumu par nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikumā, lai noteiktu kriminālatbildību par tā dēvēto “amatpersonu piebarošanu” (skatīt 4.pielikumu).

Valsts kontroles viedoklis: Tieslietu ministrijā ir izveidota pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa, kuras uzdevums ir izvērtēt dažādu institūciju sniegtos priekšlikumus Krimināllikuma grozījumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt grozījumus Krimināllikumā un ar to saistītajos normatīvajos aktos, un tās sastāvā ir gan tiesību normu piemērotāji – tiesu, Prokuratūras, izmeklēšanas iestāžu, zvērinātu advokātu pārstāvji, gan tiesību zinātnieki u.c.. Lai šo sadarbības formātu pēc iespējas vairāk izmantotu tiesību normu pilnveidošanai, ir ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kā tiek ierosināti pētījumi krimināltiesiskā regulējuma pilnveides nepieciešamības un iespēju izpētei, sastādīts to veikšanas plāns konkrētam laika posmam, pieprasīts nepieciešamais finansējums. Viena no piemērotām iespējām, kā īstenot šādu izpēti, varētu būt valsts pētījumu programmu izmantošana¹⁴⁸, jo tās paredzētas valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšanai un pētniecības pamanāmības sabiedrībā nodrošināšanai, kā arī saiknes starp pētniecību un prioritārām valsts politikas jomām stiprināšanai. To ietvaros nozaru ministrijām ir iespēja īstenot izpēti projektu veidā, un to finansēšanai pēc apstiprināšanas Ministru kabinetā tiek piešķirti valsts budžeta līdzekļi¹⁴⁹. Tāpat iespējami arī citi risinājumi

izpētes veikšanai un tiesību zinātnieku, augstskolu mācībspēku, citu ekspertu piesaistei šim nolūkam. Valsts kontroles revīzijā aprobētā pieeja izbeigtu kriminālprocesu materiālu izpētei arī nākotnē varētu būt izmantojama, piesaistot krimināltiesību zinātniekus un augstskolu mācībspēkus, lai ne tikai identificētu problēmas konkrētu tiesību normu piemērošanā, bet arī, iespējams, dotu iespēju pilnveidot mācību programmas, iekļaujot pēc iespējas vairāk praksē balstītas atziņas.

2. Vai Kriminālprocesa likuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī nodrošina iespējami ātru un efektīvu pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu?

Nepieciešamība attīstīt vienotu praksi pastāv ne tikai krimināltiesību, bet arī kriminālprocesuālā regulējuma piemērošanā. Valsts kontroles revīzijā konstatēti vairāki būtiski ar kriminālprocesuālā regulējuma piemērošanu saistīti jautājumi, kas ietekmē kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā sekmīgu un kvalitatīvu izmeklēšanu un iztiesāšanu, kuru risināšanai krimināltiesiskajā sistēmā ir jāplāno nepieciešamā rīcība. Valsts kontrole nevar novērtēt, vai šeit ir pietiekami ar kvalitatīvām apmācībām, vai ir nepieciešami arī citi risinājumi, piemēram, pilnveidojumi normatīvajā regulējumā vai standartu (vadlīniju) noteikšana būtiskāko pirmstiesas kriminālprocesā sagatavojamo dokumentu kvalitātei, par kādiem, piemēram, uzskatāma apsūdzība, lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu.

Šie būtiskie jautājumi, kas praksē rada problēmas saistāmi ar vienotas izpratnes trūkumu un neskaidrībām par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai kriminālprocesos par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, ar kriminālprocesa obligātuma principa izpratni.

Tāpat arī konstatējami būtiski risināmie jautājumi ātrākai un produktīvākai tiesvedības norisei, kur ir saskatāmas iespējas arī tālākai normatīvā regulējuma pilnveidei.

2.1. Vienotas izpratnes trūkums par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai

Kriminālprocesa likums paredz pierādīšanas standartu – pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību¹⁵⁰. Par to, kā interpretējamas “saprātīgas šaubas”, to saturu un sliekšni attiecībā uz pierādījumu kopumu, tiesību piemērotāju vidū ir atšķirīgi viedokļi. Tomēr katrā konkrētā gadījumā valsts apsūdzības celšanai un uzturēšanai tiesā pierādīšanas standarts ir jāpiepilda ar saturu – prokuroram ir jāspēj pamatot, kādēļ ar iegūto pierādījumu kopumu ir pietiekami vainas pierādīšanai, un pamatojumu atbilstoši izklāstīt.

Noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā pierādīšanai aizvien lielāka nozīme ir tieši netiešajiem pierādījumiem. Par netiešo pierādījumu izmantošanas būtisko un pat izšķirošo nozīmi, piemēram, kukuļošanas lietās un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietās ir norādījuši arī starptautisko institūciju eksperti¹⁵¹, norādot uz nepieciešamību Latvijā ieviest tos praksē, lai sekmētu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu, vainīgo personu noskaidrošanu un kriminālbildības tām piemērošanu. Tomēr revīzijā veiktajās intervijās iegūtā informācija ļauj secināt, ka izmeklētājiem un prokuroriem nav pietiekamas zināšanas un izpratne par netiešo pierādījumu izmantošanu un tie praksē netiek izmantoti pietiekami plaši (visos gadījumos, kad iespējams). Daļa prokuroru norādīja, ka arī tiesnešu vidū nav pietiekamas izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu, kas sagādā grūtības apsūdzības uzturēšanā tiesā.

Revīzijā iegūtais tiesību zinātnieku viedoklis liecina, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā noteiktais pierādīšanas standarts attiecībā uz kriminālprocesā pierādāmajiem faktiem ir pietiekami skaidrs un saprotams, atbilstošs starptautiskām un ES prasībām. Tāpat arī pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti reglamentēti vispārīgi, nedodot konkrētas norādes, bet izmantojot “piepildāmus” jēdzienus, tomēr, šāda pieeja normatīvajā regulējumā ir pilnībā atbalstāma, un precīzāka pierādīšanas priekšmeta tiesiskā reglamentācija, kura būtu vispārīgi attiecināma uz visiem kriminālprocesiem, nav uzskatāma nedz par vēlamu, nedz par iespējamu. Vienlaikus eksperte¹⁵² atzīst, ka pierādīšanas priekšmeta noteikšanas jomā prakses efektīvizēšanas nolūkā būtu iespējama un pat veicināma vadlīniju izstrāde par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, kā arī par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību/neiespējamību kriminālprocesā.

Revīzijā intervētie tiesneši vērsa uzmanību uz apsūdzību kvalitāti kā vienu no būtiskiem noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā iztiesāšanu un taisnīga noregulējuma panākšanu kavējošajiem faktoriem. Kā jau iepriekšējā nodaļā skaidrots, pierādīšanas pienākums pirmstiesas kriminālprocesā ir procesa virzītājam (tātad pirmstiesas izmeklēšanas stadijā – izmeklētājam, kriminālvajāšanas stadijā – prokuroram), bet tiesā – valsts apsūdzības uzturētājam, tātad prokuroram¹⁵³, uz kuru gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t.s. galīgais pierādīšanas pienākums, ja vien citas likuma normas neparedz ko citu, ar pierādīšanas standartu “ārpus šaubām”¹⁵⁴.

Intervēto tiesnešu ieskatā, viens no iemesliem nekvalitatīvām un neskaidrām apsūdzībām ir vienotas izpratnes trūkums starp prokuroriem, izmeklētājiem un dažkārt arī pašiem tiesnešiem, par pierādīšanas priekšmetu konkrētās specifikas noziedzīgo nodarījumu kriminālprocesos. Tiesu praksē ir nostiprināta atziņa, ka pierādīšanas priekšmets kriminālprocesā ir visi tie apstākļi, kādi norādīti apsūdzībā un, ja kaut kādi apstākļi nav apsūdzībā norādīti, tad tie nevar būt par pierādīšanas priekšmetu¹⁵⁵. Kā atzīst tiesneši, praksē finanšu un ekonomisko noziegumu kriminālprocesu apsūdzībās bieži vien nav norādīti (jo iepriekš izmeklēšanā nemaz nav noskaidroti) visi nepieciešamie apstākļi, kas ietilpst pierādīšanas priekšmetā. Līdz ar to sagatavotās apsūdzības bieži vien nav arī skaidras ne tikai aizstāvības pusei, bet arī tiesai.

Kriminālprocesa likums paredz pierādīšanas standartu – pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par

to esamību vai neesamību¹⁵⁶. Par to, kā interpretējamas “saprātīgas šaubas”, to saturu un sliekšni attiecībā uz pierādījumu kopumu, tiesību piemērotāju vidū ir atšķirīgi viedokļi. Juridiskajā literatūrā ir pieejami skaidrojumi¹⁵⁷: pierādīšana ir veikta atbilstoši attiecīgajam standartam, ja par tā patiesumu tiesnesim nav saglabājušās šaubas; pierādīšanas standarts krimināllietā ir saprātīgu šaubu izslēgšana, tas nozīmē, ka pierādījumiem ir jābūt tik spēcīgiem, lai nebūtu pamatotu šaubu par to, ka persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, ir izdarījusi noziegumu; saprātīgas šaubas saistāmas ar nevainīguma prezumpciju – Kriminālprocesa likums¹⁵⁸ paredz, ka visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.

Tādējādi katrā konkrētā gadījumā valsts apsūdzības celšanai un uzturēšanai tiesā pierādīšanas standarts ir jāpiepilda ar saturu – prokuroram ir jāspēj iegūto pierādījumu kopumu atbilstoši izklāstīt. Piemēram, revīzijā piesaistītie eksperti, kas vērtēja izbeigto kriminālprocesa lietas materiālus procesu izbeigšanu un ietilgšanu ietekmējošo faktoru noteikšanai, atzinumā raksturojuši pierādījumu analīzes to savstarpējā kopsakarā būtisko nozīmi lietās par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, atsaucoties uz Augstākās tiesas skaidrojumu¹⁵⁹:

Darījuma esībai un tā elementu (darījuma dalībnieki, preces un pakalpojumi un to vērtība, darījuma vieta u.c.) patiesumam ir primāra nozīme un ir svarīgi noskaidrot darījuma elementu īstumu. Darījumu faktiskās neesības pierādījumi katrs atsevišķi varētu būt apstrīdami, taču, izvērtējot situāciju kopumā, gandrīz neiespējama ir visu apstākļu nejauša sakritība.

Būtisks jautājums ir vienotas izpratnes trūkums par pierādījumu pietiekamību, kas, kā jau iepriekšējā nodaļā norādīts, ir viens no visbiežākajiem iemesliem viedokļu atšķirībām starp izmeklētājiem un prokuroriem, kā arī pašu prokuroru vidū – ko viens prokurors uzskata par pietiekamu pierādījumu kopumu, cits prokurors par nepietiekamu, kas noved pie tā, ka pie līdzīgiem apstākļiem vienā gadījumā tiek celta apsūdzība un tiek nodotas personas tiesāšanai, citā gadījumā – pirmstiesas kriminālprocesa stadija ietilgst vai arī kriminālprocess pat tiek izbeigts. Tāpat arī starp prokuroriem un tiesnešiem un pašu tiesnešu vidū ir atšķirīgi viedokļi par nepieciešamo pierādījumu kopumu (par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamajiem pierādījumiem) personas vainas pierādīšanai. Tas konstatēts gan revīzijā piesaistīto ekspertu vērtētajos izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos un kriminālprocesos, kur ir pieņemts attaisnojošs spriedums, gan revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem un to tiešajiem priekšniekiem, prokuroriem un tiesnešiem.

Līdz ar to nepieciešamība attīstīt vienotu praksi pastāv ne tikai krimināltiesību, bet arī kriminālprocesuālā regulējuma piemērošanā. Vadlīnijas, skaidrojumi un prakses apkopojumi par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kā arī pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi ir būtisks priekšnoteikums tam, lai veidotu vienotu izpratni par raksturīgiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamajiem pierādījumiem, metodēm dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā un tādējādi mazinātu viedokļu atšķirības par nepieciešamo pierādījumu kopumu un pierādījumu pietiekamību.

Tiesneši revīzijā veiktajās intervijās norāda uz plašu sastopamu problēmu, ka nav saprotams no apsūdzības un arī no prokurora debašu runas, kādā veidā ar iegūtajiem pierādījumiem tiek pierādīts katrs no pierādāmajiem apstākļiem un attiecīgi konkrētās personas vaina konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Tāpat tiesneši vērš uzmanību, ka nereti apsūdzības neatbilst

tiesu praksē definētajam, ka “Kriminālprocesa likuma 405.pants, kurā norādītas prasības apsūdzības saturam, jāaplūko kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 20.panta pirmo daļu, kas paredz personas tiesības uz aizstāvību, proti, apsūdzībai jābūt tādai, lai apsūdzētā persona varētu zināt ne tikai par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tā tiek apsūdzēta, bet arī kādas konkrēti un kādos apstākļos izdarītas darbības tai tiek inkriminētas uzrādītās apsūdzības ietvaros, un šis nosacījums ietver sevī arī prasību par apsūdzības konkrētību. Apsūdzībai jābūt tādai, kas pilnībā ļauj izprast tās būtību, nemeklējot papildu izskaidrojumus krimināllietas materiālos”¹⁶⁰.

Minēto apliecina arī revīzijā piesaistīto ekspertu sniegtie viedokļi par attaisnojošajiem spriedumiem, kā arī par lēmumu konkrētību izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos, piemēram:

Kriminālprocesā, kurā pieņemts attaisnojošs spriedums¹⁶¹:

Apsūdzība drīzāk ir nepilnīga, proti, tajā pienācīgā detalizācijas pakāpē nav aprakstīta noziedzīga nodarījuma (izšķērdēšanas) objektīvās puses izpausme konkrētajā gadījumā. Tas pamatoti atzīts arī pirmās un apelācijas instances tiesas spriedumos. Var pievienoties arī tiesas atzītajam, ka tā kā apsūdzībā pienācīgā veidā nav apskatīts pats nodarījuma fakts, tad izrietoši nav izvērtējama arī subjektīvā puse, t.i., vainas forma, ar kādu attiecīgais nodarījums izdarīts.

Kriminālprocesā¹⁶², kurš izbeigts Prokuratūrā:

(..) lēmumos nav nekas norādīts, tieši kādas lietā iegūtās ziņas deva pamatu secinājumam, ka pārbaudāmā persona bija apzinājusies, ka rīcība ir pretēja dienesta interesēm un ka ar šādu rīkojumu izdošanu tiek ļaunprātīgi izmantots dienesta stāvoklis, kas raksturotu Krimināllikuma 318.pantā paredzētā nodarījuma subjektīvo pusi. Ziņas, kas to apliecinātu, atzinuma sagatavotājs nekonstatēja arī kriminālprocesa lietas materiālos.

Kriminālprocesā¹⁶³, kurš izbeigts tiesā sakarā ar kriminālatbildības noilguma iestāšanos eksperts norādīja:

(..) izanalizējot tiesas skaidrojumu, būtība parādās secinājumā, ka apsūdzības formulējums ir bijis neprecīzs. Tiesa uzsvēra (un tas ir nostiprināts judikatūrā), ka apsūdzībai ir jābūt konkrētai. Tiesa nav tiesīga grozīt apsūdzību, ja tas pasliktina apsūdzētā stāvokli. Konkrētajā kriminālprocesā paustā apelācijas un kasācijas instances tiesas striktā pozīcija ir atbalstāma, jo tikai tā varēs panākt kvalitatīvu prokurora darbu.

Kriminālprocesā¹⁶⁴, kurā pieņemts attaisnojošs spriedums:

Atzinuma sagatavotājas ieskatā, celtā apsūdzība ir bijusi neskaidra un nekonkrēta. Vienlaikus, ievērojot šā atzinuma 4.6. - 4.8. punktā norādītos apstākļus, apsūdzību nevar atzīt par pilnībā pamatotu. Apsūdzībā it kā ir pamatoti apsūdzēto vainas pierādīšanai būtiskie apstākļi, tomēr pēc būtības tie ir balstīti uz prokurora pieņēmumiem. Lietā ir saskatāms atšķirīgs prokurora un apelācijas instances tiesas redzējums par subjektīvās puses esību apsūdzēto darbībās. Minētie apstākļi ir noveduši pie attaisnojoša sprieduma.

Iepriekš jau minēts par ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās Vadlīnijās “Prokuroru statuss un loma”¹⁶⁵ norādītajām vadlīnijām vai pamatnostādņēm, lai nodrošinātu konsekventas,

vienveidīgas prakses piemērošanu visā prokuratūrā (visiem prokuroriem) – tas tiek attiecināts arī uz prasībām dokumentu sagatavošanai. Bez tam tajās būtiska nozīme piešķirta tam, lai prokurori precīzi un vispusīgi norādītu savus lēmuma pieņemšanas apsvērumus.

Tādējādi revīzijā iegūtā informācija liecina, ka prasmei gatavot argumentētu pamatojumu ar uztveramu un konkrētu pierādāmo apstākļu un pierādījumu kopuma analīzi ir izšķiroša nozīme, taču tam nav pievērsta pietiekama vērība, t.i., šīs prasmes attīstīšanai prokuroru vidū, uz kuriem kā apsūdzības uzturētājiem gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t. s. galīgais pierādīšanas pienākums, ja vien citas likuma normas neparedz ko citu, ar pierādīšanas standartu “ārpus šaubām”¹⁶⁶.

Valsts kontrole saskata nepieciešamību pēc kvalitatīvas apmācības, kā arī paraugu un skaidrojumu izstrādes prokuroriem, lai attīstītu prasmi formulēt argumentētu pamatojumu ar uztveramu un konkrētu pierādāmo apstākļu un pierādījumu kopuma analīzi, no kā ir saprotams lēmuma pieņemšanas pamatojums (apsūdzībā jeb lēmumā par personas saukšanu pie kriminālatbildības, arī uzturot apsūdzību tiesā, piem., debašu runā, lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu vai par izbeigšanu daļā u.c.). Revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?” Valsts kontrole ir analizējusi prokuroru apmācību sistēmu un cita starpā sniegusi ieteikumu Prokuratūrai veikt nepieciešamos pasākumus prokuroru profesionālo prasmju pilnveidei apsūdzību sastādīšanā, turpinot attīstīt mācību programmu, bet vienlaikus vērtējot arī citu pasākumu īstenošanas nepieciešamību (piem., paredzot vadlīniju, prakses apkopojumu vai dokumentu paraugu izstrādi).

Piemēram, attiecībā uz tiesu nolēmumiem to kvalitātes vērtēšana ir izvirzīta kā viens no būtiskiem raksturojošajiem rādītājiem tiesu sistēmas neatkarības, kvalitātes un efektivitātes izvērtējumam¹⁶⁷, kā ietvaros tiek vērtēta šādu standartu esamība, ko piemēro, lai uzlabotu spriedumu kvalitāti augstākajās tiesās: iepriekš noteikti argumentācijas vai strukturēšanas elementi; pienākums izmantot skaidru un vienkāršu valodu; pienākums ievērot konkrētumu; apmācība; mehānisms spriedumu precizēšanai; spriedumu kvalitātes novērtējums. Tiek uzskatīts, ka pienākums izmantot skaidru un vienkāršu valodu pastāv neatkarīgi no tā, vai to prasa likums, reglaments vai profesionālā prakse, tāpat arī pienākumu ievērot konkrētumu uzskata par piemērojamu neatkarīgi no tā, vai tas balstīts uz likumu, reglamentu vai praksi.

Tiesas nolēmumu skaidrības un pamatotības prasība nostiprināta arī Latvijas judikatūrā, par ko liecina, piemēram, šāda atziņa – *procesa dalībniekiem ir jātop redzamam, ka tiesas spriedums, kaut arī atšķirīgs, nav patvaļīgs un ka tiesa spēj pamatot savu atšķirīgo viedokli*¹⁶⁸.

Tamlīdzīgu standartu piemērošana sekmētu arī prokuroru gatavoto dokumentu – apsūdzību, priekšrakstu par sodu, lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu u.c. – kvalitāti, veicinot taisnīga un pareiza krimināltiesisko attiecību noregulējuma panākšanu.

Valsts kontroles vērtējumā būtisks risināmais jautājums ir zināšanu un izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu pierādīšanā attīstīšana, ņemot vērā to izmantošanas pieaugošo nozīmi noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā atklāšanā. Vienotas izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu sekmēšanai un iespējami plašai to izmantošanai (līdzīgi kā par Krimināllikuma normu piemērošanas problēmām) nepieciešams rast risinājumus sistemātiskiem

izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu pieredzes apmaiņas pasākumiem un mācībām par netiešajiem pierādījumiem un to izmantošanu pierādīšanā, metodēm to iegūšanai un nostiprināšanai, ņemot vērā noziedzībā izmantoto metožu nepārtraukto attīstību.

Revīzijā gan intervētie ONCNSP un Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurori, gan daļa intervēto prokuroru, tiesnešu un izmeklētāju revīzijā atzina, ka īpaši būtiska minētā prasme ir netiešo pierādījumu izmantošanai pierādīšanā.

Tiesību doktrīnā tiek uzskatīts, ka pierādījums ir tiešs, ja tā izmantošana nozīmē kriminālprocesā pierādāmā apstākļa tiešu, nepastarpinātu pierādīšanu, bet netiešs pierādījums kriminālprocesā pierādāmos faktus pierāda tikai pastarpināti, t.i., ar t. s. saistīto faktu palīdzību¹⁶⁹. Netiešie pierādījumi vērtējami kopumā, neizolējot tos, jo vairāki netiešie pierādījumi tikai kopumā sniedz pilnīgu izpratni par lietas faktiskajiem apstākļiem¹⁷⁰.

Vienlaikus intervijās tika atzīts, ka noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā pierādīšanai aizvien lielāka nozīme ir tieši netiešajiem pierādījumiem un ka daļā kriminālprocesu par šiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir nepieciešams izmantot tikai netiešos pierādījumus. Par netiešo pierādījumu izmantošanas būtisko un pat izšķirošo nozīmi, piemēram, kukuļošanas lietās un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas lietās ir norādījuši arī starptautisko institūciju eksperti¹⁷¹, norādot uz nepieciešamību Latvijā ieviest tos praksē, lai sekmētu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu, vainīgo personu noskaidrošanu un kriminālatbildības tām piemērošanu.

Tomēr revīzijā veiktajās intervijās iegūtā informācija ļauj secināt, ka aizvien nav vienotas izpratnes par netiešajiem pierādījumiem un to izmantošanu pierādīšanā – to, ka izmeklētājiem un prokuroriem aizvien nav pietiekamas zināšanas un izpratne par netiešo pierādījumu izmantošanu un tie praksē netiek pietiekami plaši (visos gadījumos, kad iespējams) izmantoti, atzina vismaz trešdaļa intervēto, kā arī Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļas prokurors, kurš 2019.gadā veicis prokuroru apmācības par netiešo pierādījumu izmantošanu kriminālprocesos par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Daļa prokuroru norādīja, ka arī tiesnešu vidū nav pietiekamas izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu, kas sagādā grūtības valsts apsūdzības uzturēšanā tiesā.

Ievērojot pierādījumu pietiekamības jautājuma būtisko nozīmi attiecībā uz krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu un kriminālprocesa ietilgšanu, un to, ka praksē viens no biežākajiem iemesliem viedokļu atšķirībām starp izmeklētāju un prokuroru, prokuroru un tiesu, kā arī pašu prokuroru vidū ir par pierādījumu pietiekamību un nepieciešamo pierādījumu kopumu revīzijā tika piesaistīts eksperts¹⁷², lai sniegtu viedokli par Kriminālprocesa likuma regulējuma skaidrību un pietiekamību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Proti, viedokli par to, vai Kriminālprocesa likuma regulējums attiecībā uz pierādīšanas standartu, pierādījumu pazīmēm un pietiekamību personas saukšanai pie kriminālatbildības un apsūdzības uzturēšanai un vainas pierādīšanai tiesā ir pietiekams un skaidrs, lai nodrošinātu vienotu izpratni par pierādīšanas standarta prasībām ātrai un efektīvai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai, tajā skaitā ņemot vērā tādus pierādīšanā būtiskus principus kā – “izslēdzot saprātīgas šaubas”, “šaubas jātulko par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību”, “tiesības neliecināt pret sevi”, “pienākums norādīt uz

tiem apstākļiem, kas izslēdz apsūdzētā atbildību”, “pierādījumu absolūtā un ierobežotā pieļaujamība” u.c.

Revīzijā piesaistītā eksperte atzina, ka Kriminālprocesa likuma regulējums attiecībā uz pierādīšanā būtiskiem aspektiem kopumā ir pietiekami skaidrs, saprotams un atbilstošs starptautiskām un ES prasībām, izņemot par pietiekami skaidru nav atzīstams likumā noteiktais pierādīšanas standarts attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu. Tomēr vēlams būtu vadlīniju izstrāde, piemēram, attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu grupām raksturīgiem pierādījumu (pierādīšanas līdzekļu) veidiem, to apzināšanas, iegūšanas un pārbaudes īpatnībām.

Revīzijā piesaistītā eksperte¹⁷³ vērsa uzmanību uz procesuālo normu skaidrības būtisko nozīmi:

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā judikatūrā viennozīmīgi atzinusi, ka jebkurai Eiropas Cilvēktiesību konvencijā paredzēto tiesību ierobežojošai tiesību normai ir jābūt pietiekami precīzai, lai nodrošinātu indivīdam iespēju, ja nepieciešams, izmantojot juridisko palīdzību, konkrētajos apstākļos saprātīgā līmenī saprast un paredzēt savas darbības iespējamās sekas.¹⁷⁴ Jo smagāks tiesību ierobežojums, jo precīzākai, detalizētākai un nepārprotamākai jābūt to pieļaujošai tiesību normai. Tāpat īpaši nozīmīgi norādīt, ka jebkurai procedūras jautājumam jābūt pietiekami precīzi noregulētam, jo neatbilstība procedūrai atzīstama par prettiesisku¹⁷⁵. Tādējādi – sākotnēji jābūt precīzai normai un tad tās precīzai piemērošanai.

Eksperte skaidro¹⁷⁶, ka pierādīšanā tiek izmantoti dažādi *pierādīšanas standarti* jeb prasības pēc kāda fakta pierādāmības līmeņa, un sākotnēji, lai noteiktu, kāds pierādīšanas standarts ir attiecināms, nepieciešams identificēt, kāds tieši pierādīšanas priekšmetā ietilpstošs fakts tiek pierādīts. Tādējādi pierādīšanas standarta jautājums ir saistīts ar pierādīšanas priekšmeta un tajā esošu faktu pareizu identificēšanu, kā arī pierādīšanas standarts ir dažāds atkarībā no tā, kas veic pierādīšanu. Pamatā normatīvajā regulējumā ir ietverti tie pierādīšanas standarti, kas attiecināmi uz personām, uz ko gulstas t.s. galīgais pierādīšanas pienākums – uz prokuroriem, bet uz citiem subjektiem attiecināmie standarti tiek loģiski izsecināti. Tā, piemēram, Kriminālprocesa likumā¹⁷⁷ ir tieši noteikts, ka kriminālprocesā personas vainīgums ir jāpierāda ārpus saprātīgām šaubām un tas jādara procesa virzītājam pirmstiesas procesā un valsts apsūdzības uzturētājam iztiesāšanā.

Lai izvērtētu *pierādījumu pietiekamību*, sākotnēji nepieciešams noteikt, kas vispār ir jāpierāda - pierādīšanas priekšmets (likuma 124.pantā). Attiecībā uz pierādīšanas priekšmetu eksperte skaidro¹⁷⁸:

Likuma tekstā iekļauta salīdzinoši plaša pierādīšanas priekšmeta jēdzieniskā izpratne, proti, iekļaujot tajā gan pierādāmos, gan saistītos faktus, gan palīgfactus, pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti reglamentēti vispārīgi, nedodot konkrētas norādes, bet izmantojot “piepildāmus” jēdzienus.

Likumam nav jābūt kazuistiskai rīcības instrukcijai katram iespējamam dzīves gadījumam. Pierādīšanas priekšmeta pilnvērtīga noteikšana ir iespējama tikai un vienīgi izvērtējot konkrētu situāciju, katru individuālu gadījumu.

Tādējādi precīzāka vai detalizētāka pierādīšanas priekšmeta tiesiskā reglamentācija, kura būtu vispārīgi attiecināma uz visiem kriminālprocesiem, nav uzskatāma nedz par vēlamu (jo var radīt neskaidrības praksē), nedz par iespējamu.

Tas gan neliedz un, iespējams, pat mudina noteiktu kategoriju lietās izstrādāt prakses vadlīnijas, kurās būtu identificēti tipiski konkrētās kategorijas lietās (piemēram, kukuļošanas lietas, noziedzīgas izvairīšanās no nodokļu nomaksas lietas, noziedzīgi iegūta līdzekļu legalizācijas lietas utt.) pierādāmie apstākļi un, iespējams, arī saistītie fakti.

Iespējamās un ieteicamās būtu arī vadlīnijas par tipisku palīgaktu apzināšanu - taču tās nebūtu veidojamas attiecībā uz konkrētu kategoriju lietām, bet gan vairāk ar tipiskiem faktiem, kas var ietekmēt pierādījumu izmantošanas iespējamību kriminālprocesos, kas lielākoties nav saistāmi ar izmeklējamā nodarījuma būtību.

Vienlaikus eksperte norāda¹⁷⁹, ka, ja kāds fakts ietilpst pierādīšanas priekšmetā, tas noteikti ir jāpierāda, izņēmums var būt tikai tad, ja likumdevējs ir noteicis, ka kāds fakts ir uzskatāms par pierādītu, bez pierādīšanas veikšanas. Tādi uzskaitīti Kriminālprocesa likuma 125.pantā, kurā noteikts, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāmi šādi apstākļi, ja vien kriminālprocesa gaitā netiek pierādīts pretējais:

vispārzināmi fakti; ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu citā kriminālprocesā konstatēti fakti; likumā noteiktajā kārtībā fiksēts administratīvā pārkāpuma fakts, ja persona par to ir zinājusi; fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus normatīvajos aktos paredzētos pienākumus; fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus profesionālos un amata pienākumus; mūsdienu zinātnē, tehnikā, mākslā vai amatniecībā vispārpieņemtu izpēti metožu pareizība; ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu konstatēts fakts, ka manta ir noziedzīgi iegūta vai saistīta ar noziedzīgu nodarījumu.

Kā vienīgo būtisko izņēmumu, kurš nav uzskatāms par pietiekami skaidru piemērošanai, eksperte norādījusi¹⁸⁰ normu, ar kuru Kriminālprocesa likums tika papildināts 2019.gada beigās¹⁸¹, proti norma paredz: *Ir uzskatāms par pierādītu, ka manta, ar kuru veiktas legalizācijas darbības, ir noziedzīgi iegūta, ja kriminālprocesā iesaistītā persona nespēj ticami izskaidrot attiecīgās mantas likumīgo izcelsmi un ja pierādījumu kopums procesa virzītājam dod pamatu pieņemumam, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.*

Attiecībā uz minēto normu eksperte atzīst¹⁸², ka:

Pierādīšanas pienākuma attiecībā uz mantas izcelsmes likumību KPL iekļautā reglamentācija šobrīd nav uzskatāma par skaidru un saprotamu, un būtu pilnveidojama, paredzot konkrētus, skaidri saprotamus priekšnoteikumus attiecībā uz šī pienākuma rašanās brīdi un apjomu.

*Normas nepietiekamu skaidrību apliecina arī akadēmiskos pasākumos paustā izteikti pretrunīgā normas izpratne, piemērošanas priekšnoteikumi un robežas.*¹⁸³

Tāpat arī eksperte secinājusi¹⁸⁴, ka pierādīšanas standarts attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu nav reglamentēts pietiekami skaidri, saprotami un nepārprotami un tā tiesiskais regulējums būtu uzlabojams, skaidrojot, ka spēkā esošais Kriminālprocesa likuma regulējums¹⁸⁵ rada neizpratni un, vērtējot kopsakarā ar citām normām¹⁸⁶, liek meklēt dažādus skaidrojumus, kāpēc mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standarts tieši "legalizācijas lietās" ir īpaši vēlreiz atrunāts atsevišķā normā.

Papildus norādāms, ka arī revīzijā veiktajās intervijās daļa tiesnešu, prokuroru un izmeklētāju atzina, ka minētais regulējums par noziedzīgi iegūtu mantu nav pietiekami skaidrs piemērošanai praksē.

Attiecībā uz **pierādījumu pietiekamību** – pierādījumu kopuma pazīme, kas raksturo to pierādījumu apjomu, kas nepieciešams kādas darbības izpildei vai nolēmuma pieņemšanai – eksperte atzinusi¹⁸⁷, ka:

Kriminālprocesa likumā esošais formulējums nav uzskatāms par veiksmīgu, jo faktiski nenorāda uz to nepieciešamo pārliecības līmeni, kādu jānodrošina savāktajiem pierādījumiem, lai personu varētu apsūdzēt.

No sistēmiska konteksta (t.sk. vārdiem “pārlicinātam par”, “tieši šī persona”) gan ir izsecināms, ka prokuroram nevarētu būt šaubu par personas vainīgumu brīdī, kad viņš to sauc pie kriminālatbildības, līdz ar to pierādījumu apjomam jābūt tādām, lai prokurors būtu pārliecināts ārpus šaubām. Ja prokuroram šaubas pastāv, personas saukšana pie kriminālatbildības nebūtu atbilstoša sistēmiskam kriminālprocesa skatījumam (nebūtu loģiski pieņemt lēmumu par saukšanu pie kriminālatbildības, zinot, ka kriminālprocess tāpat būs jāizbeidz pierādījumu trūkuma dēļ, jo ar esošajiem pierādījumiem prokurors nespēs pārliecināt tiesu) un nebūtu arī tiesiska.

Vienlaikus eksperte norādījusi¹⁸⁸, ka vispārīga rakstura norādes par pierādījumu pietiekamību atzīstamas par atbilstošām starptautiskajiem un ES standartiem, pietiekami skaidras, jo lielāka precizitāte to definējumā nav uzskatāma par iespējamu:

Nav iespējama pierādījumu pietiekamības konkretizācija nedz likumā, nedz kādās prakses vadlīnijās. Tas izriet no apstākļa, ka pierādījumu kopumam nav raksturīgi konkrēti izmērāmi lielumi (piemēram, cik skaitliski pierādījumu nepieciešams vai kādi pierādījumi noteikti radītu pietiekamību). Vadlīniju izstrāde iespējama un pieņemami nepieciešama attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu grupām raksturīgiem pierādījumu (pierādīšanas līdzekļu) veidiem, to apzināšanas, iegūšanas un pārbaudes īpatnībām utt., bet ne uz pietiekamības aspektu, kas atšķiras katrā konkrētā gadījumā un atkarīgs no daudziem individualizētiem konkrētās lietas aspektiem.

Vienlaikus revīzijā piesaistītā eksperte paudusi viedokli¹⁸⁹, ka:

Var saskatīt nepieciešamību pēc Eiropas Savienības Tiesas, Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Latvijas tiesu prakses apkopojumiem un/vai akadēmiskiem pētījumiem vai to tulkojumiem latviešu valodā par pierādījumu pieļaujamību, kas ļautu nodrošināt vienveidīgu praksi un efektīvāk informētu izmeklētājus un prokurorus par pieļauto kļūdu tālāko ietekmi.

Īpaši uzsverams, ka šī pasākuma nolūks nebūtu attaisnot kādus pārkāpumus vai netieši norādīt, kādus pārkāpumus var veikt, jo tiem nav paliekošu seku, bet gan ļaut pašiem izmeklētājiem un prokuroriem pilnvērtīgi izvērtēt pierādījumu pietiekamību, saprotot, kuras iegūtās ziņas pierādījumu kopumā ir un kuras nav iekļaujamās.

Tādējādi arī eksperte atzinusi vadlīniju izstrādi kā veidu kā veicināt vienotas izpratnes par pierādīšanā būtiskiem aspektiem veidošanos:

- ❖ saistībā ar pierādījumu pietiekamību – vadlīniju izstrāde būtu iespējama attiecībā uz konkrētu noziedzīgu nodarījumu veidiem raksturīgiem pierādījumu (pierādīšanas

līdzekļu) veidiem, to apzināšanas, iegūšanas un pārbaudes īpatnībām utt., bet ne uz pietiekamības aspektu, kas atšķiras katrā konkrētā gadījumā un atkarīgs no daudziem individualizētiem konkrētās lietas aspektiem;

- ❖ saistībā ar pierādīšanas priekšmeta noteikšanu – vadlīniju izstrāde par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, kā arī par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību/neiespējamību kriminālprocesā.

Kā jau iepriekš norādīts, arī Valsts kontrole uzskata vadlīniju, prakses apkopojumu u.tml. materiālu izstrādi kā būtisku risināmo jautājumu, lai sekmētu vienotas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanos kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanā un iztiesāšanā, kas ir arī būtisks priekšnoteikums, lai nodrošinātu vienlīdzības principa, soda neizbēgamības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu vienādu piemērošanu, kā arī tiesisko noteiktību un vienveidīgu izpratni sabiedrības interešu aizsardzībā.

Līdzīgi Valsts kontroles secinājumiem arī Tieslietu padomes izveidotās ekspertu darba grupas *Ziņojumā par ilgo tiesvedību cēloņiem krimināllietās*¹⁹⁰ secināts, ka ir nepieciešamas izmeklētāju un prokuroru apmācības par pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo apstākļu noskaidrošanu un par apstākļiem, kas norādāmi celtajā apsūdzībā.

Ieteikumi

Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošākos risinājumus vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai par pierādījumu pietiekamību, piem., kā interpretējamās “saprātīgas šaubas”, to saturs un sliekšnis attiecībā uz pierādījumu kopumu u.c., par netiešo pierādījumu izmantošanu pierādīšanā, metodēm to iegūšanai un nostiprināšanai, ņemot vērā noziedzībā izmantoto metožu nepārtraukto attīstību, kā arī par to, kā sākotnējā izmeklēšanas posmā izlemt par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības; tiks sniegti arī ieteikumi par nepieciešamību izvērtēt normatīvā regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu (t.i., Kriminālprocesa likuma 125.panta trešās daļas regulējumu, kas rada neizpratni, un, vērtējot kopsakarā ar citām normām¹⁹¹, liek meklēt dažādus skaidrojumus) uzlabošanas iespējas, lai nodrošinātu tā skaidrību un viennozīmīgu izpratni piemērošanā.

Valsts kontroles viedoklis: Vienotas izpratnes trūkums par pierādījumu pietiekamību ir viens no visbiežākajiem iemesliem viedokļu atšķirībām starp izmeklētājiem un prokuroriem, kā arī pašu prokuroru vidū. Tāpat arī starp prokuroriem un tiesnešiem un pašu tiesnešu vidū ir atšķirīgi viedokļi par nepieciešamo pierādījumu kopumu (par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamajiem pierādījumiem) personas vainas pierādīšanai. Ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kādā notiek iesaistīto institūciju – Prokuratūra, Tieslietu ministrija¹⁹², Iekšlietu ministrija¹⁹³, izmeklēšanas iestādes un tiesas – pieredzes un prakses apmaiņa un mācības. Valsts kontrole nevar novērtēt, vai šeit ir pietiekami ar kvalitatīvām apmācībām vai ir nepieciešami arī citi risinājumi, piemēram, pilnveidojumi normatīvajā regulējumā vai standartu (vadlīniju) noteikšana būtiskāko pirmstiesas kriminālprocesā sagatavojamo dokumentu kvalitātei, par kādiem, piemēram, uzskatāma apsūdzība, lēmums par atzīšanu par aizdomās turēto, lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu. Ir nepieciešams ieviest vienotu izpratni un praksi, ka iespējami savlaicīgi, sākotnējā izmeklēšanas posmā, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru vienojas par

izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības, neveltot nesamērīgus resursus visu iespējamo epizožu un iespējamo saistīto nodarījumu noskaidrošanai un pierādīšanai.

Vienlaikus, ņemot vērā to, ka gan tiesību normu piemērotāji, gan tiesību zinātnieki atzīst, ka nav pietiekami skaidrs normatīvais regulējums par noziedzīgi iegūtu mantu, kas rada praksē dažādas interpretācijas iespējas, tad, ievērojot normu skaidrības būtisko nozīmi pareizā un vienveidīgā piemērošanā un cita starpā arī to, ka regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu skaidrībai ir īpaša nozīme valsts spējai cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, būtu nepieciešams pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu par noziedzīgi iegūtu mantu.

Citi ar apsūdzību kvalitāti saistīti risināmie jautājumi

Tiesību zinātnieki un daļa revīzijā intervēto tiesnešu norādījuši uz būtisku problēmu, ka nav pietiekama regulējuma situācijām, ja tiesa konstatē, ka prokurora apsūdzībā norādītā juridiskā kvalifikācija ir nepareiza un būtu kvalificējams smagāks noziedzīgais nodarījums. Ja apsūdzībā norādītās un pierādītās darbības nav pareizi juridiski novērtētas jeb kvalificētas, jo satur smagāka nodarījuma pazīmes, iespējamie varianti ir vai nu personu attaisnot, jo apsūdzībā norādītais nav noticis, vai arī taisīt notiesājošu spriedumu prokurora uzturētās apsūdzības robežās, norādot, ka faktiski tai nepiekrīt un saskata smagāka nodarījuma esamību, taču tiesa nedrīkst pārsniegt apsūdzības robežas. Par piemērotu un taisnīgu risinājumu netiek atzīts neviens no abiem minētajiem.

Vienlaikus apsūdzību kvalitātes uzlabošana varētu sekmēt arī ātrākai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai paredzēto iespēju – vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšanu un krimināllietu skatīšanu tiesā bez pierādījumu pārbaudes – izmantošanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Tas ļautu ne tikai panākt ātrāku krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, bet arī mazinātu tiesu noslodzi.

Kriminālprocesa likuma regulējums¹⁹⁴ paredz, ka tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību. Vairāki revīzijā intervētie tiesneši un arī tiesību zinātnieki ir vērsuši uzmanību uz problēmu, ka nepieciešams noteikt regulējumu tiesas rīcībai, ja, izskatot lietu vispārējā kārtībā, tiesa uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes¹⁹⁵:

(..) Par to, kādai ir jābūt tiesas rīcībai, ja, izskatot lietu vispārējā kārtībā, tiesa uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes, jo likumdevējs šo jautājumu nereglamentē, bet tiesa ir bezspēcīga ko darīt, ja prokurors pārkvalificēt nodarījumu nevēlas. Par šo jautājumu nav rodams arī plašas diskusijas, izņemot dažas publikācijas. Saskaņā ar KPL 48. panta pirmajā daļā norādīto tiesai kā procesa virzītājam ir ekskluzīvas tiesības spriest tiesu, savukārt no KPL 23. panta un 514. panta pirmās daļas izriet, ka tiesa izlemj, vai

apsūdzība, ko cēlis un uzturējis prokurors, ir pamatota un vai persona ir atzīstama ar vainīgu viņai inkriminētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā.

Analizējot situāciju, kad tiesa nonākusi pie atzinuma, ka apsūdzībā norādītās un pierādītās darbības nav pareizi juridiski novērtētas jeb kvalificētas, jo satur smagāka nodarījuma pazīmes, un izvērtējot risinājuma variantus – vai nu personu attaisnot, jo apsūdzībā norādītais nav noticis, vai arī taisīt notiesājošu spriedumu prokurora uzturētās apsūdzības robežās, norādot, ka faktiski tai nepiekrīt un saskata smagāka nodarījuma esamību, taču tiesa nedrīkst pārsniegt apsūdzības robežas, – profesore Ārija Meikališa¹⁹⁶ pamatoti atzīst, ka taisnīgs nav nedz viens, nedz otrs risinājums, un pauž uzskatu, ka Kriminālprocesa likumā steidzami būtu nepieciešama norma, kas paredzētu tiesas rīcību šādā situācijā, “nespiežot tiesu rīkoties neatbilstoši savai pārliecībai un taisnīgam krimināltiesisko attiecību risinājumam”. Norādot, ka atbilstošākais modelis būtu diskutējams, profesore kā vienu no tiem min atgriešanos pie modificēta agrāk pazīstamā papildizmeklēšanas institūta, kad tiesa varēja nosūtīt lietu prokuratūrai konstatēto trūkumu novēršanai, kas var izpausties arī kā Krimināllikuma normu pārkāpums, kā patlaban noteikts KPL 539. un 542. pantā par lietu izskatīšanu vienošanās procesā.

Par nepieciešamību veikt atbilstošus papildinājumus un grozījumus Kriminālprocesa likumā, lai nodrošinātu visu kriminālprocesā iesaistīto personu saprātīgu līdzsvaru, iestājas arī prokurors Māris Leja, faktiski atzīstot par pieņemamu jau iepriekš minēto modeli, savukārt no diviem variantiem – attaisnot vai taisīt nereabilitējošu spriedumu – priekšroku dodot otrajam, proti, tiesa spriedumā norāda, ka tā nepiekrīt apsūdzībai un saskata smagāka nodarījuma esamību, norādot, kāda ir pareizā nodarījuma kvalifikācija, bet sodu nosaka saskaņā ar inkriminētā noziedzīgā nodarījuma sankciju.¹⁹⁷ Šajā reglamentācijas vakuumā tiesām jārisina dilemma par to, kur likt komatu, iedomājot trīs vārdus: vai nu “attaisnot, komats, nevar notiesāt”, vai arī – “attaisnot nevar, komats, notiesāt”, lai gan ne viens, ne otrs variants neliekas taisnīgs un likumīgs.(..)

Nemot vērā minēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību veikt izvērtējumu un rast piemērotāko risinājumu, lai novērstu minēto problēmu, kad tiesa konstatē, ka apsūdzībā norādītā juridiskā kvalifikācija ir nepareiza un būtu kvalificējams smagāks noziedzīgais nodarījums.

Intervijās vairums tiesnešu norādīja, ka nereti apsūdzības pietiekamas konkrētības un skaidrības trūkums attiecībā uz to, kā tieši konkrētajā gadījumā izpaudies noziedzīgais nodarījums, par kuru apsūdzētais tiek apsūdzēts, un kā norādītie pierādījumi pierāda konkrētās personas vainu konkrētā nodarījuma izdarīšanā, ir iemesls tam, kādēļ aizstāvība noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā nepiekrīt krimināllietas izskatīšanai bez pierādījumu pārbaudes.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto¹⁹⁸ prokurors, atzinis pierādījumus par pietiekamiem, lai uzturētu apsūdzību tiesā, sastāda tiesai nododamās krimināllietas un arhīva lietas materiālu sarakstu, izsniedz apsūdzētajam vai viņa aizstāvim tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas un noskaidro, vai apsūdzētais piekrīt iespējai, ka krimināllietu apsūdzībā vai tās patstāvīgā daļā tiesa izskata bez pierādījumu pārbaudes. Pierādījumu pārbaudes neveikšana tiesā ļauj ievērojami saīsināt iztiesāšanu, jo tiek izlaists visgarākais posms iztiesāšanā – pierādījumu pārbaude – un pēc īsas apsūdzības būtības uzklaušanās un apsūdzētā attieksmes noskaidrošanas, tiesa pārbauda apsūdzētā personu raksturojošos datus un pāriet pie tiesas debatēm¹⁹⁹.

Lēmumu²⁰⁰ par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu attiecībā uz visu apsūdzību vai tās patstāvīgu daļu tiesa var pieņemt, noskaidrojot prokurora, personas, kas īsteno aizstāvību, cietušā un viņa pārstāvja, kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka, kura mantai uzlikts arests, viedokli, vienīgi ar nosacījumu, ja

- ❖ apsūdzētais atzīst savu vainu visā viņam izvirzītajā apsūdzībā vai attiecīgā tās daļā;
- ❖ tiesai pēc lietas materiālu pārbaudes nav šaubu par apsūdzētā vainu;
- ❖ apsūdzētais, bet obligātās aizstāvības gadījumos arī viņa aizstāvis un pārstāvis, piekrīt šādas pārbaudes neizdarīšanai.

Tādējādi apsūdzību kvalitātes uzlabošanās palielinātu tādu gadījumu skaitu, kad krimināllieta (visā apsūdzībā vai vismaz apsūdzības patstāvīgā daļā) tiek skatīta tiesā bez pierādījumu pārbaudes, kas ievērojami ļautu saīsināt lietas izskatīšanas ilgumu.

Līdzīgi kā iztiesāšanas bez pierādījumu pārbaudes gadījumā, iespējams, apsūdzību skaidrības un kvalitātes uzlabošanās sekmētu arī vienošanos par vainas atzīšanu un sodu izmantošanu, kas ir viens no pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas veidiem²⁰¹, kas ļauj ātri panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu regulējumu bez vispārējās iztiesāšanas kārtības – vienošanos par vainas atzīšanu un sodu slēdz prokurors ar apsūdzēto, bet tiesa to tikai apstiprina. To var slēgt pēc prokurora paša, apsūdzētā un viņa aizstāvja iniciatīvas. Kriminālprocesa likums²⁰² nosaka priekšnoteikumus, lai varētu realizēt vienošanos, proti – ir noskaidroti visi apstākļi, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, apsūdzētais piekrīt inkriminētā nodarījuma apjomam un kvalifikācijai, ka arī radītā kaitējuma novērtējumam un vienošanās procesa piemērošanai. Prokurors pēc vienošanās noslēgšanas krimināllietas materiālus kopā ar vienošanās protokolu nosūta tiesai, ierosinot tai apstiprināt noslēgto vienošanos. Šim nolūkam ir īpaša, salīdzinot ar vispārējo iztiesāšanas kārtību, īsāka kārtība²⁰³ tiesā, turklāt tiesnesis var pieņemt lēmumu izskatīt to rakstveidā.

Revīzijā analizētā informācija liecina, ka prokurori šo risinājumu salīdzinoši reti izmanto – tikai nepilnos 13% (1414) gadījumu no kriminālprocesiem, kuros 2019.gadā pabeigts pirmstiesas kriminālprocess Prokuratūrā, ir bijušas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.

Tiesneši un prokurori intervijās norādīja, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā samērā reti tiek izmantota iespēja slēgt vienošanos par vainas atzīšanu un sodu, jo

- ❖ aizstāvība nav ieinteresēta ātrai procesa pabeigšanai un tam ir vairāki iemesli, piemēram: (1) ja pirmstiesas kriminālprocess ir ieildzis, iztiesāšanas noslēgumā var tikt piemērots Krimināllikuma 49.¹pantā paredzētais, ka gadījumos, ja tiesa konstatē, ka nav ievērotas personas tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tā var sodu mīkstināt, noteikt sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, vai arī noteikt citu, vieglāku soda veidu, nekā par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēts likumā; kā arī (2) slēdzot vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu, nepieciešams vienoties par kaitējuma apmēru, kāds radīts ar noziedzīgu nodarījumu, un par tā atlīdzināšanu, taču apsūdzētajam kaitējuma atlīdzināšanai ir nepieciešams ilgāks laiks, lai gan normatīvajā regulējumā nav noteikts konkrēts termiņš kaitējuma atlīdzināšanai;
- ❖ prokurori neizmanto vienošanās slēgšanu, jo (1) daļa prokuroru uzskata, ka iztiesājot lietu vispārējā kārtībā tiesā ir iespējams panākt bargāku sodu, nekā slēdzot vienošanos; 2) daļa

prokuroru uzskata, ka tas ir sarežģīts un prokuroram laikietilpīgs process, jo prokuroram ir jāveic pārrunas par iespējamo vienošanos, tās saturu, jāsagatavo vienošanās protokols; (3) nav vienotas prakses to izmantošanā un nav iegājies praksē izmantot to šajos kriminālprocesos u.c. Minēto apstiprina arī juridiskajā žurnālā 2017.gadā apkopotais prokuroru viedoklis²⁰⁴.

Daži prokurori un tiesneši intervijās pauda viedokli, ka, iespējams, būtu nepieciešams pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā samazināt nosakāmā soda apmēru, par ko nav vienprātības, un dot saprātīgu (garāku) termiņu tā nomaksai, lai plašāk tiktu izmantots šis instruments, jo nereti tieši tas ir iemesls, kādēļ aizstāvība nevēlas to izmantot (it īpaši, piemēram, kriminālprocesos par izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas).

Kriminālprocesa likumā nav konkretizēts, cik ilgā laikā radītais kaitējums jāatlīdzina. Likums paredz²⁰⁵, ka prokurors vienošanās protokolā norāda “ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēru un vienošanos par tā atlīdzināšanu”, savukārt tiesa apstiprina (pie nosacījuma, ka tiesai nav šaubu par apsūdzētā vainu) noslēgto vienošanos un piespriež tajā paredzēto soda veidu un mēru.

Savukārt attiecībā uz nosakāmā soda apmēru arī bijušais ģenerālprokurors J.Maizītis, vērtējot kriminālsodu politiku un vienošanās procesa saistību ar to, ir norādījis²⁰⁶ uz Kriminālprocesa likuma trūkumiem attiecībā uz vienošanās procesu, proti, ka nav paredzēti skaidri kritēriji, kādu sodu piespriedīs tiesa un kādam būtu jābūt sodam, ja prokurors vienojas par vainas atzīšanu un sodu.

(..) vienošanās process ir līgums starp valsti un apsūdzēto, kurā katrai pusei ir jāpilda savi pienākumi. Noteikti, KPL problēma ir, ka nav paredzēti skaidri kritēriji, kādu sodu piespriedīs tiesa un kādam būtu jābūt sodam, ja valsts pārstāvis – procesa virzītājs (prokurors vai tiesa) – vienojas par vainas atzīšanu un sodu. No vienas puses, valsts nedrīkst uzspiest vienošanās procesu, bet, ja apsūdzētais atzīst vainu, kompensējis mantisko kaitējumu un piekrīt vienošanās procesa piemērošanai, valstij ir jānovērtē arī šāda apsūdzētā rīcība. Autors uzskata, ka zināmi soda noteikšanas principi vienošanās procesā būtu stimulējoši vienošanās procesa piemērošanai. Arī valsts nedrīkst “apkrāpt” vai “devalvēt” apsūdzētā labprātīgu gatavību atzīt vainu, atlīdzināt mantisko kaitējumu, pretī iegūstot mazāku sodu, nekā būtu piespriedusi tiesa, arī ja krimināllieta uz tiesu būtu nosūtīta vispārējā kārtībā un apsūdzētais atzītu vainu un būtu gatavs atlīdzināt nodarīto mantisko kaitējumu. No valsts viedokļa, tai jābūt efektīvai KL normu piemērošanai.

To, ka praksē nav vienprātības attiecībā uz nosakāmā soda apmēru pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā, apstiprina arī Augstākās Tiesas Senāta konstatētais²⁰⁷, piemēram:

Pretēji tiesas spriedumā norādītajam, prokurors, noslēdzot vienošanos, ir izvērtējis visus lietā nozīmīgos apstākļus, tostarp to, ka [pers. A] celta apsūdzība par mazāk smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, par kuriem maksimālais brīvības atņemšanas soda termiņš ir viens gads, turklāt pantu sankcijās paredzēti visi alternatīvie soda veidi, kā arī to, ka apsūdzētais prokuratūrā atzina savu vainīgumu pilnībā visā apsūdzībā un lūdza noslēgt vienošanos par vainas atzīšanu un sodu, tādējādi panākot ātrāku krimināltiesisko attiecību noregulējumu. Tāpat prokurors, noslēdzot vienošanos, ņēmis vērā Krimināllikuma 46.panta ceturtās daļas nosacījumus par to, ka brīvības atņemšanas sodu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu piemēro tikai tajā gadījumā, ja soda

mērķis nav sasniedzams, nosakot kādu no attiecīgā panta sankcijā paredzētajiem vieglāka soda veidiem. Prokurora pozīciju apstiprina arī Kriminālprocesa likuma izstrādes darba grupas dalībnieka Gunāra Kūtra žurnālā „Jurista Vārds” paustais viedoklis par to, ka vienošanās procesā attiecībā uz soda veidu un mēru ir tikai loģiski, ka tam jābūt vieglākam nekā tradicionālajā kriminālprocesā, jo fakts, ka persona ir atzinusies un tādējādi atvieglojusi valsts darbu, pelna zināmu pretimnākšanu no valsts puses.

Nemot vērā iepriekš minēto, lai sekmētu vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu līdztekus pasākumu veikšanai apsūdzību kvalitātes uzlabošanai, Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams izvērtēt, (1) vai vienotas prakses ieviešanai attiecībā uz to, cik ilgs var būt termiņš radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai, būtu pietiekami ar vienoto vadlīniju izstrādi piemērošanai prokuroriem, vai tas ir konkretizējams normatīvajā regulējumā, (2) cik ilgā laikā ir jāatlīdzina radītais kaitējums, paredzot iespēju sadalīt ilgākos termiņos kaitējuma atlīdzināšanu, kā arī (3) to, kādas sekas ir tam, ja netiek ievēroti konkrētie termiņi, kas ietverti vienošanās protokolā. Tāpat arī būtu izvērtējama nepieciešamība vienotas izpratnes ieviešanai praksē noteikt vadlīnijās vai normatīvajā regulējumā kritērijus, kādi būtu jāņem vērā, nosakot pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā mazāku sodu.

Valsts kontroles ieskatā vienotas izpratnes nodrošināšana un saprātīgu garāku termiņu noteikšana kaitējuma atlīdzināšanai ļautu plašāk izmantot vienošanās slēgšanu, kas ir viens no risinājumiem ātrākai kriminālprocesa pabeigšanai un tiesu noslodzes mazināšanai.

Ieteikumi

Valsts kontrole pēc revīzijas vērsīsies Noziedzības novēršanas padomē par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošākos risinājumus:

- ❖ nepieciešamo grozījumu normatīvajā regulējumā izstrādei, lai risinātu praksē pastāvošās problēmas, kad tiesa, izskatot lietu vispārējā kārtībā konstatē, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes;

Valsts kontroles viedoklis: tiesneši un tiesību zinātnieki saskata nepieciešamību noteikt regulējumu, kādai ir jābūt tiesas rīcībai, ja izskatot lietu vispārējā kārtībā, tiesa uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes.

- ❖ nepieciešamajai rīcībai, lai sekmētu pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu (vai vienotas prakses sekmēšanai ir pietiekami ar vadlīniju izstrādi, vai ir nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu), vērtējot (1) kāds ir maksimālais termiņš ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai, (2) vai ir iespēja sadalīt ilgākos termiņos kaitējuma atlīdzināšanu, (3) kādi kritēriji jāņem vērā, nosakot pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā mazāku sodu.

Valsts kontroles viedoklis: vienotas izpratnes nodrošināšana par pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu izmantošanu ļautu plašāk izmantot šādu vienošanās slēgšanu, kas ir viens no risinājumiem ātrākai kriminālprocesa pabeigšanai un tiesu noslodzes mazināšanai.

2.2. Kriminālprocesa obligātuma izpratne un iespēju nesākt un neturpināt kriminālprocesu pietiekamība

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību izvērtēt Kriminālprocesa likuma regulējuma pilnveides iespējas, lai rastu izsvērtākos un piemērotākos risinājumus kriminālprocesuālajā regulējumā attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess un izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un efektīvas izmantošanas nepieciešamību, pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem. Iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir vien necīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir necīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turētu) un izmeklēšana nav lietderīga un samērīga, ja vien noziedzīgais nodarījums nav uzskatāms par maznozīmīgu. Valsts kontroles ieskatā būtu izvērtējama iespēja normatīvajā regulējumā paredzēt iespēju, ka, pastāvot noteiktiem kritērijiem, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru (vai attiecīgi prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu), ir tiesīgi izvērtēt un pieņemt lēmumu par to, vai no procesa veikšanas lietderības un ekonomijas apsvērumiem kriminālprocess ir turpināms, vai arī, neveicot izmeklēšanu, apturams vai izbeidzams.

Savukārt no revīzijā piesaistīto ekspertu atzinumiem izriet pamati tālākām diskusijām, piemēram:

- cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kas īsā un pārskatāmā laika posmā ar ierobežotu kriminālprocesuālu līdzekļu pielietošanas iespēju ļāva daudz efektīvāk noteikt, kad kriminālprocesa esamībai ir un kad nav pamata²⁰⁸;
- vai nav pārskatāmi kriminālprocesa uzsākšanas pamata konstatēšanas plašie ietvari, kas ir vienlīdz attiecināmi uz pilnīgi visu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas uzsākšanu. Ja kritēriji kriminālprocesa uzsākšanai Kriminālprocesa likumā ir samērā plaši interpretējami un, to izpilde atbilstoši kriminālprocesa likuma mērķim un kriminālprocesa pamatprincipiem ir atkarīga no amatpersonas, kas pieņem lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, subjektīva vērtējuma un profesionālajām zināšanām, tad izmeklēšanas pabeigšanai Kriminālprocesa likums jau nosaka augstus kritērijus²⁰⁹.

Kā vienu no būtiskākajiem faktoriem kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas ieilgšanai KNAB, VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētāji un to tiešie priekšnieki intervijās norādīja noslodzi un apjomīgo darbu, kāds veicams kriminālprocesu izmeklēšanai. Arī intervētie prokurori kā vienu no būtiskākajiem pirmstiesas izmeklēšanu paildzinošajiem faktoriem minēja izmeklētāju noslodzi (iemeslus kriminālprocesu ieilgšanai detalizētāk skatīt

revīzijas ziņojuma 2.1.sadaļā). Noslodze minētajās izmeklēšanas iestādēs ir ļoti atšķirīga, jo tā atkarīga gan no konkrētās jomas kriminālprocesu specifikas (piemēram, KNAB lielākoties ir apjomīgi kriminālprocesi par vairākiem saistītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar dažādām jomām, savukārt, piemēram, VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldē daļa kriminālprocesu ir tipveida un nav uzskatāmi par sarežģītiem), gan no tā, vai un kā izmeklēšanas iestādē tiek specializēti izmeklētāji attiecīgajai izmeklēšanas iestādei piekritīgajos kriminālprocesos. Tā, piemēram, KNAB izmeklētājiem vienlaikus ir vidēji trīs līdz četri kriminālprocesi lietvedībā, savukārt, piemēram, Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētājiem lietvedībā bija vidēji 55 kriminālprocesi (t.i., dažādu struktūrvienību izmeklētājiem no 27 līdz pat 83 kriminālprocesiem lietvedībā). Protams, izmeklētāju un prokuroru noslodze, lai arī bieži tiek norādīta kā galvenais iemesls kriminālprocesu ieilgšanai, nav vienīgais faktors. Šajā revīzijā plaši analizēti apstākļi, kas ietekmē gan pirmstiesas kriminālprocesa, gan iztiesāšanas efektivitāti. Un par būtiskākajiem Valsts kontroles ieskatā ir uzskatāmi tomēr tie faktori, kas ir saistāmi ar tiesību normu piemērošanu gan attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanu, gan vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Šo faktoru ietekmē kriminālprocess ieilgst un veidojas to uzkrājums, taču nevar apgalvot, ka visos kriminālprocesos notiek vienlīdz intensīvs izmeklēšanas darbs, vairumā gadījumu intensīva izmeklēšana ir tikai sākotnējā posmā.

Jautājums par krimināltiesiskās sistēmas kopējo noslodzi ir plašāk analizēts revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”. Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka gan noslodze, gan kriminālprocesu uzkrājums ir Prokuratūrā un izmeklēšanas iestādēs (jo sevišķi Valsts policijā) kopīgi risināma problēma, jo ar vienā iestādē veiktiem organizatoriskiem pasākumiem var nebūt pietiekami, lai šo problēmu atrisinātu. No kopumā uz 2020.gada 1.martu uzsāktajiem kriminālprocesiem, kas atradās uzraudzībā Prokuratūras struktūrvienībās, tikai 15% bija kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā. Iespējams, ka lielākā daļa uzkrājumā esošo kriminālprocesu ir lietās par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem un tā sauktie tumšie kriminālprocesi, kas lielākoties uzsākti pirms vairāk nekā 5 gadiem un kuros aktīva izmeklēšana nenotiek. Valsts kontrole ir ieteikusi Prokuratūrai sadarbībā ar Valsts policiju veikt uzkrājumā esošo kriminālprocesu izvērtējumu pēc vienotiem kritērijiem, noskaidrojot, piemēram, kriminālprocesu vecumu, kāda daļa no tiem ir par “maznozīmīgiem” noziedzīgiem nodarījumiem, “tumšie” kriminālprocesi, īpaši sarežģīti kriminālprocesi, valsts intereses īpaši skaroši kriminālprocesi, vai tādi kriminālprocesi, kuru izmeklēšanai un pabeigšanai, iespējams, ir kādas specifiskas risināmas problēmas, kas raksturīgas tikai saistībā ar konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem. Valsts kontroles ieskatā šāds izvērtējums būtu priekšnoteikums lēmumu pieņemšanai par nepieciešamo rīcību ilgtermiņā. Pēc revīzijas Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību kriminālās justīcijas sistēmas ietvaros izvērtēt un rast Latvijas situācijai piemērotākos ilgtermiņā realizējamus risinājumus, kā atslogot krimināltiesisko sistēmu, dekriminalizējot vai vienkāršojot mazāk nozīmīgus kriminālprocesus, paplašinot prokuroru pilnvaras pabeigt kriminālprocesu ārpus tiesas, pārskatot paredzētos pamatus kriminālprocesa izbeigšanai vai apturēšanai.

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību turpināt meklēt Kriminālprocesa likuma regulējuma pilnveides iespējas attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess un izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem var tikt apturēts kriminālprocess.

Daļai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā ir raksturīga resursietilpīga izmeklēšana – nepieciešamība iegūt dažāda veida informāciju, veikt apjomīgu dažādu dokumentu un informācijas izvērtēšanu, kredītiestāžu kontu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzi, nopratināt virkni liecinieku, nozīmēt ekspertīzes, izmantot starptautiskās sadarbības mehānismus, arī speciālās izmeklēšanas darbības u.c..

No revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem iegūtās informācijas par izmeklēšanu kavējošajiem faktoriem un iemesliem, kādēļ ilgstoši turpinās izmeklēšana gan izlasē iekļautajos kriminālprocesos, gan kopumā praksē, izriet, ka daļā uzsāktu kriminālprocesu jau izmeklēšanas sākumposmā ir skaidrs, ka kriminālprocesi nav *perspektīvi*. Proti, ir vien niecīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto. Neraugoties uz šīm pazīmēm, kriminālprocesā ir jāveic resursietilpīgas procesuālās darbības, piemēram, jānozīmē ekspertīzes, informācijas pieprasīšanai jāizmanto starptautiskās sadarbības mehānismus, kam nepieciešams ieguldīt ne tikai izmeklētāja, bet arī prokurora, starptautisko sadarbību nodrošinošā personāla darbu, nodrošināt tulkošanu u.c. Tas palielina izmeklētāju noslodzi.

Raksturojot situācijas, kad varētu būt aktuāls jautājums par nepieciešamību izvērtēt iespējas neveltīt resursus nelietderīgai vai nesamērīgai izmeklēšanas darbību veikšanai, intervijās minēti šādi piemēri:

- ❖ kriminālprocesā, kurā izmeklējamie notikumi ir senī vai iespējamās vainīgās personas atrodas ārvalstīs, taču nav nekādas informācijas un ir vien niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto, iegūt nepieciešamos pierādījumus;
- ❖ iespējamās vainīgās personas atrodas ārvalstīs un ir zināms, ka konkrētajā valstī tiesiskās palīdzības lūgumus šādos gadījumos nepilda;
- ❖ iespējamās vainīgās personas noskaidrošanai un nepieciešamo pierādījumu iegūšanai ir veicama sarežģīta, resursietilpīga (finanšu un darba resursu ziņā) izmeklēšana, piemēram, nepieciešamas specifiskas ekspertīzes u.c., tomēr ar nodarījumu radītais kaitējums ir neliels, lai arī kaitējums pārsniedz likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 19.² pantā paredzēto apmēru u.c..

Kā norādīja prokurori, izmeklētāji un to tiešie priekšnieki, pēc būtības, ievērojot kriminālprocesa obligātuma principu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanu (vai vismaz kriminālprocesa apturēšanai Kriminālprocesa likuma 400.panta kārtībā nepieciešamās izmeklēšanas darbības) arī gadījumos, kad tās veikšana nav lietderīga un samērīga. Faktiski daļā šādu kriminālprocesu (piemēram, ja nav informācijas par iespējamo personu) arī netiek veiktas procesuālās darbības (lielākoties līdz noilgumam), lai gan šāda veida “prioritizēšanu”, daļas izmeklētāju un prokuroru ieskatā, nepieļauj Kriminālprocesa likums. Citi uzskata, ka tomēr izmeklēšanas darbības ir veicamas, bet tas kavē maksimāli veltīt resursus perspektīvu kriminālprocesu izmeklēšanai un ātrākai virzībai.

Kriminālprocesa likuma 6.pantā ir nostiprināts kriminālprocesa obligātuma princips, saskaņā ar kuru gadījumā, ja noticis noziedzīgs nodarījums, ir jāuzsāk kriminālprocess un tas jāveic līdz krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam. Vienlaikus Kriminālprocesa likums²¹⁰ paredz vairākus izņēmumus, kad var izbeigt kriminālprocesu, piemēram, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu, ja izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums, kriminālprocesu nav iespējams pabeigt saprātīgā termiņā, tāpat arī izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokurors ar amatā augstāka prokurora

piekrišanu pieņem lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu pret šo personu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus. Tomēr, iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir vien niecīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto) un attiecīgi izmeklēšana nav lietderīga un samērīga, ja vien noziedzīgais nodarījums nav uzskatāms par maznozīmīgu.

Vienlaikus, iespējams, būtu pārskatāmas spēkā esošā regulējumā paredzētās iespējas kriminālprocesa apturēšanai izmeklēšanā. Kā jau iepriekš minēts, saskaņā ar spēkā esošo Kriminālprocesa likuma regulējumu²¹¹ kriminālprocesu izmeklēšanā var apturēt, ja kriminālprocesā ir veiktas nepieciešamās kriminālprocesuālās darbības un nav izdevies noskaidrot noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu – tad izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu var pieņemt lēmumu rezolūcijas veidā par kriminālprocesa apturēšanu. Tādējādi, arī kriminālprocesa apturēšanai pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, lai to neturpinātu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanas darbības (lai konstatētu, ka to rezultātā *nav izdevies noskaidrot noziedzīgu nodarījumu izdarījušo personu*). Līdz ar to, iespējams, būtu jādomā arī par kāda papildu risinājuma ieviešanu, lai kriminālprocess nemaz netiktu uzsākts, pastāvot noteiktiem apstākļiem, pamatojoties uz procesa veikšanas lietderības un ekonomijas apsvērumiem.

No revīzijā piesaistīto ekspertu atzinumiem (skatīt tālāk tekstā) izriet pamati tālākām diskusijām, piemēram, cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kas īsā un pārskatāmā laika posmā ar ierobežotu kriminālprocesuālu līdzekļu pielietošanas iespēju ļāva daudz efektīvāk noteikt, kad kriminālprocesa esamībai ir un kad nav pamata²¹², vai nav pārskatāmi kriminālprocesa uzsākšanas pamata konstatēšanas plašie ietvari, kas ir vienlīdz attiecināmi uz pilnīgi visu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas uzsākšanu²¹³.

Attiecībā uz Kriminālprocesa apturēšanu izmeklēšanā²¹⁴, vēršama uzmanība, ka tā Kriminālprocesa likumā tika paredzēta, lai unificētu neatklāto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu, atzīstot, ka darbs neatklātās krimināllietās bieži ir atkarīgs no vairākiem subjektīviem faktoriem²¹⁵ – cietušā sūdzībām, iestādes noslogotības un darbinieku godaprāta, kas neatbilst nedz likuma vienvērtīgas piemērošanas principam, nedz procesa ekonomijas interesēm. Kriminālprocesa likumā tika paredzēts ieviest iepriekš Latvijas Kriminālprocesa kodeksā paredzētajam izmeklēšanas apturēšanas institūtam līdzīgu kārtību, saskaņā ar kuru atkarībā no nodarījuma smaguma policijai būtu jāveic noteikts minimālais darba apjoms katra reģistrētā noziedzīgā nodarījuma atklāšanai. Ja prasības izpildītas, lieta varētu nonākt arhīvā un izmeklēšana turpinātos, parādoties jaunai informācijai.

Šī instrumenta galvenais mērķis ir iespēja resursu ekonomijas nolūkā procesa virzītājam neturpināt veikt aktīvu izmeklēšanu kriminālprocesā, kurā jau ir paveikts nepieciešamo darbību apjoms, bet tā rezultātā nav izdevies noskaidrot vainīgo personu (tā sauktais “tumšais kriminālprocess”). Tā rezultātā izmeklēšanas funkcijā iesaistītie resursi tiktu organizēti mērķtiecīgāk un pēc minimālo izmeklēšanas pasākumu veikšanas vairāk novirzīti citu, “perspektīvu” kriminālprocesu izmeklēšanai.

Valsts kontroles 2017.gada revīzijā²¹⁶ par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā izmeklētāji – procesa virzītāji norādīja, ka tikai daļa uzraugošo prokuroru interesējas par veiktajām darbībām un izmeklēšanas gaitu “tumšajos kriminālprocesos”, lai tiktu nodrošināta apturēšanas termiņu²¹⁷ ievērošana. Turklāt vairumam prokuroru ir atšķirīgas prasības attiecībā uz kriminālprocesa apturēšanai nepieciešamo minimālo pasākumu apjomu, pat attiecībā uz līdzīgiem kriminālprocesi un vienādiem apstākļiem, ko pieļauj ģenerālprokurora pavēles vispārīgums, kas atzīts arī Valsts policijas attīstības koncepcijā²¹⁸.

Ar 2018.gada 1.septembri tika grozīts Kriminālprocesa likuma 400.pants, izslēdzot termiņus apturēšanai un paredzot, ka var pieņemt lēmumu par apturēšanu jebkurā kriminālprocesā, ja veiktas nepieciešamās kriminālprocesuālās darbības un nav izdevies noskaidrot noziedzīgo nodarījumu izdarījušo personu (iepriekš varēja apturēt tikai kriminālprocesus par kriminālpārkāpumu, mazāk smagu noziegumu, vai arī par smagu noziegumu, ja tas nav saistīts ar vardarbību). Tieslietu ministrija revīzijā vērsa uzmanību²¹⁹ uz tās sagatavotajā informatīvajā ziņojumā “Par Kriminālprocesa likuma normu (kas stājas spēkā 2018.gada 1.septembrī), kas paredz vienkāršot kriminālprocesu, efektivitāti”²²⁰ norādīto, ka praktiski grozījumu Kriminālprocesa likuma 400.pantā atzina par efektīvu un praksē plaši piemērojamu.

Valsts kontroles ieskatā, Prokuratūrai būtu jāuzņemas vadošā loma, lai praksē efektīvāk ieviestu Kriminālprocesa likumā jau paredzētos risinājumus kriminālprocesa vienkāršošanai, ātrākai un ekonomiskākai veikšanai. Šim nolūkam vispirms būtu jādefinē vienota izpratne un piemērojamā prakse Prokuratūrā attiecībā uz vienveidīgu procedūru īstenošanu, piem., kāds ir kriminālprocesa apturēšanai nepieciešamo minimālo darbību apjoms u.c.

Valsts kontrole nevar novērtēt, vai tikai ar vienotās prakses definēšanu Prokuratūrā būtu pietiekami, vai ir nepieciešamas arī izmaiņas normatīvajā regulējumā. Lai neizlietotu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus neperspektīvu kriminālprocesa izmeklēšanai, tā vietā koncentrētu resursus prioritāru un sabiedriski nozīmīgu kriminālprocesa par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanai un virzībai, iespējams, Kriminālprocesa likumā varētu paredzēt iespēju, ka, pastāvot noteiktiem kritērijiem, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru (vai attiecīgi prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu), ir tiesīgi izvērtēt un pieņemt lēmumu par to, vai no procesa veikšanas lietderības un ekonomijas apsvērumiem kriminālprocess ir turpināms, vai arī, neveicot izmeklēšanu, apturams vai izbeidzams.

Tāpat arī no intervijām ar izmeklētājiem un prokuroriem izriet atšķirīga izpratne, kas tiek saistīta ar kriminālprocesa obligātuma principu, attiecībā uz to, vai kriminālprocesā ir nepieciešams pārbaudīt visas iespējamās saistītās epizodes un mēģināt pierādīt vainu attiecībā uz tām, pārbaudīt un iegūt pierādījumus par iespējamo saistītu nodarījumu esību utt., tā vietā, lai iespējami savlaicīgi izmeklēšanas gaitā noteiktu izmeklēšanas virzienus un robežas, t.i., attiecīgi par kādu daļu izmeklēšanu veikt un ir pietiekami vainas pierādīšanai, lai personu sauktu pie kriminālatbildības par smagāko no izmeklējamajiem noziedzīgiem nodarījumiem. Savukārt attiecībā uz pārējo iegūto informāciju, izvērtēt, vai ir pietiekams pamats cita kriminālprocesa uzsākšanai. Kriminālprocesā ir nepieciešams pārbaudīt visas iespējamās saistītās epizodes un mēģināt pierādīt vainu attiecībā uz katru no tām, vai savlaicīgi noteikt robežas.

Piemēram, arī revīzijā izlasē iekļautajos kriminālprocesos konstatēti gadījumi, kad izmeklētājs – procesa virzītājs atzīst, ka nav skaidrs, kādā virzienā izmeklēšanu attīstīt un vienlaikus tiek mēģināts pārbaudīt un noskaidrot plašu skaitu epizožu, vai arī tiek mēģināts noskaidrot arī vēl

citu iespējamu noziedzīgu nodarījumu esību, kā rezultātā pirmstiesas izmeklēšana ieilgst, ir nepieciešams veltīt daudz laika, darba un citu resursu, vienlaikus netiek nodrošināta mērķtiecīga izmeklēšana kriminālprocesa tālākai virzībai. Arī izbeigto kriminālprocesu izlasē konstatējams, ka veiktas papildu resursietilpīgas procesuālas darbības ārpus tā, kas bijis nepieciešams aizdomās turētā vainas pierādīšanai par izmeklējamu noziedzīgo nodarījumu, piemēram, kriminālprocesā²²¹, kas tika izbeigts uz tā pamata, ka aizdomās turētā vaina nav pierādīta un nav iespējams iegūt papildus pierādījumus:

Kriminālprocesā veikta virkne procesuālu darbību aizdomās turētā, viņa sievas un dēla finanšu stāvokļa noskaidrošanai, kas aizņēmusi salīdzinoši ilgu laiku un kuras lietderīgumu konkrētā situācijā var apšaubīt, jo noziedzīgi iegūtas mantas prezumpcijas piemērošana šajā situācijā ir apšaubāma (skat. 2.25.2.2.1.p.), savukārt mantas konfiskācijas kā papildsoda piemērošanai tā nav bijusi īsti noderīga, jo kriminālprocesa laikā tāpat arestēti tikai tie naudas līdzekļi, kas izņemti aizdomās turētā darba vietas kratīšanā un par kuru piederību sev nepaziņoja aizdomās turētā sieva un dēls.

Kriminālprocesa gaitā, nolūkā noskaidrot attiecīgo personu mantisko stāvokli, sagatavoti desmitiem ierosinājumu izmeklēšanas tiesnesim par informācijas izprasīšanu no Latvijas bankām. Attiecībā uz aizdomās turēto šie ierosinājumi ir apmierināti un izmeklēšanas tiesnesis pieņēmis desmitiem atsevišķu lēmumu. Attiecībā uz aizdomās turētā sievu un dēlu ierosinājumi ir noraidīti, saskatot, ka to apmierināšanas gadījumā tiktu pieļauta pārāk liela iejaukšanās šo personu privātajā dzīvē (atteikums pārsūdzēts apgabaltiesā, kur sūdzība noraidīta un tas palicis spēkā).

Tāpat arī kriminālprocesā²²², kurš izbeigts uz tā pamata, ka nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, atzīts, ka nav pietiekami savlaicīgi un precīzi noteikts pierādāmo apstākļu loks, kas paildzinājis pirmstiesas izmeklēšanas stadiju:

(..) savlaicīga un precīza kriminālprocesā pierādāmo apstākļu loka noteikšana, būtu viesusi lielāku skaidrību un mērķtiecīgāku darbību. Īpaši tas attiecināms uz tāda apstākļa kā būtisks kaitējums pierādīšanu.

Saistībā ar izmeklēšanas iestādes resursu neveltīšanu neperspektīviem kriminālprocesiem revīzijā VID Nodokļu un muitas policijas izmeklētāju tiešie priekšnieki minēja praksi, ka tiek ļoti izvērtēts, vai uzsākt kriminālprocesu vai nē, un pēc iespējas neuzsāk kriminālprocesu t.s. “tumšajos” gadījumos (t.i., nav nekādas informācijas par iespējamo vainīgo personu).

Valsts kontrole 2017.gadā pabeigtajā revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā²²³ konstatēja, ka Valsts policijā nepietiekami izmanto resoriskās pārbaudes, lai noskaidrotu, vai par saņemto informāciju ir jāuzsāk kriminālprocess. Resursu ekonomijas un racionālas izmantošanas nolūkos resoriskās pārbaudes ietvaros atbilstoši likumā piešķirtajām pilnvarām var veikt darbības, pielietot līdzekļus un metodes, lai pārbaudītu saņemto informāciju un izlemtu jautājumu par nepieciešamību uzsākt kriminālprocesu, tā vietā, lai informācijas pārbaudei uzreiz uzsāktu izmeklēšanu kriminālprocesa ietvaros. Iespējams, resoriskās pārbaudes varētu izmantot plašāk arī noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumos, lai pieņemtu izsvērtākus lēmumus attiecībā uz kriminālprocesa uzsākšanu un neveidotos uzkrājums ar kriminālprocesiem, kuros izmeklēšana faktiski nenotiek, bet tiek gaidīts noilgums.

Finanšu ministrija revīzijā sniedza viedokli²²⁴ par tās saskatītajām problēmām saistībā ar resoriskajām pārbaudēm:

Visai bieži ietilgst resoriskās pārbaudes, kuras veikšanas ilgums pārsniedz jebkādas saprātīgos termiņus, piemēram, veicot tās līdz pat diviem gadiem, protams, ka šādos gadījumos nevar iet runa par resursu ekonomiju un to racionālo izmantošanu. Viens no resoriskās pārbaudes ieviešanas mērķiem bija, lai neveidotu uzkrājumus ar kriminālprocesiem, taču šobrīd tam ir otra negatīva puse, veidojas uzkrājumi ar resorisko pārbaudžu materiāliem, kuri ietilgst nesamērīgi ilgos termiņos, tādā veidā pēc tam mazinot iespējas iegūt pirmstiesas izmeklēšanai svarīgus pierādījumus, piemēram, saglabājamus datus (IP adreses u.c.), jo šobrīd saskaņā ar spēkā esošām Elektronisko sakaru likuma normām elektronisko sakaru komersantam saglabājamus datus ir pienākums saglabāt 18 mēnešus. Resoriskās pārbaudes regulējuma nepilnības jau iepriekš tika diskutētas, kuru rezultātā tika secināts, ka resoriskās pārbaudes veikšanas termiņš ir jāregulē katras iestādes darbību regulējošajās normās, daudzas iestādes to ir izdarījušas, bet to veikšanas termiņi katrā no tām ir atšķirīgi, tāpēc, lai turpmāk starp tiesībsargājošām iestādēm būtu kaut nedaudz vienādots resoriskās pārbaudes veikšanas termiņš, būtu jāizvērtē jautājums par to, lai Kriminālprocesa likumā ietvertu maksimālo resoriskās pārbaudes veikšanas termiņu, lai tādējādi ievērotu tās veikšanas saprātīgos termiņos un nekaitētu turpmākai pirmstiesas izmeklēšanas veikšanai, resoriskās pārbaudes ietvaros, pieņemot lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu.

Tāpat arī Finanšu ministrija puda viedokli par nepieciešamību noteikt plašākas pilnvaras prokuroriem resoriskās pārbaudes veikšanas procesā:

(..) resoriskās pārbaudes veikšanas procesā būtu jānosaka prokurora plašākas pilnvaras, jo šobrīd tās ir visai formālas, proti, būtu jāveicina to izvērstāka iesaistīšanās resoriskās pārbaudes veiktajām izmeklēšanas iestādes amatpersonas darbībām, ar mērķi, lai savlaicīgi nonāktu pie secinājuma vai ir uzsākams kriminālprocess, vai ir jāpieņem lēmums atteikt uzsākt kriminālprocesu, kā arī, lai vienlaikus ievērotu resoriskās pārbaudes veikšanas saprātīgos termiņus. Taču, šobrīd spēkā esošās Kriminālprocesa normas neparedz prokuroram pienākumu kontrolēt izmeklēšanas iestāžu amatpersonu rīcību resoriskās pārbaudes ietvaros, norādot uz to, ka tā ir resora darbība, kuru būtu jākontrolē iestādes vadītājam. Taču, ja kādas vienas noteiktas resoriskās pārbaudes ietvaros prokurors vairākkārtīgi pilnīgi vai daļēji atceļ vai groza izmeklēšanas iestādes amatpersonas pieņemtu lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesa sakarā ar iesniegtu sūdzību, tad ir secināms, ka tam ir izveidojies savs redzējums, kas pietrūkst pamatojumam, pieņemot lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, līdz ar to tam būtu jāsniedz atbalsts resoriskās pārbaudes veicējam, pārrunājot resoriskās pārbaudes ietvaros konstatētos problēmjaudājumus, lai nekavētos tās veikšana un nonāktu pie neapstrīdama pamatojuma, pieņemot lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu vai par kriminālprocesa uzsākšanu. Ņemot vērā minēto, būtu lietderīgi izvērtēt jautājumu par to, lai Kriminālprocesa likumā noteiktu prokuroru plašāku kompetenci pār resoriskām pārbaudēm, ko veic attiecīgās izmeklēšanas iestādes amatpersona.

Minētais norāda uz to, ka, iespējams, ir ļoti atšķirīga prakse resorisko pārbaudžu izmantošanā. Šajā revīzijā padziļināti netika vērtēta resorisko pārbaudžu veikšanas prakse. Tomēr Valsts kontroles ieskatā jautājums par resorisko pārbaudžu veikšanu (kādos gadījumos veikt un veikšanas nosacījumi) ir vērtējams kopsakarā ar jautājumu, kādā kārtībā un pie kādiem nosacījumiem ir uzsākams kriminālprocess, lai nodrošinātu pēc iespējas produktīvāku un efektīvāku izmeklēšanas

iestāžu un prokuratūras resursu izmantošanu, kā arī vienlaikus kvalitatīvu un iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu.

Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams ieviest vienotu izpratni un praksi, ka iespējami savlaicīgi, sākotnējā izmeklēšanas posmā izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru vienojas par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības, neveltot nesamērīgus resursus visu iespējamo epizožu un iespējamo saistīto nodarījumu noskaidrošanai un pierādīšanai, iespējami savlaicīgi izvērtējot, vai attiecībā uz pārējo iegūto informāciju ir uzsākams jauns kriminālprocess vai informācija ir uzkrājama.

Savukārt revīzijā piesaistītie eksperti, kas, vērtējot lietas materiālus, analizēja izbeigšanas un ieilgšanas iemeslus revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos, vērsa uzmanību uz šādu jautājumu izvērtēšanas nepieciešamību saistībā ar kriminālprocesu uzsākšanas pamatotības izvērtēšanu un resoriskajām pārbaudēm:

❖ prof. Ā.Meikališa, prof. K.Strada – Rozenberga²²⁵:

Apskatāmais kriminālprocess ir viens no tiem daudzajiem kriminālprocesiem, kur sākotnēji pieteikums par kriminālprocesa uzsākšanu novirzīts resoriskai pārbaudei. Kopumā no brīža, kad pieteicējs iesniedzis pieteikumu par kriminālprocesa uzsākšanu, līdz kriminālprocesa uzsākšanai pagājuši vairāk kā pieci mēneši. Domājams, ka šajā situācijā jau pieteikuma izskatīšanas sākumposmā bija skaidrs, ka pilnvērtīgi šo informāciju varēs pārbaudīt tikai kriminālprocesa ietvaros un, ka šāda satura pieteikuma pārbaude diez vai pēc būtības iespējama ar Valsts policijas resoriskās pārbaudes līdzekļiem. Iespējams, ka arī šajā procesā, tāpat kā citos, policiju veikt resorisko pārbaudi cita starpā mudina vēlme izvairīties no uzsāktiem un pēcāk izbeigtiem kriminālprocesiem. Taču tas nav uzskatāms par objektīvu pamatojumu resoriskai pārbaudei novirzīt tādus pieteikumus, kuru pārbaude acīmredzami piekrīt kriminālprocesam.

Tai pat laikā tas varētu būt pamudinājums diskusijai par to, cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kas īsā un pārskatāmā laika posmā ar ierobežotu kriminālprocesuālu līdzekļu pielietošanas iespēju ļāva lielā mērā un daudz efektīvāk noteikt, kad kriminālprocesa esamībai ir un kad nav pamata.

❖ zvērināts advokāts A.Voroņko²²⁶:

Ir konstatējams, ka kritēriji kriminālprocesa uzsākšanai Kriminālprocesa likumā ir samērā plaši interpretējami un, to izpilde atbilstoši kriminālprocesa likuma mērķim un kriminālprocesa pamatprincipiem ir atkarīga no amatpersonas, kas pieņem lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, subjektīva vērtējuma un profesionālajām zināšanām. Kriminālprocesa likumā noteiktie kriminālprocesa uzsākšanas kritēriji vienlaicīgi neizslēdz iespēju uzsākt kriminālprocesu arī par tādu pārbaudāmo notikumu, kura faktiskie apstākļi vēl pirms procesa uzsākšanas pirmšķietami norāda uz noziedzīga nodarījuma sastāva neesību.

Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 397. pantam pēc tam, kad pieņemts lēmums par kriminālprocesa uzsākšanu, procesa virzītājs veic šajā likumā paredzētās procesuālās

darbības līdz brīdim, kad tiek noskaidrota persona, kura saucama pie kriminālatbildības, un savākti pietiekami pierādījumi kriminālprocesa nodošanai prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai. Ja persona, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, netiek noskaidrota, izmeklēšanu veic līdz brīdim, kad iestājas kriminālatbildības noilgums vai tiek noskaidroti citi apstākļi, kas saskaņā ar šā likuma noteikumiem nepieļauj kriminālprocesu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 392.¹ panta pirmo daļu, ja pirmstiesas procesā tiek konstatēti apstākļi, kas nepieļauj kriminālprocesu vai var būt par pamatu personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, vai ja nav pierādīta aizdomās turētā vai apsūdzētā vaina un nav iespējams savākt papildu pierādījumus, procesa virzītājs pieņem lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu.

Minētais liecina par to, ka pēc tam kriminālprocess ir uzsākts (kam pietiek ar amatpersonas subjektīvu viedokli, kas pat nav pārbaudāms, ka pastāv reāla iespēja, ka noticis noziedzīgs nodarījums), kriminālprocesā ir jāveic pārbaudāmo apstākļu vispusīga izmeklēšana. Tādējādi izmeklēšanas pabeigšanai Kriminālprocesa likums jau nosaka augstus kritērijus.

Aplūkojot šajā konkrētajā kriminālprocesā veiktajās izmeklēšanas darbībās iegūtās ziņas, kuras tika izmantotas un uzskatītas par būtiskām lēmuma pieņemšanai par kriminālprocesa izbeigšanu, var secināt, ka tās bija iespējams iegūt vēl resoriskās pārbaudes gaitā, saņemot paskaidrojumus no notikumā iesaistītajām personām. Līdz ar to rodas arī jautājums, vai problēma saistāma ar tiesību normas (Kriminālprocesa likuma 370. panta) saturu vai tikai tās piemērošanu.

Neapšaubāmi, tiesību normu precīza piemērošana atbilstoši to nozīmei, visticamāk, neradītu jautājumus par to, vai kriminālprocesa uzsākšanai bija pamats un nepieciešamība. Tomēr, ņemot vērā juridisko seku nozīmīgumu, ko rada kriminālprocesa uzsākšanas fakts – tiek patērēti valsts līdzekļi pārbaudāmā notikuma izmeklēšanai, procesā tiek iesaistītas personas, personām tiek noteikti tiesību ierobežojumi, kā arī iestājas citas juridiskās sekas – kriminālprocesa uzsākšanas pamata konstatēšanas plašie ietvari, kas ir vienlīdz attiecināmi uz pilnīgi visu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas uzsākšanu (piemēram, gan uz procesa uzsākšanu par slepkavības faktu, gan par iespējami nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas datiem), atzinuma sagatavotāja ieskatā, ir uzskatāma par likuma problēmu.

Tāpat ir atzīmējams, ka pastāvošais procesuālais regulējums rada arī augstu risku, ka kriminālprocess var tikt uzsākts uz visnotaļ apšaubāma pamata un izmantots savstarpējo rēķinu kārtīšanā. Piemēram, pat tad, ja uz apšaubāma pamata uzsākts kriminālprocess tiek izbeigts noziedzīga nodarījuma sastāva trūkuma dēļ, jebkuri izmeklēšanas iestādes pieprasījumi un liecinieku pratināšanas par pārbaudāmo fizisko vai juridisko personu negatīvi ietekmē šo personu reputāciju.

Valsts kontroles ieskatā minētie jautājumi būtu padziļinātāk analizējami un diskutējami, piedaloties Prokuratūras, atbildīgo ministriju un izmeklēšanas iestāžu pārstāvjiem, kā arī tiesību zinātniekiem un citiem jomas ekspertiem, lai rastu izsvērtākos un piemērotākos risinājumus kriminālprocesuālajā regulējumā attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess un izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem var tikt apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un

efektīvas izmantošanas nepieciešamību, pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem.

Ieteikumi

Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt normatīvā regulējuma pietiekamību un rast izsvērtākos un piemērotākos risinājumus kriminālprocesuālajā regulējumā attiecībā uz to, pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess, tajā skaitā kad jeb pie kādiem nosacījumiem veicamas resoriskās pārbaudes, un pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt izbeigts vai apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un efektīvas izmantošanas nepieciešamību, pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem.

Valsts kontroles viedoklis: Ievērojot kriminālprocesa obligātuma principu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanu (vai vismaz kriminālprocesa apturēšanai Kriminālprocesa likuma 400.panta kārtībā nepieciešamās izmeklēšanas darbības) arī gadījumos, kad tās veikšana nav lietderīga un samērīga. Iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt vai apturēt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir vien niecīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turētu) un izmeklēšana nav lietderīga un samērīga, ja vien noziedzīgais nodarījums nav uzskatāms par maznozīmīgu. Arī revīzijā piesaistītie eksperti saskata pamatu diskusijām par iespējām pilnveidot normatīvo regulējumu. Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams veikt padziļinātāku analīzi un diskusiju, piedaloties Prokuratūras, atbildīgo ministriju un izmeklēšanas iestāžu pārstāvjiem, kā arī tiesību zinātniekiem un citiem jomas ekspertiem, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā piesaistot tiesību zinātniekus atsevišķas izpētes veikšanai.

2.3. Procesuālie jautājumi krimināllietu iztiesāšanas stadijā

No revīzijā izlasē iekļautajiem kriminālprocesiem, kuros turpinās iztiesāšana, 26% (7 no kopumā izlasē iekļautajiem 27) kriminālprocesos iztiesāšana turpinās kopš 2011. – 2016.gada. Intervijās tiesneši kā galveno iztiesāšanas ietilpšanas iemeslu procesos, kas iztiesāšanā ir ilgāk par trīs gadiem, skaidro ar nepieciešamību bieži atlikt krimināllietas iztiesāšanu.

No intervijās ar prokuroriem un tiesnešiem iegūtās informācijas, kā arī revīzijā piesaistīto ekspertu sniegtajiem atzinumiem izriet, ka biežākie tiesas sēžu atlikšanas iemesli ir saistīti ar pieteikto liecinieku lielo skaitu; krimināllietas dalībnieku – pārsvarā liecinieku, neierašanos uz tiesas sēdi (slimība, neuzskata par nepieciešamu ierasties uz tiesas sēdi, izvairās); apgrūtinātu ārvalstīs esošu lietas dalībnieku nopratināšanu; liecinieku faktisko atrašanu (liecināt pieteiktas personas bez noteiktas dzīvesvietas, ārvalstīs esošas, mirušas personas); aizstāvības puses taktiku paildzināt iztiesāšanu; zvērinātu advokātu noslodzi citos procesos; iztiesāšanā pieteiktajiem lūgumiem un pieteikumiem; prokuroru lūgumiem atlikt tiesas sēdes.

Krimināllietas iztiesāšanas atlikšana saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu²²⁷, notiek gadījumos, ja uz tiesas sēdi neierodas prokurors, apsūdzētais vai aizstāvis, kā arī gadījumos, ja iztiesāšanu nav iespējams turpināt saistībā ar citas uz tiesu izsauktas personas (liecinieka,

eksperta) neierašanos tiesas sēdē. Arī gadījumos, ja tiesa atzīst, ka cietušā piedalīšanās krimināllietas iztiesāšanā ir obligāta vai cietušais attaisnojoša iemesla dēļ ir lūdzis tiesas sēdi atlikt, tiesa var atlikt lietas iztiesāšanu. Savukārt gadījumos, kad uz tiesas sēdi nav ieradies liecinieks vai eksperts, tiesa sāk lietas iztiesāšanu, ja vien saskaņā ar Kriminālprocesa likumu nav pamats to atlikt.

Revīzijas izlasē iekļauto krimināllietu iztiesāšanas atlikšanas biežuma analīze liecina, ka no 27 revīzijas izlasē iekļautajām iztiesāšanā esošajām lietām – 89% jeb 24 krimināllietās vismaz reizi ir atlikta tiesas sēde, no tām divās lietās – desmit reizes, vienā lietā – vienpadsmit reizes un vienā lietā pat 19 reizes. Vienā gadījumā²²⁸ arī konstatēts, ka, lai gan iztiesāšana atlikta tikai vienu reizi, toties pārtraukums bijis pat 17 reizes, tiesa 12 reizes ir lēmusi par liecinieku piespiedu atvešanu, kas liecina par to, ka tieši šis ir bijis viens no būtiskākajiem iemesliem iztiesāšanas ieilgšanai.

Arī apgabaltiesām (Rīgas apgabaltiesai un Kurzemes apgabaltiesai) apelācijas instancē iztiesāšanai piekritīgajās izlasē iekļautajās krimināllietās – trijās no četrām, revidenti ir konstatējuši tiesas sēžu atlikšanas. Līdz ar to secināms, ka tiesas sēžu atlikšana kā problēma ir aktuāla ne tikai pirmās instances tiesās, bet arī apelācijas instances tiesās.

Revīzijas laikā veiktajās intervijās Valsts kontrolei bija iespēja noskaidrot tiesnešu viedokli par būtiskākajiem iztiesāšanu kavējošajiem un paildzinošajiem faktoriem. Un tie ir:

- ❖ ar nepieciešamību aicināt uz tiesas sēdēm personas, kuras jau pirmstiesas kriminālprocesā sniegušas liecības, saistītās problēmas, ko varētu risināt pārskatot normatīvajā regulējumā paredzēto pierādījumu pārbaudes kārtību iztiesāšanā;
- ❖ daļas prokuroru nepietiekami kvalitatīvs darbs apsūdzības uzturēšanā un nepietiekami kvalitatīvas apsūdzības;
- ❖ visu jautājumu risināšana tiesas sēdē un nepietiekamas iespējas tos risināt ārpus tiesas sēdes;
- ❖ aizstāvības puses neieinteresētība ātrai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai, iztiesāšanas novilcināšanas taktikas izmantošana;
- ❖ kriminālprocesā iesaistīto pušu un tiesas noslodze efektīvai tiesas sēžu plānošanai, kuru ievērojami varētu mazināt, veicinot iespējas dažādus jautājumus risināt ārpus tiesas sēdes (piemēram, pieteikumu, lūgumu iesniegšana rakstveidā pirms tiesas sēdes, laicīga paziņošana un apzināšana par neierašanos uz tiesas sēdi), vairāk izmantojot attālinātu dalību un mazinot nepieciešamību tiesas sēdē atkārtoti uzklaut lieciniekus.

Pierādījumu pārbaudes kārtība iztiesāšanā

No Kriminālprocesa likumā noteiktās kārtības izriet, ka tiesā tiek veltīts laiks tam, lai tiktu noklausītas, nolasītas liecības, kas jau no krimināllietas materiāliem ir noskaidrojamas un visiem iesaistītajiem zināmas, nevis veltīta uzmanība tam, lai tiktu analizēti pierādījumi un tās liecības, kas rada neskaidrības, pretrunas un kuras ir par konkrētiem pretrunīgajiem, strīdīgajiem, neskaidrajiem pierādāmajiem apstākļiem, attiecībā uz kuriem apsūdzības uzturētājam un aizstāvības pusei nav vienprātības vai tiesai nav pārliecības pareizai lietas izspriešanai.

Pierādījumu pārbaude tiesā ir viena no būtiskākajām iztiesāšanas sastāvdaļām, tā notiek tiesas izmeklēšanas ietvaros.

Uzsākot iztiesāšanu²²⁹, pēc tiesas sēdes atklāšanas tiesa noskaidro, kuras konkrētajā lietā uz tiesu izsauktās personas ir ieradušās, izlemj pieteiktos lūgumus (kurus pieteikuši prokurors, cietušais, apsūdzētais un viņa aizstāvis, kriminālprocesā aizskartais mantas īpašnieks, kura mantai uzlikts arests) un uzsāk tiesas izmeklēšanu. Tiesas izmeklēšana sākas ar apsūdzības uzturēšanu, prokuroram īsi izklāstot apsūdzības būtību, pēc kā tiek noskaidrota apsūdzētā attieksme pret apsūdzību un uzsākta pierādījumu pārbaude, ja vien netiek pieņemts lēmums par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu. Par pierādījumu pārbaudes neizdarīšanu attiecībā uz visu apsūdzību vai tās patstāvīgu daļu tiesa var pieņemt lēmumu, noskaidrojot prokurora, aizstāvības, cietušā un kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka, kura mantai uzlikts arests, viedokli un tikai ar nosacījumu, ka apsūdzētais atzīst savu vainu visā viņam izvirzītajā apsūdzībā vai attiecīgā tās daļā; tiesai pēc lietas materiālu pārbaudes nav šaubu par apsūdzētā vainu; apsūdzētais, bet obligātās aizstāvības gadījumos arī viņa aizstāvis un pārstāvis, piekrīt šādas pārbaudes neizdarīšanai.

Pierādījumu pārbaudi tiesa uzsāk²³⁰, noklausoties cietušā liecību un prokurora norādīto liecinieku liecības, kā arī pārbauda citus prokurora iesniegtos pierādījumus, savukārt pēc prokurora norādīto pierādījumu pārbaudes tiesa noklausās kriminālprocesā aizskarto mantas īpašnieku, kura mantai uzlikts arests, apsūdzētā vai viņa aizstāvja norādītos lieciniekus un pārbauda citus viņa iesniegtos pierādījumus. Tiesa pēc prokurora, cietušā, apsūdzētā un viņa aizstāvja lūguma var noteikt citu pierādījumu pārbaudes kārtību.

Tādējādi saskaņā ar spēkā esošo Kriminālprocesa likumā paredzēto pierādījumu pārbaudes iztiesāšanā kārtību uz tiesu tiek aicināti visi liecinieki, kuru pirmstiesas kriminālprocesa laikā iegūtās liecības prokurors uzskata par nepieciešamām izmantot pierādīšanā.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto²³¹ prokurors līdz ar lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai nosūta tiesai arī to personu sarakstu, kuras, pēc apsūdzības domām ir izsaukamas uz tiesas sēdi, un par lēmuma pieņemšanu un krimināllietas nosūtīšanu tiesai prokurors informē arī apsūdzēto, cietušo un viņu pārstāvjus, nosūtot viņiem lēmuma kopiju un lietisko pierādījumu un dokumentu saraksta, kā arī uz tiesas sēdi izsaucamo personu saraksta kopiju un informāciju par viņu tiesībām un pienākumiem tiesā, kā arī norādot, kurai tiesai krimināllieta nosūtīta.

Savukārt tiesnesis saskaņā ar šobrīd paredzēto kārtību²³², saņemot lietu savā tiesvedībā, pieņem lēmumu par krimināllietas iztiesāšanas laiku un vietu, un pēc tiesas sēdes laika noteikšanas nekavējoties dod rīkojumu tiesas kancelejai uzaicināt uz tiesas sēdi izsaucamās personas un paziņot tiesas sēdes laiku prokuroram un aizstāvim, kā arī tiesnesis paziņo aizstāvībai par tiesībām ne vēlāk kā 10 dienas pirms pirmās tiesas sēdes iesniegt uz tiesas sēdi izsaucamo personu sarakstu ar norādi, kāda apstākļa noskaidrošanai tās nepieciešams uzaicināt.

Tādējādi nav paredzēts vērtēt (piemēram, tiesai, uzklusot aizstāvību un prokuroru), vai visus lieciniekus, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un prokurors pievienojis krimināllietas materiāliem, lai tās izmantotu pierādīšanā tiesā, ir nepieciešams aicināt uz tiesas sēdi uzklausīšanai, vai ir pietiekami ar to, ka tās ir pievienotas krimināllietas materiāliem.

No Kriminālprocesa likumā noteiktā izriet, ka tiesā tiek veltīts laiks tam, lai tiktu noklausītas (vai nolasītas) visas liecības, kas jau no krimināllietas materiāliem ir noskaidrojamas un visiem iesaistītajiem zināmas, nevis tiek analizēti tikai tie pierādījumi un tās liecības, kas rada

neskaidrības un ir par konkrētiem pretrunīgajiem, strīdīgajiem, neskaidrajiem pierādāmajiem apstākļiem, attiecībā uz kuriem apsūdzības uzturētājam un aizstāvībai nav vienprātības vai tiesai nav pārliecības pareizai lietas izspriešanai.

Intervijās gan prokurori, gan tiesneši atzina, ka tieši liecinieku uzklauššana krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanā aizņem visilgāko laiku. Ir nepieciešams nozīmēt daudz tiesas sēžu, jo, pirmkārt, liecinieku daudzuma dēļ tos fiziski nav iespējams uzklaušt vienā tiesas sēdē (jautājumu uzdošana nereti notiek vismaz stundu, sarežģītākos procesos pat vairākas tiesas sēdes), otrkārt, pieteiktie liecinieki neierodas uz tiesas sēdēm. Minētais mazāk ir attiecināms uz aizstāvības puses pieteiktajiem lieciniekiem, bet galvenokārt – uz apsūdzības uzturētāja norādītajiem, kuru liecības iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā. Tā rezultātā notiek tiesas sēžu atlikšana, lai nodrošinātu pieteikto liecinieku ierašanos uz tiesas sēdi.

Revīzijas izlasē iekļautajās pabeigtajās krimināllietās revīzijai piesaistītie eksperti konstatēja, ka tieši liecinieku neierašanās uz tiesas sēdēm ir bijis viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ ir ieilgusi krimināllietas iztiesāšanas stadija, piemēram:

- ❖ atzinumā par krimināllietu²³³, kuras iztiesāšana ilga deviņus gadus un četrus mēnešus, tajā skaitā pirmajā instancē iztiesāšana ilgusi septiņus gadus un nepilnus desmit mēnešus:

Lietas izskatīšana pirmajā instancē ir ilgusi 7 gadus un nepilnus desmit mēnešus, kuras laikā, kā to savā spriedumā ir norādījusi pirmās instances tiesa (13.sēj.I.I. 138, sprieduma 1.lpp.), ir tikušas nozīmētas 44 tiesas sēdes. Iztiesāšanas ieilgšana ir saistīta ar šādiem galvenajiem iemesliem – a) liecinieku neierašanās uz tiesas sēdēm (liecinieki nebija ieradusies uz 21 tiesas sēdi), b) VID kā kriminālprocesā cietušā pārstāvja neierašanās uz tiesas sēdēm (neieradās uz 5 tiesas sēdēm), c) apsūdzētās neierašanās uz tiesas sēdēm sakarā ar slimošanu (neieradās uz 8 tiesas sēdēm). Bez tam tiesas sēdes tika atliktas (noņemtas no izskatīšanas) saistībā ar tiesneses attaisnotu prombūtni (3 tiesas sēdes), prokurora aizņemtību citā lietā (2 tiesas sēdes), aizstāves aizņemtību vai slimošanu (4 tiesas sēdes).

No 13 reāli notikušajām tiesas sēdēm pierādījumu pārbaude tiesā aizņēma 9 sēdes. Kopumā bija jānoprātina 10 liecinieki (6 sēdes, tiesā noskaidrojās, ka divi liecinieki jau miruši), jāpārbauda rakstveida pierādījumi (1 sēde) un jānoprātina apsūdzētā (2 sēdes).

- ❖ citā ekspertu vērtētā krimināllietā²³⁴, kas kopumā ilga vairāk nekā sešus gadus, tajā skaitā pirmajā instancē ilga vairāk nekā četrus gadus:

(..) lieta pirmajā instancē tika saņemta 11.07.2011., pirmā tiesas sēde nozīmēta 29.02.2012. un lieta pabeigta izskatīt 23.05.2016., kad paziņots saīsinātais spriedums. Lietas izskatīšana pirmajā instancē ir ilgusi vairāk nekā 4 gadus. Iztiesāšanas ieilgšana ir saistīta ar diviem galvenajiem iemesliem – a) tiesneša slimība (tiesas sēdes nenotika no 27.02.2013. līdz 24.10.2013. un no 27.02.2014. līdz 19.03.2015.) un b) liecinieku neierašanās uz tiesas sēdēm.

No pirmajā instancē 25 nozīmētām tiesas sēdēm 10 tika atliktas, jo nebija ieradies kāds no lieciniekiem.

Pirmstiesas izmeklēšanas un vēlāk arī iztiesāšanas ieilgšanas dēļ liecinieki bieži vien neatceras ne notikumus, ne savas iepriekš sniegtās liecības, un līdz ar to liecības tiek nolasītas tiesas sēdē (prokurori intervijās pat minēja, ka tas ir 90% gadījumu). Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu²³⁵ jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību var nolasīt vai atskaņot tiesā, ja ir svarīgas pretrunas starp šīm liecībām un tām, kas dotas tiesā; liecības sniedzējs ir aizmirsis kādus lietas apstākļus. Tomēr arī šādu liecinieku aicināšanai ir bijis nepieciešams laiks, arī iztiesāšanas atlikšana, jo tie nav ieradušies uz tiesas sēdēm. Daži tiesneši vērta uzmanību uz to, ka tieši tas arī reizēm ir liecinieka neierašanās iemesls, jo viņš apzinās, ka neatceras un nespēj liecināt. Vienlaikus gan tiesneši, gan prokurori norādīja uz problēmu, ka liecinieku tiesā sniegtās liecības mēdz atšķirties no pirmstiesas izmeklēšanas posmā sniegtajām liecībām, kas saistāms gan ar to, ka ir pagājis pārāk ilgs laiks, kopš liecības tika sniegtas pirmstiesas izmeklēšanas laikā, gan ar to, ka iztiesāšanā liecības mēdz būt atbilstoši pielāgotas un saskaņotas ar aizstāvības puses pozīciju.

Daļa intervēto tiesnešu atzīst, ka praksē bieži vien nebūtu nepieciešams uzklaut visus prokurora norādītos lieciniekus, jo virkne liecību nav būtiskas vainas pierādīšanai, vai arī tās ir identiskas, t.i., virkne liecinieku sniedz vienas un tās pašas liecības un būtu bijis pietiekami ar divu, trīs šādu liecību uzklaušanu. Intervijās tika minēti piemēri, kad prokurori uz tiesu aicināmo personu sarakstā ir pieteikuši vairākus desmitus liecinieku, kuri liela daļa pēc būtības liecina vienu un to pašu. Tiesneši intervijās atzina, ka prokurori krimināllietas iztiesāšanas gaitā mēdz arī atteikties no konkrēta pieteiktā liecinieka (kas norādīti lēmumam par nodošanu tiesai pievienotajā personu sarakstā, kuras, pēc apsūdzības domām, ir izsaucamas uz tiesas sēdi) aicināšanas uz tiesas sēdi un attiecīgi no viņa pirmstiesas kriminālprocesā sniegtās liecības izmantošanas pierādīšanā, tomēr tas ir reti, pat arī tad, ja liecinieki neierodas un ir grūtības nodrošināt to ierašanos tiesas sēdē.

Tiesneši intervijās vērta uzmanību uz to, ka praksē ir konstatējami gadījumi, kad prokurors nepārzina pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās liecības un pirmstiesas procesā pratinātos lieciniekus, līdz ar to nav pietiekami izsvēris, kuras liecības nav būtiskas un nesniedz pienesumu lietā noskaidrojamo būtisko apstākļu noskaidrošanai un pierādīšanai, un līdz ar to kuri liecinieki nebūtu aicināmi uz tiesu. Tiesnešu ieskatā tas ir saistāms ar to, ka prokurors nav veicis un nav arī piedalījies liecinieku nopratināšanā pirmstiesas procesā, nav bijusi pietiekama komunikācija ar izmeklētāju – procesa virzītāju, lai iedziļinātos un labi pārzinātu iegūtos pierādījumus.

Papildus vēršama uzmanība uz intervijās konstatēto, ka nav vienotas izpratnes par Kriminālprocesa likumā²³⁶ paredzētās iespējas nolasīt jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību, proti, to var nolasīt vai atskaņot tiesā, piemēram, ja:

- ❖ ir svarīgas pretrunas starp šīm liecībām un tām, kas dotas tiesā;
- ❖ liecības sniedzējs ir aizmirsis kādus lietas apstākļus;
- ❖ liecības sniedzējs nav klāt tiesas sēdē tāda iemesla dēļ, kas izslēdz iespēju ierasties tiesā;
- ❖ liecības sniedzējs izvairās no ierašanās tiesā vai atsakās liecināt.

Kriminālprocesa likumā nav konkretizēts, vai tam, lai minētajos gadījumos nolasītu vai atskaņotu liecinieku liecības, ir nepieciešams, piemēram, prokurora lūgums, lai tiesa to izlemtu, tāpat nav paredzēts, kas nepieciešas tam, lai, piemēram, konstatētu, ka liecības sniedzējs izvairās no ierašanās tiesā vai nav klāt tiesas sēdē tāda iemesla dēļ, kas izslēdz iespēju ierasties tiesā.

Proti, daļa revīzijā intervēto tiesnešu atzina, ka gadījumos, ja ir pretrunas starp tiesā sniegtu un agrāk doto liecību, vai liecības sniedzējs neatceras, prokuroram būtu jāpiesaka lūgums nolasīt iepriekš sniegto liecību, nevis tiesai jārosina nolasīt. Tāpat arī gadījumos, ja uz tiesas sēdi aicinātie liecinieki neierodas, daļas tiesnešu ieskatā prokuroram būtu aktīvāk jāizmanto iespēja nolasīt liecības un jāpiesaka par to lūgums. Savukārt daļa tiesnešu uzskata, ka gadījumos, ja liecinieks nav ieradies un tiesa ir izmantojusi Kriminālprocesa likumā paredzētos līdzekļus²³⁷, lai nodrošinātu liecinieka ierašanos (piespiedu nauda, piespiedu atvešana), tad tiesa uzskata, ka ir izsmeltas visas iespējas, lai nodrošinātu liecinieka ierašanos uz tiesas sēdi un pieņem lēmumu, ka liecība ir nolasāma. Daļa tiesnešu pieņem šādu lēmumu nolasīt iepriekš pirmstiesas kriminālprocesā iegūto liecību, ja ar piespiedu atvešanu un piespiedu naudas piemērošanu jau trešo reizi liecinieks neierodas, citi uzskata, ka tam nepieciešams ilgāks laiks un būtisks ir arī prokurora viedoklis par iespēju nolasīt.

Intervijās daļa prokuroru un tiesnešu atzina, ka racionālāk būtu neaicināt uz tiesu liecināt tās personas, kuras jau pirmstiesas procesā ir sniegušas savas liecības, kas lietas materiālos ir atbilstoši pievienotas. Tiesnešu un prokuroru ieskatā nav pamata piešķirt lielāku nozīmi un ticamību liecinieku liecībām, kas tiek sniegtas pēc vairākiem gadiem un tiesā tiek arī mainītas, nekā tām liecībām, kuras iegūtas sākotnēji pirmstiesas izmeklēšanas posmā.

Daļa revīzijā intervēto prokuroru norādīja, ka nesaskata pamatu neuzticēties izmeklētājiem, kurš pratināja lieciniekus, un kura pirmstiesas izmeklēšanas darbu uzraudzīja prokurors. Prokurori uzskata, ka, ja liecinieks ir pratināts, tad tiesas sēdē šī liecība būtu vienkārši nolasāma bez papildus liecināšanas tiesas sēdē, kas rada sarežģījumus saistībā ar nepieciešamību nodrošināt liecinieku ierašanos tiesā.

Vienlaikus tiesneši un prokurori intervijās norādīja uz problēmu citu kategoriju kriminālprocesos (ne šīs revīzijas tvērumā esošajos kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā), kuros pirmstiesas izmeklēšanu veic Valsts policijas iecirkņu izmeklētāji, jo tajos aizvien problēma ir zemā izmeklēšanas kvalitāte – izmeklētāji nepārzina pierādījumu iegūšanas taktiku, izmeklēšanas metodiku, pieļauj būtiskas kļūdas pierādījumu iegūšanā un nostiprināšanā. Tiesnešu ieskatā, zemā kvalitāte veicina neuzticību pirmstiesas procesā iegūtiem pierādījumiem, tādēļ nepieciešama lielāka prokuroru iesaiste uzraudzībā. Vairāki prokurori un tiesneši arī puda viedokli, ka ļoti aktuāls ir jautājums par atbilstošu izglītības programmu izveidi izmeklētāju izglītošanai un sagatavošanai, jo, kā daļa intervēto norādīja, kriminālprocesu izmeklēšanai nepieciešamas īpašas zināšanas un speciāla sagatavotība, to nevar veikt jebkurš iecirkņa inspektors. Minētais apliecina jau 2017.gadā Valsts kontroles revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā konstatēto, ka Valsts policijas koledžas īstenotās izglītības programmas jaunos darbiniekus nesagatavo izmeklēšanas darbam atbilstošā līmenī²³⁸.

Saeima 2020.gada 19.novembrī trešajā, galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus Kriminālprocesa likumā²³⁹, kas paredz izteikt jaunā redakcijā Kriminālprocesa likuma 489.pantu, tādējādi paredzot būtiskas izmaiņas:

(1)Tiesnesis pēc krimināllietas saņemšanas savā tiesvedībā nosūta aizstāvībai aicinājumu 10 darbdienu laikā iesniegt tiesā paziņojumu par nopratināmajām personām. Ja aizstāvība paziņojumā norāda, ka nav nepieciešams izsaukt kriminālprocesā agrāk nopratināto personu, kuras liecības iekļautas tiesā izmantojamo pierādījumu uzskaitījumā, tad aizstāvība piekrīt, ka liecībā fiksētās ziņas lietas dalībnieki varēs izmantot tiesas debatēs un

tiesa tās varēs izmantot nolēmumā savu secinājumu pamatošanai. Vienlaikus tiesnesis paziņo par tiesībām iesniegt to personu sarakstu, kuras agrāk nebija nopratinātas un kuras, pēc aizstāvības domām, būtu izsaucamas uz tiesas sēdi, ar norādi, kāda apstākļa noskaidrošanai tās nepieciešams uzaicināt.

(2) Tiesa uzaicina visas personas, kuru liecības iekļautas tiesā izmantojamo pierādījumu uzskaitījumā, ja nav saņemts paziņojums no aizstāvības.

(3) Saņemot paziņojumu no aizstāvības, tiesnesis ne vēlāk kā triju darbdienu laikā pieņem lēmumu par krimināllietas iztiesāšanas laiku un vietu. Ja paziņojums no aizstāvības nav saņemts, tiesnesis pieņem lēmumu par krimināllietas iztiesāšanas laiku un vietu. Lēmumu uzraksta rezolūcijas veidā.

(4) Pēc tiesas sēdes laika noteikšanas tiesnesis nekavējoties dod rīkojumu tiesas kancelejai uzaicināt uz tiesas sēdi izsaucamās personas un paziņot tiesas sēdes laiku prokuroram un aizstāvim.

(5) Ja krimināllietas iztiesāšana paredzēta ilgāku laiku, tiesnesis var dot rīkojumu izsaukt liecinieku vai ekspertu uz citu laiku, nevis tiesas sēdes sākumu.

Tādējādi tiek mainīta pašreiz spēkā esošā kārtība, ka uz tiesu tiek izsauktas visas personas, kuras prokurors norādījis uz tiesu izsaucamo personu sarakstā (visus lieciniekus, kuru liecības prokurors vēlas izmantot apsūdzības uzturēšanai tiesā un personas vainas pierādīšanai), paredzot, ka aizstāvība pēc iepazīšanās ar apsūdzību, krimināllietas materiāliem un prokurora sastādīto to personu sarakstu, kuru liecības iekļautas tiesā izmantojamo pierādījumu uzskaitījumā, izlemj, vai piekrt, ka tiesā pierādīšanai var izmantot bez personu izsaukšanas uz tiesu krimināllietā esošās agrāk iegūtās liecības, kuras prokurors norādījis kā tiesā izmantojamus pierādījumus. Ja aizstāvība tam piekrt, tā norāda to paziņojumā tiesai, un attiecīgi uz tiesu netiks sauktas pirmstiesas procesā nopratinātās personas. Savukārt, ja aizstāvība paziņojumu nesniedz, tad tiesa aicina visas personas, kuru liecību izmantošanu tiesā norādījis prokurors (pēc būtības saglabājas šobrīd spēkā esošā kārtība). Līdz ar to gadījumos, ja aizstāvība būs piekritusi prokurora norādīto liecību izmantošanai bez liecinieku aicināšanas un iesniegusi par to paziņojumu tiesai, uz tiesu tiks saukti tikai aizstāvības norādītie liecinieki, kas mazinās nepieciešamo tiesas sēžu skaitu liecinieku uzklaušīšanai, kā arī ar liecinieku neierašanos saistīto atlikto tiesas sēžu apjomu.

Tomēr nevar prognozēt, vai plānotais uzlabojums noslodzes un iztiesāšanas ilguma samazināšanai tiks panākts, jo, iespējams, ka paredzētā kārtība netiks pietiekami bieži izmantota. Revīzijā iegūtā informācija liecina ka jaunās kārtības ieviešanu visbūtiskāk ietekmēs tas, vai apsūdzība būs pietiekami skaidra, konkrēta un “pārliecinoša”, lai aizstāvībai būtu skaidrs no apsūdzības konkrēti kāds nodarījums un konkrēti kādā veidā, ar kādiem pierādījumiem ir pierādīts (t.i., no apsūdzības *apsūdzētā persona varētu zināt ne tikai par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tā tiek apsūdzēta, bet arī kādas konkrēti un kādos apstākļos izdarītas darbības tai tiek inkriminētas uzrādītās apsūdzības ietvaros*).

Intervijās vairums tiesnešu norādīja, ka nereti apsūdzības nav pietiekami konkrētas, skaidras un nav saprotams, kā tieši konkrētajā gadījumā izpaudies noziedzīgais nodarījums, par kuru apsūdzētais tiek apsūdzēts, un kā norādītie pierādījumi pierāda konkrētās personas vainu konkrētā nodarījuma izdarīšanā. Tas ir viens no izplatītākajiem iemesliem, kādēļ aizstāvība noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā nepiekrīt krimināllietas izskatīšanai bez pierādījumu pārbaudes un kādēļ vēlas izmantot iespēju uzklaušt liecinieku liecības un uzdot

jautājumus. Protams, tas nav uzskatāms par vienīgo apstākli šādai aizstāvības izvēlei. Vienlaikus jāvērs uzmanība uz intervijās ar prokuroriem un tiesnešiem noskaidroto, ka bieži vien aizstāvība ir ieinteresēta iztiesāšanas ieilgšanā un mēģina iztiesāšanu paildzināt, piesakot dažādus pieteikumus un lūgumus.

Valsts kontrole, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, saskata iespējas tomēr turpināt meklēt vēl arī citus risinājumus, kā pēc iespējas mazāk aicināt uz tiesu lieciniekus, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesā, pievienotas krimināllietas materiāliem un pieejamas ne tikai tiesai, bet arī aizstāvībai un cietušajam. Būtu izvērtējams, vai nav stiprināma tiesas noteicošā loma attiecībā uz to, kuru iepriekš pirmstiesas kriminālprocesā iegūtu liecību uzklauššana tiesas sēdē ir nepieciešama lietas izspriešanai, jo šobrīd tiesa aicina uz tiesas sēdi visus lieciniekus, kurus norādījis prokurors (savukārt pēc jaunās kārtības, kas paredzēta ar 2020.gada 19.novembrī Saeimā apstiprinātajiem grozījumiem Kriminālprocesa likumā, tiesa daļā gadījumu aicinās visus prokurora norādītos, bet daļā gadījumu – visus tos, kurus no prokurora norādītajiem par nepieciešamu aicināt uz tiesu būs atzinusi aizstāvība).

Intervijās ar tiesnešiem tika saklausīta iespēja, ka, piemēram, sākotnēji tiesā tiek nolasītas pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās liecības (visas vai tomēr tikai tās, uz kuru nepieciešamību nolasīt norādījusi aizstāvība) un tikai tad, ja aizstāvība, pamatojot, kuras liecības uzklauššanai un kādēļ, kādu būtisku apstākļu noskaidrošanai, ir nepieciešams konkrēto liecinieku aicināt tā liecības atkārtotai uzklauššanai un jautājumu uzdošanai, tiesa izlemj par konkrētā liecinieka uzaicināšanu liecības uzklauššanai un jautājumu uzdošanai tiesas sēdē. Vienlaikus būtu stiprināma arī tiesas loma izlemt par šajā gadījumā aizstāvības pieteiktā liecinieka aicināšanu vai atteikšanu, jo var pastāvēt apstākļi, ka arī atsakot netiek pārkāptas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantā paredzētās apsūdzētā tiesības uzdot jautājumus lieciniekam, kura liecības tiek izmantotas (proti, konvencijas 6.pantā paredzētais, ka ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnoziedzībā, ir minimālās tiesības – *nopratināt vai būt nopratinājamam apsūdzības lieciniekus un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tajos pašos apstākļos kā apsūdzības lieciniekus*). Augstākās tiesas Senāts ir skaidrojis²⁴⁰:

Tiesai ir jāizvērtē, vai to liecinieku, kurus apsūdzētajam nav bijis iespējams iztaujāt, pirmstiesas kriminālprocesa laikā sniegtās liecības nav atzīstamas par būtisku pierādījumu, kas var izšķirt lietas iznākumu un vai tādā gadījumā apsūdzētā vainīguma pamatošana ar šādām liecinieku liecībām nepārkāpj apsūdzētā tiesības uz aizstāvību tādā apmērā, kas nav savienojams ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantā ietvertajām garantijām.

Ja liecinieka, kurš nav bijis klāt tiesas sēdē, pirmstiesas izmeklēšanas laikā sniegtās liecības nav vienīgais vai izšķirošais apsūdzētā vainīguma pierādījums, bet vienīgi apstiprina un papildina citus lietā iegūtos pierādījumus, tās ir izmantojamas pierādīšanā un apsūdzētā vainīguma pamatošanā.

Šim nolūkam tiesai izlemšanai ir svarīgs arī prokurora – apsūdzības uzturētāja viedoklis un skaidrojums. Piemēram, viens no gadījumiem, kad tiesa varētu atteikt aicināt lieciniekus minētajā gadījumā, kad aizstāvība piesaka, būtu gadījumi, kad krimināllietā ir pievienotas izmantošanai pierādīšanā daudz liecinieku liecības, kuras ir identiskas par vieniem un tiem pašiem apstākļiem, un aizstāvība piesaka visu šo liecinieku aicināšanu uz tiesu. Tiesai jebkurā gadījumā ir pienākums ievērot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantā paredzētās

apsūdzētā tiesības, taču tas neizslēdz nepieciešamību vērtēt katra aizstāvības puses lūguma un pieteikuma saturu un lemt pēc būtības, vai konkrētajā veidā tiktu pārkāptas apsūdzētā tiesības uz aizstāvību.

Līdzīgi, iespējams, būtu stiprināma tiesas loma attiecībā uz aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu²⁴¹ - šobrīd spēkā esošā norma paredz, ka tiesa nolasa vai atskaņo, ja pieteikts lūgums, neparedzot ne pamatot lūgumu, ne arī tiesai izlemt, vērtējot pamatojumu. Tiesneši intervijās norādīja, ka dažkārt aizstāvība izmanto tādu taktiku, ka piesaka lūgumu nolasīt apjomīgus dokumentus bez īpaša pamatojuma. Vienlaikus, piemēram, attiecībā uz lietisko pierādījumu apskati ir paredzēts, ka tiesa lemj par lietisko pierādījumu apskati, ja lūgums ir pamatots²⁴².

Revīzijā piesaistītais eksperts²⁴³, kurš sniedza viedokli par iespējām mainīt pierādījumu pārbaudes kārtību tiesā, veicot salīdzinošo citu valstu prakses izpēti, izpētes rezultātā minēja Polijas piemēru, kur Kriminālprocesa likuma 394.panta otrā daļa atļauj, ka tiesas zālē tiek nolasīti svarīgi dokumenti, ja to lūdz puse, kas neizprot dokumenta jēgu, vai to dara tiesa pēc savas iniciatīvas. Vienlaikus eksperts rosināja apsvērt iespēju sašaurināt rakstisko pierādījumu vai lietā esošo materiālu lasīšanu, minot citu valstu praksi, piemēram: Somijas Kriminālprocesa likuma 6.daļas 6.panta otrā daļa noteic, ka puse drīkst nolasīt skaļi tikai atsauces no judikatūras vai juridiskās literatūras vai arī nolasīt dokumentu, kas satur tehnisku un skaitlisku informāciju pilnībā, savukārt Lietuvas Kriminālprocesa likuma 273.pants noteic, ka pēc pušu lūguma prezidējošais tiesnesis nolasa tikai dokumentu sarakstu.

Ieteikumi

Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt:

- ❖ vai papildus jau izstrādātajiem un pieņemtajiem grozījumiem Kriminālprocesa likumā²⁴⁴ ir iespējami citi risinājumi, kā mazināt nepieciešamību aicināt uz tiesu lieciniekus, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesā, pievienotas krimināllietas materiāliem un pieejamas ne tikai tiesai, bet arī apsūdzētajam, aizstāvībai un cietušajam, vienlaikus stiprinot tiesas lomu, pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās, izlemt – (1) pieteikto personu aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī (2) aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu;
- ❖ iespējas sašaurināt Kriminālprocesa likumā²⁴⁵ paredzētās iespējas nolasīt vai atskaņot tiesas sēdē rakstveida pierādījumus vai citus dokumentus;
- ❖ piemērotākos risinājumus vienotas izpratnes veidošanai par Kriminālprocesa likumā²⁴⁶ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

Valsts kontroles viedoklis: būtu nepieciešams turpināt meklēt risinājumus paredzētās pierādījumu pārbaudes kārtības tiesvedībā pilnveidošanai, lai pēc iespējas mazinātu vienu no būtiskākajiem iztiesāšanu paildzinošajiem faktoriem – nepieciešamību aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem.

Vienlaikus būtu izvērtējams, vai normatīvajā regulējumā būtu skaidrāk nosakāma tiesas noteicošā loma attiecībā uz šādu jautājumu izlemšanu: par pieteikto personu, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā, aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī par aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu. Iespējams, normatīvā regulējuma pilnveides iespēju izvērtējums būtu veicams pēc zināma laika, kad būs iespējams novērtēt Kriminālprocesa likuma grozījumu, kas stājas spēkā ar 2021.gada 1.janvāri, ietekmi ātrākai un produktīvākai iztiesāšanas norisei. Vienlaikus būtu nepieciešams izvērtēt piemērotākos risinājumus, vai ir pietiekami ar tiesnešu mācībām, pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem, vai ir nepieciešami grozījumi normatīvajā regulējumā, lai sekmētu vienotas izpratnes veidošanos par Kriminālprocesa likumā²⁴⁷ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

Ar tiesvedības norisi saistītu jautājumu risināšana tiesas sēdē

Lai sekmētu tiesvedībai nepieciešamā laika ekonomiju, būtu apsveramas iespējas Kriminālprocesa likuma normas pilnveidot, līdzīgi kā citās valstīs ieviešot kārtību, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora iesaisti un sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu izlemšanai, piemēram, izdiskutējot jautājumus par aicināmajiem lieciniekiem, tam veltāmo tiesas sēžu skaitu un laiku, par citu pierādījumu pārbaudes (*tieši un mutiski*²⁴⁸) tiesā nepieciešamību u.c., stiprinot tiesas noteicošo lomu šo jautājumu izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās, ciktāl tas iespējams pirms iztiesāšanas uzsākšanas.

No intervijās ar tiesnešiem, tiesu priekšsēdētājiem un prokuroriem iegūtās informācijas par iztiesāšanu kavējošajiem faktoriem kopumā praksē un revīzijā izlasē iekļautajās krimināllietās, kā arī no Kriminālprocesa likuma regulējuma konstatējams, ka kopumā tiesvedības procesā lielākoties visi procesuālie un ar tiesvedības norisi saistītie jautājumi tiek izlemti tiesas sēdēs.

Nereti jau pirmajā tiesas sēdē pieteikto lūgumu un pieteikumu skaits ir tik liels, ka tiesas sēdei plānotajā laikā tos nevar izskatīt, tie krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā mēdz būt specifiski un līdz ar to šādu pieteikumu un lūgumu izlemšanai ir nepieciešams iegūt vairāk informācijas, veikt jautājuma izpēti u.tml. Tādējādi iztiesāšana ieilgst jau sākuma posmā. Intervijās minēja piemērus, ka ir nepieciešams pasludināt pārtraukumu, lai būtu iespējams iedziļināties pieteiktā lūguma vai pieteikuma būtībā, izpētīt tā iespējamās sekas u.tml.

Piemēram, Kriminālprocesa likuma 491.pants paredz, ka tiesnesis, sagatavojot krimināllietu iztiesāšanai tiesas sēdē, izlemj šādus jautājumus:

- ❖ par aizstāvja uzaicināšanu; par tulka uzaicināšanu;
- ❖ par lietas izskatīšanu atklātā vai slēgtā tiesas sēdē;

- ❖ vai lieta skatāma ar vai bez pierādījumu pārbaudes tiesas sēdē;
- ❖ par kompensācijas vai iespējamās mantas konfiskācijas nodrošināšanu, ja ir attiecīgs pieteikums;
- ❖ par arhīva lietas materiālu vai pirmdokumentu pievienošanu lietai pēc pieteiktā lūguma;
- ❖ citus jautājumus, par kuriem iesniegts apsūdzētā, aizstāvja, prokurora, cietušā vai cietušā pārstāvja, vai kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka, kura mantai uzlikts arests, lūgums;
- ❖ par izvērtēšanas ziņojuma pieprasīšanu no Valsts probācijas dienesta;
- ❖ par tehnisko līdzekļu izmantošanu tiesas sēdē.

Tādējādi no minētā izriet, ka tikai atsevišķus, pamatā formāla rakstura jautājumus tiesnesis var izlemt, sagatavojot krimināllietu iztiesāšanai tiesas sēdē, bet pārsvarā visi procesuālie un ar tiesvedības norisi saistītie jautājumi ir risināmi tiesas sēdēs tiesvedības laikā.

Kriminālprocesa likumā nav paredzēts pienākums rakstveidā iepriekš iesniegt lūgumus par visiem minētajiem jautājumiem, nav arī paredzēta citu lūgumu, pieteikumu, kurus aizstāvība, prokurors vai cietušais plāno pieteikt pirmajā tiesas sēdē, rakstveida iesniegšana pirms tiesas sēdes, lai savlaicīgi tos varētu izvērtēt izlemšanai, nosūtīt arī citiem lietas dalībniekiem informēšanai un viedokļa sagatavošanai attiecībā uz tiem lūgumiem un pieteikumiem, par kuriem noskaidrojams viņu viedoklis.

Revīzijā pieaicinātais eksperts²⁴⁹, kurš veica salīdzinošo izpēti par Kriminālprocesa likumā paredzēto un citu valstu pieredzi iztiesāšanā ir secinājis, ka mūsdienīga tiesas procesa sagatavošana nav iespējama bez pušu iesaistes kriminālprocesa sagatavošanas stadijā, līdz ar to būtu nepieciešams apsvērt līdzīgus risinājumus kā, piemēram, Somijas, Igaunijas, Vācijas u.c. valstu pieredzi, kur tiek reglamentēta tiesas un pušu rakstveida komunikācija visā procesa garumā ar mērķi nodrošināt ātru, objektīvu procesa norisi.

Eksperts norāda, ka Kriminālprocesa likuma 45.nodaļas “Krimināllietas sagatavošana iztiesāšanai” 486.panta “Tiesas rīcība pēc krimināllietas saņemšanas” saturs paredz tikai saņemto materiālu un apsūdzības raksta formālo pārbaudi, turklāt 491.pantā ietvertie kritēriji neparedz tiesas pienākumu veikt procesa plānošanu un komunicēšanu ar pusēm, lai nodrošinātu efektīvu, ātru procesa norisi. Eksperts skaidro, ka Kriminālprocesa likums reglamentē procedūru, kurā tiesa ir tiesīga tikai izvērtēt apsūdzības raksta un tam pievienoto materiālu un izsaukamo personu saraksta atbilstību likumam un citiem formāliem kritērijiem. Eksperts, raksturojot veiksmīgu citu valstu praksi efektīvākai iztiesāšanas procesa organizēšanai, skaidrojis :

(..) valstīs kriminālprocesā sekmīgi ir integrēta un reglamentēta sacīkstes procesam raksturīgā pušu komunikācija visa procesa norises garumā. Piemēram, Somijas Kriminālprocesa likuma 5.nodaļa uzdod tiesnesim nepieciešamības gadījumā noturēt rīcības sēdi, lai nodrošinātu ātru un sekmīgu procesa norisi. Tiesas sēdē piedalās puses.

Valstīs, kas paredz tiesas aktīvu iesaisti kriminālprocesā, tiesai dotas tiesības pēc savas iniciatīvas pieprasīt papildu pierādījumus pat ja to nelūdz puses. Tāpēc likumā uzsvērts, ka tiesa pierādījumu pārbaudes procesā piedalās un rīkojas ex officio, tiesa var uzdot pusēm, piemēram, nodrošināt nepieciešamo pierādījumu iesniegšanu. Savukārt Nīderlandes

tiesnesis lietas sagatavošanas laikā var uzdot vēl prokuroram veikt konkrētas izmeklēšanas darbības (262. pants). Arī Vācijas Kriminālprocesa likuma 202. pants paredz tiesneša tiesības lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā lemt par papildu pierādījumu pieprasīšanu un noturēt statusa diskusijas kopā ar pusēm, lai nodrošinātu ātru un gludu procesa norisi.

Turklāt šādu statusa diskusiju laikā svarīgākie pušu paustie viedokļi tiesai ir jādokumentē. Tas ir svarīgi, lai neradītu kādai no pusēm aizdomas par tiesas neobjektivitāti. Ļoti būtiski tiesneša loma lietas sagatavošanās procesā ir nostiprināta Igaunijas kriminālprocesā, jo tiesai lietas sagatavošanās stadijā ir tiesības ne tikai vērtēt apsūdzības raksta formālo atbilstības kritērijus, bet arī aizstāvības raksta atbilstību likuma prasībām.

Iepriekšminētais apstiprina, ka tiesneša loma lietas sagatavošanas iztiesāšanai procesā īpaši, lai preventīvi novērtētu iespējamās procesa novilcināšanas riskus, varētu būt daudz aktīvāka. Autors uzskata, ka šādu procesuālu kārtību būtu ieteicams piemērot krimināllietās par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, jo papildus pienākumu uzlikšana tiesnesim šajā stadijā prasa arī stiprināt tiesneša kabinetu.

Eksperts, veicot izpēti par citu valstu praksi, uzskata par iespējamu apsvērt iespēju arī Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā, t.i., Kriminālprocesa likumā iestrādāt pantu "Procesa dalībnieku komunikācija", paredzot procesa virzītājam pilnvaras visā procesa garumā (lietas sagatavošanai iztiesāšanai un iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuroru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību. Eksperts uzskata, ka šādas kārtības ieviešanai būtu nepieciešams papildināt Kriminālprocesa likuma 45.nodaļā paredzētos izlemjamās jautājumus, nosakot arī kārtību, kad tiesnesim būtu obligāts pienākums organizēt šajā procesa stadijā tiesas sēdi ar obligātu pušu piedalīšanos un kādos gadījumos šāda sēde nebūtu jāorganizē:

Īpaši tas būtu svarīgi gan lietas iztiesāšanas norises kopumā, gan atsevišķu tiesas sēžu laika plānošanā, pierādījumu iesniegšanā un citu procesuālu jautājumu, kas nepieciešami, lai novērstu nepamatotu procesa novilcināšanu, izlemšanai.

Piemēram, Somijas Kriminālprocesa likuma Sestās nodaļas 7. (733/2015), 13.pants, Vācijas Kriminālprocesa likuma 5.nodaļa, Igaunijas Kriminālprocesa kodeksa 10.nodaļa, kas īpaši uzliek tiesnesim par pienākumu vienoties ar pusēm par personu pratināšanai paredzēto laiku, kuru tiesa apstiprina, ievērojot pušu vienlīdzības principu. Savukārt tas dod tiesai iespēju ar pušu līdzdarbību saplānot konkrētu tiesas sēžu un lietas iztiesāšanai kopumā nepieciešamo laiku.

Nepieciešamība veikt komunikāciju varētu būt atkarīga no lietas apjoma un sarežģītības pakāpes. Turklāt tiesai, organizējot šādu komunikāciju, ir jānodrošina pušu procesuālā vienlīdzība, komunikācijas caurspīdīgums un svarīgāko diskusijas jautājumu dokumentēšana.

Turklāt, ņemot vērā problēmas, kādas rada biežu tiesas sēžu nozīmēšanas nepieciešamība, daļa jautājumu, iespējams, vairāk būtu risināmi ārpus tiesas sēdes. Piemēram, intervijās tiesneši minēja piemērus, ka pirmajā tiesas sēdē apsūdzētais paziņo, ka viņam nepieciešams tulks vai valsts nodrošinātais aizstāvis u.c. – šāda veida jautājumus jau pirms tiesas sēdes varētu noskaidrot un atrisināt, paredzot pienākumu par to iepriekš paziņot, piesakot tieneša palīgam vai rakstveidā. Tāpat rakstveidā varētu informēt apsūdzēto, aizstāvi, prokuroru par tiesā līdz tiesas sēdei

saņemtiem pieteikumiem, lūgumiem, lai tie savlaicīgi iepazītos un varētu sagatavot viedokli attiecībā uz tiem lūgumiem un pieteikumiem, par kuriem noskaidrojams viņu viedoklis.

Daļa tiesnešu intervijās atzina, ka lūgumu un pieteikumu savlaicīga saņemšana pirms tiesas sēdes atvieglotu to ātrāku izlemšanu.

Valsts kontroles ieskatā viens no šādi risināmiem jautājumiem ir izvērtēt iespēju paredzēt Kriminālprocesa likumā, ka noteiktu laiku pirms tiesas sēdes lūgumi un pieteikumi ir piesakāmi rakstveidā un gadījumā, ja to nav iespējams izdarīt pirms tiesas sēdes, tad pieteikuma un lūguma iesniedzējam, iesniedzot to tiesas sēdes laikā, ir jāpamato, kādēļ to nebija iespējams iesniegt pirms sēdes (tādā veidā disciplinējot iesniedzējus iesniegt pirms sēdes). Tādējādi tiktu nodrošināts tas, ka tiesnesis jau pirms tiesas sēdes varētu pietiekami izsvērt pieteikumus un lūgumus, kā arī daļu no tiem izlemt, bet attiecībā uz pārējiem nodrošināt ātru izlemšanu tiesas sēdē. Turklāt šāda kārtība būtu ieviešama visā iztiesāšanas gaitā.

Arī revīzijā piesaistītais eksperts²⁵⁰ izpētē min citu valstu, piemēram, Zviedrijas, Īrijas, Maltas piemērus, ka tiesa, izlemjot pušu lūgumus un iesniegumus, lēmumus pieņem rakstveidā:

Tiesa, izlemjot pušu lūgumus un iesniegumus, lēmumus pieņem rakstveidā. Turklāt nereti tiesas izvērtējot konkrēto lūgumu vai iesniegumu, tā risināšanai piemēro paplašināto kriminālprocesa normu tulkošanu, atbilstoši normas mērķim. Pēc būtības šādi lēmumi ievērojami paplašina kodeksā ietvertās normas piemērošanas robežas, jo iekļauj normas būtībā jaunus elementus. Šāda prakse palīdz tiesai atrisināt problēmas, kas var kavēt lietas iztiesāšanu.

Turklāt sacīkstes procesā tiesas sēdes notiek tikai tad, ja nepieciešams pratināt cietušo, liecinieku, ekspertu, speciālistu, apsūdzēto un pušu procesa kopsavilkumam (debates) un sprieduma pasludināšanai. Pārējās procesuālās darbības, tostarp tās, kas bija saistītas iztiesāšanas laikā iesniegtiem pušu lūgumiem, tika izlemtas rakstveida procesā. Šāda procedūra attiecināma arī uz noraidīto lūgumu apstrīdēšanu apelācijas kārtībā.

Valsts kontroles ieskatā bez pieteikumu un lūgumu rakstveida iesniegšanas pirms tiesas sēdes būtu apsverami arī citi jautājumi, kurus visā iztiesāšanas gaitā var risināt ārpus tiesas sēdēm – piemēram, apsūdzības grozījumu iesniegšanu, nodrošinot grozītās apsūdzības nosūtīšanu gan tiesai, gan aizstāvēbai, tāpat lūgumus par papildu materiālu pievienošanu lietai u.c. Tas nodrošinātu iespēju jau līdz tiesas sēdei iepazīties ar attiecīgajiem dokumentiem, sagatavot viedokli, apsvērumus, un novērstu tādu iztiesāšanas ieilgšanas gadījumu skaitu, kad iztiesāšana tiek atlikta saistībā ar nepieciešamību iepazīties ar dokumentiem, sagatavot viedokli u.tml.

Iepriekš jau tika minēti piemēri, kā iztiesāšanu kavē nepieciešamība nozīmēt jaunas tiesas sēdes saistībā ar procesā iesaistīto lūgumiem iepazīties ar dokumentiem. Piemēram, izbeigto kriminālprocesa izlasē iekļautā kriminālprocesā²⁵¹, kurš uzsākts 2007.gadā, izbeigts tiesā noilguma dēļ 2019.gadā, un kura iztiesāšana kopumā ilga 5 gadus un 5 mēnešus:

Kriminālprocesa, precīzāk – iztiesāšanas, ieilgšanu sekmēja prokurora neaktīvs darbs pirmās instances tiesā (...). Tāpat iztiesāšanu paildzināja divas reizes īstenotā apsūdzības grozīšana (17.12.2014. un 26.04.2016.), jo katru reizi iesaistītās personas lūdza laiku, lai iepazītos. Tā kā jaunajās apsūdzībās bija tikai precizēti noziedzīgo darbību termiņi un PVN summas, tas liecina par neuzmanīgu audita slēdziena analīzi un tā salīdzināšanu ar apsūdzībā ietvertajām darbībām.

(..)Valsts amatpersonas strādā bez aktīvas attieksmes. Piemēram, viena tiesas sēde notiek 24.augustā, nākamā plānota 12.oktobrī, bet 9.oktobrī tiek nomainīts prokurors (vai to uzzināja pēdējā brīdī?) un jaunais prokurors neierodas uz tiesas sēdi, jo nepieciešams laiks iepazīties ar materiāliem, tāpēc tiesas sēde notiek tikai 2.novembrī. Cits piemērs: 29.februārī tiesā tiek pabeigta pierādījumu pārbaude (tiesas izmeklēšana), bet nākamajā tiesas sēdē 21.martā prokurors lūdz atjaunot tiesas izmeklēšanu un dot laiku apsūdzības grozīšanai, it kā to jau nevarēja sagatavot līdz šai sēdei. Savukārt nākamajā sēdē 26.aprīlī visi prasa laiku iepazīties ar tikko saņemto grozīto apsūdzību, tāpēc nākamā sēde notiek tikai 14.jūnijā. Šajā sēdē visi izsaka viedokli par jauno apsūdzību un ... prokurors atkal prasa laiku sagatavoties tiesas debatēm. Nākamā tiesas sēde tikai 15.decembrī

Arī revīzijā piesaistītais eksperts min piemērus par Lietuvas un Igaunijas pieredzi attiecībā uz to, lai nodrošinātu procesā iesaistītajiem laicīgu iespēju iepazīties ar citu iesniegtajiem dokumentiem:

Igaunijas Kriminālprocesa likums noteic, ka, uzsākot lietas sagatavošanas procesu iztiesāšanai, tiesa atver pusēm piekļuvi visiem lietā esošajiem e-dokumentiem (e-lietai). Turklāt likums reglamentē gan prokurora pienākumu iesniegt apsūdzības rakstu un tās pierādīšanai nepieciešamos pierādījumus, bet arī uzliek par pienākumu aizstāvim iesniegt tiesai vismaz trīs dienas pirms sēdes aizstāvības aktu. Sarežģītās lietās tiesa var pagarināt šo termiņu. Aktā aizstāvis norāda: 1) aizstāvības attieksmi pret apsūdzību; 2) pierādījumus, kurus aizstāvis vēlas izmantot savas pozīcijas pierādīšanai. Turklāt likums imperatīvi noteic, ka šāda akta neiesniegšanas gadījumā, tiesa par šo faktu ziņo advokātu kolēģijai un aicina apsūdzēto izvēlēties citu aizstāvi.

Valsts kontroles ieskatā, lai arī piemērā minētie dokumenti attiecināmi uz lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadiju, šāda veida kārtības – ka tiesai, aizstāvbai, prokuroram, cietušajam (daļā, kas uz to attiecas) ir iespēja iepazīties ar iesniegtajiem dokumentiem (t.sk., lūgumiem, pieteikumiem) pirms tiesas sēdes – ieviešana būtu apsverama uz visu tiesvedības procesu, cita starpā ņemot vērā to, ka arī Latvijā tiek plānots ieviest *e-lietu* kriminālprocesā, kas varētu atvieglot šādas kārtības ieviešanu.

Valsts kontroles ieskatā šāda kārtība veicinātu ātrāku jautājumu izlemšanu tiesas sēdēs un sekmētu ātrāku un mērķtiecīgāku iztiesāšanu, un būtu nepieciešams izvērtēt tās ieviešanas iespējas.

Līdzīgi arī Tieslietu padomes izveidotās ekspertu darba grupa ziņojumā *Ilgu tiesvedību krimināllietās cēloņi un risinājumi*²⁵² savas veiktās izpētes par ilgo tiesvedību cēloņiem rezultātā rosinājusi Tieslietu padomi aicināt Tieslietu ministrijas darba grupā apsvērt nepieciešamos grozījumus tiesību aktos, lai noteiktu termiņu lūgumu pieteikšanai, kā arī noteiktu kārtību šādu lūgumu izlemšanai, kā arī apsvērt nepieciešamos grozījumus tiesību aktos, lai paredzētu iespēju arī kriminālprocesā rīkot sagatavošanās sēdi, kurā visu lietas dalībnieku klātbūtne nav obligāta. Tāpat arī darba grupa rosinājusi Tieslietu padomei uzdot rīkot tiesnešu mācības par tiesas procesa vadīšanu un piedāvāt tiesnešu mācības par tiesneša darba plānošanu, procesa vadīšanu un taktiku.

Ieteikumi

Valsts kontrole pēc revīzijas vērsīsies Noziedzības novēršanas padomē par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošāko pieeju, lai ieviestu Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā risinājumus attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm iztiesāšanas ieilgšanas novēršanai, izvērtējot iespējas:

- (1) noteikt tiesai kā procesa virzītājam pienākumu visā tiesas procesa garumā (īpaši lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadijā un nepieciešamības gadījumā iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, kas var radīt iztiesāšanas ieilgšanu un kavēšanos, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību, stiprinot tiesneša noteicošo lomu dažādu jautājumu, kas saistīti ar nepieciešamību tieši un mutiski pārbaudīt pierādījumus tiesas sēdē, izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās;
- (2) noteikt pēc iespējas plašāku jautājumu loku, kurus var risināt ārpus tiesas sēdes, it īpaši attiecībā uz informācijas apmaiņu starp tiesu, prokuru, apsūdzēto un viņa aizstāvi, cietušo;
- (3) noteikt prokuroram, apsūdzētajam un viņa aizstāvim, cietušajam pienākumu noteikt laiku pirms tiesas sēdes iesniegt tiesā lūgumus un pieteikumus rakstveidā, un pienākumu pieteikuma un lūguma iesniedzējam pamatot to, kādēļ nebija iespējams iesniegt pirms tiesas sēdes, ja tas tiek iesniegts tiesas sēdes laikā.

Valsts kontroles viedoklis: saskaņā ar šobrīd spēkā esošo kārtību pamatā visi jautājumi, kas ir saistīti ar tiesvedības procesa norisi, tiek risināti tiesas sēdēs iztiesāšanas laikā, kas paildzina iztiesāšanu. Būtu nepieciešams rast risinājumus iztiesāšanas procesa mērķtiecīgākai un produktīvākai organizēšanai. Tādēļ būtu veicams izvērtējums kārtības ieviešanai, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora iesaisti un sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu savlaicīgai izlemšanai pirms lietas iztiesāšanai paredzētajām tiesas sēdēm, piemēram, par liecinieku uzklaušanai nepieciešamo tiesas sēžu skaitu un laiku, par to, no kuru liecinieku aicināšanas uz tiesas sēdi atteikties, par citu pierādījumu pārbaudei nepieciešamo laiku, tulku, speciālistu pieaicināšanas nepieciešamību u.c. Tāpat arī būtu izvērtējams, kādus jautājumus (pēc iespējas plašāku jautājumu loku) ir iespējams risināt rakstveidā pirms tiesas sēdes (vai starp tiesas sēdēm), tajā skaitā lūgumu un pieteikumu pieteikšana, grozītās apsūdzības iesniegšana, lūgumu par papildu materiālu pievienošanu lietai iesniegšana u.c., nodrošinot šīs informācijas savlaicīgu pieejamību visiem iesaistītajiem - tiesai, apsūdzētajam un tā aizstāvim, prokuroram, cietušajam (daļā, kas uz to attiecas) un citām iesaistītajām personām attiecībā uz informāciju, kas uz tām attiecas.

2.4. Personu tiesību uz aizstāvību īstenošana kriminālprocesā

Kriminālprocesa likums paredz plašu tiesību uz aizstāvību uzskaitījumu, kas kopumā ļauj Latvijai būt to valstu skaitā, kurās nav konstatēti bieži un rupji cilvēka pamattiesības pārkāpumi kriminālprocesa jomā. Kriminālprocesā sniegtais personu, kurai tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības Latvijai tiek izvirzītas saistošajos starptautiskajos dokumentos. Gan izmeklētāji, gan prokurori un tiesneši norāda, ka viens no kriminālprocesa papildzinošajiem faktoriem ir negodprātīga personas tiesību uz aizstāvību izmantošana kriminālprocesā ar nolūku to paildzināt. Revīzijā piesaistītie eksperti atzīst, ka iespējami ātra un efektīva kriminālprocesa nodrošināšanai nav konstatējami trūkumi normatīvajā regulējumā, lai saprātīgi ierobežotu tiesības uz aizstāvību, tas ir atkarīgs no likumā paredzēto iespēju piemērošanas prakses.

Kriminālprocesā ir nepieciešams salāgot sabiedrības intereses – lai tiktu noskaidrota noziedzīgu nodarījumu izdarītusī persona un panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums – un aizdomās turētās vai apsūdzētās personas tiesības uz aizstāvību.

Revīzijā veiktajās intervijās izmeklētāji, prokurori un tiesneši kā vienu no problēmām, kas veicina kriminālprocesa ieilgšanu norādīja, ka nereti tiesības uz aizstāvību tiek izmantotas negodprātīgi, t.i., ar mērķi paildzināt un kavēt kriminālprocesu. Piemēram, pirmstiesas izmeklēšanā šim nolūkam daļā kriminālprocesa kā rīks tiek izmantotas Kriminālprocesa likumā²⁵³ paredzētās iespējas iesniegt sūdzības par procesa virzītāja rīcību, kā arī pieteikumus un lūgumus – t.i., tiek bieži (piem., vairāki dienā vai tiklīdz uz vienu sniegta atbilde, tiek sniegts nākamais) iesniegti daudz pieteikumu un lūgumu, no kuriem daļa nav izpildāmi, vai kas pēc būtības ir “acīmredzami atsakāmi” (piem., lūgts vai pieteikts kas tāds, ko neparedz likums, vai arī saistībā ar “neattiecināmu” pierādījumu iegūšanu) u.tml. Tādējādi tiek noslogots izmeklētājs (gan izvērtēšanai un juridiski korektu, pamatotu atteikumu sagatavošanai, lai netiktu pārkāptas Kriminālprocesa likumā paredzētās tiesības, gan atsevišķos gadījumos arī papildu informācijas iegūšanai, izmeklēšanas darbību veikšanai u.c., tikmēr nav iespējams mērķtiecīgi veikt plānotās izmeklēšanas darbības). Izmeklētājam noraidot iesniegto lūgumu vai pieteikumu, noslogots tiek arī izmeklēšanu uzraugošais prokurors un amatā augstāks prokurors, kuriem sūdzības izskatīšanai un lēmuma pieņemšanai nepieciešams laiks, nepieciešams pieprasīt no izmeklētāja krimināllietas materiālus, kas savukārt arī daļā gadījumu kavē izmeklētāju veikt plānotās izmeklēšanas darbības u.tml.

Arī attiecībā uz iztiesāšanas stadiju intervijās noskaidrots, ka tās ilgums un kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta arī ar aizstāvības rīcību un attieksmi, realizējot tiesības uz aizstāvību²⁵⁴ – piem., gan sniedzot daudz tādus pieteikumus un lūgumus, kuri ir noraidāmi, gan neierodoties uz tiesas sēdēm pārmaiņus apsūdzētais un aizstāvis u.tml., tiek kavēta iztiesāšana. Piemēram, vienā no revīzijas izlasē iekļautajiem kriminālprocesi tiesai bija pieteikti 50 lūgumi, un tiesneša ieskatā, tā bija uzskatāma par kriminālprocesa novilcināšanu no aizstāvības puses, jo lielākā daļa lūgumu bija noraidāmi.

Jautājuma izpētei par to, vai Kriminālprocesa likums neparedz tādas tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējas, kas pieļauj kavēt iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga

noregulējuma panākšanu, un paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, un personas, pret kuru uzsākts kriminālprocess, tiesību un pienākumu saturs būtu maināms, kā arī par to, vai pastāv kādi juridiski šķēršļi, lai normatīvajā regulējumā noteiktu nosacījumus, prasības pieteikumu un lūgumu iesniegšanai pirmstiesas kriminālprocesa stadijā un iztiesāšanas stadijā, revīzijā tika piesaistīts eksperts²⁵⁵.

Eksperts, ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi un Latvijai kā ES dalībvalstij saistošā normatīvā regulējuma prasības, veiktās izpētes rezultātā sniedza viedokli, ka Kriminālprocesa likums paredz plašu tiesību uz aizstāvību jeb tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju uzskaitījumu, kas kopumā ļauj Latvijai būt to valstu skaitā, kurās nav konstatēti bieži un rupji cilvēka pamattiesības pārkāpumi kriminālprocesa jomā. Eksperts viedokli skaidrojis:

(..) Problēmas vairāk ir ar jau likumā rakstīto normu interpretēšanu un izpildi. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt ir atzinusi, ka katrs gadījums ir jāvērtē konkrētajā situācijā un kontekstā ar citiem faktoriem.

Kriminālprocesā sniegtais personu, kurai tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības jeb minimālie standarti valstīm tiek izvirzīti Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un ES normatīvajos dokumentos. (..)

Vismaz ES valstīs nacionālie likumi paredz ļoti līdzīgu aizdomās turēto un apsūdzēto personu tiesību uzskaitījumu, kas pamatā ir standartizēts caur ES dokumentiem, it īpaši pēdējā desmitgadē pieņemtajām direktīvām. Ar pilnu atbildības sajūtu varu apgalvot, ka vairumā Eiropas valstu kriminālprocesa likumos ir noteiktas vienādas šo personu tiesības un to garantijas. Tiesību formulējumi mēdz būt izvērstāki vai lakoniskāki atkarībā no tiesiskās kultūras un tradīcijām konkrētajā sabiedrībā.

Jebkurā likumā paredzētās tiesības pieļauj to negodprātīgas (vai ļaunprātīgas) izmantošanas iespēju. Ir cilvēki, kuri centīsies likumu izmantot negodprātīgi savu interešu nodrošināšanai. Vēl jo vairāk kriminālprocesā iesaistītā persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, centīsies izmantot visas iespējas, lai apgrūtinātu vai vismaz attālinātu viņa vainas pierādīšanu.

Iespējams Kriminālprocesa likuma 337.pantā varētu samazināt pirmstiesas kriminālprocesā paredzēto pārsūdzības pakāpju skaitu prokuratūrā līdz vienam posmam, saprotot, ka šajā procesa stadijā pieļauta formāla sūdzības izskatīšana var ietekmēt apsūdzības pozīcijas iztiesāšanā.

Kriminālprocesa likumā noteikto vienas puses (aizstāvības) tiesību ierobežošana varētu apdraudēt “ieroču līdzsvara” jeb procesuālo pilnvaru līdzvērtības principu un līdz ar to arī tiesības uz taisnīgu tiesu Latvijā. Jebkurš tiesību samazinājums parasti nav atbalstāms valstī, kura cenšas nostiprināt tiesiskumu.

Personu centienus negodprātīgai savu tiesību izmantošanai vai pat godprātīgai, taču pārāk biežai izmantošanai (rakstot sūdzības, pieteikumus) var būtiski samazināt paaugstinot praktisko darbinieku profesionalitāti. Taču pats svarīgākais faktors – kriminālprocesu ilguma samazināšana. Ja noziedzīgie nodarījumi pamatā tiktu izmeklēti vienā – divos mēnešos, nerastos ne pamats, ne laiks sūdzību rakstīšanai. Ja kriminālprocesos dažkārt pat

mēnešiem nenotiek neviena procesuālā darbība, nav neiespējami, ka arī godprātīgs cilvēks būs neapmierināts.

Viedoklis ir sagatavots pamatojoties uz normatīvā regulējuma un judikatūras teorētisko pētījumu, kā arī ņemot vērā paša eksperta personisko pieredzi. Iespējams interesantus rezultātus sniegtu praktisko darbinieku norādīto konkrēto situāciju analīze, proti, iespējamā negodprātīgā tiesību izmantošanas vai mēģinājuma novilcināt procesa virzību analīze, salīdzinot to ar konkrētā kriminālprocesa situāciju (cēloņu – seku analīze). Šāda pētījuma veikšanai būtu nepieciešama pētnieku komanda un pietiekams termiņš.

Tādējādi revīzijā piesaistītais eksperts atzinis, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā paredzētās tiesības uz aizstāvību atbilst tam, kādas prasības valstīm tiek izvirzītas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā, ES normatīvajos dokumentos un kādas ir vairumā Eiropas valstu, un ka tas, kā tiek nodrošinātas un kriminālprocesa interesēs saprātīgi ierobežotas tiesības uz aizstāvību ir prakses jautājums.

Arī daļa revīzijā intervēto tiesnešu norādīja, ka tas ir prakses un pieredzes jautājums – spēt izlemt un pamatoti (argumentēti) noraidīt pieteiktos lūgumus un pieteikumus, lai saprātīgi ierobežotu tiesības uz aizstāvību. Tas tiesnešu ieskatā ir viens no būtiskiem jautājumiem, kas jārisina gan mācību ietvaros, gan kopīgos pieredzes un prakses apmaiņas pasākumos, gan arī jauno tiesneša amata kandidātu atlasē (līdztekus akadēmiskajām zināšanām juridiskos jautājumos pievēršot vērību arī personības jautājumiem).

Arī revīzijā piesaistītais eksperts²⁵⁶, kas pētīja citu valstu praksi saistībā ar jautājumiem par ātra un efektīva iztiesāšanas procesa risinājumiem, norādīja, ka formāli ar Kriminālprocesa regulējumu tiek nodrošināts tiesai viss nepieciešamais tiesību kopums, lai Latvijā tiesa varētu virzīt procesu un pārvaldīt procesa gaitu, un tas vai tiesnesis spēj un prot izmantot šīs tiesības, ir atkarīgs no viņa profesionālās brieduma pakāpes un spējas un prasmes vadīt procesu. Minētais eksperts norādījis, ka citu valstu kriminālprocesuālajā regulējumā nav noteikts konkrēts uzskaitījums, kā tiesa var ietekmēt procesa dalībniekus, lai panāktu, ka tie nekavē ātru un sekmīgu procesa norisi, bet ir paredzēts tiesas prasību obligātums, lai nodrošinātu cieņu pret tiesu un tās prasību izpildi:

*Salīdzinājumam, pieminēsim piemēram, Lietuvas Kriminālprocesa likuma 241.panta otro daļu, kas noteic, ka tiesas priekšsēdētājs noraida procesā jebko, kas var traucēt procesa sekmīgu norisi. Savukārt Igaunijas kriminālprocesa likuma 226.panta otrā daļa noteic, ka pusēm un citām procesā aicinātām personām tiesas zālē ir jāizpilda bez ierunām jebkurš tiesneša vai prezidējoša tiesneša rīkojums. Līdzīgs formulējums ir Francijas Kriminālprocesa likuma 309.panta. Arī citos atzinumā apskatītajos kodeksos uzsvars, definējot tiesneša tiesības lietas iztiesāšanas laikā, ir likts uz tiesneša vai prezidējošā tiesneša **rīkojumu**, kas vērsti, lai aizsargātu tiesas godu un cieņu un nodrošinātu tiesas procesa gludu norisi, **obligātumu**, nevis ekskluzīvu rīkojumu uzskaitījumu, kas var radīt tiesai arī zināmu nedrošības sajūtu.*

Latvijas Kriminālprocesa likuma²⁵⁷ regulējums paredz ne tikai tiesas, bet visu procesa virzītāju (tātad izmeklēšanas stadijā – izmeklētāja, kriminālvajāšanas stadijā – prokurora) prasību obligātumu, t.i., kā viens no kriminālprocesā ievērojamiem pamatprincipiem ir noteikts *kriminālprocesuālais pienākums* – ikvienas personas pienākums izpildīt kriminālprocesa veikšanai pilnvarotās amatpersonas procesuālās prasības un ievērot likumā noteikto procesuālo

kārtību. Tādējādi procesa virzītāja procesuālo pilnvaru efektīva piemērošana, tajā skaitā, izmantojot likumā paredzētās sankcijas, lai nodrošinātu iespējami ātru un mērķtiecīgu kriminālprocesu, ir prakses jautājums. Revīzijā piesaistītais eksperts skaidrojis²⁵⁸:

Kriminālprocesa likuma 14.panta pirmā daļa noteic, ka "ikvienam ir tiesības uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, tas ir, bez neattaisnotas novilcināšanas. Kriminālprocesa pabeigšana saprātīgā termiņā ir saistīta (..) ar procesā iesaistīto personu attieksmi pret pienākumu pildīšanu un citiem objektīviem apstākļiem".

Šo personas tiesību nodrošināšana saistāma ar procesā iesaistīto personu pienākumu izpildīt procesa virzītāja procesuālās prasības un noteikto procesuālo kārtību. Šis pienākums ir attiecināms uz jebkuru procesā iesaistīto personu: prokuroru, apsūdzēto, aizstāvi, cietušo, ekspertu un citu pieaicināto personu, kas pārkāpjot Kriminālprocesa likuma 9. panta pirmajā daļā noteiktos procesuālos pienākumus, ar savu rīcību (darbība vai bezdarbība) ir novilcinājuši kriminālprocesa norisi un tādā veidā kavējuši kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā. Termins kriminālprocesa nepamatota kavēšana, ir tiesību piemērotāja interpretācijas jautājums, jo tikai procesa virzītājam ir tiesības izvērtēt, vai personas rīcība vērtējama kā formāls vai būtisks procesa kavējums. (..)

Kriminālprocesa likuma 16.nodaļa, 288.pants noteic, ka procesuālās sankcijas ir piespiedu līdzekļi, kurus procesa virzītājs vai izmeklēšanas tiesnesis var piemērot personai, kura nepilda likumā paredzētos procesuālos pienākumus, traucē procesuālās darbības veikšanu vai izrāda necieņu tiesai. Profesore Ārija Meikališa²⁵⁹ norāda, ka procesuālo sankciju var piemērot par necieņu pret tiesu, kas izpaudusies pienākumu nepildīšanas vai norises traucēšanā. Savukārt, ja necienīga uzvedība neatbilst šiem kritērijiem, var tikt rosināts jautājums personas saukšanu pie administratīvās atbildības.

Kriminālprocesa likuma regulējums paredz, ka personai, kura pārkāpusi likumā noteikto kārtību, var piemērot procesuālās sankcijas, piemēram²⁶⁰: personai, kura traucē kriminālprocesā noteikto kārtību vai pavisam izturas pret savu procesuālo pienākumu izpildi, procesa virzītājs var izteikt brīdinājumu; personai, kura traucē kriminālprocesā noteikto kārtību vai ignorē procesa virzītāja prasības, var uzlikt piespiedu naudu līdz triju Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmēram, ja šajā likumā nav noteikts citādi.

Revīzijā veiktajās intervijās ar tiesnešiem noskaidrots, ka tiesneši praksē piemēro piespiedu naudu lieciniekiem, kad tie nav ieradušies uz tiesu, lai nodrošinātu to ierašanos uz nākamo sēdi un mazinātu nepieciešamību atlikt iztiesāšanu. Tas lielākoties intervijās atzīts kā efektīvs līdzeklis. Praksē tiesneši šādos gadījumos izmanto arī likumā²⁶¹ paredzēto piespiedu atvešanu, bet tā vairumā gadījumu nav efektīva, jo Valsts policija to nespēj izpildīt.

Vienlaikus revīzijā piesaistītais eksperts²⁶² pēc citu valstu prakses izpēti vērš uzmanību, ka tiesnešu (un arī citu procesa virzītāju) prasību un procesa kārtības ievērošanu stiprina ne tikai procesuālās sankcijas, bet arī pienākums personai, kas radījusi procesa atlikšanu vai citādu novilcināšanu atlīdzināt ar to saistītās procesuālās izmaksas. Kriminālprocesa likums²⁶³ paredz, ka procesuālos izdevumus, kas saistīti ar izmeklēšanas darbību vai tiesas sēžu atlikšanu, ja tās atliktas sakarā ar likumā noteiktajā kārtībā izsaukto personu neierašanos bez attaisnojoša iemesla, var piedzīt no šīm personām pirmstiesas procesa laikā, iztiesāšanas laikā un ar tiesas vai prokurora gala nolēmumu kriminālprocesā šajā likumā noteiktajā kārtībā. Saistībā ar procesuālo

izdevumu piedziņu kā efektīva līdzekļa piemērošanu personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai, eksperts norāda uz konstatētiem trūkumiem un sniedz priekšlikumus:

Kriminālprocesa likuma 367.panta pirmā daļas 1.-8.punkts noteic konkrētus izdevumu veidus, kas atzīstami par procesuālajiem izdevumiem. Savukārt Kriminālprocesa likuma 368.panta "Procesuālo izdevumu piedziņa" sestā daļa paredz, ka pie šādiem procesuāliem izdevumiem ir attiecināmi izdevumi, kas saistīti ar izmeklēšanas darbību vai tiesas sēžu atlikšanu un par tiem atbild persona, kas nav ieradies uz procesuālo darbību vai tiesas sēdi bez attaisnojošiem iemesliem. Tādejādi likumdevējs procesa tiesiski nepamatotu kavēšanu saista tikai ar procesuālās darbības vai tiesas sēdes atlikšanu.

Lēmumu saskaņā ar 368¹.pantu par šādu izdevumu piedziņu pieņem procesa virzītājs. (..) Tomēr šis regulējums īsti mērķi nerasniedz, jo valsts nav izstrādājusi kārtību, kādā būtu šie izdevumi aprēķināmi. Valstu, kur paredzēta šādu izdevumu piedziņa, kodeksos pie attiecīgā panta pievienota norāde, ka izdevumi nosakāmi, pamatojoties uz speciālu Valdības pieņemtu normatīvu aktu. Latvijas gadījumā tiem būtu jābūt vismaz MK noteikumiem.

Kriminālprocesa likumā ir nepieciešams precīzi definēt: vai 368.panta sestās daļas regulējums būtu attiecināms arī uz prokuroru un aizstāvi. Šo procesa dalībnieku statuss prasa, lai arī atbildība attiecībā uz šo izdevumu piedziņu būtu precīzi reglamentēta. Piemēram, Igaunija un Lietuva paredz, ka izdevumus var piedzīt arī no prokurora un advokāta, ja viņu darbības vai bezdarbības dēļ tiek novilcināta lietas iztiesāšana, savukārt Somija un Vācija, Nīderlande, Slovēnija, Rumānija paredz tikai aizstāvju atbildību, bet to neattiecina uz prokuroru. Turklāt likumā būtu arī jāatrunā, vai aizstāvim tiek piemērots arī kā solidārs pienākums atlīdzināt šos izdevumus kopā ar aizstāvamo.

Tāpēc ierosinu:

(1)Veikt Kriminālprocesa likuma 368.pantā attiecīgas izmaiņas paredzot, ka izdevumus par neattaisnojamo rīcību (darbību vai bezdarbību), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu, atbild arī aizstāvis un prokurors. Ja aizstāvis procesa novilcināšanu veicis apsūdzētā interesēs, izdevumi piedzenami solidāri no apsūdzētā un aizstāvja.

(2)Noteikt, ka šo izdevumu aprēķināšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Pieņemot MK noteikumus, paredzēt atlīdzināšanai izmaksas, ko sastādītu, vai nu speciāli noteikta procesa virzītāja iestādes dienas nauda, vai arī reālās izmaksas, piemēram, vienas tiesas sēdes reālās izmaksas, telpas, elektrība, apkure, darbinieku atalgojums, transporta izmaksas, vai arī citi kritēriji.

Valsts kontroles ieskatā, ņemot vērā to, ka Kriminālprocesa likumā ir paredzēta procesuālo izdevumu piedziņa, kas arī citās valstīs tiek plaši izmantota kā rīks personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai, bet tā efektīvai piemērošanai nav pietiekami reglamentēta kārtība procesuālo izdevumu apmēra noteikšanai, lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība (darbību vai bezdarbību), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu.

Līdzīgi Valsts kontroles secinājumiem arī Tieslietu padomes izveidotās ekspertu darba grupas Ziņojumā par ilgo tiesvedību cēloņiem krimināllietās secināts, ka nepieciešamas apmācības tiesnešiem par procesā iesaistīto personu ierašanās uz tiesas sēdi nodrošināšanas mehānismu izmantošanu, lai varētu veidot vienotu praksi starp tiesnešiem jau esošā tiesiskā regulējuma piemērošanā. Tāpat arī norādīts, ka arī nepamatotu lūgumu pieteikšanas gadījumā, lai tiesnesis

izlemtu, ka ne katrs pieteiktais procesa dalībnieka lūgums par jaunu pierādījumu iegūšanu ir jāapmierina, ir pietiekami ar esošo regulējumu un tas ir prakses jautājums, jo tiesai ir jāizvērtē, vai lūguma apmierināšana ir nepieciešama krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam. Savukārt attiecībā uz advokātu un prokuroru disciplinēšanu Tieslietu Padomes izveidotā ekspertu grupa secinājusi, ka ir pietiekami ar Saeimā 2020.gada 19.novembrī apstiprinātajos grozījumos²⁶⁴ Kriminālprocesa likumā paredzēto, ka arī advokātam un prokuroram var piemērot piespiedu naudu.

Valsts kontroles vērtējumā saistībā ar tiesību uz aizsardzību izmantošanu praksē ātrākai, mērķtiecīgākai un produktīvākai kriminālprocesa norisei būtu veicināma to efektīvāka izmantošana kriminālvajāšanas stadijā – brīdī, kad celta un apsūdzētajam izsniegta apsūdzība. Prokuroram ir pienākums izskaidrot celtās apsūdzības būtību un pratināt apsūdzēto, noskaidrot, vai apsūdzētajam ir lūgumi u.tml., savukārt aktīva apsūdzētā tiesību uz aizsardzību izmantošana šajā brīdī, kad viņam ir zināms, kāda nodarījuma izdarīšanā viņš tiek apsūdzēts, kādēļ un kādi pierādījumi to pierāda, varētu sekmēt ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu.

Iztiesāšanas stadijas ātrāku, mērķtiecīgāku un produktīvāku norisi varētu sekmēt aktīva apsūdzētā tiesību uz aizstāvību īstenošana brīdī, kad tiek celta apsūdzība. Prokuroram ir pienākums²⁶⁵ pēc tam, kad celta apsūdzība (t.i., pieņemts lēmums par personas saukšanu pie kriminālatbildības), izsniegt tās kopiju apsūdzētajam, izskaidrot tās būtību, noskaidrot, vai apsūdzētajam ir lūgumi, vai viņš vēlas sniegt liecības. Tādējādi pēc būtības šajā brīdī apsūdzētais uzzina, kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un kādēļ viņš tiek apsūdzēts, kādi pierādījumi to pierāda. Šis ir brīdis, kad apsūdzētais var aktīvi izmantot savas tiesības uz aizstāvību, jo viņš ir informēts par apsūdzības saturu un būtību, kā arī pierādījumiem, kas tiek izmantoti viņa vainas pierādīšanai. Šeit būtisks priekšnoteikums, kā šī ziņojuma iepriekšējās nodaļās norādīts, ir apsūdzības kvalitāte – lai no tās ir skaidri saprotams, kādēļ konkrētā persona ir vainojama konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, kā tas izpaudies un kas to pierāda.

Prokuroram arī ir paredzēts²⁶⁶ pienākums apsūdzēto nopratināt – nekavējoties vai, ja apsūdzētais lūdz laiku sagatavoties aizstāvībai, tad savstarpēji saskaņotā saprātīgā termiņā. Tādējādi prokuroram, nevis veicot formālu pratināšanu, bet kvalitatīvi izskaidrojot apsūdzības būtību, un dodot laiku apsūdzētajam pienācīgi sagatavoties liecību sniegšanai un lūgumu izteikšanai u.tml., izskaidrojot iespējas vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu izmantošanai, šī pratināšana varētu tikt izmantota kā instruments, lai noskaidrotu, piemēram, nepieciešamību grozīt apsūdzību vai apstākļus vainas mazināšanai, vai pat kriminālprocesa izbeigšanai.

Piemēram, no izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem konstatēti divi gadījumi, kad kriminālvajāšanā aktīva tiesību uz aizstāvību izmantošana sekmēja izšķiroši būtisku apstākļu noskaidrošanu un kriminālprocesa izbeigšanu. Abi kriminālprocesi pēc apsūdzības celšanas tika izbeigti uz tā pamata, ka nav noziedzīga nodarījuma sastāva:

❖ Vienā gadījumā eksperts norādījis²⁶⁷:

Atbilstoši lietas materiāliem persona, kurai bija tiesības uz aizstāvību, kriminālvajāšanā aktīvāk sāka īstenot savas tiesības uz aizstāvību, prokuroram iesniedzot papildu ziņas un

dokumentus, kuriem kopsakarā ar citiem kriminālvajāšanā iegūtiem pierādījumiem bija nozīme prokurora turpmāka lēmuma pieņemšanā.

Apstākļi, ka kriminālvajāšanā iegūtie papildu pierādījumi, kuriem bija noteicošā nozīme lēmuma pieņemšanā par kriminālprocesa izbeigšanu, nebija iegūti izmeklēšanā, atzinuma sagatavotāja ieskatā, šajā lietā neliecina par nepilnīgu izmeklēšanas veikšanu. Ziņas, kuras (..) pārstāve iesniedza tikai kriminālvajāšanā, atbilstoši to raksturam bija sagaidāmas tieši no šīs personas. Piemēram, ziņas un papildu dokumenti, ka (..) pārstāve rakstveidā bija sniegusi atbildes faktiski uz visiem administratora pieprasījumiem (ne vienmēr dokumenti tika sniegti, tomēr vienmēr bija paskaidrots to neiesniegšanas iemesls), nav vērtējamās par tādām, kuras būtu jāizprot bez (..) pārstāves paskaidrojuma.

❖ Otrā gadījumā eksperti norādījuši²⁶⁸:

(..)Tādējādi nav noliedzams, ka šajā kriminālprocesā izšķirošu lomu nospēlējusi aizstāvības pozīcija, izvēloties aktīvi iesaistīties un iesniegt attaisnojošus pierādījumus jau pirmstiesas posmā.

(..) Konkrētā kriminālprocesa gaitu un iznākumu izšķiroši ietekmējusi aizstāvības procesuālā aktivitāte, sniedzot plašus un pamatotus pretargumentus apsūdzībai.

Vienlaikus jāatzīst, ka aizstāvības sniegtajās liecībās, iesniegtajā speciālistu atzinumā, nav nekādu tādu faktu vai apstākļu, kas būtu vērtējami kā jaunatklāti vai tādi, kuri zināmi tikai aizstāvības realizētājiem, ko izmeklētājs vai prokurors nevarēja “iedomāties” un izvērtēt arī bez aizstāvības iniciatīvas. Bez tam, lai arī ne tik detalizēti un bez pamatojuma ar atzītu “speciālistu viedokli” norādes savai aizstāvībai attiecīgās personas sniedza arī savās liecībās jau aizdomās turēto statusā (dažkārt pat ātrāk – būdami nopratināti kā liecinieki).

Revīzijā veiktajās intervijās prokurori un tiesneši norādīja, ka faktiski pierādījumu vērtēšana un analīze pēc būtības notiek nevis pirmstiesas kriminālprocesā, bet vien tad, kad lieta jau ir nonākusi tiesā, kur nereti atklājas jauni apstākļi, ir nepieciešams daudz laika visu pierādījumu pārbaudei, apsūdzību grozīšanai u.tml., kas savukārt ietekmē visu kriminālprocesā iesaistīto personu noslodzi.

Tādējādi līdz šim iedibinātā prakse pēc būtības ir uz procesu vērsta, nevis uz iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu. Valsts kontrole saskata nepieciešamību veicināt praksi, ka prokurors rosina tiesību uz aizstāvību izmantošanu, pilnvērtīgi izmantojot brīdi, kad prokurors ir izsniedzis apsūdzības kopiju, un saskaņā ar Kriminālprocesa likumu²⁶⁹ viņam ir pienākums noskaidrot, vai apsūdzētais vēlas sniegt liecību, rodot iespējas priekšlikumu vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu izmantošanai.

Tas ļautu mazināt tiesas noslodzi, jo vismaz daļā kriminālprocesu sekmētu vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšanu un uz tiesu tiktu virzīts vienošanās process tās apstiprināšanai, tāpat daļā gadījumu iztiesāšanas ilgums samazinātos, jo tiktu mazināta, piemēram, nepieciešamība grozīt apsūdzību saistībā ar iztiesāšanā precizētiem vai noskaidrotiem jauniem apstākļiem.

Ieteikumi

Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību reglamentēt procesuālo izdevumu apmēra noteikšanu, lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā

iesaistītas personas rīcība (darbība vai bezdarbība), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu.

Valsts kontroles viedoklis: Tā kā eksperti atzīst, ka Kriminālprocesa likumā paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības Latvijai tiek izvirzītas saistošajos starptautiskajos dokumentos, tomēr izmeklētāji, prokurori un tiesneši norāda, ka viens no kriminālprocesu papildzinošajiem faktoriem ir negodprātīga personas tiesību uz aizstāvību izmantošana kriminālprocesā ar nolūku to paildzināt, ir nepieciešams stiprināt likumā paredzēto rīku piemērošanas praksi personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai. Šie rīki, kurus var izmantot procesa virzītājs (izmeklētājs, prokurors, tiesa), ir, piemēram, tādas procesuālās sankcijas kā brīdinājuma izteikšana, piespiedu naudas uzlikšana. Personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai likumā paredzēto rīku izmantošanas prakses stiprināšanai, iespējams, būtu nepieciešami pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, mācības tiesnešiem, īpaši jaunajiem. Arī prakses stiprināšanai izmeklētājiem un prokuroriem, iespējams, būtu nepieciešamas gan apmācības, gan vadlīnijas, veidojot izpratni par šo rīku piemērošanu, tajā skaitā par to situāciju būtību, kad šie rīki piemērojami. Vienlaikus ir izvērtējamas iespējas normatīvajā regulējumā noteikt pieeju procesuālo izdevumu apmēra noteikšanai (konkrēta summa vai izdevumu veidi, kas iekļaujami aprēķinā), lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība, kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu. Tāpat arī apsverama iespēja šādos gadījumos procesuālo izdevumu piedziņu attiecināt arī uz aizstāvi, iespējams, arī prokuroru.

Tāpat arī stiprināma prokuroru prakse veicināt apsūdzētās personas aktīvi izmantot tiesības uz aizstāvību brīdī, kad pirmstiesas kriminālprocesa noslēguma stadijā ir celta apsūdzība, un prokuroram ir pienākums noskaidrot, vai apsūdzētais vēlas sniegt liecību, priekšlikumus vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu izmantošanai u.c., lai sekmētu iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu.

3. Vai Prokuratūras īstenotā pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība un īstenotie pasākumi ir pietiekami, lai nodrošinātu, ka praksē efektīvi, iespējami ātri un kvalitatīvi tiek panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā gadījumā?

3.1. Prokurora īstenotā uzraudzība

Ir vispārēji²⁷⁰ atzīts, ka no izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbības ir atkarīga kriminālprocesa virzība. Sevišķi liela nozīme šai sadarbībai ir sarežģītos gadījumos, par kādiem ir uzskatāmi kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Ir būtiski, lai izmeklētājs ar uzraugošo prokuroru laikus vienotos par izmeklēšanas virzienu, pierādāmo apstākļu kopumu, nepieciešamajiem pierādījumiem un izmeklēšanas darbībām.

Starptautiskās institūcijas (piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs, Starptautiskā prokuroru asociācija, Eiropas prokuroru konsultatīvā padome, OECD) savos dokumentos uzsver, ka uzraugošo prokuroru lielāka iesaistīšanās sākotnējā izmeklēšanas posmā nodrošina efektīvāku nepieciešamo pierādījumu iegūšanu un kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas stadijas pabeigšanu. Dažādās valstīs izmeklēšanas stadijā ir plašs prokuratūras līdzdalības spektrs, sākot no vispārējas neiesaistīšanās līdz aktīvai lomai kriminālizmeklēšanā un pat tās vadīšanai. Tomēr arvien pieaug tendence prokuroriem iesaistīties izmeklēšanas agrīnā stadijā, īpaši sarežģītu noziedzīgu nodarījumu gadījumos (piemēram, krāpšana vai korupcija). Pat valstīs, kur prokuroram nav formālas lomas izmeklēšanā, tiek izmantoti sadarbības mehānismi, kad izmeklēšanas stadijā policija vēršas pēc padoma prokuratūrā.

Revīzijā piesaistīto ekspertu vērtējumā lielā daļā izvērtēto kriminālprocesa (62%) ir konstatējams, ka tieši uzraugošā prokurora nepietiekama iesaiste un sadarbība ar izmeklētāju ir veicinājusi kriminālprocesa ieilgšanu vai izbeigšanu uz tā pamata, ka nav savākti pietiekami pierādījumi vai nav konstatējams noziedzīga nodarījuma sastāvs. Zemāk norādīti daži no ekspertu vērtējumiem par konstatēto konkrētos kriminālprocesos:

- tā kā izmeklēšana nav noritējusi raiti un savlaicīgi nav pieņemts savstarpēji saskaņots lēmums – izbeigt kriminālprocesi vai saukt pie kriminālatbildības, var tikai secināt, ka prokurora uzraudzība ir bijusi neaktīva un sadarbība ir bijusi nepietiekama;

- izmeklēšana nav uzskatāma par tādu, kas veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās, un līdz ar to prokuroram bija pienākums savlaicīgāk sniegt prokurora norādījumus, lai izmeklēšana tiktu veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās;

- iespējams, ka izmeklētājs nav bijis pietiekami pieredzējis un nav izpratis iespējamo turpmāko izmeklēšanas virzību [...]. Ja izmeklētāja tiešais priekšnieks vai uzraugošais prokurors būtu devis norādījumus, lietas materiālos būtu fiksētas kaut kādas darbības. No lietas materiāliem var redzēt, ka bija reāli pavadīti turpmākajām izmeklēšanas darbībām, taču izmeklēšana nav notikusi.

Intervijas ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem liecina, ka prokuroru vidū ir atšķirīga prakse un uzskati par prokurora iesaisti pirmstiesas izmeklēšanā uzraudzības ietvaros. Prokuroru īstenotās sadarbības formas, iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā intensitāte un prasības ir dažādas. Lielākā daļa revīzijā intervēto izmeklētāju atzina, ka izmeklēšanu lielākoties veic pēc saviem ieskatiem un pie uzraugošā prokurora vēršas nepieciešamības gadījumā pēc savas iniciatīvas. Tādējādi kopumā starp uzraugošajiem prokuroriem un izmeklētājiem nav plaši attīstījusies un netiek uzskatīta par vispārēji piemērojamu prakse, ka izmeklēšana tiek veikta atbilstoši kopīgi izveidotam redzējumam par veicamo darbību apjomu un iegūstamo pierādījumu kopumu.

Valsts kontroles vērtējumā, iespējams, ne visos kriminālprocesos ir nepieciešama vienlīdz liela prokuroru iesaiste visā kriminālprocesa izmeklēšanas gaitā. Lai efektīvizētu pirmstiesas izmeklēšanu kopumā, tajā skaitā efektīvāk izmantotu pieejamo prokuroru resursu, Valsts

kontroles ieskatā būtu jāievieš vismaz divu veidu izmeklētāju un prokuroru sadarbības mehānismi.

(1) sarežģītiem un valsts intereses būtiski skarošiem kriminālprocesiem, kā arī tādiem, kuri ir nozīmīga apjoma, uzraugošā prokurora iesaiste, izvērtējot un vienojoties par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamajiem pierādījumiem, pielietojamām metodēm u.c.;

(2) vienkāršiem kriminālprocesiem, kuriem ir standartizēta izmeklēšana, zināmas sākotnējās izmeklēšanas darbības, nepieciešamie pierādījumi, pielietojamās pierādīšanas metodes, un nav nepieciešama tika cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība.

Prokurors ir tas, kurš pēc savas pārliecības ceļ apsūdzību, ja izmeklēšanā savāktie pierādījumi norāda uz konkrētās personas vainu izmeklējamā noziedzīgā nodarījumā un prokurors ir pārliecināts, ka pierādījumi to apstiprina²⁷¹. Arī tad, ja izmeklētājs uzskata, ka izmeklēšana ir pabeidzama un izmeklēšanā iegūtais pierādījumu kopums ir pietiekams, lai pierādītu konkrētās personas vainu konkrētajā noziedzīgā nodarījumā, un virza kriminālprocesu kriminālvajāšanas uzsākšanai²⁷², prokurors izlemj, vai ir uzsākama kriminālvajāšana, vai kriminālprocesā ir turpināma izmeklēšana, vai arī kriminālprocess ir izbeidzams²⁷³. Bez tam prokurors pēc savas iniciatīvas var izņemt kriminālprocesu no izmeklētāja lietvedības, lai sāktu kriminālvajāšanu, ja saskata iegūto pierādījumu kopumu personas saukšanai pie kriminālatbildības par pietiekamu²⁷⁴.

Tādējādi pirmstiesas izmeklēšanā, kuras mērķis ir noskaidrot pie kriminālatbildības saucamo personu un savākt pietiekamus pierādījumus, uzraugošā prokurora iesaistei un sadarbībai ar izmeklētāju ir būtiska nozīme, lai nodrošinātu mērķtiecīgu izmeklēšanu un kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk (gan laika, gan citu resursu ziņā), kas savukārt sekmē kriminālprocesu uzkrājuma neveidošanos. Ja uzraugošā prokurora iesaiste nav bijusi pietiekama visā izmeklēšanas gaitā vai notiek tikai stadijā, kad izmeklētāja ieskatā izmeklēšana ir pabeidzama, tas var novest pie pirmstiesas kriminālprocesa ietilgšanas, jo var būt nepieciešams atkārtoti vai papildus veikt izmeklēšanas darbības, daļu veikto darbību prokurors var uzskatīt par nevajadzīgām, vai arī kriminālprocess var tikt izbeigts atšķirīgo viedokļu starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru dēļ par pierādījumu pietiekamību, pierādāmajiem apstākļiem, noziedzīga nodarījuma sastāva esību u.tml. jautājumu dēļ.

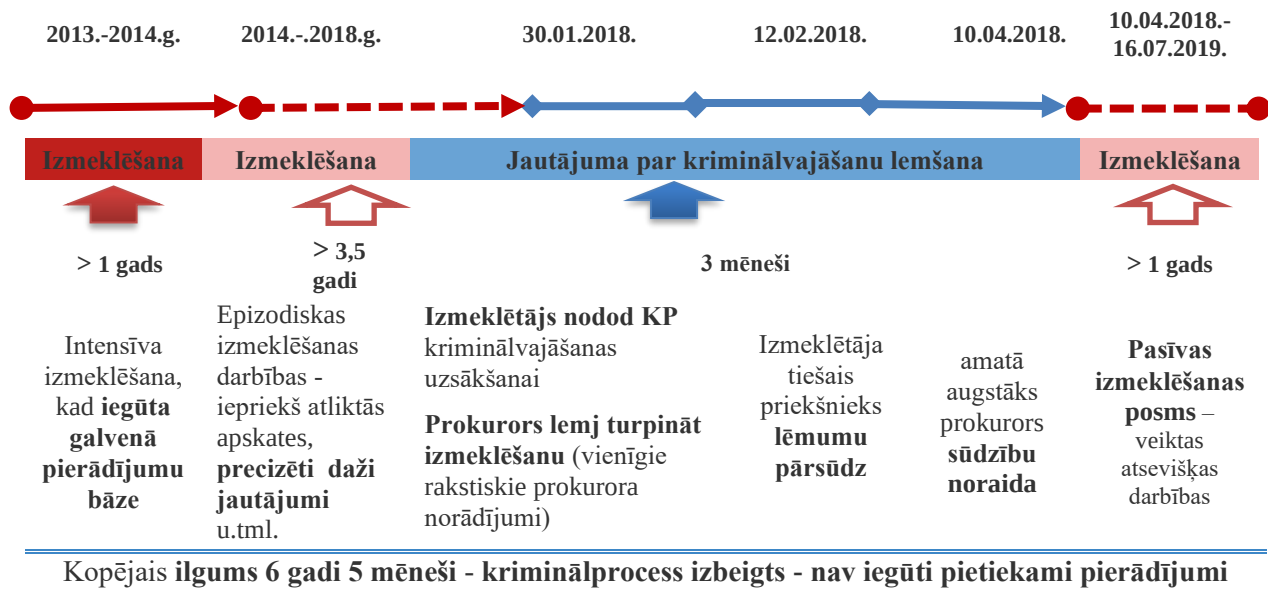
Starptautiski ir atzīts, ka uzraugošo prokuroru lielāka iesaistīšanās sākotnējā izmeklēšanas posmā nodrošina efektīvāku nepieciešamo pierādījumu iegūšanu un kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas stadijas pabeigšanu. Piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās "Prokuroru statuss un loma" ir norādīts, ka mūsdienās visā pasaulē izmeklēšanas stadijā ir plašs prokuratūras līdzdalības spektrs, sākot no vispārējas neiesaistīšanās līdz aktīvai lomai kriminālizmeklēšanā un pat tās vadīšanai. Tomēr arvien pieaug tendence prokuroriem iesaistīties izmeklēšanas agrīnā stadijā, īpaši sarežģītu noziedzīgu nodarījumu gadījumos (piemēram, krāpšana vai korupcija). Pat valstīs, kur prokuroram nav formālas lomas izmeklēšanā, tiek izmantoti sadarbības mehānismi, kad izmeklēšanas stadijā policija vēršas pēc padoma prokuratūrā²⁷⁵.

Eiropas prokuroru konsultatīvās padomes (CCPE) 2015.gada viedoklī²⁷⁶ par prokurora lomu kriminālizmeklēšanā atzīts, ka tajās valstīs, kurās izmeklēšanu prokurora uzraudzībā vai vadībā veic izmeklēšanas iestādes, prokuroriem ir jānodrošina, ka izmeklēšana tiek veikta vispiemērotākajā un efektīvākajā veidā, nepārtraukti ievērojot tiesiskumu un procesuālās tiesības. Minētais viedoklis ir izstrādāts, lai palīdzētu uzlabot izmeklēšanas efektivitāti un veicinātu labo profesionālo praksi starp prokuroru un izmeklētāju. Tajā ietverti vairāki uzdevumi prokuroram efektīvas izmeklēšanas nodrošināšanai, piemēram, veicināt rezultatīvu un efektīvu sadarbību starp policiju un prokuratūru, koordinēt izmeklēšanu, uzraudzīt izmeklēšanas likumību un kvalitāti, dot policijai norādījumus par to, kad sākt un kā veikt izmeklēšanu u.c. Turklāt minētajā dokumentā norādīts, ka prokuroriem uzraudzība pār izmeklēšanu jāveic regulāri.

Arī OECD salīdzinošajā izpētē²⁷⁷ ir norādīts, ka prokuroram ir izšķiroša loma krimināltiesību piemērošanā.

To, kā pietiekamas iesaistes un sadarbības trūkums starp uzraugošo prokuroru un izmeklētāju var ietekmēt kriminālprocesa ieilgšanu un līdz ar to kriminālprocesu uzkrājuma veidošanos, raksturo piemērs par vienu no revīzijā izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesi (skatīt 3.attēlu).

Revīzijā piesaistītā eksperta izbeigto kriminālprocesa materiālu izpētei sniegtajā viedoklī²⁷⁸ par iemesliem, kas sekmējuši kriminālprocesa izbeigšanu un ieilgšanu, raksturots: *2014.gada 24.aprīlī lieta nosūtīta uzraudzības kārtībā prokuroram un atpakaļ saņemta 26.jūnijā. Nav informācijas par prokurora norādījumiem, taču īpaša aktivitāte izmeklēšanā pēc lietas saņemšanas nav vērojama. No vienas puses, varētu teikt, ka nav bijusi sadarbība starp uzraugošo prokuroru un izmeklētāju. Par to liecina pasīvā izmeklēšanas gaita visus pēdējos 4 gadus. Tas ir sekmējis izmeklēšanas ieilgšanu. Konkrētus prokurora rakstveida norādījumus var redzēt tikai 2018.gadā, kad viņš atceļ izmeklētāja lēmumu par ierosinājumu uzsākt kriminālvajāšanu. No otras puses, maz ticams, ka šādā kriminālprocesā (plaša sabiedriskā rezonanse, (..)) prokuratūra nebūtu interesējusies par izmeklēšanas gaitu. Tā kā izmeklēšana nav noritējusi raiti un savlaicīgi nav pieņemts savstarpēji saskaņots lēmums – izbeigt kriminālprocesu vai saukt pie kriminālatbildības, var tikai secināt, ka prokurora uzraudzība ir bijusi neaktīva un sadarbība ir bijusi nepietiekama.*

3.attēls. Revīzijā izlasē iekļautā izbeigtā kriminālprocesa izmeklēšanas gaita līdz kriminālprocesa izbeigšanai

No minētā eksperta atzinuma izriet, ka līdz 2014.gada aprīlim izmeklētājs bija veicis intensīvu izmeklēšanu un ieguvis galveno pierādījumu bāzi, kas bija pietiekama, lai izlemtu izbeigt kriminālprocesu vai saukt personu pie kriminālatbildības. Izmeklētājs – procesa virzītājs nosūtīja kriminālprocesu uzraugošajam prokuroram pārbaudei, taču pēc diviem mēnešiem saņēma atpakaļ bez norādījumiem, pēc kā izmeklētājs vēl aptuveni 3,5 gadus pa laikam veica atsevišķas izmeklēšanas darbības, kas būtisku pienesumu nedeja, un 2018.gadā pieņēma lēmumu par kriminālvajāšanas ierosināšanas uzsākšanu. Prokurors lēmumu atcēla un nodeva kriminālprocesu izmeklēšanas turpināšanai, sniedzot pirmos norādījumus par procesuālo darbību veikšanu. Prokurora lēmumu izmeklētāja tiešais priekšnieks pārsūdz amatā augstākam prokuroram, kurš sūdzību noraida. Pēc tā vairāk kā gadu ne pārāk intensīvi veikta norādījumu izpilde, pēc kā kriminālprocess izbeigts, jo aizdomās turēto vainu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā nav izdevies pierādīt un nav iespējams savākt papildu pierādījumus²⁷⁹.

Revīzijā piesaistīto ekspertu, kuri veica izlasē iekļauto²⁸⁰ izbeigto kriminālprocesu, kas izbeigti uz tā pamata, ka nav konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs, ir iestāties noilgums vai nav izdevies pierādīt aizdomās turētā vainu, lietas materiālu izpēti (t.i., kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kas izbeigti laika posmā no 2017.gada līdz 2019.gadam), sniegto viedokļu analīze liecina, ka:

- ❖ no 10 Prokuratūrā izbeigtajiem kriminālprocesiem sešos gadījumos kriminālprocesa izbeigšanu ietekmēja izmeklētāja un uzraugošā prokurora nepietiekama sadarbība pirmstiesas izmeklēšanas laikā un/vai viedokļu atšķirības (piem., par pierādījumu pietiekamību, noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju esību);
- ❖ no 16 izmeklēšanas iestādēs izbeigtajiem kriminālprocesiem piecos gadījumos kriminālprocesa izbeigšanu ietekmēja izmeklētāja un uzraugošā prokurora nepietiekama sadarbība pirmstiesas izmeklēšanas laikā un/vai viedokļu atšķirības, savukārt piecos gadījumos tas veicināja kriminālprocesa ieilgšanu.

Kopumā vairāk nekā pusē gadījumu (62%) no izlasē iekļautajiem un ekspertu vērtētajiem pirmstiesas kriminālprocesa stadijā izbeigtajiem kriminālprocesiem tieši nepietiekama uzraugošā prokurora iesaiste un sadarbība ar izmeklētāju ir veicinājusi kriminālprocesa ieilgšanu vai izbeigšanu.

Pārējos gadījumos ekspertu vērtējumā pamats kriminālprocesa izbeigšanai galvenokārt bija saistīts izpratnes trūkumu par konkrētu Krimināllikuma normu piemērošanu, nepietiekami intensīvi veiktu izmeklēšanu, novēloti veiktām procesuālajām darbībām, objektīvi konstatētu noziedzīga nodarījuma sastāva neesamību vai neiespējamību pierādīt vainu. Tāpat izmeklēšanas ieilgšanas iemesls bija nepietiekami intensīvi veikta izmeklēšana, nevis, piemēram, nepieciešamība kriminālprocesā izmantot starptautiskās sadarbības mehānismus vai ekspertīzes, ko parasti izmeklētāji un prokurori min kā vienus no galvenajiem iemesliem, kādēļ kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ieilgst gadiem ilgi. Nevienā no izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanu eksperti neatzina kā izšķirošu faktoru kriminālprocesa ieilgšanai, bet ekspertīzes izmantošanu – tikai vienā gadījumā.

Revīzijā piesaistītie eksperti²⁸¹ pēc izbeigto kriminālprocesa materiālu izpētes bieži ir norādījuši uz neaktīvu prokurora izmeklēšanas uzraudzību un nepietiekamu izmeklētāja un prokurora sadarbību, kas ir ietekmējis procesa ātru un efektīvu norisi:

❖ Par 2013.gadā uzsāktu un 2019.gadā izbeigtu kriminālprocesu:

Konkrētus prokurora rakstveida norādījumus var redzēt tikai 2018.gadā, kad prokurors atceļ izmeklētāja lēmumu par ierosinājumu uzsākt kriminālvajāšanu. (...) Tā kā izmeklēšana nav noritējusi raiti un savlaicīgi nav pieņemts savstarpēji saskaņots lēmums – izbeigt kriminālprocesu vai saukt pie kriminālatbildības, var tikai secināt, ka prokurora uzraudzība ir bijusi neaktīva un sadarbība ir bijusi nepietiekama. Spriežot pēc izmeklētāja tiešās priekšnieces sūdzības par šo lēmumu, šajā kriminālprocesā līdz šim datumam “ne reizi nav saņemts prokurora norādījums vai pārrunāta izmeklēšanas darbību veikšana” (5 gadi pēc procesa uzsākšanas). Kā vienīgie norādījumi tie noteikti nav sniegti savlaicīgi un drīzāk ir kā prokurora atbilde uz izmeklētāja lēmumu (detalizēti izklāstīts pamatojums, kāpēc pierādījumi nav pietiekami, kāpēc daudziem no tiem nevar ticēt vai arī tie ir dažādi interpretējami).

❖ Par 2014.gadā uzsāktu un 2018.gadā izbeigtu kriminālprocesu:

Efektīva sadarbība, t.sk. vienotas izpratnes izveides nodrošināšanas nolūkā, jau procesa sākuma posmā varēja nodrošināt šī procesa efektīvu un ātru norisi un rezultāta sasniegšanu. Atzīstams, ka līdz ar to fakts, ka amatpersonas rīcībā nav saskatāms noziedzīga nodarījuma sastāvs, varēja tikt konstatēts jau konkrētā kriminālprocesa sākumposmā, kas būtu novērsis gan resursu nelietderīgu izmantošanu, gan konkrētās fiziskās personas nepamatoti ilgu tiesību aizskārums.

❖ Par 2012.gadā uzsāktu un 2017.gadā izbeigtu kriminālprocesu:

Iespējams, lietas ātrāku virzību būtu sekmējusi aktīvāka prokurora līdzdalība. Ņemot vērā, ka 2017.gada aprīlī pieņemtajam lēmumam par kriminālprocesa izbeigšanu pierādījumu

trūkuma dēļ uzraugošais prokurors ir piekritis, savukārt kopš 2014.gada sākuma šajā kriminālprocesā intensīvs darbs faktiski nenotiek (2014.gada jūnijā saņemta atbilde no Krievijas par tiesiskās palīdzības lūguma izpildes rezultātiem, kas faktiski nekādu pavedienu izmeklēšanai nedod), pilnīgi iespējams, ka šī kriminālprocesa tālākas esamības neefektivitāte varēja tikt atzīta jau 2014.gada vidū.

❖ Par 2015.gadā uzsāktu un 2018.gadā izbeigtu kriminālprocesu:

Vienlaikus atzinuma sagatavotāju ieskatā, vadoties no lietas materiāliem, ņemot vērā konstatētos pārtraukumus un kopumā paveikto pirmstiesas izmeklēšanā, kas ilga vairāk nekā 2,5gadus, izmeklēšana nav uzskatāma par tādu, kas veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās, un līdz ar to prokuroram bija pienākums savlaicīgāk sniegt prokurora norādījumus, lai izmeklēšana tiktu veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās.

❖ 2008. gadā uzsāktā un 2019.gadā izbeigtā kriminālprocesā:

Iepazīšanās ar kriminālprocesa materiāliem ļauj atzīt, ka sākotnēji, lai arī ne ļoti intensīvi, tomēr regulāri, bez gariem un nepamatotiem pārtraukumiem, izmeklēšanas darbs kriminālprocesā tiek veikts, bet tad 2011.gada sākumā faktiski tiek pārtraukts un tālāk šajā kriminālprocesā līdz pat tā izbeigšanai faktiski nekas nenotiek. Tas dod pamatu pieņemumam, ka 2011.gadā izmeklētājs acīmredzot ir atzinis, ka izsmēlis visas iespējas, ko šajā procesā varētu darīt vai arī kādu citu iemeslu dēļ uzskatījis par iespējamu izmeklēšanu neturpināt. Ņemot vērā, ka uz to brīdi situācija vēl nav tāda, kurā izmeklēšana būtu nonākusi pilnīgā strupceļā, domājams, ka uzraugošā prokurora aktīva iesaistīšanās šajā kriminālprocesā varēja dot būtisku ieguldījumu šīs lietas virzībā un iespējams, noziedzīga nodarījuma atklāšanā. Kā jau norādīts, nekādu ziņu par to, ka uzraugošais prokurors būtu aktīvi līdzdarbojies u.tml., kriminālprocesa materiālos nav.

❖ 2006.gadā uzsāktā kriminālprocesā, kas izdalīts no cita 2004.gadā uzsākta prokurora uzraudzībā esoša kriminālprocesa (lietvedībā citai izmeklēšanas iestādei) un 2020.gadā izbeigts:

Atzinuma sagatavotājas ieskatā, uzraugošais prokurors nav pietiekami iesaistījies pirmstiesas izmeklēšanā, jo 27.12.2006. lēmuma par krimināllietas sadalīšanu un nosūtīšanu izmeklēšanai pēc piekritības mērķis izmeklēšanas procesa laikā nav sasniegts, nav pat pārbaudītas lietas materiālos atrodamās ziņas par iespējamu noziedzīgu nodarījumu, kas, iekļauti Krimināllikuma XIX nodaļā, izdarīšanu.

Kriminālprocesa materiālos atrodas uzraugošā prokurora atsevišķi rakstveida norādījumi izmeklētājam-procesa virzītājam. Taču no krimināllietas materiāliem neizriet, ka izmeklēšanu uzraugošais prokurors būtu devis rakstveida norādījumus saistībā ar izmeklēšanā nenoskaidrotu personu, kuras, iespējams, izvairījušās no nodokļu nomaksas un legalizējušas nenomaksātos nodokļus, izmantojot (...), kā arī citas krimināllietā figurējošas firmas, noskaidrošanu, kas, atzinuma sagatavotājas ieskatā, bija galvenais uzdevums, kas izmeklētājam bija jāpaveic kriminālprocesa ietvaros.

❖ 2015.gadā uzsāktā kriminālprocesā, kas izdalīts no cita 2010.gadā uzsākta prokurora uzraudzībā esoša kriminālprocesa un 2018.gadā izbeigts:

Atzinuma sagatavotāju ieskatā, situācijā, kad izmeklētāja 31.03.2015. pieņēma lēmumu (...) par kriminālprocesa nodošanu prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai, prokuroram

bija jāapsver iespēja izmantot KPL 401. panta pirmās daļas 2.punktā un KPL 38.panta pirmās daļas 3.punktā noteikto – kriminālvajāšanas uzsākšanu pēc savas iniciatīvas, pastāvot noilguma riskam, jo pamatlietā (kriminālprocess Nr. (..)) tika uzsākta kriminālvajāšana. Vienlaicīgi, iespējams, prokuroram jau pamatlietā (kriminālprocess Nr. (..)) bija nepieciešams ātrāk dot norādījumus izmeklētājam par nodarījuma pareizu kvalifikāciju un par darījumu neesības pierādīšanu, jo pretējā gadījumā izveidojās situācija, ka ir izdarīts noziegums pēc KL 218. panta otrās daļas, bet kriminālprocess tika izbeigts noilguma dēļ.

Konstatējami arī gadījumi, kad kriminālprocesa izbeigšanu ir ietekmējis tas, ka nav veikta pietiekama izmeklēšana un trūcis kā uzraugošā prokurora, tā tiešā priekšnieka iesaistes, piemēram, 2008.gadā uzsāktā un 2018.gadā izbeigtā kriminālprocesā²⁸²:

Iespējams, ka izmeklētājs nav bijis pietiekami pieredzējis un nav izpratis iespējamo turpmāko izmeklēšanas virzību (nav zināšanu izmeklēšanas metodikā), jo pēc 2008.gada novembra kriminālprocesā nekādas izmeklēšanas darbības nav veiktas. Ja izmeklētāja tiešais priekšnieks vai uzraugošais prokurors būtu devis norādījumus, lietas materiālos būtu fiksētas kaut kādas darbības. No lietas materiāliem var redzēt, ka bija reāli pavedieni turpmākajām izmeklēšanas darbībām, taču izmeklēšana nav notikusi. Uzraugošais prokurors tikai 2011.gada maijā (pēc 3 gadiem) ir veicis pārbaudi un atdevis lietu izmeklētājam bez jebkādiem norādījumiem. Vēl pēc gada seko kriminālprocesa apturēšana. Šajā kriminālprocesā uzraugošais prokurors ar savu pieredzi nav palīdzējis izmeklētājam atklāt noziegumu un līdz ar to nav pildījis savus pienākumus, kas noteikti KPL 37.pantā.

Piemēram, šāds revīzijā piesaistīto ekspertu viedoklis²⁸³ pēc lietas materiālu izvērtēšanas spilgti raksturo to, ka arī kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kur ir izmantoti starptautiskās sadarbības mehānismi, par kriminālprocesu sarežģīto apstākļiem uzskatāma nepieciešamība pierādīt personu iesaistīšanos slēptā apzināti krāpnieciskā shēmā, izmeklēšanas ilgums vairāk kā pieci gadi tomēr atzīstams par nepamatoti ilgu, par ko vismaz daļēji atbildība būtu jāuzņemas arī uzraugošajam prokuroram:

Kriminālprocesa kopējais ilgums šajā kriminālprocesā – 5 gadi un gandrīz 3 mēneši. Kopumā šāds laika periods liecina par nepieciešamību izvērtēt, vai šī kriminālprocesa laikā nav notikusi nepamatota tā novilcināšana. Iepazīšanās ar kriminālprocesa materiāliem, kuri liecina par veikto darbību intensitāti iegūto materiālu apjomu utt., ļauj atzīt, ka šis kriminālprocess varēja tikt pabeigts arī ātrāk.

Atzīstams arī, ka šajā kriminālprocesā saskatāmi nepamatoti ilgāki vai garāki bezdarbības vai ļoti zemas intensitātes periodi.

Šajā kriminālprocesā izmeklēšana intensīvi notikusi salīdzinoši mazu laika periodu. Var konstatēt, ka kaut cik intensīvs izmeklēšanas darbs apskatāmajā kriminālprocesā uzsākts 2012.gada jūnijā, t.i., piecus mēnešus pēc tā uzsākšanas. Salīdzinoši augsta intensitāte saglabājusies līdz 2013.gada maijam (kaut gan, piemēram, 2012.gada novembrī - 2013.gada februārim veiktas vien pāris darbības). Pēc tam no 2013.februāra līdz 2014.gada janvārim veiktas vien pāris procesuālas darbības. 2014.gada janvārī atkal vērojams aktivitātes pieaugums. Savukārt no 2014.februāra faktiski izmeklēšana ir apstājusies, atlikušajā 2014.gada periodā un 2015.gadā veiktas vien pāris darbības, bet

2016.gadā un 2017.gadā līdz pat kriminālprocesa izbeigšanai izmeklēšana faktiski nenotiek.

Kopumā šis kriminālprocess ir bijis ilgstošs.

Atsevišķos gadījumos pirmšķietami var šķist, ka ir situācijas, kur redzams, kāpēc iespējams notikusi zināma kavēšanās vai bijuši mazāki intensitātes periodi, piemēram, atbilžu gaidīšana uz tiesiskās palīdzības lūgumiem vai ekspertu atzinuma gaidīšana. Tomēr, iepazīšanās ar lietas materiāliem ļauj atzīt, ka "gaidīšana" nav izšķiroši ietekmējusi procesa ilgumu, jo šajos periodos epizodiski ir veiktas intensīvas darbības. Kopumā atzīstams, ka bezdarbības periodiem objektīvs pamatojums nav saskatāms. Pieļaujams, ka izmeklētāju darbības intensitāti ir noteikusi to noslodze citu kriminālprocesu izmeklēšanā, tomēr tas nav atzīstams par objektīvi pamatotu un attaisnojamu kriminālprocesa ieilgšanas skaidrojumu.

Šajā kontekstā būtiski atcerēties arī to, ka no 2012.gada oktobra vidus šajā kriminālprocesā trim personām bija aizdomās turētā statuss un jebkura nepamatota procesa ieilgšana ir saistāma ar šo personu tiesību uz kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā ievērošanas izvērtējumu.

Iespējams, lietas ātrāku virzību būtu sekmējusi aktīvāka prokurora līdzdalība. Ņemot vērā, ka 2017.gada aprīlī pieņemtajam lēmumam par kriminālprocesa izbeigšanu pierādījumu trūkuma dēļ uzraugošais prokurors ir piekritis, savukārt kopš 2014.gada sākuma šajā kriminālprocesā intensīvs darbs faktiski nenotiek (2014.gada jūnijā saņemta atbilde no Krievijas par tiesiskās palīdzības lūguma izpildes rezultātiem, kas faktiski nekādu pavedienu izmeklēšanai nedod), pilnīgi iespējams, ka šī kriminālprocesa tālākas esamības neefektivitāte varēja tikt atzīta jau 2014.gada vidū.

Jāatzīmē, ka Valsts kontrole jau 2017.gadā pabeigtajā revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā secināja, ka Kriminālprocesa likumā noteiktās uzraugošā prokurora funkcijas attiecībā uz kriminālprocesu izmeklēšanas uzraudzību lielā mērā pārklājas ar izmeklētāja tiešā priekšnieka kontroles funkcijām, un tas noved pie atšķirīgas abu minēto subjektu izpratnes par savu lomu un veicamā darba apjomu. Par nepieciešamību pārskatīt uzraugošā prokurora kompetences apjomu un saturu, lai noteiktu lielāku uzraugošā prokurora iesaisti, pēc revīzijas Valsts kontrole informēja Iekšlietu ministriju, Tieslietu ministriju, Ministru prezidentu un Prokuratūru, aicinot iesaistīties, lai:

- ❖ pārskatītu uzraugošā prokurora un tiešā priekšnieka lomu sadalījumu un kompetences apjomu, novēršot veicamo uzdevumu pārklāšanos;
- ❖ izvērtētu, vai Kriminālprocesa likumā noteiktais atbildības un kompetences sadalījums starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru ir optimālākais un, vai būtu nepieciešams normatīvajā regulējumā stiprināt uzraugošā prokurora pienākumu iesaistīties jautājuma izlemšanā par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.tml.

2018.gada 20.septembrī Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā Kriminālprocesa likuma grozījumu izstrādei tika skatīts jautājums par Kriminālprocesa likumā noteikto atbildības un kompetences sadalījumu starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru, kā arī uzraugošā prokurora un tiešā priekšnieka lomu sadalījumu un kompetences apjomu. Darba grupā tika uzsvērts, ka daļēji jautājumu par atbildības un kompetenču sadalījumu starp izmeklētāju un uzraugošo

prokuroru, kā arī uzdevumu sadali kriminālprocesu uzraudzībā un kontrolē starp tiešo priekšnieku un prokuroru paredz risināt likums “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2018.gada 1.septembrī un kuri paredz paplašināt izmeklētāja tiešā priekšnieka kriminālprocesuālo tiesību apjomu un citus grozījumus, līdz ar to ir jāļauj šiem grozījumiem darboties praksē un pēc noteikta laika apkopot ar grozījumiem saistītos darbības rezultātus.

Arī šajā revīzijā lielākā daļa intervēto izmeklētāju un tiešo priekšnieku atzina, ka aktīva un savstarpēji ieinteresēta sadarbība ar uzraugošo prokuroru kopš kriminālprocesa uzsākšanas ir būtisks un lielā mērā izšķirošs faktors kriminālprocesa iespējami ātrai un sekmīgai virzībai kriminālvajāšanas uzsākšanai. Vienlaikus intervijas norāda uz to, ka prokuroru vidū ir atšķirīga prakse un uzskati par prokurora iesaisti pirmstiesas izmeklēšanā uzraudzības ietvaros. Prokuroru īstenotās sadarbības formas, iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā intensitāte un prasības ir dažādas.

Daļai izmeklētāju ir prakse pēc savas iniciatīvas neilgi pēc kriminālprocesa uzsākšanas sazināties ar uzraugošo prokuroru vai nosūtīt uzraugošajam prokuroram sastādīto izmeklēšanas plānu. Šādu praksi izmanto VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes izmeklētāji. Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja struktūrvienības izmeklētāju tiešā priekšniece revīzijā veiktajā intervijā atzina, ka mēģina ieviest izmeklētāju vidū praksi, ka vismaz sarežģītu kriminālprocesu gadījumā izmeklētāji sazinās ar uzraugošo prokuroru, lai apspriestu izmeklēšanas virzienu, veicamās darbības u.tml.

Savukārt KNAB ir ieviesta prakse, ka sarežģītās, valsts intereses īpaši ietekmējošās un iespējamu sabiedrības rezonansi izsaucošās lietās KNAB izmeklēšanas struktūrvienību vadītāji pēc savas iniciatīvas dodas pie Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora jau pirms kriminālprocesa uzsākšanas (piem., kad saņemts iesniegums, informācija) vai uzreiz pēc kriminālprocesa uzsākšanas un informē par konkrēto kriminālprocesu, pārrunā par iespējamo izmeklēšanas virzienu, taktiku, gaitu, sākotnējām izmeklēšanas darbībām u.tml. Atkarībā no situācijas šādās tikšanās piedalās arī izmeklētājs un uzraugošais prokurors.

Daļa intervēto prokuroru norādīja, ka jau uzreiz pēc kriminālprocesa uzsākšanas vai drīz pēc tam ir nepieciešams sazināties ar izmeklētāju un vienoties par izmeklēšanas virzienu un veicamajām darbībām, it īpaši gadījumos, ja konkrētajā kriminālprocesā izmeklēšana (vai sākotnējās veicamās darbības) nav uzskatāma par tipveida gadījumu. Tāpat ir būtiski turpmāk regulāri sazināties ar izmeklētāju, pārrunāt izmeklēšanas gaitu, noskaidroto un vienoties par veicamajām darbībām, nepieciešamajiem pierādījumiem, pierādīšanas robežām, kvalifikāciju, mantisko jautājumu risināšanu u.c. – tas ļauj savlaicīgi konstatēt, kad nepieciešams sniegt norādījumus izmeklēšanas sekmēšanai un ātrākai virzībai, kā arī laikus konstatēt un risināt sarežģījumus un jautājumus, par kuriem ir viedokļu atšķirības u.c.. Vienlaikus tas arī prokuroram turpmākajā kriminālprocesa gaitā atvieglo un paātrina apsūdzības celšanu.

Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurors intervijā atzina, ka prokuroru vidū nav vienotas prakses sadarbībai ar izmeklētājiem pirmstiesas izmeklēšanā, taču izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība ir ļoti būtiska. Ja uzraugošais prokurors nav pietiekami iesaistījies pirmstiesas izmeklēšanā, viņš nevar pietiekami labi pārzināt lietu un, saņemot krimināllietas materiālus pēc izmeklētāja lēmuma par kriminālvajāšanas uzsākšanas ierosināšanu, ir ļoti grūti un pat neiespējami paspēt Kriminālprocesa likumā paredzētajā 10 dienu laikā izvērtēt krimināllietas materiālus un

kvalitatīvi sagatavot lēmumu par personas saukšanu pie kriminālatbildības. Publikācijā²⁸⁴ Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurors ir paudis viedokli, *ka nozīmīga loma termiņu samazināšanā ir tiem faktoriem, kas pilnībā vai vismaz lielākoties atkarīgi no prokurora, piemēram, no uzraudzībā esošās krimināllietas materiālu pārzināšanas pakāpes, tehniskā darba savlaicīgas un pārdomātas organizēšanas.*

Savukārt otra daļa intervēto prokuroru intervijās pauda, ka pēc būtības pirmstiesas izmeklēšanas posmā izmeklētājs ir procesa virzītājs, kas pēc sava redzējuma veic un vada kriminālprocesu, savukārt uzraugošā prokurora uzdevums ir dot norādījumus tad, ja konstatējams, ka procesa virzītājs nenodrošina mērķtiecīgu izmeklēšanu un pieļauj neattaisnotu iejaukšanos personas dzīvē vai vilcināšanos. Tādēļ arī daļā gadījumu, ja krimināllietas materiālus uzraugošais prokurors pieprasa pārbaudei, ne vienmēr tiek doti norādījumi, atdodot tos atpakaļ izmeklētājam. Daļa prokuroru uzskata, ka tiešais priekšnieks ir tas, pie kura primāri izmeklētājam ir jāvērsas par to, kā veikt konkrētā kriminālprocesa izmeklēšanu un risināt sarežģījumus.

Jānorāda, ka nepietiekama uzraugošā prokurora iesaiste pirmstiesas izmeklēšanā ietekmē ne tikai apsūdzības kvalitāti, bet arī tiesvedības procesa norisi. Ziņojuma 2.3.nodaļā ir analizētas ar pirmstiesas kriminālprocesā nopratināto liecinieku aicināšanu saistītās problēmas. Saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto²⁸⁵ prokurors līdz ar lēmumu par krimināllietas nodošanu tiesai nosūta tiesai arī to personu sarakstu, kuras, pēc apsūdzības domām ir izsaucamas uz tiesas sēdi. Pēc intervēto tiesnešu un arī pašu prokuroru domām tieši liecinieku uzklauššana krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanā aizņem visilgāko laiku. Ir nepieciešams nozīmēt daudz tiesas sēžu, jo, pirmkārt, liecinieku daudzuma dēļ tos fiziski nav iespējams uzklaušt vienā tiesas sēdē, otrkārt, pieteiktie liecinieki bieži neierodas uz tiesas sēdēm. Daļa intervēto tiesnešu atzīst, ka praksē bieži vien nebūtu nepieciešams noklausīties visus prokurora norādītos lieciniekus, jo virkne liecību nav būtiskas vainas pierādīšanai vai arī tās ir identiskas.

Tāpat tiesneši arī intervijās norādīja, ka ir gadījumi, kad prokurors nepārzina pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās liecības un pirmstiesas procesā pratinātos lieciniekus, līdz ar to nav pietiekami izsvēris, kuras liecības nav būtiskas un nesniedz pienesumu lietā noskaidrojamo būtisko apstākļu noskaidrošanai un pierādīšanai, un līdz ar to kuri liecinieki nebūtu aicināmi uz tiesu. Tiesnešu ieskatā tas ir saistāms ar to, ka prokurors nav veicis un nav arī piedalījies liecinieku nopratināšanā pirmstiesas procesā, nav bijusi pietiekama komunikācija ar izmeklētāju – procesa virzītāju, lai iedziļinātos un labi pārzinātu iegūtos pierādījumus.

Ziņojuma 1. un 2.nodaļā analizētie pierādījumi liecina, ka no prokurora iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā un sagatavotā pierādījumu kopuma un no tā, cik labi prokurors ir iedziļinājies un pārzina konkrētās lietas būtību, ir atkarīga apsūdzības kvalitāte un apsūdzības uzturēšana tiesā kopumā. No tā ir atkarīgs gan tiesvedības iznākums, gan arī iztiesāšanas ilgums, jo tiesā ir jāpārbauda visi prokurora norādītie pierādījumi, tajā skaitā arī tie, kuriem nav būtiskas nozīmes attiecībā uz lietā pierādāmajiem apstākļiem, nepieciešams arī aicināt uz tiesu virkni personu tādu liecību uzklauššanai, kuras nav būtiskas vainas pierādīšanai, ir identiskas u.tml. Ja ir nepieciešams grozīt apsūdzību saistībā ar iztiesāšanā jaunatklātu vai precizētu apstākļu noskaidrošanos vai noziedzīgā nodarījuma juridiskās kvalifikācijas precizēšanu, ar to ir nepieciešams iepazīties aizstāvībai, kam nepieciešams papildu laiks iztiesāšanā, pat ja prokurors iesniedz grozītu apsūdzību, nelūdzot atlikt iztiesāšanu vai pārtraukumu.

Galīgais pierādīšanas pienākums ir prokuroram²⁸⁶, turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas – tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību²⁸⁷.

Kopumā intervijās ar prokuroriem un izmeklētājiem novērots, ka bieži tiek uzskatīta par pieņemamu situācija, ka pirmstiesas kriminālprocess ieilgst gadiem un izmeklētāja un prokurora lielā noslodze vismaz daļēji ir attaisnojums šai situācijai. Revīzijas izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos konstatēts, ka tikai piektajā daļā gadījumu bija konstatējama intensīva izmeklēšana un pietiekami ātra virzība kriminālprocesa pabeigšanai.

Valsts kontroles ieskatā izmeklēšanas veikšana pēc kopīga izmeklētāja un uzraugošā prokurora redzējuma, kas ir savstarpēji saskaņots un tiek aktualizēts visā izmeklēšanas gaitā, ļautu izvairīties no lieku izmeklēšanas darbību veikšanas un mazinātu daļas no minētajiem izmeklēšanu kavējošajiem faktoriem ietekmi uz kriminālprocesa ilgumu, piemēram, laikus panākt vienošanos un rast risinājumus par pierādīšanas vai kvalifikācijas problēmām. Īpaši gadījumos, kad kriminālprocesi ir apjomīgi, specifiski vai sarežģīti, piemēram, par noziedzīgiem nodarījumiem, kas tiek konstatēti reti, par kuriem nav pietiekamas prakses, kuros ir grūtības noteikt atbilstošo kvalifikāciju, pierādāmo apstākļu kopumu vai arī sarežģīti pierādīt konkrētus pierādāmos apstākļus, izmeklētāja un prokurora cieša sadarbība visā izmeklēšanas gaitā un savlaicīga kopīga vienošanās par piemērotāko risinājumu kriminālprocesā ir būtiska, lai pēc iespējas laikus izņemtu jautājumu – kas vēl ir nepieciešams kriminālvajāšanas uzsākšanai, vai arī kriminālprocess ir izbeidzams, apturams vai sadalāms.

Valsts kontroles ieskatā tāda sadarbība, ka uzraugošais prokurors iesaistās tikai tad, kad izmeklēšana tuvojas noslēgumam vai izmeklētājs pats lūdz padomu, būtu piemērota standartizētu kriminālprocesa gadījumā, kad noteikta veida noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai ir skaidras veicamās darbības un iegūstamo pierādījumu kopums, un tas attiecīgi ir nostiprināts *vadlīnijās, pamatnostādņēs* vai cita veida dokumentos vienotas prakses ieviešanai. Tas nevarētu būt piemērots sadarbības veids gadījumā, ja nav ieviesta vienota izpratne par dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanu, pierādāmo apstākļu kopumu un nepieciešamo minimālo pierādījumu apjomu.

Jautājums par to, ko sevī ietver uzraugošā prokurora pienākumu īstenošana pirmstiesas izmeklēšanā, nav atstājams katra prokurora interpretācijai un nevar būt atkarīgs no tā, kādu praksi izdodas ieviest izmeklētājiem un to tiešajiem priekšniekiem.

Valsts kontroles vērtējumā ir nepieciešams izveidot divu veidu izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbības mehānismus – (1) sarežģītiem gadījumiem un (2) tādiem, kur izmeklēšana ir standartizēta. Turklāt šādi mehānismi būtu izmantojami ne tikai kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, bet arī attiecībā uz citiem kriminālprocesi, kas kopumā sekmētu produktīvāku prokuroru resursu izmantošanu.

Būtu jāizsver nepieciešamība ieviest atšķirīgu izmeklētāju un prokuroru sadarbības mehānismu pirmstiesas izmeklēšanas posmā atkarībā no tā cik sarežģīta vai gluži pretēji vienkārša un standartizēta ir konkrētā kriminālprocesa izmeklēšana:

- ❖ vienu gadījumiem, kad kopš paša sākuma un visā pirmstiesas izmeklēšanas gaitā ir nepieciešama cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība, kopīgi izvērtējot un vienojoties par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamo pierādījumu apjomu, pielietojamām metodēm u.c., t.sk., savlaicīgi konstatējot un izsverot kriminālprocesa sadalīšanas nepieciešamību;
- ❖ otru gadījumiem, kur ir standartizēta izmeklēšana, zināmas sākotnējās izmeklēšanas darbības, nepieciešamie pierādījumi, pielietojamās pierādīšanas metodes u.tml., un nav nepieciešama tik cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība, ar nosacījumu, ka attiecīgo kriminālprocesa izmeklēšanas *standarts* ir nostiprināts ar vadlīnijām, instrukcijām vai citāda veida dokumentiem piemērošanai praksē visiem izmeklētājiem un prokuroriem, kuru lietvedībā vai uzraudzībā nonāk šāda veida kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Plašāk jautājums par Prokuratūras darba organizāciju, standartizētu procedūru ieviešanu un nepieciešamību meklēt iespējas kopējās krimināltiesiskās sistēmas noslodzes mazināšanai analizēts un Valsts kontroles ieteikumi sniegti revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”.

Arī OECD salīdzinošajā izpētē iesaka²⁸⁸ izvērtēt iespēju standartizēt un pēc iespējas vienkāršot procedūras t.s. vienkāršāko kriminālprocesa gadījumos. Standartizācija attiecas uz kritēriju un darbību vienādošanu, kas jāpiemēro, kad prokuratūrā nonāk konkrēts gadījums. OECD ieskatā tas var nodrošināt *stabilu* kriminālprocesa regulējuma interpretāciju, kas ir nepieciešama darbību saskaņotībai un paredzamībai, kā arī tas var būtiski atvieglot sadarbību starp prokuroriem un izmeklētājiem.

Ieteikumi

Noziedzības novēršanas padomei tiks sniegti ieteikumi par nepieciešamību kriminālās justīcijas sistēmas ietvaros izvērtēt un rast Latvijas situācijai piemērotākos ilgtermiņā realizējamus risinājumus, kā atslogot krimināltiesisko sistēmu (piemēram, dekriminalizējot vai vienkāršojot un standartizējot mazāk nozīmīgus kriminālprocesus u.c.), kā arī lemt par prokurora iesaisti un vadošās lomas īstenošanu sarežģītu kriminālprocesa izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemt par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem.

3.2. Vienotas prioritātes Prokuratūrai un izmeklēšanas iestādēm

Valsts kontroles vērtējumā prioritāru kriminālprocesa noteikšana, izmeklēšana, izmeklēšanas uzraudzība un kriminālvajāšana būtu risināma kopā ar izmeklētāju un prokuroru specializācijas

jautājumu, kā arī kopsakarā ar pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību, piemēram, attiecībā uz kriminālprocesu par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vienkāršošanu un standartizētu procedūru ieviešanu, prokurora atbildības palielināšanu sarežģīto un no valsts interešu viedokļa būtisko kriminālprocesu izmeklēšanai u.c.

Prokuratūrā par prioritāriem attiecībā uz pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību noteikti²⁸⁹ kriminālprocesi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kā arī Eiropas Savienības fondu līdzekļu krāpšanas lietās, kur uzraugošajiem prokuroriem jāveic aktīva un savlaicīga uzraudzība jau no kriminālprocesa uzsākšanas vai nodarījuma kvalificēšanas.

Savukārt par prioritāriem kriminālvajāšanā Prokuratūrā noteikta²⁹⁰ virkne noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā (piemēram, krāpšana vai datorkrāpšana, ja tā izdarīta lielā apmērā vai organizētā grupā, kredītiestādei vai valstij; piesavināšanās, ja tā izdarīta lielā apmērā un saistīta ar mantiska kaitējuma nodarīšanu kredītiestādei vai valstij, ievērojamam personu skaitam; kontrabanda, ja tā izdarīta lielā apmērā vai organizētā grupā, izvairīšanās no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, ja ar to nodarīti zaudējumi valstij vai pašvaldībai lielā apmērā; naftas produktu nelikumīga uzglabāšana, pārvietošana vai realizācija, ja tā izdarīta lielā apmērā vai to izdarījusi organizēta grupa; dienesta pilnvaru pārsniegšana u.c., turpmāk – *prioritārie ekonomiskie noziegumi*), kuros visiem virsprokuroriem, organizējot un vadot pakļauto prokuroru darbu, jāpiešķir prioritāte šādu noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanai un tos izdarījušo personu kriminālvajāšanai, un, ja minētajos kriminālprocesos kriminālvajāšana nav pabeigta trīs mēnešu laikā no kriminālvajāšanas uzsākšanas dienas, jāorganizē kriminālprocesa gaitas un virzības apspriešana ar prokuroru un nepieciešamības gadījumā arī attiecīgās izmeklēšanas iestādes atbildīgajām amatpersonām.

Kriminālprocesi par *prioritāriem ekonomiskiem noziegumiem* ir gan KNAB, gan VID Nodokļu un muitas policijas, gan Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētāju lietvedībā.

Par kriminālprocesi, kuri Prokuratūrā ir noteikti par prioritāriem attiecībā uz pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību (par kriminālprocesi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu) ar Prokuratūras rīkojumu²⁹¹ ir noteikts prokuroram informēt tiesas apgabala līmeņa prokuratūras virsprokuroru par ieilgšanas iemesliem un turpmāk plānotajām darbībām izmeklēšanā, ja izmeklēšana nav pabeigta divu un četru mēnešu laikā, savukārt pēc sešiem mēnešiem jāinformē Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzības nodaļas virsprokurors. Šī informācija tiek apkopota saistībā ar nepieciešamību uzkrāt un sniegt informāciju par kriminālprocesi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu starptautiskajām institūcijām.

Savukārt attiecībā uz Prokuratūras noteiktajiem *prioritāriem ekonomiskiem noziegumiem* ar Prokuratūras rīkojumu noteikts virsprokuroriem organizēt kriminālprocesa gaitas un virzības apspriešanu ar prokuroru un nepieciešamības gadījumā arī attiecīgās izmeklēšanas iestādes atbildīgajām amatpersonām, ja minētajos kriminālprocesos kriminālvajāšana nav pabeigta trīs mēnešu laikā no kriminālvajāšanas uzsākšanas dienas. Saskaņā ar prokuroru sniegto informāciju praksē kriminālvajāšanas stadija parasti neieilgst, izņemot gadījumus, ja apsūdzētais izvairās no

ierašanās pie prokurora, nav atrodams un nav iespējams apsūdzētajam izsniegt apsūdzības kopiju vai nopratināt²⁹².

Valsts policijā²⁹³ izmeklēšanai noteiktās prioritārās kriminālprocesu kategorijas attiecība uz noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā lielā mērā saskan ar Prokuratūras noteiktajām prioritātēm, bet to tvērums ir plašāks, piemēram, arī kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem maksātnespējas jomā, visi kriminālprocesi, kuros tiek risināts jautājums par noziedzīgi iegūtu līdzekļu atguvi, aresta uzlikšanai vai konfiskācijai u.c.

VID Nodokļu un muitas policijā ir ieviesta prakse reizi pusgadā veikt visu kriminālprocesu inventarizāciju un gada sākumā informēt Prokuratūru par plāniem, kurus un cik daudz kriminālprocesus izmeklētāji plāno konkrētajā gadā virzīt kriminālvajāšanas uzsākšanai. VID Nodokļu un muitas policija pēc būtības prioritizē lietvedībā esošos kriminālprocesus, ņemot vērā gan VID kopumā noteiktos prioritāros jautājumus ("cīņa ar aplokšņu algām"), gan katra kriminālprocesa perspektīvu, piem., vai kopumā konkrētais kriminālprocess ir perspektīvs, ir iespējams noskaidrot iespējamās vainīgās personas un atzīt par aizdomās turētajām, kā arī iegūt nepieciešamos pierādījumus, un konkrētajā kriminālprocesā izmeklēšanu ir iespējams pabeigt konkrētajā gadā.

Savukārt KNAB kriminālprocesu izmeklēšanā prioritāri ir tie kriminālprocesi, kuri ir perspektīvi un kuri izsauc sabiedrībā plašu rezonansi vai ievērojami skar sabiedrības vai valsts intereses.

Tiesu priekšsēdētāji un tiesneši intervijās atzina, ka tiesās prioritātes netiek noteiktas un netiek ievērotas citas prioritātes, kā tikai Kriminālprocesa 14.pantā paredzētās (kriminālprocess, kurā piemērots ar brīvības atņemšanu saistīts drošības līdzeklis vai kurā iesaistīta speciāli procesuāli aizsargājama persona, vai kurā apsūdzēta valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli u.c.).

Revīzijā intervijās ar izmeklētājiem un prokuroriem iegūtā informācija kopumā norāda uz to, ka:

- ❖ Prokuratūra un izmeklēšanas iestādes nosaka katra savas prioritātes un kriminālprocess, kas noteikts izmeklēšanas iestādē kā prioritāte nav Prokuratūras prioritāte, kas norāda uz risku, ka resursi tiek koncentrēti un pastiprināta kontrole pievērsta atšķirīgām prioritātēm, izmeklētājs primāri velta resursus vienu kriminālprocesu izmeklēšanai, savukārt uzraugošais prokurors uzraudzībai primāri pievēršas un uzrauga citu kriminālprocesu ātrāku virzību;
- ❖ vienlaikus gan izmeklētāji, gan prokurori atzīst, ka faktiski prioritāšu izvirzīšana īsti "nestrādā", jo prokuroru iesaiste izmeklēšanas uzraudzībā nemainās atkarībā no tā, vai konkrētais kriminālprocess ir prioritārs Prokuratūrā vai nav. Daļa prokuroru, izmeklētāju un to tiešo priekšnieku uzsvēra, ka prioritāšu ievērošanas neiespējamība daļēji saistāma arī ar kriminālprocesa obligātumu²⁹⁴ – ikvienā gadījumā, kad kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, ir pienākums savas kompetences ietvaros uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz Krimināllikumā paredzētajam krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam –, kas nozīmē, ka izmeklēšana ir jāveic visos kriminālprocesos;
- ❖ tādējādi praksē attiecībā uz kriminālprocesu izmeklēšanu un iespējami ātrāku krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu netiek noteiktas un realizētas valstī vienotas prioritātes par noteikta veida noziedzīgiem nodarījumiem konkrētās jomās. Nav kopējās vadlīnijas, instrukcijas vai citāda veida dokumentos noteikta vai

praksē ieviesta kārtība, kā nodrošināms pirmstiesas kriminālprocess par prioritāriem atzītajos kriminālprocesos, lai šajā virzienā koncentrētu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus, nodrošinātu ātrāku sadarbību ar citām institūcijām, piemēram, nepieciešamo ekspertīžu veikšanai, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai u.c.

Valsts kontroles vērtējumā prioritāru kriminālprocesu noteikšana, to izmeklēšana, izmeklēšanas uzraudzība un kriminālvajāšana lielā mērā būtu risināma kopā ar izmeklētāju un prokuroru specializācijas jautājumu. Kā to atzina revīzijā veiktajās intervijās gan izmeklētāji, gan prokurori, gan tiesneši – nav iespējams pietiekami iedziļināties un specializēties tik specifiskās jomās, ja vienlaikus jāpārzina daudzas citas jomas. Tādā gadījumā nav iespējams pietiekami koncentrēties uz zināšanu un pieredzes pilnveidi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā (vai konkrētu to veidu), jo vienlaikus ir aktuālas mācības daudzās jomās. Specializācija ļautu padziļināti pilnveidot nepieciešamās zināšanas par konkrētiem par prioritāriem atzītiem noziedzīgiem nodarījumiem, un izmeklēšanu un izmeklēšanas uzraudzību veiktu speciālisti, kas vislabāk pārzina konkrēto jomu.

Revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?” Valsts kontrole Prokuratūrai ir ieteikusi izvērtēt un noteikt Latvijas krimināltiesiskajai sistēmai piemērotākos īstermiņā un ilgtermiņā realizējamus pasākumus plašākai prokuroru specializācijai. Minētajā ziņojumā Valsts kontrole arī vērs uzmanību uz nepieciešamību rast Latvijas situācijai piemērotākos risinājumus kopējās krimināltiesiskās sistēmas noslodzes mazināšanai. Izmeklētāju un prokuroru lielā noslodze bieži tiek minēta kā būtiskākais kriminālprocesa efektivitāti ietekmējošais faktors. Valsts kontrole revīzijā²⁹⁵ gan Valsts policijai, gan Prokuratūrai ir ieteikusi, vispirms rast īstermiņa risinājumus, piemēram, pilnveidot darba organizāciju, ieviest rīcības mehānismus noslodzes uzraudzībai, noteikt procesuālus mehānismus, kā izlīdzsvarot noslodzi starp izmeklētājiem, prokuroriem. Revīzijā Valsts kontrole, analizējot OECD salīdzinošajā izpētē apskatīto citu valstu pieredzi, ir secinājusi, ka ar katrā atsevišķā institūcijā veiktajiem pasākumiem, tomēr varētu būt nepietiekami, lai atrisinātu kopumā pārslogotās sistēmas izraisītās problēmas. Tāpēc Valsts kontrole vērsīsies Noziedzības novēršanas padomē par nepieciešamību rast Latvijas situācijai piemērotākos ilgtermiņā realizējamus risinājumus, kā atslogot krimināltiesisko sistēmu (piemēram, dekriminalizējot vai vienkāršojot un standartizējot mazāk nozīmīgus kriminālprocesus u.c.), kā arī lemt par prokurora iesaisti un vadošās lomas īstenošanu sarežģītu kriminālprocesa izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā u.c.

Pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību, piemēram, attiecībā uz kriminālprocesu par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vienkāršošanu un standartizētu procedūru ieviešanu, prokurora atbildības palielināšanu sarežģīto un no valsts interešu viedokļa būtisko kriminālprocesa izmeklēšanai u.c., būtu jāseko kvalitatīvām un pārdomātām reformām Valsts policijā un Prokuratūrā, lai izvēlētos risinājumus ieviestu praksē. Valsts kontroles ieskatā efektīvai un mērķtiecīgai izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursu izlietošanai nepieciešamas izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai kopēji noteiktas prioritātes un definēta rīcība, lai koncentrētu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus prioritāšu nodrošināšanai, tajā skaitā lai nodrošinātu ātrāku sadarbību ar citām institūcijām šādos kriminālprocesos, piemēram, nepieciešamo ekspertīžu veikšanai, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai u.c.. Jautājums par kopīgu prioritāšu noteikšanu pirmstiesas kriminālprocesā iesaistītajām institūcijām būtu risināms kopsakarā ar pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību.

4. Citi būtiski jautājumi, lai sniegtu nepieciešamo atbalstu procesa virzītājiem un uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā

Būtisks risināmais jautājums, lai uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, ir rast risinājumus kvalitatīvai un ātrai kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu, kā arī elektronisko sakaru komersantu sniegto datu apstrādei un analīzei. Izmeklētāji lielākoties paši pēc saviem ieskatiem, iespējām un izpratnes veic apjomīgu kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzi. Tas ne tikai papildzina kriminālprocesa norisi, bet rada risku arī nepietiekami kvalitatīvai datu analīzei, kas lielā daļā gadījumu ir būtisks un izšķirošs jautājums kriminālprocesā nozīmīgu apstākļu un personas vainas pierādīšanai.

Kriminālprocesā nozīmīgas datu analīzes kvalitatīvai nodrošināšanai nepieciešams piesaistīt atbilstoši kvalificētus speciālistus ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, kas spēj orientēties finanšu un darījumu plūsmās, identificēt komercpraksei neraksturīgu rīcību un aizdomīgus darījumus, saistītās personas u.tml. Turklāt, būtu nepieciešams rast risinājumus tam, ka šāds kvalificēts speciālists (analītiķis) veiktās analīzes rezultātā sagatavo koncentrētā veidā būtiskos faktus un sniedz eksperta atzinumam pielīdzināmu vai citāda veida dokumentu, kas būtu izmantojams pierādīšanai kriminālprocesā. Iespējams, šajā virzienā būtu attīstāma plašāka sadarbība ar Finanšu izlūkošanas dienestu, kas veic līdzīga rakstura informācijas analīzi, attiecīgi paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci un palielinot šim nolūkam nepieciešamos resursus.

Kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīze ir būtisks izmeklēšanu papildzinošs faktors. To atzina visi revīzijā intervētie izmeklētāji, to tiešie priekšnieki un prokurori. Daļa prokuroru un tiešo priekšnieku turklāt norādīja, ka šādi veikto kontu izrakstu analīzi nevar uzskatīt par finanšu analīzi tādā nozīmē, kādai tai būtu jābūt, jo ne izmeklētājiem, ne prokuroriem nav pietiekamu zināšanu, lai kvalitatīvi to veiktu sarežģītākos gadījumos un tam ir nepieciešams speciālas zināšanas.

Ne visos kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ir nepieciešams iegūt un analizēt informāciju par finanšu plūsmām, darījumu un saistīto personu shēmām u.tml., tomēr daļā kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā tā ir neatņemama izmeklēšanas sastāvdaļa būtisku apstākļu noskaidrošanai un pierādījumu iegūšanai, tajā skaitā lai identificētu noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai mantu un atklātu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Tam ir nepieciešams iegūt un analizēt

kredītiestāžu sniegto informāciju un elektronisko sakaru komersantu sniegtos datus²⁹⁶. Šāda veida informācijas analīzei izmeklētājam ir nepieciešams ieguldīt ļoti daudz laika un darba (piemēram, nereti kontu izdrukās ir uz simts un pat vairākiem simtiem lapu, kontu informācija mēdz būt grūti analizējamā formātā, piemēram, no ārvalstīm iegūtā informācija ir papīra formātā vai “pdf” formātā, tikai pēdējo pāris gadu laikā ir panākta vienošanās ar Latvijas kredītiestādēm sniegt datus elektroniskā formātā).

Šobrīd vairumā gadījumu datu analīzi veic izmeklētāji paši pēc savas izpratnes un iespējām. Lai arī ir pieejami analītiķi (KNAB, VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijā), tie nav pietiekamā skaitā un tiek piesaistīti tikai sarežģītākajos gadījumos. Piemēram, Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētājiem analītiķi šim nolūkam nav pieejami, tādēļ sarežģītākajos gadījumos analīzei tiek nozīmēta grāmatvedības ekspertīze Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldē. Izmeklētājiem analīzes veikšanai nav pieejama arī speciāla programmatūra. Valsts policijā gan ir uzsākts darbs pie analītiskā rīka izstrādes un ieviešanas.

Turklāt pēc izmeklētāju veiktās informācijas analīzes to atkārtoti veic arī izmeklēšanu uzraugošais prokurors – daļa prokuroru tikai pārliecinoties par izmeklētāja norādīto informāciju par analīzes rezultātu (piem., konkrēti darījumi konkrētajos datumos ir konstatējami, summas atbilst u.tml.), bet daļa prokuroru veic atkārtotu analīzi, lai gūtu pārliecību, ka izmeklētājs visu ir pamanījis un nav konstatējama vēl kāda cita būtiska informācija u.tml.

Nozīme ir arī tam, kādā veidā izmeklētājs ir veiktās analīzes rezultātā konstatēto atspoguļojis – shēmās vai pārskatos, proti, vai tas ļauj ātri gūt priekšstatu par analīzes rezultātā noskaidrotajiem apstākļiem, vai arī prokuroram, lai noskaidrotu apstākļus, nepieciešams pašam veikt analīzi. Ja informācija apkopota kvalitatīvā un pārskatāmā veidā, tas atvieglo valsts apsūdzības uzturēšanu tiesā. Prokurori mēdz sagatavotās shēmas un pārskatus pievienot krimināllietas materiāliem, ko tiesneši intervijās atzinīgi novērtēja. Tiesneši vērsa uzmanību, ka shēmas vai pārskati ir reti pievienoti, bet tie ļoti atvieglo iespējas uztvert noziedzīgā nodarījuma konstatēšanai un personas vainas pierādīšanai būtiskus apstākļus. Tiesvedības laikā arī tiesneši veic kontu analīzi, lai pārliecinātos par apsūdzībā norādīto.

Valsts kontroles vērtējumā ir nepieciešama ne tikai atbilstošu resursu piesaiste un sadarbības organizēšana starp izmeklētājiem, prokuroriem un speciālistiem (analītiķiem), bet arī atbilstošas kārtības noteikšana normatīvajā regulējumā, tajā skaitā attiecībā uz analīzes rezultātā sniegtā atzinuma izmantošanu pierādīšanā. Iespējams, šajā virzienā būtu attīstāma plašāka sadarbība ar Finanšu izlūkošanas dienestu, kas veic līdzīga rakstura analīzes, attiecīgi paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci un palielinot šim nolūkam nepieciešamos resursus.

Valsts kontroles vērtējumā būtu nepieciešams rast risinājumu, lai minēto datu analīzei tiktu piesaistīti atbilstoši kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, kas labi spēj orientēties finanšu un darījumu plūsmās, identificēt komercpraksi neraksturīgu rīcību un aizdomīgus darījumus, saistītās personas u.tml. Turklāt, būtu nepieciešams rast risinājumus tam, ka šāds kvalificēts speciālists (analītiķis) veiktās analīzes rezultātā sagatavotu koncentrētā veidā būtiskos faktus un sniedz eksperta atzinumam pielīdzināmu vai citāda veida dokumentu, kas būtu izmantojams pierādīšanai kriminālprocesā. Šobrīd par pierādījumiem tiek uzskatīti kredītiestādes sniegtie kontu izraksti, savukārt pēc to analīzes sagatavotās shēmas vai pārskati ir papildu informācija uztveramībai un priekšstata gūšanai.

Minētā risinājuma ieviešanai vienlaikus būtu izvērtējams, kādos gadījumos atzinuma sniegšanai būtu iesaistāms kvalificēts speciālists (analītiķis), un kādas spējas ir nepieciešams attīstīt izmeklēšanas iestāžu ietvaros, izveidojot atbalsta personāla (analītiķi u.c.) amata vietas, ieviešot atbalsta rīkus (programmas), veicot izmeklētāju apmācību, izstrādājot un ieviešot izmeklēšanas iestādēs vienotu metodiku, kādā veidā veicama analīze un kāda satura un kādā formātā informācija analīzes rezultātā sagatavojama.

Ģenerālprokurora un Finanšu izlūkošanas dienesta priekšnieces 2020.gada 17.septembrī parakstītās vadlīnijas “Finanšu izlūkošanas dienesta sadarbība ar operatīvās darbības subjektiem, izmeklēšanas iestādēm un prokuratūru” paredz, ka iestāžu lūgumi par informācijas pieprasīšanu no ārvalstīm Finanšu izlūkošanas dienesta starptautiskās sadarbības ietvaros izpildāmi tikai steidzamos gadījumos, kad objektīvi nav iespējams izmantot resoram pieejamos starptautiskās sadarbības/palīdzības instrumentus un, ja tas izriet no starppresoru vienošanās par sadarbību vai par to panākta vienošanās Sadarbības koordinācijas grupas ietvaros²⁹⁷.

Valsts kontroles vērtējumā būtu izvērtējama iespēja paplašināt Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā²⁹⁸ paredzēto, ka Finanšu izlūkošanas dienests sniedz tā rīcībā esošo informāciju pēc izmeklēšanas iestāžu vai prokuratūras pieprasījuma kriminālprocesā nepieciešamo informāciju arī citos gadījumos. Intervijās izmeklētāji un to tiešie priekšnieki norādīja, ka arī daļā to kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kas nav uzsākti pēc Finanšu izlūkošanas dienesta ziņojumiem, izmeklēšanu atvieglotu un paātrinātu Finanšu izlūkošanas dienesta sniegta informācija, piemēram, par fizisku un juridisku personu ārvalstīs reģistrētiem banku kontiem, noslēgtajiem aizdevuma un ķīlas līgumiem u.c. (piem., kriminālprocesos, kuros konstatējama skaidras naudas nelikumīga pārvietošana). Izmeklēšanas iestādei šādas nepieciešamās informācijas iegūšana, izmantojot kriminālprocesā starptautiskās sadarbības mehānismus vispārējā kārtībā, ir ļoti laikietilpīga, jo atkārtoti jānosūta tiesiskās palīdzības lūgumi – vispirms noskaidrojot, vai un kāda informācija ir attiecīgajās valstīs, kurās, iespējams, varētu būt šāda informācija par konkrētām fiziskām vai juridiskām personām, un pēc atbilžu saņemšanas atkārtoti nosūtīt tiesiskās palīdzības lūgumu, lai pieprasītu un iegūtu konkrētu nepieciešamo informāciju. Finanšu izlūkošanas dienesta sniegtā informācija ļautu iekonomēt laiku un citus resursus kriminālprocesā, jo tādējādi būtu iespējams uzreiz nosūtīt konkrētus pieprasījumus starptautiskās sadarbības mehānismu ietvaros nepieciešamās informācijas iegūšanai. Iespējas paplašināt to gadījumu loku, kad Finanšu izlūkošanas dienests sniedz nepieciešamo informāciju kriminālprocesā, būtu vērtējamas kopsakarā ar izvērtējumu par to, kuros gadījumos efektīvākais mehānisms kriminālprocesā nepieciešamās informācijas iegūšanai ir Finanšu izlūkošanas dienests vai izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai pieejamie dažādi starptautiskās sadarbības mehānismi.

Saistībā ar kriminālprocesos nepieciešamās informācijas iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem izmeklētāji un to tiešie priekšnieki revīzijā norādīja uz īso normatīvajā regulējumā paredzēto termiņu – 18 mēneši, kādu elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus²⁹⁹.

Nemot vērā to, ka visbiežāk kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklējamie notikumi ir notikuši pirms ilgāka laika, pat ja informācija elektronisko sakaru komersantam tiek pieprasīta uzreiz pēc kriminālprocesa uzsākšanas, nereti praksē nav pietiekami ar minēto saglabājamo datu 18 mēnešu glabāšanas termiņu, kā rezultātā

nav iespējams iegūt kriminālprocesa izmeklēšanā būtiskus datus. Tāpēc, būtu vērtējams, vai nepastāv iespējas noteikt garāku minēto saglabājamo datu glabāšanas termiņu.

Būtiski ņemt vērā Tieslietu ministrijas norādīto³⁰⁰ attiecībā uz Eiropas Savienības Tiesas 2014.gada 8.aprīļa spriedumu apvienotajās lietās C-293/12 un C-594/12 *Digital Rights Ireland un Seitlinger*. No minētā sprieduma izriet pienākums dalībvalstīm izvērtēt savu nacionālo normatīvo aktu elektronisko komunikāciju pakalpojumu jomā atbilstību Direktīvas 2002/58/EK 15.panta 1.punktā ietvertajam pilnvarojumam un datu aizsardzības pamatprincipiem, tostarp, vērtējot to, vai nacionālās tiesību normas neaizskar tiesības uz personas datu aizsardzību un privātās dzīves neaizskaramību. Ar minēto Eiropas Savienības Tiesas spriedumu atceltās Direktīvas 2006/24/EK 6.pants noteica, ka dalībvalstis nodrošina, ka 5.pantā norādītās datu kategorijas saglabā laiku, kas ir ne mazāk kā seši mēneši un ne ilgāk kā divi gadi no komunikācijas datuma. Latvija izvēlējās Elektronisko sakaru likumā 19.panta pirmās daļas 11.punktā noteikt 18 mēnešu termiņu, proti, gandrīz maksimāli iespējamo termiņu. Tieslietu ministrijas ieskatā, ievērojot *Digital Rights Ireland* spriedumā ietvertos secinājumus, saglabājamo datu glabāšanas termiņa palielināšana būtu atzīstama par neatbilstošu ES tiesībām un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrai.

Vienlaikus būtu nepieciešams rast risinājumus arī kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kuru pareizai izprašanai un interpretācijai ir nozīme kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai. Pilnveidojama ir arī izmeklēšanas iestāžu savstarpējā sadarbība pieredzes apmaiņai, piemēram, par to, kā efektīvāk veikt finanšu izmeklēšanu, par dažādām starptautiskās sadarbības mehānismu iespējām, par metodēm, kā izmeklēt dažāda veida noziedzīgus nodarījumus finanšu un ekonomikas jomā, ņemot vērā straujo dažādu to izpausmju veidu attīstību u.c. Tas sekmētu kopējās izmeklēšanas iestāžu spējas ātrāk, produktīvāk un mērķtiecīgāk veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Ne tikai saistībā ar kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu apstrādi un analīzi izmeklētājiem un prokuroriem ir nepieciešams atbalsts. Kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā nereti ir risināmi specifiski jautājumi grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā. Taču revīzijā intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem, prokuroriem un virsprokuroriem noskaidrotā informācija liecina, ka šāda veida atbalsts nav pieejams.

Valsts kontroles vērtējumā būtu nepieciešams rast risinājumus kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem. Šim nolūkam būtu nepieciešams veikt izvērtējumu, vai būtu pietiekami veidot konsultantu personālu centralizēti Prokuratūrā vai katrā izmeklēšanas iestādē, vai arī būtu iespējams izmantot citu institūciju resursus, nosakot tām papildu uzdevumu, piemēram, ekspertīžu iestādē, kas veic grāmatvedības ekspertīzes, kas šobrīd ir Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes kompetencē³⁰¹, kā arī – vai arī šādi pakalpojumi ir iegādājami ārpusvalsts jomā.

Arī izmeklēšanas iestāžu savstarpējā sadarbība pieredzes apmaiņā Valsts kontroles ieskatā sekmētu kopējās izmeklēšanas iestāžu spējas efektīvāk veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Revīzijā konstatēts, ka dažādu

izmeklēšanas iestāžu izmeklētāji saskaras ar līdzīgām problēmām, kurām katrs mēģina rast risinājumu, kas būtu noderīgs arī citiem izmeklētājiem, piemēram, par to, kā efektīvāk veikt kredītiestāžu kontu izrakstu analīzi un kopumā finanšu izmeklēšanu, par dažādām starptautiskās sadarbības mehānismu iespējām, par dažādiem aspektiem ekspertīžu izmantošanā, par metodēm, kā izmeklēt dažāda veida noziedzīgus nodarījumus finanšu un ekonomikas jomā, ņemot vērā straujo dažādu to izpausmju veidu attīstību u.c. Izmeklētāji nereti saskaras ar vienos un tajos pašos Krimināllikuma pantos paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu (dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, dienesta pilnvaru pārsniegšanu, krāpšanu, piesavināšanos, izvairīšanos no nodokļu nomaksas, nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem). Intervijās iegūtā informācija liecina, ka šobrīd šāda veida pieredzes apmaiņa starp izmeklētājiem nenotiek, taču vairums izmeklētāju atzina, ka tāda būtu nepieciešama.

Iespēja saņemt profesionālu skaidrojumu nepieciešama arī tiesnešiem specifisko jautājumu izprašanai, kad iztiesāšanā ir krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Vairums tiesnešu intervijās atzina, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kur ir risināmi specifiski jautājumi un kuros nepieciešamas īpašas zināšanas un pieredze, nereti nākas saskarties ar gadījumiem, kad ir nepieciešams profesionāls skaidrojums kādu specifisku finanšu, ekonomikas vai citas jomas jautājumu izprašanai. Tiesneši saskaras ar grūtībām, lai gūtu izpratni par specifiskiem jautājumiem, kas nepieciešama, piemēram, saistībā ar pierādījumu vērtēšanu. Tā risināšanai meklē informāciju publiski pieejamos informācijas avotos, konsultējas ar kolēģiem u.c., taču šie risinājumi tiesnešu ieskatā nav pietiekami, lai gūtu pareizu priekšstatu un izpratni par specifiskiem jautājumiem, kas ir būtiski pareizai pierādījumu novērtēšanai un lietas izspriešanai.

Kriminālprocesa likuma regulējums neparedz tiesai pēc savas iniciatīvas pieaicināt speciālistu skaidrojumu sniegšanai, tas ir iespējams vienīgi pēc prokurora kā apsūdzības uzturētāja vai aizstāvības pieteikuma.

Valsts kontroles ieskatā būtu izvērtējams jautājums par piemērotākajiem risinājumiem, lai nodrošinātu tiesnešiem iespēju saņemt profesionālu skaidrojumu par specifiskiem jautājumiem, kas risināmi to iztiesāšanā esošās lietās, piemēram, paredzot Kriminālprocesa likumā tiesai tiesības pēc savas iniciatīvas uzaicināt speciālistu skaidrojumu sniegšanai par konkrētiem jautājumiem (piemēram, atkarībā no jautājuma – dažādu valsts institūciju pārstāvjus) tiesas sēdē, tādējādi nodrošinot to, ka arī aizstāvība un prokurors ir informēti par uzdotajiem jautājumiem, to skaidrojumiem, un, iespējams, var uzdot precizējošus jautājumus. Iespējams, ir izvērtējams arī jautājums par skaidrojošu konsultāciju par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.tml. jomās pieejamību tiesnesim ārpus tiesas sēdes, paredzot tam īpašu kārtību.

Valsts kontroles vērtējumā pilnveidojama ir arī izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras savstarpējā sadarbība starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanai.

Starptautisko sadarbību kriminālprocesos ārvalstij lūdz kriminālprocesa nodošanā, procesuālās darbības izpildē, ar brīvības atņemšanu nesaistīta drošības līdzekļa izpildē, personas izdošanā kriminālvajāšanai, tiesāšanai un citos starptautiskajos līgumos paredzētajos gadījumos³⁰². Tāpat arī, ja ir pamatots iemesls uzskatīt, ka vienlaikus ar Latvijā notiekošu kriminālprocesu citā valstī notiek kriminālprocess par to pašu noziedzīgo nodarījumu un tam iepriekš starptautiskās sadarbības rezultātā nav iegūts pietiekams apstiprinājums, procesa virzītājs ar kompetentās iestādes starpniecību var lūgt ārvalsti sniegt par to informāciju³⁰³. Krimināltiesiskās sadarbības lūgumu iesniedz rakstveidā, ja starptautiskajā līgumā vai likumā nav noteikts citādi³⁰⁴. Saskaņā ar likumā noteikto³⁰⁵ informācijas apmaiņā pirmstiesas procesā kompetentā iestāde ir Ģenerālprokuratūra (Darbības analīzes un vadības departamenta Starptautiskās sadarbības nodaļa), bet līdz kriminālvajāšanas uzsākšanai – Valsts policija (Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Starptautiskās sadarbības pārvalde), savukārt pēc lietas nodošanas tiesai kompetentā iestāde informācijas apmaiņā ir Tieslietu ministrija.

Nepieciešamību izmantot starptautiskās sadarbības mehānismus intervijās izmeklētāji, to tiešie priekšnieki un prokurori minēja kā vienu no biežākajiem iemesliem, kas paildzina un kavē kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanu. Kā iemesli tam tika minēti: *ārvalstis mēdz ilgstoši vai nekvalitatīvi izpildīt vai arī vispār neizpildīt tiesiskās palīdzības lūgumus, ilgstošs un smagnējs tiesiskās palīdzības lūguma sagatavošanas un nosūtīšanas process, ilgstoši tiek veikta saņemtās informācijas tulkošana u.c.*

Intervijās noskaidrotā informācija, kā arī veiktā analīze par starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanu izlasē iekļautajos kriminālprocesos liecina, ka ir iespējams mazināt daļu no faktoriem, kas ietekmē starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanas ilgumu. Vienlaikus Valsts kontroles ieskatā ar starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanu saistāmo izmeklēšanas paildzināšanos iespējams mazināt, piemēram:

- ❖ uzkrājot informāciju par dažādiem specifiskiem aspektiem, kas konstatēti, izmantojot starptautiskās sadarbības mehānismus ar dažādām valstīm – intervijās izmeklētāji un prokurori minēja piemērus, ka dažām valstīm ir specifiskas prasības, lai tās izpildītu tiesiskās palīdzības lūgumus, piemēram, nosūtīt pieprasījumu, nepieciešams vienlaikus arī sniegt tulkotu informāciju par Latvijas normatīvo regulējumu par liecinieku tiesībām un pienākumiem, daļa valstu neizpilda tiesiskās palīdzības lūgumus tādēļ, ka tas lūgts saistībā ar nodarījumu, par kuru attiecīgajā valstī nav paredzēta kriminālatbildība vai tādēļ, ka ar nodarījuma radītais kaitējums ir pārāk niecīgs u.c.. Tāpat arī uzkrājot un apmainoties ar informāciju par dažādu starptautiskās sadarbības mehānismu iespējām. Šādas informācijas apkopošana un pieejamība ļautu efektīvāk izmantot starptautiskās sadarbības mehānismus;
- ❖ apmainoties ar informāciju par starptautiskās sadarbības mehānismiem visu izmeklētāju un prokuroru vidū, lai dalītos ar dažādajām iespējām un ievērojamām prasībām, kas ļautu izvairīties no kļūdām un efektīvāk iegūt nepieciešamo informāciju tiem izmeklētājiem un prokuroriem, kuri reti ar to sakaras (piemēram, Valsts policijā ir sagatavotas *Metodiskās rekomendācijas par starptautiskās sadarbības lūgumiem* kriminālprocesos³⁰⁶);
- ❖ rodēt risinājumus, kā uzlabot ilgstošo informācijas apriti no brīža, kad izmeklētājs sagatavo tiesiskās palīdzības lūguma pieprasījumu, līdz tā izsūtīšanai – gan izmeklētāji, gan prokurori intervijās norādīja, ka tas ir ļoti laikietilpīgs process, mēdz būt

domstarpības par pieprasījumos iekļauto informāciju starp starptautiskās palīdzības lūguma pieprasītājiem un starptautiskās sadarbības nodrošināšanai kompetentajām amatpersonām Ģenerālprokuratūrā un Valsts policijā u.c., ilgstošs process starptautiskās sadarbības mehānisma nodrošināšanai.

Ieteikumi

Valsts kontrole vērsīsies Noziedzības novēršanas padomē par nepieciešamību izvērtēt un rast risinājumus:

- ❖ kvalificētu konsultāciju un speciālistu atbalsta saņemšanai kriminālprocesos –
 - (1) kvalificētu speciālistu ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā piesaistei kriminālprocesos veicamajai datu analīzei (piemēram, paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci u.c.);
 - (2) kārtības reglamentēšanai attiecībā uz sadarbību starp procesa virzītājiem (izmeklētājiem un prokuroriem) un speciālistiem (analītiķiem), kā arī analīzes rezultātā sniegtā speciālista (analītiķa) atzinuma izmantošanai pierādīšanā;
 - (3) tiesībaizsardzības iestāžu kapacitātes stiprināšanai – attīstot un specializējot personālu atbalsta sniegšanai izmeklētājiem vienkāršākajos gadījumos, kā arī tehnisko atbalsta rīku un vienotas metodikas analīzes veikšanai izmeklēšanas iestādēs ieviešanai;
 - (4) kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kad tas nepieciešams kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai;
 - (5) iespēju rašanai tiesnešiem pēc savas iniciatīvas saņemt profesionālu skaidrojumu par specifiskiem jautājumiem, kas risināmi to iztiesāšanā esošās lietās, un tam nepieciešamās kārtības reglamentēšanai;
 - (6) kā novērst problēmas, kas pildzina laiku starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai;
 - (7) savstarpējai iestāžu pieredzes apmaiņai par to, kā efektīvāk veikt finanšu izmeklēšanu, izmantojot dažādas datu analīzes metodes, starptautiskās sadarbības mehānismus u.c.
- ❖ izvērtēt iespēju pārskatīt (pagarināt) normatīvajā regulējumā³⁰⁷ paredzēto termiņu, kādā elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus.

Valsts kontroles viedoklis: Kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, analītiķi krimināltiesiskajā sistēmā ir nepieciešami visos kriminālprocesa posmos, bet to pieejamība tirgū nav tik liela, lai iesaistītās institūcijas – Prokuratūra, KNAB, Valsts policija, VID Nodokļu un muitas policija, Finanšu izlūkošanas dienests, tiesas atsevišķi spētu attīstīt augsta līmeņa kompetenci. Tāpēc ir nepieciešams izvērtēt, kādi pasākumi ir īstenojami un kāda kompetence attīstāma centralizēti visu institūciju vajadzībām, un kāda papildu kapacitāte veidojama institūcijās individuāli.

Revīzijas raksturojums, kritēriji un metodes

Revīzijas mērķis

Revīzijas mērķis ir pārliecināties, vai spēkā esošais normatīvais regulējums un atbildīgo institūciju darbība tām noteikto funkciju izpildē nodrošina efektīvu noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu.

Juridiskais pamatojums

Lietderības revīzija “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles 2019.gada darba plānu un Otrā revīzijas departamenta 2019.gada 15.augusta revīzijas grafiku Nr. 2.4.1-34/2019.

Revīziju veica revīzijas grupas vadītāja vecākā valsts revidente juriste Daina Baha, vecākā valsts revidente Ilze Lejniece, vecākā valsts revidente juriste Ingrīda Didkovskite, valsts revidente juriste Ruta Kalnača, juriste Elita Nīmande, informācijas sistēmu auditore Līga Nagle.

Revidentu un revidējamās vienības atbildība

Valsts kontroles revidenti ir atbildīgi par revīzijas ziņojuma sniegšanu, kas pamatojas uz revīzijas laikā gūtiem atbilstošiem, pietiekamiem un ticamiem revīzijas pierādījumiem.

Iekšlietu ministrija un tās padotībā esošā iestāde – Valsts policija, Finanšu ministrija un tās padotībā esošā iestāde – VID, Tieslietu ministrija, KNAB, kā arī Prokuratūra ir atbildīgas par normatīvo aktu ievērošanu un revidentiem sniegtās informācijas patiesumu.

Revīzijas apjoms un ierobežojumi

Revīzija veikta saskaņā ar Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem. Revīzija ir plānota un veikta tā, lai iegūtu pietiekamu pārliecību par to, vai spēkā esošais normatīvais regulējums un atbildīgo institūciju darbība tām noteikto funkciju izpildē nodrošina efektīvu noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu.

Revīzija veikta par laika periodu no 2018.gada 1.janvāra līdz 2020.gada 30.jūnijam, bet par atsevišķiem jautājumiem datu analīze pilnīgākas situācijas apzināšanai un salīdzināšanai veikta par ilgāku laika posmu.

Revīzijas ietvaros atvērts apakšuzdevums “Valsts budžeta līdzekļu izlietošanas efektivitāte Latvijas Republikas Prokuratūras funkciju izpildē” (pamatojoties uz Valsts kontroles 2019.gada darba plānu un Otrā revīzijas departamenta 2019.gada 15.augusta revīzijas grafikam Nr. 2.4.1-34/2019 atvērto papildgrafiku), kura mērķis ir pārliecināties, vai Prokuratūras darbību tai noteikto funkciju izpildē ir iespējams uzlabot, un atbilstoši tam sagatavots atsevišķs revīzijas ziņojums “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”.

Revīzijas ietvaros attiecībā uz revīzijas apjomā iekļauto jautājumu – *vai Tieslietu ministrijas, Iekšlietu ministrijas un Prokuratūras veiktās darbības nodrošina efektīvu E-lietas programmas projektu pārvaldību un ir vērstas, lai pārredzamā laikā sasniegtu E-lietas programmai izvirzīto mērķi izmeklēšanas un tiesvedības procesu pilnveidei – nodrošināt izmeklēšanas un tiesvedības procesu pilnīgu digitalizāciju, ātru un kvalitatīvu savstarpēju savietojamu datu apmaiņu starp valsts iestāžu informācijas reģistriem, fizisku personu iespēju iesniegt un saņemt pakalpojumus*

elektroniski – sagatavots atsevišķs revīzijas ziņojums “E-lietas programmas vadības risku izvērtējums”.

Revīzijas apjomā iekļautas:

- ❖ Prokuratūra³⁰⁸ kā tiesu varas institūcija, kas patstāvīgi veic uzraudzību pār likumības ievērošanu normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros, kuras uzdevums ir reaģēt uz likuma pārkāpumu un nodrošināt ar to saistītās lietas izlemšanu likumā noteiktajā kārtībā, un kuras funkcijās ietilpst pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība, pirmstiesas izmeklēšanas veikšana, kriminālvajāšana, valsts apsūdzības uzturēšana.
- ❖ Iekšlietu ministrija³⁰⁹, kuras viena no funkcijām ir izstrādāt, organizēt un koordinēt politiku noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā, kurai noteikts uzdevums nodrošināt nozares politikas īstenošanu ministrijas padotībā esošajās iestādēs un pārbaudīt funkciju izpildi ministrijas padotībā esošo iestāžu darbībā, un kuras padotībā (pārraudzības formā) ir Valsts policija.
- ❖ Valsts policija³¹⁰, kura ir iekšlietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kurai noteikts uzdevums atklāt noziedzīgus nodarījumus, kā arī noteikts, ka tās pilnvarotas amatpersonas izmeklēt jebkuru noziedzīgu nodarījumu, izņemot tos, kas piekritīgi citām izmeklēšanas iestādēm.
- ❖ Finanšu ministrija³¹¹, kuras padotībā (pārraudzības formā) ir VID un kurai noteikts atbilstoši noteiktajai kompetences jomai kopīgi ar Tieslietu ministriju veidot politiku noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā.
- ❖ VID³¹², kas ir finanšu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kura sastāvā ir VID Nodokļu un muitas policija, kurai noteikts uzdevums veikt izmeklēšanu krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem, kas konstatēti valsts ieņēmumu un muitas lietu jomā.
- ❖ KNAB³¹³, kura viena no funkcijām ir izmeklēt noziedzīgus nodarījumus, kuri saistīti ar politisko organizāciju (partiju) un to apvienību finansēšanas noteikumu pārkāpumiem, kā arī noziedzīgus nodarījumus valsts institūciju dienestā, ja tie ir saistīti ar korupciju.
- ❖ Tieslietu ministrija³¹⁴, kuras viena no funkcijām ir izstrādāt, organizēt un koordinēt politiku krimināltiesību un procesuālo tiesību jomā, kā arī tiesu sistēmā un rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu administrēšanā.

Revīzijas ierobežojumi:

Valsts kontroles revidenti ar revīzijas izlasē iekļauto nepabeigto kriminālprocesu lietas materiāliem neiepazīnās un neieguva informāciju, kas apdraudētu izmeklēšanas noslēpuma ievērošanu.

Revīzijas pārbaudēs izlasē iekļautajos nepabeigtajos kriminālprocesos netika vērtēta izlasē iekļauto izmeklēšanas iestāžu – Valsts policijas (Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes, Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.biroja), VID Nodokļu un muitas policijas, KNAB – amatpersonu veiktās izmeklēšanas, kā arī prokuroru veiktās izmeklēšanas uzraudzības, kriminālvajāšanas un valsts apsūdzības uzturēšanas atbilstība normatīvajiem aktiem.

Revīzijas pārbaudēs netika vērtēta tiesnešu, kuru iztiesāšanā bija izlasē iekļautie nepabeigtie kriminālprocesi, veiktās iztiesāšanas atbilstība normatīvajiem aktiem.

Revīzijā apjomā iekļautajās izmeklēšanas iestādēs netika detalizētāk vērtēti izmeklēšanas iestāžu iekšējie darba organizācijas procesi (kā tas tika veikts Prokuratūrā revīzijā atvērtā apakšuzdevuma ietvaros, pamatojoties uz revīzijas papildgrafiku “Valsts budžeta līdzekļu izlietošanas efektivitāte Latvijas Republikas Prokuratūras funkciju izpildē”).

Vērtēšanas kritēriji

Revīzijas jautājums	Noteiktais kritērijs	Kritērijs ir sasniegts / nav sasniegts
1. Vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī ir nodrošināta normatīvā regulējuma piemērotāju vienota izpratne, lai efektīvi un iespējami ātri panāktu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumos?	Krimināllikuma regulējums ir viennozīmīgi skaidrs un nav dažādi interpretējams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā – to apliecina ekspertu novērtējums, izmeklētāju, prokuroru, tiesnešu viedoklis (intervijās).	⊗ Kritērijs nav sasniegts - revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos vismaz 69% gadījumu revīzijai piesaistīto ekspertu vērtējumā bija konstatējams vienotas izpratnes trūkums (izmeklētāju un prokuroru, vai prokuroru vidū, vai starp prokuroru un tiesu) un vismaz 37% gadījumu bija konstatējamās pieļautas kļūdas tiesību normu piemērošanā vai nepietiekama izpratne par pierādāmajiem apstākļiem konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanai. Intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, prokuroriem, tiesnešiem konstatēts, ka praksē ir problēmas, piemēram, ar Krimināllikuma 177.pantā (krāpšana) paredzēto noziedzīga nodarījuma sastāva nošķiršanu no 218.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma (nodokļu krāpšanu gadījumos), tāpat arī, piemēram, no 179.pantā paredzētā noziedzīga nodarījuma (piesavināšanās). Praksē piemērošanā izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem nav pietiekami skaidrs arī, piemēram, Krimināllikuma 317.-319.pants, kuru normās ietverts nosacījums par “būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai”, arī tiesību zinātnieki revīzijā šo regulējumu atzina par nepietiekami skaidru. Daļa intervēto atzina, ka nav pietiekami skaidrs piemērošanai arī 195.pants (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācija) u.c.
	Izmeklēšanas iestādēs, Prokuratūrā un tiesās ir vienveidīga prakse kriminālatbildības piemērošanā par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā - to apliecina ekspertu novērtējums, izmeklētāju, prokuroru, tiesnešu viedoklis (intervijās).	⊗ Kritērijs nav sasniegts - revīzijā veiktajās intervijās gandrīz visi intervētie izmeklētāji, prokurori un tiesneši atzina, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā nav vienotas izpratnes un pietiekamas skaidrības par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā. Arī revīzijā piesaistīto ekspertu, kas analizēja izlasē iekļauto izbeigto kriminālprocesu lietas materiālus, atzinumos

	konstatējams, ka atšķirīgi viedokļi par Krimināllikuma normu piemērošanu, t.i., pierādāmajiem apstākļiem dažādu veidu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā ir gan izmeklētājiem un prokuroriem, gan pašu prokuroru vidū.
Krimināllikuma normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanai un piemērošanai, ir izveidots rīcības mehānisms kā identificēt tās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai, kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas to piemērošanā un to, vai neskaidrības un piemērošanas problēmas ir visu tiesību normu piemērotāju vidū.	⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji – ir izveidota Tieslietu ministrijas darba grupa, kuras uzdevums ir iesniegto priekšlikumu izvērtēšana, bet ne izpētes veikšana par tiesību normu piemērošanas problēmām. Nav izveidots mehānisms, kura ietvaros tiktu piesaistīti resursi, ar kuru palīdzību tiktu veikti pētījumi un izvērtējumi par nepieciešamajām normatīvo aktu prasību izmaiņām, piemēram, izmantotas valsts pētījumu programmu iespējas – nozaru ministrijām paredzētās iespējas sadarbībā ar Latvijas Zinātnes padomi izstrādātas un īstenotas valsts pētījumu programmas, kuru mērķis ir valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšana.
Pēc to Krimināllikuma normu, kas rada piemērošanas problēmas un dažādas interpretācijas iespējas praksē izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem, tiek veikti piemēroti nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu normu piemērotāju vienotu izpratni par konkrēto normu piemērošanu praksē	⊗ Izmeklētāji, prokurori un tiesneši intervijās atzīst, ka trūkst un būtu ļoti nepieciešami pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, vadlīnijas un prakses apkopojumi u.tml, un praksē nav pietiekamas skaidrības un vienotas prakses par dažādu Krimināllikuma normu piemērošanu. Lai arī tiek veikti atsevišķi pasākumi tam, lai apzinātu tās Krimināllikuma normas, kas rada piemērošanas problēmas un kuras praksē tiek dažādi interpretētas un piemērotas, un veidotu vienotu piemērošanas praksi un izpratni (piemēram, apmācības, ONCNSP mēdz izmeklēšanas iestādes informēt par pieļautajām kļūdām un ieviešamo piemērošanas praksi u.c.), izmeklētāji, tiesneši, prokurori tos neuzskata par pietiekamiem, lai risinātu praksē esošās problēmas.
Balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras izpēti, ir definētas prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, prakses apkopojumi ar praktiskiem paraugiem u.c., kas sekmē turpmākas vienotas un pareizas prakses veidošanos un veicina efektīvāku kriminālprocesu virzību krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai.	⊗ Kritērijs nav sasniegts - vairums revīzijā intervēto izmeklētāju, to tiešo priekšnieku un prokuroru, kuri praksē saskaras ar noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificējami pēc Krimināllikuma 317., 318. un 319.panta (dienesta pilnvaru pārsniegšana, dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana, valsts amatpersonas bezdarbība), atzīst, ka nav vienotas prakses un izpratnes, kas ir saprotams ar “būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai”. Praksē lielākoties nodarījumi pēc minētajiem Krimināllikuma pantiem tiek kvalificēti tikai gadījumos, ja ir mantiski novērtējams kaitējums, savukārt, ja normas ir jāpiemēro gadījumos, kad nav mantisks zaudējums (vai nav tieši novērtējams mantisks zaudējums), un ir nepieciešams

	pamatot radīto kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai, tad praksē ir neskaidrības, viedokļu atšķirības un visbiežāk kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka nav konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs. Tāpat izmeklētāji un prokurori intervijās atzina, ka arī citu Krimināllikuma normu piemērošanai būtu nepieciešamas vadlīnijas, prakses apkopojumi u.c., piem., par 218.pantu (izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināmu maksājumu nomaksas), par 325.pantu (valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšana) u.c.
Krimināllikuma regulējums par nodarījumiem valsts institūciju dienestā un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, kā arī šī regulējuma piemērošanas izpratne atbilst Latvijai saistošajos starptautiskajos tiesību aktos paredzētajai izpratnei - to apliecina ekspertu novērtējums, izmeklētāju, prokuroru, tiesnešu viedoklis (intervijās).	⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji - nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā, lai panāktu to piemērošanu atbilstoši ANO Pretkorupcijas konvencijas 17.panta izpratnei. Iespējams, Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 19., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti. Gan tiesu prakses apkopojumos, gan Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēs 2015.–2020.gadam tiek norādīts uz jau ilgstoši (vismaz kopš 2004.gada) esošu problēmu konstatēt un piemērot Krimināllikuma normās paredzēto “būtisko kaitējumu”. Intervijās daļa izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu atzina, ka, Latvijas normatīvais regulējums nav pietiekams, lai sauktu pie kriminālatbildības par nelikumīgu materiālā stāvokļa uzlabošanu, tas ir, valsts amatpersonas īpašumu ievērojamu palielināšanu, ko valsts amatpersona nespēj pamatot ar tās likumīgajiem ienākumiem – par to saskaņā ar ANO Pretkorupcijas konvenciju nepieciešams noteikt kriminālatbildību konvencijas dalībvalstīs.
Izmeklētāji, prokurori un tiesneši, kas izskata krimināllietas, nesaskata trūkumus Krimināllikumā, lai nepārprotami (t.i., bez dažādas interpretācijas iespējām), konsekventi piemērotu kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā.	⊗ Kritērijs nav sasniegts - Prokuratūrā ir saskatīta nepieciešamība pilnveidot Krimināllikuma normas, izvērtējot kriminālatbildības ieviešanu par t.s. “amatpersonu piebarošanu”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti, nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz Krimināllikuma 320. un 323.pants, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē, neesot norunai par konkrētu amata darbību (vai ja šādu norunu nav iespējams pierādīt).
2. Vai normatīvais regulējums attiecībā uz	⊗ Kritērijs ir sasniegts – intervijās netika konstatēti

Kriminālprocesa likuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus piemērošanā, kā arī ir nodrošināta normatīvā regulējuma piemērotāju vienota izpratne, lai efektīvi un iespējami ātri panāktu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumos?	operatīvajā darbībā un speciālo izmeklēšanas darbību laikā iegūto ziņu un faktu izmantošanu pierādīšanā ir viennozīmīgi, nepārprotami skaidrs un pietiekams, lai tos efektīvi izmantotu iespējami ātrai un kvalitatīvai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai – to intervijās atzīst vis intervētie izmeklētāji, prokurori un tiesneši.	trūkumi normatīvajā regulējumā, lai operatīvajā darbībā iegūtās ziņas un faktus nostiprinātu un izmantotu pierādīšanā, tāpat arī netika konstatēti trūkumi normatīvajā regulējumā attiecībā uz ar speciālo izmeklēšanas darbību veikšanu un izmantošanu pierādījumu iegūšanai. Trūkumi, prokuroru un izmeklētāju ieskatā, konstatējami praksē, piemēram, ka nav pietiekamas sadarbības starp izmeklētājiem un operatīvajiem darbiniekiem.
	Latvijas kriminālprocesuālais regulējums attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību personas saukšanai pie kriminālatbildības un apsūdzības uzturēšanai un vainas pierādīšanai tiesā ir pietiekams un skaidrs, lai nodrošinātu vienotu izpratni par pierādīšanas standarta prasībām ātrai un efektīvai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai, tajā skaitā ņemot vērā tādus pierādīšanā būtiskus principus kā – “izslēdzot saprātīgas šaubas”, “šaubas jātulko par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību”, “tiesības neliecināt pret sevi”, “pienākums norādīt uz tiem apstākļiem, kas izslēdz apsūdzētā atbildību”, “pierādījumu absolūtā un ierobežotā pieļaujamība” – to apliecina eksperta izvērtējums	☑ Kritērijs ir sasniegts - revīzijā iegūtais tiesību zinātnieku viedoklis liecina, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā noteiktais pierādīšanas standarts attiecībā uz kriminālprocesā pierādāmajiem faktiem ir pietiekami skaidrs un saprotams, atbilstošs starptautiskām un ES prasībām. Pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie fakti ir reglamentēti vispārīgi, nedodot konkrētas norādes, bet izmantojot “piepildāmus” jēdzienus, tomēr, šāda pieeja normatīvajā regulējumā ir atbalstāma, un precīzāka pierādīšanas priekšmeta tiesiskā reglamentācija, kura būtu vispārīgi attiecināma uz visiem kriminālprocesiem, nav uzskatāma nedz par vēlamu, nedz par iespējamu. Vienlaikus eksperti atzīst, ka ir veicināma vadlīniju izstrāde par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, kā arī par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību vai neiespējamību kriminālprocesā.
	Visi intervētie izmeklētāji, prokurori, tiesneši intervijās atzīst, ka ir pietiekamas zināšanas un vienota izpratne izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu vidū par netiešo pierādījumu izmantošanu, un ka pietiekoši plaši (visos gadījumos, kad iespējams) tiek izmantoti netiešie pierādījumi vainas pierādīšanai kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā	☒ Kritērijs nav sasniegts – revīzijā konstatēts, ka izmeklētājiem un prokuroriem nav vienotas izpratnes par netiešajiem pierādījumiem un to izmantošanu pierādīšanā – to, ka tie praksē netiek pietiekami plaši (visos gadījumos, kad iespējams) izmantoti, atzina vismaz trešdaļa intervēto, kā arī Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļas prokurors, kurš 2019.gadā veicis prokuroru apmācības par netiešo pierādījumu izmantošanu kriminālprocesos par noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšanu. Daļa prokuroru norādīja, ka arī tiesnešu vidū nav pietiekamas izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu, kas sagādā grūtības apsūdzības uzturēšanā tiesā. Netiešo pierādījumu izmantošanai kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ir būtiska un pat izšķiroša, uz to norādīts arī starptautisko institūciju ekspertu novērtējumos.
Kriminālprocesa likuma regulējums		☑ Kritērijs ir sasniegts daļēji - iespējams, ar

ir pietiekami skaidrs un pilnīgs attiecībā uz nosacījumiem, kā uzsākams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt izbeigts vai apturēts kriminālprocess

Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir niecīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir niecīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turētu) un izmeklēšana nav lietderīga un samērīga, ja vien noziedzīgais nodarījums nav uzskatāms par maznozīmīgu. Revīzijā piesaistītie eksperti uzskata, ka ir jāvērtē, cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kā arī, vai nav pārskatāmi kriminālprocesa uzsākšanas pamata ietvari.

Kriminālprocesa likums paredz pietiekamu tiesas, aizstāvības un prokurora sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu izlemšanai

⊗ Kritērijs nav sasniegts – ekspertu vērtējumā būtu veicams izvērtējums kārtības ieviešanai, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora sadarbību dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu savlaicīgai izlemšanai pirms lietas iztiesāšanai paredzētajām tiesas sēdēm par liecinieku uzskatīšanai nepieciešamo tiesas sēžu skaitu un laiku, par to, no kuru liecinieku aicināšanas uz tiesas sēdi atteikties, par citu pierādījumu pārbaudei nepieciešamo laiku, tulku, speciālistu pieaicināšanas nepieciešamību u.c. Tāpat arī būtu izvērtējams, kādus jautājumus (pēc iespējas plašāku jautājumu loku) ir iespējams risināt rakstveidā pirms tiesas sēdes (vai starp tiesas sēdēm), tajā skaitā lūgumu un pieteikumu pieteikšana, grozītās apsūdzības iesniegšana, lūgumu par papildu materiālu pievienošanu lietai iesniegšana u.c., nodrošinot šīs informācijas savlaicīgu pieejamību visiem iesaistītajiem - tiesai, apsūdzētajam un tā aizstāvim, prokuroram, cietušajam (daļā, kas uz to attiecas) un citām iesaistītajām personām attiecībā uz informāciju, kas uz tām attiecas.

Kriminālprocesa likums regulējums ir pietiekams, lai pierādījumu pārbaude tiesā notiktu iespējami efektīvākajā veidā un nepamatoti nepaildzinātu kriminālprocesu iztiesāšanas posmu.

⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji - nepieciešamība aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem ir būtisks tiesas procesu pildzinošs iemesls. No Kriminālprocesa likumā noteiktās kārtības izriet, ka tiesā tiek veltīts laiks tam, lai tiktu noklausītas, nolasītas liecības, kas jau no krimināllietas materiāliem ir noskaidrojamas un visiem iesaistītajiem zināmas, nevis veltīta uzmanība tam, lai tiktu analizēti pierādījumi un tās liecības, kas rada neskaidrības, pretrunas un kuras ir par konkrētiem pretrunīgajiem, strīdīgajiem, neskaidrajiem pierādāmajiem apstākļiem, attiecībā uz kuriem apsūdzības uzturētājam un aizstāvības pusei nav vienprātības vai tiesai nav pārliecības pareizai lietas izspriešanai.

	Iemesls tam, kādēļ netiek izmantotas Kriminālprocesa likumā paredzētās iespējas ātrākai krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai – vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšana un krimināllietas iztiesāšana bez pierādījumu pārbaudes tiesā – nav saistāms ar apsūdzību nepietiekamo kvalitāti – to intervijās apstiprina tiesneši, to atzīst eksperti, kas vērtē izlasē iekļautos krimināllietas materiālus	⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji – tiesneši revīzijā veiktajās intervijās norādīja uz plaši sastopamu problēmu, ka nav saprotams no apsūdzības, kādā veidā ar iegūtajiem pierādījumiem tiek pierādīts katrs no pierādāmajiem apstākļiem un attiecīgi konkrētās personas vaina konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Tāpat tiesneši vērsa uzmanību, ka nereti apsūdzības neatbilst tiesu praksē definētajam, ka “(..)apsūdzībai jābūt tādai, lai apsūdzētā persona varētu zināt ne tikai par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tā tiek apsūdzēta, bet arī kādas konkrēti un kādos apstākļos izdarītas darbības tai tiek inkriminētas uzrādītās apsūdzības ietvaros, un šis nosacījums ietver sevī arī prasību par apsūdzības konkrētību. Apsūdzībai jābūt tādai, kas pilnībā ļauj izprast tās būtību, nemeklējot papildu izskaidrojumus krimināllietas materiālos”³¹⁵. Tiesneši intervijās atzina, ka apsūdzību nepietiekamā skaidrībā nereti ir iemesls tam, kādēļ netiek piemērota praksē vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, kā arī krimināllietas iztiesāšana bez pierādījumu pārbaudes tiesā. Ka apsūdzības nav pietiekami skaidras, apliecina arī revīzijā piesaistīto ekspertu sniegtie viedokļi izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos un kriminālprocesos, kuros pieņemts attaisnojošs spriedums.
	Kriminālprocesa likumā paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību un pienākumu saturs, ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi un Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij saistošā normatīvā regulējuma prasības, neparedz tādas tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējas, kas pieļauj kavēt iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu – to apliecina ekspertu novērtējums; izmeklētāji, prokurori, tiesneši intervijās atzīst, ka Kriminālprocesa likuma regulējums neparedz tādas tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējas personām, kurām ir tiesības uz aizstāvību, kas kavē kriminālprocesa virzību un iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu.	⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji - kriminālprocesa sniegtais personu, kurai tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības Latvijai tiek izvirzītas saistošajos starptautiskajos dokumentos. Gan izmeklētāji, gan prokurori un tiesneši norāda, ka viens no kriminālprocesu paildzinošajiem faktoriem ir negodprātīga personas tiesību uz aizstāvību izmantošana kriminālprocesā ar nolūku to paildzināt. Revīzijā piesaistītie eksperti atzīst, ka iespējami ātra un efektīva kriminālprocesa nodrošināšanai nav konstatējami trūkumi normatīvajā regulējumā, lai saprātīgi ierobežotu tiesības uz aizstāvību, tas ir atkarīgs no likumā paredzēto iespēju piemērošanas prakses.
3. Vai Prokuratūras īstenotā pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība un īstenotie pasākumi ir	Izlasē iekļautajos ekspertu vērtētajos gadījumos uzraugošais prokurors savas kompetences ietvaros ir iesaistījies kriminālprocesu izmeklēšanā kopš paša sākuma, ir	⊗ Kritērijs nav sasniegts - revīzijā piesaistīto ekspertu vērtējumā lielā daļā izvērtēto kriminālprocesu (62%) ir konstatējams, ka tieši uzraugošā prokurora nepietiekama iesaiste un nepietiekama sadarbība ar izmeklētāju ir

pietiekami, lai nodrošinātu, ka praksē efektīvi, iespējami ātri un kvalitatīvi tiek panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā gadījumā?	nodrošināta mērķtiecīga pirmstiesas izmeklēšana, nav konstatēti gadījumi, ka kriminālprocess ir ieildzis vai ticis izbeigts uz tā pamata, ka nav savākti pietiekami pierādījumi vai nav konstatējams noziedzīga nodarījuma sastāvs.	veicinājusi kriminālprocesa ieilgšanu vai izbeigšanu uz tā pamata, ka nav savākti pietiekami pierādījumi vai nav konstatējams noziedzīga nodarījuma sastāvs.
	Starp uzraugošajiem prokuroriem un izmeklētājiem ir plaši attīstījusies un netiek uzskatīta par vispārēji piemērojamu praksi, ka izmeklēšana tiek veikta atbilstoši izmeklētāja un prokurora kopīgi izveidotam redzējumam par veicamo darbību apjomu un iegūstamo pierādījumu kopumu.	⊗ Kritērijs nav sasniegts - intervijas ar izmeklētājiem, to tiesājiem priekšniekiem un prokuroriem liecina, ka prokuroru vidū ir atšķirīga prakse un uzskati par prokurora iesaisti pirmstiesas izmeklēšanā uzraudzības ietvaros. Prokuroru īstenotās sadarbības formas, iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā intensitāte un prasības ir dažādas. Lielākā daļa revīzijā intervēto izmeklētāju atzina, ka izmeklēšanu lielākoties veic pēc saviem ieskatiem un pie uzraugošā prokurora vēršas nepieciešamības gadījumā pēc savas iniciatīvas.
	Ir ieviesta atšķirīga kārtība prokurora pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzībai vienkāršākiem kriminālprocesiem un sarežģītiem un valsts intereses būtiski skarošiem kriminālprocesiem, kuros ir nepieciešama nozīmīga uzraugošā prokurora iesaiste, izvērtējot un vienojoties par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamajiem pierādījumiem.	⊗ Kritērijs nav sasniegts – Prokuratūrā nav vērtēta un nav ieviesta atšķirīga pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzības kārtība vienkāršiem kriminālprocesiem, kuriem ir standartizēta izmeklēšana, zināmas sākotnējās izmeklēšanas darbības, nepieciešamie pierādījumi, pielietojamās pierādīšanas metodes, un nav nepieciešama tik cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība, un sarežģītiem un valsts intereses būtiski skarošiem kriminālprocesiem, kuros ir nepieciešama nozīmīga uzraugošā prokurora iesaiste, prokurora un izmeklētāja vienošanās par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamajiem pierādījumiem, pielietojamām metodēm.
Pēc 2017.gadā pabeigtās Valsts kontroles revīzijas ir veikti pasākumi, lai pārskatītu uzraugošā prokurora un tiešā priekšnieka lomu sadalījumu un kompetences apjomu, novēršot veicamo uzdevumu pārklāšanos, kā arī izvērtētu, vai Kriminālprocesa likumā noteiktais atbildības un kompetences sadalījums starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru ir optimālākais un, vai būtu nepieciešams normatīvajā regulējumā stiprināt uzraugošā prokurora pienākumu iesaistīties jautājuma izlemšanā par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.tml.		⊗ Kritērijs ir sasniegts daļēji - 2018.gada 20.septembrī Tieslietu ministrijas pastāvīgajā darba grupā Kriminālprocesa likuma grozījumu izstrādei tika skatīts jautājums par Kriminālprocesa likumā noteikto atbildības un kompetences sadalījumu starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru, kā arī uzraugošā prokurora un tiešā priekšnieka lomu sadalījumu un kompetences apjomu. Darba grupā tika uzsvērts, ka daļēji jautājumu par atbildības un kompetenču sadalījumu starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru, kā arī uzdevumu sadali kriminālprocesa uzraudzībā un kontrolē starp tiešo priekšnieku un prokuroru paredz risināt likums “Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2018.gada 1.septembrī un kuri paredz paplašināt izmeklētāja tiešā priekšnieka kriminālprocesuālo tiesību apjomu un citus grozījumus, līdz ar to ir jāļauj šiem grozījumiem

	darboties praksē un pēc noteikta laika apkopot ar grozījumiem saistītos darbības rezultātus. Tomēr arī šajā revīzijā lielākā daļa intervēto izmeklētāju un tiešo priekšnieku atzina, ka jautājums joprojām ir aktuāls, aktīva un savstarpēji ieinteresēta sadarbība ar uzraugošo prokuroru kopš kriminālprocesa uzsākšanas ir būtisks un lielā mērā izšķirošs faktors kriminālprocesa iespējami ātrai un sekmīgai virzībai kriminālvajāšanas uzsākšanai.
Prokuratūrā ir noteikti prioritāri kriminālprocesi gan attiecībā uz pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību, gan kriminālvajāšanas posmu un šiem kriminālprocesiem ir ieviesti kontroles mehānismi šo kriminālprocesu ātrākai izmeklēšanas un kriminālvajāšanas virzībai.	✓ Kritērijs ir sasniegts - par kriminālprocesiem, kuri Prokuratūrā ir noteikti par prioritāriem attiecībā uz pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību, tas ir par kriminālprocesiem par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, ar Prokuratūras rīkojumu ir noteikts prokuroram informēt tiesas apgabala līmeņa prokuratūras virsprokuroru par ieilgšanas iemesliem un turpmāk plānotajām darbībām izmeklēšanā, ja izmeklēšana nav pabeigta divu un četru mēnešu laikā, savukārt pēc sešiem mēnešiem jāinformē Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzības nodaļas virsprokurors. Savukārt attiecībā uz Prokuratūras noteiktajiem prioritāriem ekonomiskiem noziegumiem ar Prokuratūras rīkojumu noteikts virsprokuroriem organizēt kriminālprocesa gaitas un virzības apspriešanu ar prokuroru un nepieciešamības gadījumā arī attiecīgās izmeklēšanas iestādes atbildīgajām amatpersonām, ja minētajos kriminālprocesos kriminālvajāšana nav pabeigta trīs mēnešu laikā no kriminālvajāšanas uzsākšanas dienas.
Izmeklēšanas iestādēs, Prokuratūrā ir nodrošināta vienotu prioritāšu izvirzīšana par prioritāriem noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un ir nodrošināta to prioritāra izmeklēšana un virzība. Tiek noteiktas prioritātes, kopīgi vienojoties vismaz Prokuratūrai un izmeklēšanas iestādēs, kam koncentrējami resursi un nosakāmi un īstenojami īpaši sadarbības un citi pasākumi ātrākai prioritāru kriminālprocesu izmeklēšanai un virzībai	✓ Kritērijs ir sasniegts daļēji - Valsts policijā izmeklēšanai noteiktās prioritārās kriminālprocesa kategorijas attiecība uz noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā lielā mērā saskan ar Prokuratūras noteiktajām prioritātēm, tomēr revīzijā intervijās ar izmeklētājiem un prokuroriem iegūta informācija, ka faktiski prioritāšu izvirzīšana īsti "nestrādā", jo prokuroru iesaiste izmeklēšanas uzraudzībā nemainās atkarībā no tā, vai konkrētais kriminālprocess ir prioritārs Prokuratūrā vai nav. Daļa prokuroru, izmeklētāju un to tiešo priekšnieku intervijās uzsvēra, ka prioritāšu ievērošanas neiespējamība daļēji saistāma arī ar kriminālprocesa obligātumu – ikvienā gadījumā, kad kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, ir pienākums savas kompetences ietvaros uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz Krimināllikumā paredzētajam krimināltiesisko attiecību taisnīgumam noregulējumam, kas nozīmē,

4. Vai Prokuratūrā un izmeklēšanas iestādēs ir pieejams nepieciešamais atbalsts kriminālprocesā nozīmīgas datu analīzes kvalitatīvai nodrošināšanai, tiek piesaistīti atbilstoši kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, kas spēj orientēties finanšu un darījumu plūsmās, identificēt komercprakse neraksturīgu rīcību un aizdomīgus darījumus, saistītās personas u.tml.?

Izmeklētāji un prokurori (intervijās) atzīst, ka kriminālprocesu izmeklēšanā ir pieejams nepieciešamais atbalsts noziedzīga nodarījuma izmeklēšanai nepieciešamo kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzei. Tiek piesaistīti atbilstoši kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, kas labi spēj orientēties finanšu un darījumu plūsmās, identificēt komercpraxe neraksturīgu rīcību un aizdomīgus darījumus, saistītās personas.

ka izmeklēšana ir jāveic visos kriminālprocesos.

☉ Kritērijs ir sasniegts daļēji – visi revīzijā intervētie izmeklētāji, to tiešie priekšnieki un prokurori atzīst, ka kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīze ir būtisks izmeklēšanu paildzinošs faktors. Daļa prokuroru un tiešo priekšnieku turklāt norādīja, ka veikto kontu izrakstu analīzi nevar uzskatīt par finanšu analīzi tādā nozīmē, kādai tai būtu jābūt, jo ne izmeklētājiem, ne prokuroriem nav pietiekamu zināšanu, lai kvalitatīvi veiktu analīzi sarežģītākos gadījumos un tam ir nepieciešams speciālas zināšanas. Lai arī ir pieejami analītiķi (KNAB, VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijā), tie nav pietiekamā skaitā un tiek piesaistīti tikai sarežģītākajos gadījumos. Piemēram, Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētājiem analītiķi šim nolūkam nav pieejami, tādēļ sarežģītākajos gadījumos analīzei tiek nozīmēta grāmatvedības ekspertīze Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldē. Izmeklētājiem analīzes veikšanai nav pieejama arī speciāla programmatūra. Valsts policijā gan ir uzsākts darbs pie analītiskā rīka izstrādes un ieviešanas. Vairums tiesnešu intervijās atzina, ka kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kur ir risināmi specifiski jautājumi un kuros nepieciešamas īpašas zināšanas un pieredze, nereti nākas saskarties ar gadījumiem, kad ir nepieciešams profesionāls skaidrojums kādu specifisku finanšu, ekonomikas vai citas jomas jautājumu izpāšanai. Tiesneši saskaras ar grūtībām, lai gūtu izpratni par specifiskiem jautājumiem, kas nepieciešama, piemēram, saistībā ar pierādījumu vērtēšanu. Tā risināšanai meklē informāciju publiski pieejamos informācijas avotos, konsultējas ar kolēģiem u.c., taču šie risinājumi tiesnešu ieskatā nav pietiekami, lai gūtu pareizu priekšstatu un izpratni par specifiskiem jautājumiem, kas ir būtiski pareizai pierādījumu novērtēšanai un lietas izspriešanai.

Izmeklētāji un prokurori (intervijās) atzīst, ka atbilstoši Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā paredzētajam Finanšu izlūkošanas dienests sniedz tā rīcībā esošo informāciju pēc izmeklēšanas iestāžu vai prokuratūras pieprasījuma kriminālprocesā nepieciešamo informāciju arī citos gadījumos.

☉ Kritērijs ir sasniegts daļēji – Ģenerālprokurors un Finanšu izlūkošanas dienests ir kopīgi apstiprinājuši vadlīnijas “Finanšu izlūkošanas dienesta sadarbība ar operatīvās darbības subjektiem, izmeklēšanas iestādēm un prokuratūru”, kas paredz, ka iestāžu lūgumi par informācijas pieprasīšanu no ārvalstīm Finanšu izlūkošanas dienesta starptautiskās sadarbības ietvaros izpildāmi tikai steidzamos gadījumos, kad objektīvi nav iespējams izmantot resoram pieejamos starptautiskās sadarbības/palīdzības

instrumentus un, ja tas izriet no starpresoru vienošanās par sadarbību vai par to panākta vienošanās Sadarbības koordinācijas grupas ietvaros. Tomēr revīzijā intervijās iegūtā informācija liecina, ka arī citos gadījumos būtu nepieciešams paplašināt sadarbību ar Finanšu izlūkošanas dienestu kriminālprocesa izmeklēšanā nepieciešamās informācijas iegūšanai.

Revīzijas metodes

Revīzijā mērķa sasniegšanai revīzijā:

- ❖ analizēti ārējie normatīvie akti, politikas plānošanas dokumenti, Ministru kabineta skatītie informatīvie ziņojumi u.c.;
- ❖ vērtējot Prokuratūras funkcijas, analizēti Apvienoto Nāciju Organizācijas, Starptautiskās prokuroru asociācijas, Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes (CCJE), Eiropas Prokuroru konsultatīvās padomes, Venēcijas komisijas pieņemtie viedokļi, vadlīnijas un standarti; analizēta interneta vietnēs publiski pieejamā informācija par ārvalstu pieredzi par uzraugošo prokuroru iesaisti kriminālprocesa veikšanā un statistikas datiem;
- ❖ analizēti Prokuratūras iekšējie normatīvie akti, sniegtā informācija par vadlīnijām, metodiskajiem materiāliem, apkopojumiem par Prokuratūras pārbaudēs konstatētajām kļūdām un nepilnībām prokuroru lēmumos kriminālprocesos u.c. no Prokuratūras iegūtā informācija;
- ❖ analizēta iegūtā informācija revīzijas ietvaros veiktajā visu prokuroru anketēšanā par viņu pienākumiem Prokuratūras funkciju izpildē, kopējo prokurora slodzi, tajā skaitā katra prokurora darba slodzi krimināltiesiskajā jomā;
- ❖ analizēti revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu iekšējie normatīvie akti, sniegtā informācija par vadlīnijām, metodiskajiem materiāliem, par to lietvedībā esošo, kriminālvajāšanai nodoto, izbeigto, pēc piekritības citām izmeklēšanas iestādēm nodoto kriminālprocesu skaitu 2018.-2020.gadā u.c. sniegtā informācija;
- ❖ iegūta un analizēta Kriminālprocesa informācijas sistēmas, Sodū reģistra un Noziedzīgu nodarījumu reģistra informācija par laika posmā no 2005. līdz 2019.gadam revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu uzsākto un lietvedībā pēc piekritības pārņemto kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā kopējo apjomu, kā arī kriminālvajāšanai nodoto, izbeigto skaitu;
- ❖ iegūta un analizēta Tiesu informācijas sistēmas informācija par revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu iepriekš lietvedībā bijušu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanas gaitu un ātrumu, kā arī informācija par revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu iepriekš lietvedībā bijušiem kriminālprocesiem, kuros laika posmā no 2017. līdz 2019.gadam pieņemts attaisnojošs spriedums vai tie izbeigti tiesā;

- ❖ veiktas intervijas ar revīzijā izlasē iekļauto kriminālprocesu procesa virzītājiem un to tiešajiem priekšniekiem, uzraugošajiem prokuroriem, virsprokuroriem un tiesnešiem, kuru iztiesāšanā bija izlasē iekļautās krimināllietas, kā arī tiesu priekšsēdētājiem;
- ❖ izveidotas kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izlases – gan tādu kriminālprocesu, kas ir pirmstiesas kriminālprocesa stadijā, gan tādu, kas ir iztiesāšanas stadijā – un veiktas intervijas ar kriminālprocesu izmeklētājiem - procesa virzītājiem, to tiešajiem priekšniekiem, ar prokuroriem, kuri izlasē iekļautajos kriminālprocesos veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu, apsūdzības uzturēšanu tiesā, un to virsprokuroriem, kā arī ar tiesnešiem, kuriem iztiesāšanā ir izlasē iekļautās krimināllietas;
- ❖ veiktas intervijas ar tiesu priekšsēdētājiem vai vietniekiem Rīgas rajona tiesā, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesā, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā, Daugavpils tiesā, Kurzemes rajona tiesā, Kurzemes apgabaltiesā;
- ❖ analizēti revīzijā piesaistīto ekspertu sagatavotie atzinumi (skatīt zemāk revīzijas ietvaros piesaistīto ekspertu darbs Nr.1), kuros sniegts viedoklis par revīzijā izlasē iekļauto pabeigto kriminālprocesu (kuri bijuši revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu lietvedībā un izbeigti izmeklēšanas iestādē, Prokuratūrā vai tiesā, vai kuros pieņemts attaisnojošs spriedums) lietas materiālu izpētē konstatēto par reidentu definētajiem jautājumiem;
- ❖ izmantota eksperta veiktā (skatīt zemāk revīzijas ietvaros piesaistīto ekspertu darbs Nr.2.) salīdzinošā Latvijas un citu valstu kriminālprocesuālā regulējuma analīze par pierādījumu pārbaudes kārtību krimināllietu iztiesāšanā, tiesas pilnvaru pietiekamību un iespējām iztiesāšanas ātras norises un pareizas lietas izspriešanas nolūkā ietekmēt pierādījumu pārbaudi un iztiesāšanas gaitu, kā arī analīzes rezultātā sniegtie priekšlikumi normatīvā regulējuma pilnveidei;
- ❖ izmantots revīzijā piesaistītā eksperta (skatīt zemāk revīzijas ietvaros piesaistīto ekspertu darbs Nr.3) viedoklis par to, vai Kriminālprocesa likums neparedz tādas tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējas, kas pieļauj kavēt iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu, un paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību un pienākumu saturs būtu maināms;
- ❖ izmantots revīzijā piesaistītās ekspertes (skatīt zemāk revīzijas ietvaros piesaistīto ekspertu darbs Nr.4) viedoklis par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību;
- ❖ analizēti Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumi, Augstākās tiesas spriedumi, publiski pieejami tiesību zinātnieku raksti, viedokļi, juridiskā literatūra u.c.;
- ❖ izmantots starp Valsts kontroli un OECD 2020.gada jūlijā noslēgtā līguma ietvaros sagatavotais salīdzinošais pētījums: Prokuratūras darbība Latvijā (*OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study*).

Revīzijas mērķa sasniegšanai izmantots šādu revīzijas ietvaros piesaistīto ekspertu darbs:

- ❖ (1) atzinumi par revīzijā izlasē iekļautajiem kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kas izbeigti izmeklēšanas iestādē, Prokuratūrā

(pēc kriminālprocesa nodošanas kriminālvajāšanas uzsākšanai) vai tiesā, pamatojoties³¹⁶ uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 1., 2., 3.punktu, 379.panta pirmās daļas 4.punktu, 392.panta otro daļu, 481.panta pirmās daļas 2.punktu, vai arī kuros stājies spēkā attaisnojošs spriedums:

(Personu apvienība – “Zvērinātu advokātu birojs “VORONCOVS””, zvērināts advokāts E.Štāls, zvērināta advokāte I.Putene) zvērināta advokāta E. Štāla, zvērināta advokāta A. Voronko un zvērinātas advokātes I. Putenes veiktās lietas materiālu izpētes rezultātā sagatavotie atzinumi par deviņiem VID Nodokļu un muitas policijas³¹⁷ lietvedībā bijušiem kriminālprocesiem un par 12 Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja lietvedībā bijušiem kriminālprocesiem;

zvērinātas advokātes L. Šikores sagatavotie atzinumi par deviņiem KNAB lietvedībā bijušiem kriminālprocesiem;

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā. Meikališas, prof. K. Stradas – Rozenbergas, prof. V. Liholajas, doc. D. Hamkovas, lekt. G. Kūtra sagatavotie atzinumi par 15 kriminālprocesiem (pieciem KNAB lietvedībā bijušiem, četriem VID Nodokļu un muitas policijas³¹⁸ lietvedībā bijušiem, sešiem Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja lietvedībā bijušiem kriminālprocesiem).

- ❖ (2) Rīgas Stradiņa universitātes asoc. prof. v. i. U. Ķīņa sagatavotais viedoklis “*Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā)*”, kā ietvaros veikta salīdzinošā Latvijas un citu valstu kriminālprocesuālā regulējuma analīze par pierādījumu pārbaudes kārtību krimināllietu iztiesāšanā, tiesas pilnvaru pietiekamību un iespējām iztiesāšanas ātras norises un pareizas lietas izspriešanas nolūkā ietekmēt pierādījumu pārbaudes kārtību un iztiesāšanas gaitu, kā arī analīzes rezultātā sniegti priekšlikumi normatīvā regulējuma pilnveidei;
- ❖ (3) Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G. Kūtra Eksperta sagatavotais viedoklis (kopsavilkums) “*Par kriminālprocesa normatīvajā regulējumā paredzēto tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējām*”;
- ❖ (4) Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K. Stradas–Rozenbergas sagatavotais “*Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību*”.

Termini un skaidrojumi

Saīsinājums/termins	Skaidrojums
Prokuratūra	Latvijas Republikas Prokuratūra
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
OECD salīdzinošā izpēte	Starp Valsts kontroli un OECD noslēgtā līguma (Valsts kontrolē reģistrēts 24.07.2020. ar Nr. 3.7.5.2/31) ietvaros sagatavotais salīdzinošais pētījums:

	Prokuratūras darbība Latvijā (<i>OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study</i>)
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
UNODC	ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs
Venēcijas komisija	Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām
ES	Eiropas Savienība
<i>Moneyval</i>	Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komiteja
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
ENAP	Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde
VP RRP 3.birojs	Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojs
Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojs	Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojs
VID Nodokļu un muitas policija	Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policija
ONCNSP	Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētajai prokuratūra
FENIP	Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūra
KL	Krimināllikums
KPL	Kriminālprocesa likums
NILLTPF	Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšana

Sektora vadītāja

I.Skalbīņa

Departamenta direktore

I.Grīnhofa

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI
PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO
PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

Revidējamo vienību viedoklis

Tieslietu ministrijas viedoklis

Valsts kontroles lietderības revīzija Nr. 2.4.1-34/2019 “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ministrijas ieskatā viennozīmīgi bija nepieciešama.

Revīzijas ziņojums “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums” ir papildu dokuments, kas būs izmantojams turpmākajā darbā, plānojot krimināltiesību politikas turpmāko attīstību un virzienus efektīvai kriminālprocesa nodrošināšanai. Ar ministrijas izstrādāto informatīvo ziņojumu “Par nepieciešamību īstenot revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu”, kas tika skatīts 2019. gada 25. jūnija Ministru kabineta sēdē (protokols Nr. 30, 33.§), tika atbalstīta ministrijas iniciatīva īstenot revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu. Attiecīgi ministrija aicināja Valsts kontroli izvērtēt iespēju veikt revīziju par faktoriem, kas ietekmē kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā efektīvu izmeklēšanu un iztiesāšanu. Tāpat uz nepieciešamību veikt kompleksus pasākumus šajā jomā ir norādīts arī starptautiska līmeņa izvērtējumos, piemēram, Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” Latvijas 5. kārtas novērtējumā.

Ministrija norāda, ka ir jāņem vērā, ka 2020. gada 6. jūlijā stājās spēkā būtiski grozījumi Kriminālprocesa likumā, kas izstrādāti ar mērķi efektīvizēt kriminālprocesa regulējumu ar mērķi pirmstiesas kriminālprocesā, atslogot izmeklēšanas iestādes, tādējādi paātrinot izmeklēšanas darbību izpildi, kā arī atvieglot tiesas darba organizāciju saistībā ar tiesas sēžu plānošanu un iztiesāšanas norisi. Revīzijā norādīts, ka tā veikta par laika periodu no 2018. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, bet par atsevišķiem jautājumiem datu analīze pilnīgākas situācijas apzināšanai un salīdzināšanai veikta par ilgāku laikposmu. No revīzijas ziņojuma secināms, ka tika izvērtēti arī 2020. gada 6. jūlija grozījumi Kriminālprocesa likumā, kā arī grozījumi, kas stāsies spēkā 2021. gada 1. janvārī.

Attiecībā uz revīzijas ziņojumā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums” ietvaros veikto secinājumu cēloņiem un iemesliem norādām, ka noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšana un iztiesāšana ir saistīta ar virkni ārēju faktoru. Kā, piemēram, kriminālprocesā iesaistīto personu tiesisko apziņu un praktisku izpratni par normatīvo regulējumu un kriminālprocesa efektivitātes nodrošināšanu.

Attiecībā uz secinājumiem, kas saistāmi ar nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā, ministrijas ieskatā vispirms izmeklēšanas iestāžu praktiķiem ir nepieciešams nodrošināt visaptverošas apmācības par noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un likumu piemērošanu. Tāpat ir būtiski jāuzlabo sadarbība starp izmeklētājiem un prokuroriem, kā arī prokuratūrai būtu jāizstrādā attiecīgas vadlīnijas. Uzskatām, ka pēdējos gados ir veikti virkne normatīvo aktu būtiski grozījumi. Nevar

apgalvot, ka šobrīd iztrūkst regulējums, drīzāk šodienas problēma ir kvalitatīva normu piemērošana.

Ministrija pilnībā pievienojas Valsts kontroles secinājumam, ka prokuratūrai jābūt vadošai lomai prakses piemērošanas jautājumos. Minētais sasaucas ar Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” rekomendāciju, kas izteikta Latvijas 5. kārtas novērtējuma ziņojumā zem 7. rīcības virziena, nosakot, ka prokuroriem ir aktīvāk jāpiemēro jaunais tiesiskais regulējums. Tāpat arī OECD pētījumā “Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism in Latvia Enhancing robustness of supervisory and control mechanisms for prevention of financial system abuse” tika iekļauta īstermiņa rekomendācija ar augstu prioritāti, prokuroriem uzņemties vadošo lomu ne tikai lietu uzraudzībā, bet arī izstrādājot nepieciešamās vadlīnijas attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas izmeklēšanu un nepieciešamā minimālā pierādījuma apjoma definēšanu.

Norādāms, ka, izvērtējot revīzijas ziņojumu, ministrijas ieskatā lielākie trūkumi ir saskatāmi tieši attiecībā uz tiesību piemērošanu un normatīvo aktu interpretācijas jautājumiem, nevis normatīvo regulējumu, uz ko arī tiek norādīts svarīgākajos starptautiskajos novērtējumos, kuru ietvaros tika vērtēta noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte (Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” Latvijas 5. kārtas novērtējums, OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas veiktais Latvijas 3. fāzes novērtējums, GRECO 5. novērtēšanas kārtas ziņojums par Latviju).

Revīzijā izteiktie ieteikumi ir saprotami. Pamatā ieteikumi ir vērsti uz kriminālprocesu efektīvu izmeklēšanu un iztiesāšanu.

Revīzijas ziņojumā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums” ietverti ieteikumu ieviešanai plānots izstrādāt Valsts kontroles revīzijas ieteikumu ieviešanas plānu, kas būtu ietverams Noziedzības novēršanas padomes rīcības plānā. Revīzijas secinājumi attiecībā uz nepieciešamību izvērtēt iespējamo grozījumu izdarīšanu Krimināllikumā un Kriminālprocesa likumā tiks izskatīti ministrijas patstāvīgajās Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma darba grupās. Ministrijas ieskatā revīzijas rezultāti sekmēs arī Valdības rīcības plānā Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai un noslēgtajā sadarbības memorandā starp Iekšlietu ministriju un ministriju paredzēto uzdevumu izpildi. Revīzija un tajā izteiktie ieteikumi sekmēs izvirzīto mērķu sasniegšanu attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti.

Ministrija uzskata, ka revīzijas ziņojumu varēs izmantot kā avotu, sniedzot priekšlikumus tiesnešiem nepieciešamās mācību programmas noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izstrādē.

Iekšlietu ministrijas viedoklis

Iekšlietu ministrijas ieskatā revīzija bija nepieciešama, un tā veikta īstajā brīdī. Vienlaikus attiecībā uz revīzijas secinājumiem, kas ietverti revīzijas ziņojumā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums” Iekšlietu ministrija norāda, ka konceptuāli piekrīt Valsts kontroles identificētajiem un minētajā revīzijas

ziņojumā ietvertajiem būtiskākajiem pirmstiesas izmeklēšanu un iztiesāšanu ietekmējošiem faktoriem, kuri ir jārisina kopīgi visām par izmeklēšanu atbildīgajām institūcijām. Minētais attiecas gan uz kopīgām izmeklēšanas iestāžu un prokuratūras noteiktām izmeklēšanas prioritātēm, gan vienotas izpratnes veidošanu tiesību normu piemērošanā, rosinot kopīgas visu līmeņu (izmeklētāji, prokurori un tiesneši) mācības par Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu interpretāciju. Tāpat pirmstiesas izmeklēšanas kvalitātes uzlabošanai ir nepieciešama kvalitatīva metodiskā vadība, kas stiprinātu pirmstiesas izmeklēšanas kapacitāti metodikas materiālu izstrādē par pastāvošajām problēmām. Metodiskās vadības nodrošināšanai ir svarīgi turpināt apzināt ar pirmstiesas izmeklēšanu saistītos problēmjaudājumus, rast risinājumus, lai vienotos par vienotu standartizētu pirmstiesas izmeklēšanu un veidotu vienotu izpratni par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai. Vienlaikus norādām, ka vairākas no Valsts kontroles revīzijas ziņojumā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums” minētajām problēmām tiek risinātas, piemēram, ceļot izmeklētāju kvalifikāciju, nodrošinot kopīgas apmācības izmeklētājiem un prokuroriem, it īpaši finanšu noziegumu izmeklēšanas jomā. Tāpat tiek veikti pasākumi amatpersonu motivēšanā, kā arī risinātas dažādas problēmas ar tehnisko nodrošinājumu.

Finanšu ministrijas viedoklis

Finanšu ministrija atzinīgi novērtē Valsts kontroles ieguldīto darbu revīzijas veikšanā, rūpīgi izvērtējot ar izmeklēšanu un iztiesāšanu saistītus kavējošos faktus (piemēram, par prokuratūras nepietiekami īstenotu pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību un tās īstenotiem pasākumiem, lai nodrošinātu efektīvu, iespējami ātru un kvalitatīvu krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējums noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas gadījumos), konstatējot un aprakstot aktuālas un ieilgušas problēmas, kā arī sniedzot ieteikumus noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas veicināšanā. Līdz ar to Finanšu ministrija atzīmē, ka Valsts kontroles revīzija bija nepieciešama un tā veikta īstajā brīdī, jo ziņojumā konstatētais atbilst esošajai situācijai.

Revīzija atklāja būtiskos problēmjaudājumus noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanā. Finanšu ministrija atzīst par pamatotu Valsts kontroles revīzijas ziņojumā pausto secinājumu, ka viens no būtiskākajiem faktoriem kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas ieilgšanai ir vienotas izpratnes trūkums tiesību normu piemērošanā – gan attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanu, gan attiecībā uz pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai specifiskos šīs kategorijas kriminālprocesu gadījumos. Atzinīgi vērtējams Valsts kontroles ieteikums veikt regulāru Krimināllikuma normu piemērošanas analīzi un regulāras izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptaujas, organizēt regulārus pieredzes apmaiņas pasākumus par problēmjaudājumiem, kā arī izstrādāt vadlīnijas, prakses apkopojumus u.c. ar praktiskiem paraugiem vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai problemātisko normu piemērošanā.

Tāpat ir atbalstāmi Valsts kontroles ieteikumi par nepieciešamību Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt normatīvā regulējuma pietiekamību un rast izsvērtākos un piemērotākos risinājumus kriminālprocesuālajā regulējumā attiecībā uz to, ar kādiem nosacījumiem un, kā var tikt izbeigts vai apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un efektīvas izmantošanas nepieciešamību,

pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem.

Turklāt pirmstiesas kriminālprocesa kvalitāti un efektivitāti uzlabotu kvalificētu konsultāciju un speciālistu atbalsta pieejamība kriminālprocesos (tai skaitā paplašinot to kapacitāti), kā arī tehniskā atbalsta nodrošināšana ciešākās sadarbības īstenošanai starp procesa virzītājiem un speciālistiem – informācijas tehnoloģiju speciālistiem un analītiķiem.

Kopumā Valsts kontroles ziņojumā izteiktie priekšlikumi ir vērtējami pozitīvi, turklāt tie ir skaidri un uzskatāmi aprakstīti, bez tam pie daudziem no priekšlikumiem jau tiek strādāts, piemēram, pie iestāžu savstarpējās sadarbības stiprināšanas, lai efektīvāk veiktu finanšu noziegumu izmeklēšanu, taču vēl vairāk būtu jāīsteno pasākumi, kuri sekmētu sadarbību starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru. Savukārt revīzijas ziņojumā izteiktie priekšlikumi palīdzēs uzlabot noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu rādīs nākotne, taču, pieļaujams, ka daži no priekšlikumiem, piemēram tas, ka ir nepieciešams izvērtēt iespēju pārskatīt (pagarināt) normatīvajā regulējumā paredzēto termiņu, kādā elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus, varētu sniegt visai taustāmus rezultātus, jo tiek paplašinātas iespējas iegūt izmeklēšanai svarīgus pierādījumus par ilgāku laiku posmu.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja viedoklis

Birojs atzinīgi novērtē Valsts kontroles ieguldījumu noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitātes situācijas izpēti un atzīst, ka revīzija bijusi lietderīga. Jautājumi par noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti vienmēr ir sabiedrībai aktuāli.

Birojs pilnībā pievienojas revīzijas ziņojumā paustajam par nepieciešamību vienveidīgas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanu pirmstiesas kriminālprocesā un tās neesamības ietekmi uz noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienestā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāti.

Biroja ieskatā Krimināllikuma regulējuma izpēte un pilnveidošana palīdzēs uzlabot noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu, kā arī nodrošinās krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanu un piemērošanu. Revīzijas ziņojumā izteiktie ieteikumi būs nozīmīgi noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā un sekmēs izvirzīto mērķu sasniegšanu.

1. pielikums

Revīzijas ietvaros – noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā

Revīzijas ietvaros par kriminālprocesiem par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā tiek uzskatīti šādu izmeklēšanas iestāžu un to konkrēto struktūrvienību lietvedībā esošie kriminālprocesi par zemāk tabulā norādītajiem noziedzīgiem nodarījumiem:

- ❖ KNAB,
- ❖ VID Nodokļu un muitas policija³¹⁹,
- ❖ Valsts policijas ENAP, Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojs, Reģionu pārvalžu Kriminālpolicijas biroji*

* Ņemot vērā to, ka daļā gadījumu kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā (skatīt tabulā zemāk), kas piekritīgi Valsts policijai, nav uzskatāmi par sarežģītiem (piemēram, vienkāršākie krāpšanu gadījumi (Krimināllikuma 177.pants), vienkāršākie piesavināšanās gadījumi (Krimināllikuma 179.pants) u.c.) un ir lietvedībā Valsts policijas zemākā līmeņa struktūrvienību – iecirkņu izmeklētājiem, tad šīs revīzijas apjomā ir iekļauti kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kas ir Valsts policijas augstākā līmeņa struktūrvienību lietvedībā, t.i., to struktūrvienību, kuru lietvedībā ir sarežģītākie kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Savukārt detalizētākas pārbaudes veiktas visaugstākā līmeņa Valsts policijas struktūrvienībā, kuras lietvedībā ir kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā – Valsts policijas ENAP, kā arī Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojā, kura lietvedībā ir lielākais apjoms kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, salīdzinot ar pārējo reģionu pārvalžu augstākā līmeņa (biroja līmeņa) struktūrvienībām.

Par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā revīzijas ietvaros tiek uzskatīti šādos Krimināllikuma pantos paredzētie nodarījumi:

Krimināllikuma pants

177. Krāpšana

177.¹ Krāpšana automatizētā datu apstrādes sistēmā

178. Apdrošināšanas krāpšana

179. Piesavināšanās

183. Izspiešana

184. Izspiešana organizētā grupā

190. Kontrabanda

190.¹ Preču un vielu, kuru aprīte ir aizliegta vai speciāli reglamentēta, pārvietošana pāri Latvijas Republikas valsts robežai

191. Neatļautas darbības ar muietošanai pakļautām precēm un citām vērtībām

192. Viltotas naudas un valsts finanšu instrumentu izgatavošana, izplatīšana, pārvadāšana, pārsūtīšana, iegādāšanās un glabāšana.

192.¹ Naudas viltošanai pielāgotu iekārtu, programmatūras, datu un citu līdzekļu izgatavošana, iegādāšanās, glabāšana un izplatīšana

193. Nelikumīgas darbības ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem

193.¹ Datu, programmatūras un iekārtu iegūšana, izgatavošana, izplatīšana, izmantošana un glabāšana

nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem

194. Neatļauta finanšu instrumentu izlaišana

195. Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizēšana

195.¹ Ziņu nesniegšana un nepatiesu ziņu sniegšana par līdzekļu piederību un patieso labuma guvēju

195.² Izvairīšanās no skaidras naudas deklarēšanas

196. Pilnvaru ļaunprātīga izmantošana un pārsniegšana

198. Neatļauta labumu pieņemšana

199. Komerčiālā uzpirkšana

205. Tirdzniecības noteikumu pārkāpšana

206. Preču zīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana

207. Uzņēmējdarbība bez reģistrēšanās un bez atļaujas (licences)

208. Aizliegta uzņēmējdarbība

211. Negodīga konkurence, maldinoša reklāma un negodīga komercprakse

212. Konkurences aizsardzības un veicināšanas valsts institūcijas prasību nepildīšana

213. Novešana līdz maksātnespējai

214. Nepatiesa maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšana

215. Maksātnespējas procesa kavēšana

215.¹ Tiesiskās aizsardzības procesa noteikumu pārkāpšana

217. Grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšana

217.¹ Darba samaksas noteikumu pārkāpšana

218. Izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas

219. Izvairīšanās no deklarācijas iesniegšanas

220.¹ Nelikumīga naftas produktu uzglabāšana, pārvietošana, realizācija

221. Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīga izgatavošana (ražošana), uzglabāšana, pārvietošana un realizācija

237.¹ Stratēģiskas nozīmes preču aprites noteikumu pārkāpšana

288.²; 288.³; 288.⁴ Politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīga finansēšana; starpniecība nelikumīgā finansēšanā; nelikumīga finansējuma pieņemšana un izspiešana

314. Noziedzīgā kārtā iegūtas mantas iegādāšanās, glabāšana un realizēšana

317. Dienesta pilnvaru pārsniegšana

318. Dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana

319. Valsts amatpersonas bezdarbība

320. Kukuļņemšana

321. Kukuļa piesavināšanās

322. Starpniecība kukuļošanā

323. Kukuļdošana

325. Valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšana

326. Neatļauta piedalīšanās mantiskos darījumos

326.¹ Tirgošanās ar ietekmi

326.² Prettiesiska labumu pieprasīšana un pieņemšana

326.³ Prettiesiska labumu došana

327. Dienesta viltojums

2.pielikums

“Aktīvo” kriminālprocesu izlase noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitātes novērtēšanai

“Aktīvie” kriminālprocesi – kriminālprocesi, kuros turpinās pirmstiesas kriminālprocess vai iztiesāšana.

Ar mērķi identificēt un apkopot pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu kavējošos un paildzinošos faktorus, praksē konstatējamās Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu piemērošanas problēmas, atšķirīgas interpretācijas iespējas un iespējamās nepilnības, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanu praksē un ar to saistītās problēmas, speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanu praksē un ar to saistītās problēmas u.c. aspektus revīzijā tika izveidota “aktīvo” kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izlase, kas veidota gan no tādiem kriminālprocesiem, kas ir pirmstiesas kriminālprocesa stadijā (pirmā “aktīvo” kriminālprocesu izlases daļa), gan tādiem, kas ir iztiesāšanas stadijā (otrā “aktīvo” kriminālprocesu izlases daļa).

Šim nolūkam veiktas **intervijas** ar izlasē iekļauto kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā

- izmeklētājiem - procesa virzītājiem, to tiešajiem priekšniekiem,
- prokuroriem, kuri izlasē iekļautajos kriminālprocesos veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu, apsūdzības uzturēšanu tiesā, un to virsprokuroriem,
- tiesnešiem, kuriem iztiesāšanā ir izlasē iekļautās krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Intervijās iegūta informācija gan par konkrētajiem izlasē iekļautajiem kriminālprocesiem, gan kopumā par praksi un problēmām citos kriminālprocesos, kā arī pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu veicinošajiem faktoriem.

Par **izlasē iekļautajiem kriminālprocesiem, kuros turpinās pirmstiesas kriminālprocess**, iegūta un analizēta informācija par pirmstiesas kriminālprocesa ilgumu, tajos veikto procesuālo darbību intensitāti, pārtraukumiem un to iemesliem, virzību kavējošajiem faktoriem, uzraudzības intensitāti, veidu un saturu, tiešā priekšnieka iesaisti, izmeklētāju un uzraugošo prokuroru mainību, izmeklēšanas grupu izmantošanu, par sadarbību ar citām izmeklēšanas iestādēm un citām valsts institūcijām kriminālprocesa ietvaros, tajā skaitā ar Finanšu izlūkošanas dienestu, par sadarbību kriminālprocesa ietvaros ar kredītiestādēm, elektronisko sakaru komersantiem, par starptautiskās sadarbības mehānismu izmantošanu, operatīvajā darbībā iegūto ziņu un faktu izmantošanu, speciālo izmeklēšanas darbību un ekspertīžu izmantošanu un ar to saistītajām problēmām, par atšķirībām izmeklēšanā kriminālprocesos, kuros ir pieņemts lēmums par personas atzīšanu par aizdomās turēto u.c.

Par **izlasē iekļautajiem kriminālprocesiem, kuros turpinās iztiesāšana**, iegūta un analizēta informācija par pirmstiesas izmeklēšanas, kriminālvajāšanas un iztiesāšanas stadijas ilgumu, par iztiesāšanas atlikšanas un pārtraukumu skaitu un iemesliem, par tiesas sēžu datumu noteikšanu un šķēršļiem tos noteikt biežāk, par problēmām un kavējošajiem faktoriem iztiesāšanā, tajā skaitā, kas saistāmi ar pirmstiesas kriminālprocesa kvalitāti, par operatīvajā darbībā iegūto ziņu un faktu izmantošanu pierādīšanā un ar to saistītajām problēmām, speciālo izmeklēšanas darbību un

ekspertīžu izmantošanu pierādīšanā un ar to saistītajām problēmām, par starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanu un ar to saistītajām problēmām u.c..

Intervijas veiktas ar:

- KNAB, VID Nodokļu un muitas policijas, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, struktūrvienību vadītājiem;
- Liepājas prokuratūras, Daugavpils prokuratūras, Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras, Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūras, Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas, Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļas, Rīgas tiesas apgabala prokuratūras, Kurzemes tiesas apgabala prokuratūras prokuroriem;
- Daugavpils tiesas, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas, Rīgas rajona tiesas, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas, Kurzemes rajona tiesas, Kurzemes apgabaltiesas, Rīgas apgabaltiesas tiesnešiem.

Izlašu veidošanas nosacījumi:

- revīzijas izlase veidota no tiem kriminālprocesiem, kuri uzsākti par noziedzīgiem nodarījumiem, kas šīs revīzijas ietvaros tiek uzskatīti par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā (skatīt 1.pielikumu);
- izlases lietas veidotas tā, lai aptvertu visas apjomā iekļautās izmeklēšanas iestādes - KNAB, VID Nodokļu un muitas policijas, Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja lietvedībā esošiem (bijušiem) kriminālprocesiem, kā arī lai aptvertu dažādas rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas, dažādas Prokuratūras struktūrvienības;
- primāri izlasē iekļauti kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificēti pēc Krimināllikuma 317. – 326.³ panta (t.i., par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā), pēc Krimināllikuma 288.²; 288.³, 288.⁴ panta (t.i., saistībā ar politisko partiju finansēšanu), pēc Krimināllikuma 195.panta, (t.i., par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu), par katrai izmeklēšanas iestādei raksturīgākiem noziedzīgiem nodarījumiem, par noziedzīgiem nodarījumiem, kas pēc institucionālās piekrišanas nav raksturīgi konkrētai izmeklēšanas iestādei, arī tādus kriminālprocesus, kas pārņemti no citām izmeklēšanas iestādēm (identificēti veiktajā Kriminālprocesu informācijas sistēmas datu un Noziedzīgu nodarījumu reģistra datu, Sodu reģistra datu analīzē);
- izlasē iekļauti ne tikai kriminālprocesi, kas jau ilgstoši nav pabeigti, bet arī tādi kriminālprocesi, kas uzsākti pēdējos gados, ar mērķi salīdzināt, vai prakse un kriminālprocesu papildzinošie un kavējošie faktori pirmstiesas kriminālprocesā, iztiesāšanā atšķiras.

Pirmstiesas kriminālprocesa stadijā esošu kriminālprocesu izlase:

Detalizētākām pārbaudēm revīzijā izveidota **43 pirmstiesas kriminālprocesa stadijā esošu kriminālprocesu izlase** (izlasē iekļauti kriminālprocesi, kas ir atbilstoši iepriekš minētajiem kritērijiem un atlasīti pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtās Kriminālprocesu

informācijas sistēmas datu un Noziedzīgu nodarījumu reģistra datu, izmeklēšanas iestāžu sniegtās informācijas analīzes):

- 13 VID Nodokļu un muitas policijas kriminālprocesi;
- 10 KNAB kriminālprocesi;
- 9 Valsts policijas ENAP kriminālprocesi;
- 11 Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja kriminālprocesi

Izlasē iekļauto kriminālprocesu, kuros turpinās pirmstiesas kriminālprocess, raksturojums

Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policijas 13 kriminālprocesi – tajā skaitā 4 kriminālprocesi pārņemti lietvedībā pēc piekritības no citām izmeklēšanas iestādēm, 2 uzsākti Prokuratūrā:

- 5 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2017.-2019.gadam;
- 5 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2016.-2010.gadam;
- 3 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2006-2009.gadam.

Izlasē iekļautie kriminālprocesi aptver abas VID piekritības jomas – valsts ieņēmumu un muitas lietu jomu.

10 kriminālprocesi ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram:

- par iespējamu izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu;
- par iespējamu izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas un par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, kā arī krāpšanu;
- par iespējamu izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas un par grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšanu;
- par iespējamu kontrabandu un neatļautām darbībām ar muietošanai pakļautām precēm un citām vērtībām;
- par iespējamām nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu;

3 kriminālprocesi ir par vienu noziedzīgu nodarījumu:

par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu; par iespējamu kontrabandu; par iespējamu preču un vielu, kuru aprīte ir aizliegta vai speciāli reglamentēta, pārvietošanu pāri valsts robežai.

Valsts policijas ENAP 9 kriminālprocesi – tajā skaitā 2 kriminālprocesus uzsākušas Valsts policijas citas struktūrvienības, 1 uzsākts Prokuratūrā:

- 4 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2017.-2019.gadam;
- 5 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2016.-2010.gadam.

Aptvertas visas trīs ENAP nodaļas.

Visi 9 kriminālprocesi ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram:

- par iespējamu krāpšanu, pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu un pārsniegšanu (uzņēmumos), maksātnespējas procesa kavēšanu;
- par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kā arī pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu un pārsniegšanu (uzņēmumos) vai nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem;
- par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, kā arī piesavināšanos vai ziņu nesniegšanu par līdzekļu piederību un patieso labuma guvēju;
- par krāpšanu un dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību;
- par iespējamu krāpšanu, nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem, un tādu datu izmantošanu, kas dod iespēju nelikumīgi izmantot finanšu instrumentu vai maksāšanas līdzekli, vai par programmatūras vai iekārtas izgatavošanu vai pielāgošanu nelikumīgu darbību ar finanšu instrumentiem vai maksāšanas līdzekļiem izdarīšanai, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu;
- par iespējamu izspiešanu organizētā grupā, piesavināšanos lielā apmērā, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu.

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja struktūrvienību 10 kriminālprocesu – tajā skaitā 3 kriminālprocesus uzsākušas Valsts policijas citas struktūrvienības.

- 2 kriminālprocesi uzsākti laika posmā no 2017.-2019.gadam;
- 6 kriminālprocesu uzsākti laika posmā no 2016.-2010.gadam;
- 2 kriminālprocesu uzsākti laika posmā no 2006-2009.gadam.

Aptvertas visas trīs 3.biroja nodaļas.

8 kriminālprocesu ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram:

- par iespējamu pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu un pārsniegšanu (uzņēmumos), kā arī piesavināšanos;
- par iespējamu krāpšanu un nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem;
- par iespējamu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un datu, programmatūras un iekārtu iegūšanu, izplatīšanu, izmantošanu nelikumīgām darbībām ar finanšu instrumentiem un maksāšanas līdzekļiem;
- par iespējamu piesavināšanos un mantas nobēdzināšanu;
- par iespējamu uzņēmējdarbību bez reģistrēšanas un alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu, realizāciju;

3 kriminālprocesu ir par vienu noziedzīgu nodarījumu – pa iespējamu grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšanu; par iespējamu viltotas naudas, valsts finanšu instrumentu izgatavošanu, izplatīšanu, iegādāšanos, glabāšanu; par iespējamu dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.

KNAB 11 kriminālprocesi – tajā skaitā 1 kriminālprocess ir pārņemts lietvedībā pēc piekritības no citām izmeklēšanas iestādēm.

- 8 kriminālprocesu uzsākti laika posmā no 2017.-2019.gadam;
- 3 kriminālprocesu uzsākti laika posmā no 2016.-2010.gadam.

10 kriminālprocesu ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram:

- par iespējamu dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un krāpšanu vai piesavināšanos,
- par iespējamu kukuļņemšanu, kukuļdošanu un dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, vienā kriminālprocesā papildus arī par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu,
- par iespējamu pilnvaru ļaunprātīga izmantošana un pārsniegšanu (uzņēmumos), kukuļņemšanu, kukuļdošanu;
- par iespējamu starpniecību politiskās organizācijas (partijas) vai apvienības nelikumīgā finansēšanā, nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izspiešanu, kā arī par krāpšanu un izvairīšanos no deklarācijas iesniegšanas.

2 kriminālprocesu ir par vienu noziedzīgu nodarījumu: par iespējamu piesavināšanos; par iespējamu kukuļdošanu.

Iztiesāšanās esošo kriminālprocesu izlase:

Detalizētākām pārbaudēm revīzijā izveidota **27 iztiesāšanas stadijā esošu kriminālprocesu izlase** (iekļauti kriminālprocesu, kas ir atbilstoši iepriekš minētajiem kritērijiem un atlasīti pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtās Kriminālprocesu informācijas sistēmas datu un Noziedzīgu nodarījumu reģistra datu, izmeklēšanas iestāžu sniegtās informācijas analīzes, kā arī publiski pieejamās informācijas par tiesvedības gaitu portālā *manas.tiesas.lv*):

- Daugavpils tiesā – 3 kriminālprocesu;
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā – 7 kriminālprocesu;
- Rīgas rajona tiesā – 5 kriminālprocesu;
- Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā – 3 kriminālprocesu;
- Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesā – 3 kriminālprocesu;
- Kurzemes rajona tiesā – 2 kriminālprocesu;
- Kurzemes apgabaltiesā – 2 kriminālprocesu;
- Rīgas apgabaltiesā – 2 kriminālprocesu.

Izlasē iekļauto kriminālprocesu, kuros turpinās iztiesāšana, raksturojums

VID Nodokļu un muitas policijas lietvedībā bijuši 9 kriminālprocesi

- 1 kriminālprocess uzsākts pirms 10 gadiem (2010.gadā),
- 6 kriminālprocesi uzsākti pirms vairāk kā pieciem gadiem (2011.-2015.gadā),
- 2 kriminālprocesi uzsākti 2016.gadā.

Pirmstiesas kriminālprocess ildzis no 5 līdz 2 gadiem, iztiesāšana ilgst no 8 līdz 1 gadam.

8 kriminālprocesi ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piem., par iespējamu krāpšanu, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, grāmatvedības un statistiskās informācijas noteikumu pārkāpšanu;

1 no kriminālprocešiem ir par iespējamu kukuļņemšanu.

Valsts policijas ENAP un reģionu pārvalžu biroju lietvedībā bijuši 13 kriminālprocesi

- 5 kriminālprocesi uzsākti pirms vairāk kā 10 gadiem (2008., 2010.gadā),
- 7 kriminālprocesi uzsākti pirms vairāk kā pieciem gadiem (2011.-2015.gadā),
- 1 kriminālprocess uzsākts 2016.gadā.

Pirmstiesas kriminālprocess ildzis no 10 līdz 2 gadiem, iztiesāšana – no 9 līdz 1 gadam.

12 kriminālprocesi ir par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piem., par iespējamu krāpšanu, piesavināšanos, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju;

1 no izlases kriminālprocešiem ir par iespējamu izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas.

KNAB lietvedībā bijuši 5 kriminālprocesi

- 1 kriminālprocess ir uzsākts pirms 10 gadiem (2010., 2011.gadā),
- 3 kriminālprocesi uzsākti pirms vairāk kā pieciem gadiem (2011.,2012.,2013.gadā),
- 1 kriminālprocess uzsākts 2017.gadā.

Pirmstiesas kriminālprocess ildzis no 7 līdz vienam gadam, iztiesāšana turpinās no 2 līdz vairāk kā 3 gadiem.

3 kriminālprocesi ir vienlaicīgi par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piem., par krāpšanu, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, kukuļņemšanu, kukuļdošanu un dokumenta, zīmoga un spiedoga viltošanu un viltota dokumenta, zīmoga un spiedoga realizēšanu un izmantošanu;

2 no izlases kriminālprocešiem ir par izvairīšanos no deklarācijas iesniegšanas, par valsts amatpersonas bezdarbību.

3. pielikums

Revīzijas “pabeigto” kriminālprocesu izlases, kurā iekļauto kriminālprocesu lietas materiālu izpēti veica tiesību zinātņu eksperti un eksperti - praktiķi, raksturojums

Kopumā izlase izveidota no **35 kriminālprocesiem par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā**³²⁰,

- kuri laika posmā no 2017.gada izbeigti izmeklēšanas iestādē vai Prokuratūrā (pēc tam, kad kriminālprocess nodots kriminālvajāšanas uzsākšanai), pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 1., 2., 3.punktu, 379.panta pirmās daļas 4.punktu, 392.panta otro daļu, t.i., uz tā pamata, ka nav noticis noziedzīgs nodarījums, izdarītajā nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, iestāties noilgums, kriminālprocesu nav iespējams pabeigt saprātīgā termiņā, aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus,
- kuros laika posmā no 2017.gada stājies spēkā attaisnojošs spriedums vai kuri izbeigti tiesā, pamatojoties³²¹ uz 377.panta 3.punktu, t.i., iestāties noilgums.

Izlasē iekļauti:

- kopumā 12 KNAB lietvedībā bijuši kriminālprocesi, tajā skaitā 9 izbeigti KNAB, 3 izbeigti Prokuratūrā;
- kopumā 10 VID Nodokļu un muitas policijas³²² lietvedībā bijuši kriminālprocesi, tajā skaitā 3 izbeigti izmeklēšanas iestādē, 3 izbeigti Prokuratūrā, 4 – tiesā (izbeigti vai pieņemts attaisnojošs spriedums);
- kopumā 13 Valsts policijas ENAP un Rīgas reģiona pārvaldes 3.biroja lietvedībā bijuši kriminālprocesi, tajā skaitā 4 izbeigti izmeklēšanas iestādē, 4 izbeigti Prokuratūrā, 5 - tiesā (izbeigti vai pieņemts attaisnojošs spriedums).

10 no izlases kriminālprocesiem vienlaikus vērtēja gan tiesību zinātņu eksperti, gan eksperti – praktiķi. Eksperti izvēlēti revīzijā organizētās iepirkuma procedūras ietvaros.

Izlasē tika iekļauti 3 kriminālprocesi, kas tika uzsākti pēc Valsts kontroles revīzijās³²³ konstatētajiem nodarījumiem, par kuriem Valsts kontrole bija ziņojusi Prokuratūrai kā par iespējamiem noziedzīgiem nodarījumiem. Pārējie izlasē iekļautie kriminālprocesi tika izvēlēti nejaušā atlasē, ievērojot šādus kritērijus: kriminālprocess ir par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, tajā ir pieņemts attaisnojošs spriedums vai tas ir izbeigts laika posmā no 2017. līdz 2020.gadam uz iepriekš norādītajiem izbeigšanas pamatiem, kas varētu liecināt par to, ka pirmstiesas kriminālprocesā vai iztiesāšanā konstatējami trūkumi, nepietiekami vai nepietiekami intensīvi veikta izmeklēšana, viedokļu atšķirības starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru vai starp prokuroru un tiesu par normatīvā regulējuma piemērošanu, dažādas normatīvā regulējuma interpretācijas iespējas u.tml.

Veicot izlasē iekļauto kriminālprocesu lietas materiālu izpēti, pieaicinātie eksperti sniedza viedokli, atbildot uz Valsts kontroles definētajiem jautājumiem, piemēram:

vai kriminālprocesā izmeklēšanu var raksturot kā intensīvu, bez būtiskiem pārtraukumiem, nav saskatāmas pazīmes tam, ka izmeklēšana netika veikta pietiekami, vai izmeklēšanas

pārtraukumu ir iespējams objektīvi izskaidrot (piem., tiek gaidīts vienīgi ekspertīzes atzinums);

vai izmeklēšanu uzraugošais prokurors ir pietiekami iesaistījies pirmstiesas izmeklēšanā kopš kriminālprocesa uzsākšanas visā tās gaitā vai tikai noslēgumā, vai nav saskatāms iespējams sadarbības trūkums starp izmeklētāju – procesa virzītāju un izmeklēšanu uzraugošo prokuroru, vai uzraugošais prokurors ir sniedzis norādījumus, vai tie ir sniegti savlaicīgi, vai tie pēc satura ir vispārīgi vai konkrēti, vai tie ir sekmējuši ātrāku izmeklēšanu, vai izmeklētāja tiešais priekšnieks ir sniedzis norādījumus, vai tie ir sniegti savlaicīgi, vai tie pēc satura ir vispārīgi vai konkrēti, vai tie ir sekmējuši ātrāku izmeklēšanu;

vai nav saskatāma atšķirīga izpratne vai atšķirīgi viedokļi starp izmeklētāju – procesa virzītāju un uzraugošo prokuroru par normatīvā regulējuma interpretāciju (t.sk., attiecībā uz noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju), par nepieciešamo pierādījumu kopumu, par konkrētu izmeklēšanas darbību veikšanas nepieciešamību;

vai izbeigšanas juridiskais pamatojums atbilst faktiskajiem no kriminālprocesa lietas materiāliem konstatējamajiem apstākļiem; vai lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu satur izvērstu argumentētu pamatojumu, no kura ir skaidri saprotams, kādēļ kriminālprocess tiek izbeigts; vai pareizi noteikta noziedzīga nodarījuma juridiskā kvalifikācija, t.i., vai atbilstoši lietas apstākļiem noziedzīgais nodarījums nebija kvalificējams pēc cita Krimināllikuma panta, panta daļas;

vai attaisnojoša sprieduma pieņemšanai vai kriminālprocesa ieilgšanai kā ietekmējošie faktori ir konstatējami normatīvā regulējuma trūkumi, nepareiza piemērošana vai normatīvā regulējuma atšķirīga interpretācija;

kādu iemeslu dēļ ir ieilgusi pirmstiesas kriminālprocesa stadija – vai, cik ilgi un kādēļ ieildzis konkrēti pirmstiesas izmeklēšanas posms un konkrēti kriminālvajāšanas posms;

cik bieži tika atliktas tiesas sēdes, un kādi bija atlikšanas iemesli, kā arī vai piemērotas visas Kriminālprocesa likuma regulējumā paredzētās iespējas, lai mazinātu tiesas sēžu atlikšanas gadījumus;

vai attaisnošanas iemesls nav saistāms ar tiesas un prokurora viedokļu atšķirībām par pierādījumu pietiekamību, pierādījumu pieļaujamību un nostiprināšanu izmantošanai pierādīšanā, par netiešo pierādījumu izmantošanu;

vai attaisnojoša sprieduma pieņemšanu nav sekmējušas pieļautas kļūdas pirmstiesas izmeklēšanā vai nekvalitatīvi veikta pirmstiesas izmeklēšana; vai attaisnojoša sprieduma pieņemšanu nav sekmējis kļūdainš vai nekvalitatīvs prokurora darbs, ceļot un uzturot apsūdzību u.c.

Eksperti bija aicināti atzinuma izstrādē vērtēt arī citus jautājumus, ko saskata par būtiskiem attiecībā uz konkrēto krimināllietu.

4.pielikums

Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora M.Lejas priekšlikumi un pamatojums Krimināllikuma regulējuma pilnveidei

❖ Par nepieciešamību Krimināllikuma 323.pantā aptvert arī gadījumus, kad kukulis dots, piedāvāts vai apsoliņš pēc tam, kad valsts amatpersona jau ir veikusi darbību (vai bezdarbību)

KL 323.panta pirmās daļas aktuālā redakcija paredz atbildību par kukuļa [...] došanu vai piedāvāšanu vai par kukuļa apsolišanu pēc tā pieprasīšanas [...] valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību [...].

Šāds dispozīcijas formulējums rada problēmu gadījumos, ja kukulis dots, piedāvāts vai apsoliņš pēc tam, kad valsts amatpersona ir jau veikusi darbību vai bezdarbības un kriminālprocesā nav konstatēta kāda iepriekšēja noruna starp potenciālo devēju un ņēmēju pirms valsts amatpersonas attiecīgās darbības vai bezdarbības, jo formulējums “lai valsts amatpersona, izmantojot savu dienesta stāvokli izdarītu vai neizdarītu” norāda uz ko tādu, kam jāseko pēc kukuļa došanas, piedāvāšanas vai apsolišanas, t.i., kādu nākotnē veicamu darbību (bezdarbību).

Kriminālprocesā ir aizliegta analogija par sliktu personai.

Iztulkošanas robežu nosaka tekstā ietvertu vārdu visplašākā un visšaurākā iespējamā nozīme. Tiesību normu iztulkošana kā juridiskā metode “netiek pāri” normas rakstītā teksta robežām – tiesību normas iztulkojājs neko nevar pielikt tekstam klāt un neko nevar no tā atņemt. Iztulkošana beidzas un attiecīgi sākas analogijas piemērošana tur, kur tiek pārkāpta tajā lietoto vārdu visplašākā iespējamā robeža.

Ja iepriekš aprakstītajā situācijā piemērot KL 323.pantu, tā varētu tikt atzīta par neatļautu analogijas piemērošanu, jo šīs normas interpretācija tādā nozīmē, ka kukuli iespējams dot, piedāvāt vai apsoliņš arī par pagātnē veiktu valsts amatpersonas darbību (bezdarbību), ja pirms šīs darbības (bezdarbības) tas nav nedz apsoliņš, nedz piedāvāts vai kā citādi izteikta gatavība to dot, iziet ārpus šī formulējuma “lai valsts amatpersona izdarītu vai neizdarītu” visplašākās robežas.

Tiesu prakses apkopojumā par 2014.-2015.gadu kukuļdošanas lietās pausts citāds viedoklis (sk. secinājumu 4.1.punktu), taču, pirmkārt, šajā tiesu prakses apkopojumā nav minēts neviens arguments par labu šādam viedoklim. Otrkārt, tiesām šīs atziņas nav obligāti saistošas un tās nevar ignorēt principu “nav soda bez likuma”. Tāpēc, manuprāt, ir vērts rosināt diskusiju, vai pašreiz spēkā esošā KL 323.panta dispozīcija patiešām aptver iepriekš aprakstītos gadījumus, ja tomēr aptver, tam nepieciešams papildus pamatojums (iespējams, kāds valodniecisks skaidrojums), savukārt, ja neaptver, tad jāveic attiecīgi grozījumi KL 323.pantā.

Vienlaicīgi jāatzīmē, ka saistībā ar KL 320.pantu analoga rakstura problēma nerodas.

❖ Par kukuļdošanas starpnieka norobežošanu no kukuļdevēja

Ņemot vērā, ka kukuli iespējams dot gan savās, gan jebkuras citas personas interesēs (KL 323.p.), ir problemātiski norobežot kukuļa starpnieku no kukuļdevēja, jo jebkurš starpnieks, kurš tieši amatpersonai nodod kukuli vienlaicīgi atbilst arī kukuļdevēja pazīmēm.

Kā piemēru var minēt arī šādu situāciju – izmeklēšanas sākuma stadijā uzskatīts, ka kukuļdošanas shēma bija tāda, ka kukuļdevējs nodod kukuli starpniekam, bet starpnieks to tālāk nodod kukuļņēmējam. Attiecīgi tiek kvalificēti šo personu nodarījumi. Turpmākā izmeklēšanā tiek konstatēts, ka nav pietiekošu pierādījumu tam, ka “sākotnējais kukuļdevējs” materiālu labumu

devis ar mērķi, lai tas tiktu kā kukulis nodots valsts amatpersonai, bet ir pietiekoši pierādījumi, ka valsts amatpersona mantisku labumu no “sākotnējā starpnieka” pieņēmusi kā kukuli. Kā tagad kvalificēt tās personas darbības, kura iepriekš bijusi starpnieks? Sanāk, ka tikai tāpēc, ka pret sākotnējo kukuļdevēju netika savākti pietiekoši pierādījumi, agrākais “starpnieks” pēkšņi pārvēršas par kukuļdevēju.

❖ **Par nepieciešamību noteikt Krimināllikumā kriminālatbildību par tā dēvēto “amatpersonu piebarošanu”**

Apsverams jautājums par kriminālatbildības ieviešanu par tā dēvēto “*amatpersonu piebarošanu*”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti, nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz KL 320. un 323.panti, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē, neesot norunai par konkrētu amata darbību (vai ja šādu norunu nav iespējams pierādīt). Salīdzinājumam var kalpot attiecīgās normas Vācijas Krimināllikumā (sk. StGB 331., 333.p.).

Šo ierosinājumu pamatoju ar to, ka vismaz savā praksē arvien biežāk nākas saskarties ar situācijām, kad nav iespējams konkrēti identificēt, par kādu konkrētu darbību valsts amatpersonai nodots labums.

Tāpat ir turpināmas regulāras apmācības par korupcijas novēršanas jautājumiem tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem (izmeklētājiem, prokuroriem, tiesnešiem).

Atsauces

- ¹ Valsts kontroles 2017.gada 20.septembra revīzijas ziņojums "Vai pirmstiesas izmeklēšana Valsts policijā ir efektīva?", pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>.
- ² Valsts kontroles 2017.gada 5.jūnija revīzijas ziņojums "Vai tiesu iekārtas attīstības pasākumi ir veicinājuši tiesu darbības efektivitāti?", pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/tiesu-iekartas-attistibas-ietvaros-laika-no-2009-lidz-2015gadam-istenoto-pasakumu-efektivitate>.
- ³ Valsts kontroles 2017.gada 20.septembra lietderības revīzijas Nr.2.4.1-6/2016 ziņojums "Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā", <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>.
- ⁴ Valsts kontroles 2017.gada 10.oktobra vēstules Nr.8.-23.1e/768, Nr.8.-2.3.1e/770, 2018.gada 30.oktobra vēstule Nr. 8.-3.5.41e/221 un 2019.gada 12.februāra vēstule Nr. 8.2.31e/149.
- ⁵ Nacionālās drošības koncepcija (apstiprināta Saeimas 26.09.2019.gada sēdē), pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309647-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>.
- ⁶ Informatīvais ziņojums "Par nepieciešamību īstenot revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu" (izskatīts Ministru kabineta 2019.gada 25.jūnija sēdē (prot. Nr.30 33.§)).
- ⁷ Revīzijā veikta kriminālprocesu analīze, ekspertu veiktais izvērtējums par izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem, to izmeklēšanas ilgumu, intensitāti un ietilgšanas iemesliem, kā arī intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem iegūtā informācija.
- ⁸ Kriminālprocesa likuma 126.panta otrā daļa, 402.pants, 43.pants
- ⁹ Kriminālprocesa likuma 455.panta trešā daļa
- ¹⁰ Saskaņā ar revīzijai piesaistīto ekspertu vērtējumu.
- ¹¹ Pamatojoties uz revīzijā tiesību normu piemērotāju, tiesību zinātnieku apkopotajiem viedokļiem, visbiežāk norādītie Krimināllikuma panti, par kuru piemērošanu nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un praksē rodas problēmas, ir 177.,179.,193.,193.¹, 195., 195.¹, 215., 218., 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 325.pants.
- ¹² Kriminālprocesa likuma 124.panta piektā daļa.
- ¹³ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību.
- ¹⁴ Skatīt, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas 2.fāzes Latvijas novērtējuma 2017.gada 7.decembra ziņojumu, Eiropas Padomes Moneyval komitejas 2018.gada 4.jūlija plenārsēdē apstiprināto 5.kārtas ziņojumu par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas sistēmas efektivitāti.
- ¹⁵ Kriminālprocesa likuma 6.pants.
- ¹⁶ Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 1., 4.punkts, 392.panta otrā daļa.
- ¹⁷ Kriminālprocesa likuma 437.panta pirmā daļa.
- ¹⁸ Skatīt Tieslietu ministrijas mājaslapā norādīto darba grupas uzdevumu - izvērtēt dažādu institūciju sniegtos priekšlikumus Krimināllikuma grozījumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt grozījumus Krimināllikuma un ar to saistītajos normatīvajos aktos. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/darba-grupas-un-padomes>
- ¹⁹ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>
- ²⁰ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 4., 5., 36., 63. punkts.
- ²¹ Skatīt, piemēram, Group of States against Corruption (GRECO) 2018.gada 22.jūnijā pieņemtais novērtējuma ziņojums par Latviju "Piektā novērtēšanas kārtā. Korupcijas novēršana un integritātes veicināšana centrālajās valdībās (augstākās izpildvaras funkcijas) un tiesībsardzības iestādēs."
- ²² Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ²³ Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora M.Lejas priekšlikumi.
- ²⁴ Kriminālprocesa likuma 400.pants.
- ²⁵ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā.Meikališas un prof. K.Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514003717.
- ²⁶ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.
- ²⁷ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 26.-27.lpp.
- ²⁸ Likums "Grozījumi Kriminālprocesa likumā": 2019.gada 21.novembra likums, stājās spēkā 2019.gada 24.decembrī. Publicēts: <https://likumi.lv/ta/id/311271-grozijumi-kriminalprocesa-likuma>
- ²⁹ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 27.-32.lpp.

- ³⁰ Revīzijā intervijās ar tiesnešiem iegūtā informācija, kā arī uz to norādījuši tiesību zinātnieki, skatīt, piemēram: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija un tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_05_Liholaja.pdf
- ³¹ (Likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas pieņemts 2020.gada 19.novembra Saeimas sēdē (Nr. 555/Lp13), 18.pants) Kriminālprocesa likuma 489.pants (redakcijā, kas stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī).
- ³² Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ³³ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ³⁴ Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā).
- ³⁵ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study
- ³⁶ Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.
- ³⁷ Saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 "Tieslietu ministrijas nolikums" 4.1.1., 4.1.2. apakšpunktu izstrādā, organizē un koordinē politiku krimināltiesību un procesuālo tiesību jomā, kā arī tiesu sistēmā un rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu administrēšanā.
- ³⁸ Saskaņā ar Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr. 589 "Tieslietu ministrijas nolikums" 4.1.3.apakšpunktu izstrādā, organizē un koordinē politiku noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā.
- ³⁹ Tieslietu ministrijas 2020.gada 21.decembra vēstule Nr. 1-8.1/321-IP, kā arī revīzijas ziņojuma projekta saskaņošanas sanāksmē sniegtā informācija.
- ⁴⁰ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ⁴¹ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>
- ⁴² Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 4., 5., 36., 63. punkts.
- ⁴³ Kriminālprocesa likuma 125.panta trešā daļa.
- ⁴⁴ Kriminālprocesa likuma 124.panta sestā daļa, 126.panta 3¹.daļa.
- ⁴⁵ (Likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā", kas pieņemts 2020.gada 19.novembra Saeimas sēdē (Nr. 555/Lp13), 18.pants) Kriminālprocesa likuma 489.pants (redakcijā, kas stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī).
- ⁴⁶ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ⁴⁷ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ⁴⁸ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ⁴⁹ Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punkts, 71.¹panta pirmā daļa.
- ⁵⁰ Ziņojumā ar prokuratūras atskaitīšanos un atbildību saprot termina "accountability" lietojumu atbilstoši Eiropas prokuroru konsultatīvās padomes 2018.gada februāra ziņojumā paustajiem apsvērumiem par prokuratūras dienestu atskaitīšanos un atbildību, skat. Consultative Council of European Prosecutors Report of the meeting of the Working group of 8-9 February 2018, pieejams: <https://rm.coe.int/report-of-the-22nd-meeting-of-the-ccpe-gt-8-9-february-2018-strasbourg/168089ff4f>.
- ⁵¹ Revīzijas ziņojums "Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?"
- ⁵² Eiropas Padomes Ministru Komitejas 06.10.2000. pieņemtā rekomendācija Rec(2000)19 "Valsts prokuratūras loma krimināltiesību sistēmā", Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās (jeb pamatnostādnes) "Prokuroru statuss un loma", Starptautiskās prokuroru asociācijas, Eiropas Prokuroru konsultatīvās padomes, Venēcijas komisijas pieņemtie viedokļi, vadlīnijas un standarti.
- ⁵³ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study
- ⁵⁴ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study.
- ⁵⁵ Revīzijas ziņojums "E-lietas programmas vadības risku izvērtējums".
- ⁵⁶ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study, 6.lpp.
- ⁵⁷ <https://likumi.lv/ta/id/309647-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>
- ⁵⁸ Atbalstītas ar Ministru kabineta 2015. gada 16. jūlija rīkojumu Nr. 393 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņu 2015.–2020.gadam".
- ⁵⁹ Atbalstītas ar Ministru kabineta 2016. gada 21. septembra rīkojumu Nr. 527 "Par Maksātnespējas politikas attīstības pamatnostādņu 2016.–2020. gadam un to īstenošanas plānu".
- ⁶⁰ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2018. gada 11. oktobra rīkojumu Nr. 512 "Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim"
- ⁶¹ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2020. gada 29. septembra rīkojums Nr. 576 "Par pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam". <https://likumi.lv/ta/id/317729>
- ⁶² Apstiprināts ar Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojumu Nr. 90 "Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam"
- ⁶³ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojumu Nr. 90 "Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam"

- ⁶⁴ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2018. gada 11. oktobra rīkojumu Nr. 512 "Par Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanai laikposmam līdz 2019. gada 31. decembrim"
- ⁶⁵ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2020. gada 29. septembra rīkojums Nr. 576 "Par pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam". <https://likumi.lv/ta/id/317729>
- ⁶⁶ Apstiprināts ar Ministru kabineta 2018. gada 28. februāra rīkojumu Nr. 90 "Par Organizētās noziedzības novēršanas un apkarošanas plānu 2018.–2020. gadam"
- ⁶⁷ Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 "Tieslietu ministrijas nolikums" 4.1.1.apakšpunkts.
- ⁶⁸ Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr.589 "Tekšlietu ministrijas nolikums" 4.1.3. apakšpunkts.
- ⁶⁹ Prokuratūras likuma 1.panta pirmā daļa.
- ⁷⁰ Ministru kabineta 2006.gada 3.janvāra sēdes protokola Nr.1 1.§ <http://tap.mk.gov.lv/mk/mksedes/saraksts/protokols=2006-01-03>.
- ⁷¹ Kriminālprocesa likums, 387. panta septītā daļa. <https://likumi.lv/ta/id/107820#p387> un likuma "Par Valsts ieņēmumu dienestu", 14. pants. <https://likumi.lv/ta/id/59902#p14>
- ⁷² Kriminālprocesa likuma 387.panta sestā daļa.
- ⁷³ Kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificēti pēc Krimināllikuma 177., 177.¹, 178., 179., 183., 184., 190., 190.¹, 191., 192., 192.¹, 193., 193.¹, 194., 195., 195.¹, 195.², 196., 198., 199., 205., 206., 207., 208., 211., 212., 213., 214., 215., 215.¹, 217., 217.¹, 218., 219., 220.¹, 221., 237.¹, 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 320., 321., 322., 323., 325., 326., 326.¹, 326.², 326.³, 327.panta.
- ⁷⁴ Kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas kvalificēti pēc Krimināllikuma 177., 177.¹, 178., 179., 183., 184., 190., 190.¹, 191., 192., 192.¹, 193., 193.¹, 194., 195., 195.¹, 195.², 196., 198., 199., 205., 206., 207., 208., 211., 212., 213., 214., 215., 215.¹, 217., 217.¹, 218., 219., 220.¹, 221., 237.¹, 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 320., 321., 322., 323., 325., 326., 326.¹, 326.², 326.³, 327.panta.
- ⁷⁵ Ģenerālprokurora 13.11.2019. pavēle Nr.8 "Par specializēto prokuratūru kompetenci".
- ⁷⁶ Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2019.gada Eiropas Savienības rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā"; pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0198&from=EN#footnote72>
- ⁷⁷ Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2019.gada Eiropas Savienības rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā"; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0198&from=EN#footnote72>
- ⁷⁸ Kriminālprocess Nr. 11514009408 un Nr. 16870002610 tiesai nodots 2011.gadā; kriminālprocess Nr. 15830105910 tiesai nodots 2012.gadā
- ⁷⁹ Kriminālprocess Nr. 11517037608 tiesai nodots 2018.gadā; kriminālprocess Nr. 11095209108 nodots tiesai 2019.gadā.
- ⁸⁰ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 13.marta spriedums lietā Nr. A420136217, SKA-442/2019
- ⁸¹ Kriminālprocesa likuma 1.pants.
- ⁸² Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Kriminālprocesa informācijas sistēmas, Noziedzīgu nodarījumu reģistra (Ministru kabineta 2010.gada 14.septembra noteikumu Nr. 850 "Kriminālprocesa informācijas sistēmas noteikumi" paredzētās informācijas sistēmas) datiem
- ⁸³ Kriminālprocesa likuma 421.pants
- ⁸⁴ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ⁸⁵ Skatīt pēc Augstākās tiesas pasūtījuma veikto pētījumus: Hamkova D.Tiesu prakse lietās, kurās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme ir būtisks kaitējums. 2018; Liholaja V. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317.panta otrās daļas, 318.panta otrās daļas un 319.panta otrās daļas. 2014.
- ⁸⁶ Ar Ministru kabineta 2015. gada 16. jūlija rīkojumu Nr. 393 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2015.–2020.gadam" atbalstītās pamatnostādnes.
- ⁸⁷ Skatīt Tieslietu ministrijas mājas lapā norādīto darba grupas uzdevumu - izvērtēt dažādu institūciju sniegtos priekšlikumus Krimināllikuma grozījumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt grozījumus Krimināllikuma un ar to saistītajos normatīvajos aktos. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/darba-grupas-un-padomes>
- ⁸⁸ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumi Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>
- ⁸⁹ Skatīt, piemēram: Dr.iur.Hamkova D., Krimināltiesību normas skaidrība kā konstitucionāla vērtība. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Juridiskā konference. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_06_Hamkova.pdf
- ⁹⁰ Satversmes tiesas 2001.gada 26.jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-02-0106 secinājumu daļas 4. punkts, Satversmes tiesas 2005.gada 14.septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.1.punkts.
- ⁹¹ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 13.marta spriedums lietā Nr. A420136217, SKA-442/2019
- ⁹² Kriminālprocesa likuma 1.pants.
- ⁹³ Skatīt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 26.marta lēmumu lietā SKK –3/2013 (krimināllieta Nr. 11250007609).
- ⁹⁴ Revīzijā tika veiktas intervijas ar revīzijas izlasē iekļauto 43 kriminālprocesu, kas ir pirmstiesas kriminālprocesa stadijā, izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, uzraugošajiem prokuroriem, kā arī ar 27 kriminālprocesu, kas ir iztiesāšanas

stadijā, tiesnešiem un prokuroriem, kas uztur apsūdzību tiesā. Intervijas veiktas ar mērķi identificēt un apkopot pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu kavējošos un pildzinošos faktorus, praksē konstatējamās Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu piemērošanas problēmas, atšķirīgas interpretācijas iespējas un iespējamās nepilnības u.c.

⁹⁵ Revīzijā piesaistīto ekspertu – E.Štāla un I.Putenes – atzinums par kriminālprocesu Nr. 12507000215.

⁹⁶ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas, profesores K.Stradas-Rozenbergas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 11517002208

⁹⁷ Revīzijā piesaistītas ekspertes I.Putenes atzinums par kriminālprocesu Nr. 11517037708

⁹⁸ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.

⁹⁹ Revīzijā piesaistītās ekspertes L.Šikores atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870003718.

¹⁰⁰ Revīzijā piesaistītā eksperta E.Štāla atzinums par kriminālprocesu Nr. 15890004108.

¹⁰¹ Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Kriminālprocesa informācijas sistēmas (Ministru kabineta 2010.gada 14.septembra noteikumos Nr. 850 "Kriminālprocesa informācijas sistēmas noteikumi" paredzētā informācijas sistēma) datiem

¹⁰² Revīzijā piesaistītā eksperta E.Štāla atzinums par kriminālprocesu Nr. 15830026912

¹⁰³ Skatīt Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2019.gada 5.novembra lēmumu lietā Nr. SKK-372/2019; revīzijā piesaistīto ekspertu – E.Štāla, I.Putenes – atzinums par kriminālprocesu Nr. 12507000215.

¹⁰⁴ Skatīt, piemēram, revīzijā piesaistīto ekspertu A.Voroņko atzinumu par kriminālprocesu Nr.11514004816, I.Putenes atzinumu par kriminālprocesu Nr. 11514003717, L.Šikores atzinums par kriminālprocesu Nr.16870003718, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā.Meikališas, prof. K.Stradas-Rozenbergas, doc. D.Hamkovas – atzinumus par kriminālprocesu Nr. 16870000414, Nr. 12814001018, Nr. 12814000815.

¹⁰⁵ Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Kriminālprocesa informācijas sistēmas, Noziedzīgu nodarījumu reģistra (Ministru kabineta 2010.gada 14.septembra noteikumu Nr. 850 "Kriminālprocesa informācijas sistēmas noteikumi" paredzētās informācijas sistēmas) datiem

¹⁰⁶ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.

¹⁰⁷ Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra publiskotajiem statistikas datiem par valstī reģistrētajiem noziedzīgiem nodarījumiem. <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika>

¹⁰⁸ Eiropas Padomes Moneyval komitejas 2018.gada 4.jūlija plenārsēdē apstiprinātais 5.kārtas ziņojums par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas sistēmas efektivitāti.

¹⁰⁹ Latvijas Republikas Prokuratūras publicētais Pārskats par noziedzības stāvokli valstī un prokuratūras darbu 2019.gadā. Pieejams: <http://www.prokuratūra.gov.lv/lv/noderigi/gada-parskati>

¹¹⁰ Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļas prokurora I.Gerasimina, Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldes 1. nodaļas priekšnieces I.Gises sniegtā informācija.

¹¹¹ Valsts kontroles lietderības revīzijas "Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā" 2017.gada 20.septembra ziņojums, pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslektas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>

¹¹² Skatīt Eiropas Prokuroru Konsultatīvās Padomes veiktos labās prakses apkopojumus: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccpe/opinions/default_en.asp.

¹¹³ Revīzijā veiktajās intervijās ar Daugavpils prokuratūras, Kurzemes tiesas apgabala prokuratūras, Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras, Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokuroriem iegūtā informācija.

¹¹⁴ Ģenerālprokurora 2019.gada 13.novembra pavēle Nr.8 "Par specializēto prokuratūru kompetenci".

¹¹⁵ Saskaņā ar Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora revīzijā sniegto skaidrojumu.

¹¹⁶ Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētajai prokuratūras virsprokurora vietnieka 2020.gada 23. un 30.oktobra e-pasta vēstulē sniegtā informācija.

¹¹⁷ Kriminālprocesa likuma 421.pants

¹¹⁸ Kriminālprocesa likuma 126. panta otrā daļa, 402. pants, 43. pants

¹¹⁹ Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.

¹²⁰ Kriminālprocesa likuma 455.panta trešā daļa

¹²¹ Skatīt, piemēram, Liholaja V. Vienveidīgas krimināltiesību normu izpratnes nodrošināšanas iespējas un tiesu loma tajā. Augstākās Tiesas judikatūra un tās loma tiesiskās domas attīstībā Latvijā. Konference 15.10.2010. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens. Nr.1/2010 novembris

¹²² Likuma "Par tiesu varu" 49.¹pants.

¹²³ Tieslietu ministrijas 2020.gada 21.decembra vēstule Nr. 1-8.1/321-IP, kā arī revīzijas ziņojuma projekta saskaņošanas sanāksmē sniegtā informācija

¹²⁴ ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātās vadlīnijās (jeb pamatnostādņēs) "Prokuroru statuss un loma", 3.2.nodaļa.

¹²⁵ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study, 96.lpp., 105.lpp

¹²⁶ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>

- ¹²⁷ Liholaja V. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317.panta otrās daļas, 318.panta otrās daļas un 319.panta otrās daļas. 2014; Hamkova D. Tiesu prakse lietās, kurās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme ir būtisks kaitējums. 2018. Pieejami: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas>
- ¹²⁸ Hamkova D. Tiesu prakse lietās, kurās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme ir būtisks kaitējums. 2018. Pieejami: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas>
- ¹²⁹ Skatīt pēc Augstākās tiesas pasūtījuma veikto pētījumus: Hamkova D. Tiesu prakse lietās, kurās noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme ir būtisks kaitējums. 2018; Liholaja V. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317.panta otrās daļas, 318.panta otrās daļas un 319.panta otrās daļas. 2014.
- ¹³⁰ Ar Ministru kabineta 2015. gada 16. jūlija rīkojumu Nr. 393 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2015.–2020.gadam" atbalstītās pamatnostādnes.
- ¹³¹ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā.Meikališas, prof. K.Stradas-Rozenbergas, doc. D.Hamkovas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870000414
- ¹³² Skatīt ar Ministru kabineta 2015.gada 16.jūlija rīkojumu Nr. 393 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2015.–2020.gadam" atbalstītās pamatnostādnes, pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/275394> ; likumprojekta „Grozījumi likumā “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija): <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/656FEC49DBBDB9B0C2257DC50048A4B0?OpenDocument#b>
- ¹³³ UNODC ekspertu novērtēšanas ziņojums par Latviju http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2014_10_24_Latvia_Final_Country_Report.pdf
- ¹³⁴ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" un Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ¹³⁵ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" un Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ¹³⁶ Ar Ministru kabineta 2015.gada 16.jūlija rīkojumu Nr. 393 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas pamatnostādņēm 2015.–2020.gadam" atbalstītās pamatnostādnes.
- ¹³⁷ Ar Ministru prezidenta 2019.gada 23.decembra rīkojumu Nr. 357 "Par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja darbības stratēģiju 2020.–2022. gadam" apstiprinātā stratēģija. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/311668>
- ¹³⁸ Group of States against Corruption (GRECO) 2018.gada 22.jūnijā pieņemtais novērtējuma ziņojums par Latviju "Piektā novērtēšanas kārtā. Korupcijas novēršana un integritātes veicināšana centrālajās valdībās (augstākās izpildvaras funkcijas) un tiesībsardzības iestādēs."
- ¹³⁹ https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_latvia_chapter_lv.pdf
- ¹⁴⁰ Strafgesetzbuch (StGB) Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 9. Oktober 2020 (BGBl. I S. 2075) geändert worden ist“ § 331., § 333.. Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>.
- ¹⁴¹ OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupa Latvijas novērtējuma 3.fāzes ziņojums. Pieejams: <https://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-Latvia-Phase-3-Report-ENG.pdf>
- ¹⁴² Latvijas 3.fāzes novērtējuma procesa, kas tika uzsākts 2019.gada janvārī, ietvaros tika vērtēta gan Latvijas 2.fāzes ziņojumā iekļauto rekomendāciju izpilde, gan Latvijas normatīvo aktu atbilstība OECD 1997.gada 21.novembra Konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, 2009. gada Rekomendācijas par turpmāku cīņu ar ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos (2009 Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions) un 2009. gada Rekomendācijas par nodokļu pasākumiem turpmākai ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanai starptautiskajos biznesa darījumos (2009 Recommendation of the Council on Tax Measures for Further Combating the Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions) prasībām, kā arī noteikto prasību efektīva izpilde attiecībā uz ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos, izmeklēšanas, prokuratūras un tiesas iestāžu spējas izmeklēt un iztiesāt šādus noziedzīgos nodarījumus, amatpersonu un sabiedrības informētības līmenis par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas negatīvajām sekām un paveiktais noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un apkarošanā.
- ¹⁴³ Skatīt OECD Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupa Latvijas novērtējuma 3.fāzes ziņojuma 16.-17.lpp. Pieejams: <https://www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-Latvia-Phase-3-Report-ENG.pdf>
- ¹⁴⁴ Ministru kabineta 2018.gada 4.septembra noteikumi Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3.punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>
- ¹⁴⁵ Saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 "Tieslietu ministrijas nolikums" 4.1.1., 4.1.2. apakšpunktiem izstrādā, organizē un koordinē politiku krimināltiesību jomā, kā arī tiesu sistēmā un rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu administrēšanu
- ¹⁴⁶ Saskaņā ar Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr. 589 "Iekšlietu ministrijas nolikums" 4.1.3.apakšpunktu izstrādā, organizē un koordinē politiku noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā
- ¹⁴⁷ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>
- ¹⁴⁸ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>

- ¹⁴⁹ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 4., 5., 36., 63. punkts.
- ¹⁵⁰ Kriminālprocesa likuma 124.panta piektā daļa.
- ¹⁵¹ Skatīt, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas 2.fāzes Latvijas novērtējuma 2017.gada 7.decembra ziņojumu, Eiropas Padomes Moneyval komitejas 2018.gada 4.jūlija plenārsēdē apstiprināto 5.kārtas ziņojumu par Latvijas noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas sistēmas efektivitāti.
- ¹⁵² Revīzijā viedokļa sniegšanai piesaistītā eksperte - Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K. Strada-Rozenberga.
- ¹⁵³ Kriminālprocesa likuma 42.pants, 43.pants, 126. panta otrā daļa.
- ¹⁵⁴ Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426. lpp.
- ¹⁵⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010.gada 21.septembra lēmums Lietā SKK – 314/2010
- ¹⁵⁶ Kriminālprocesa likuma 124.panta piektā daļa.
- ¹⁵⁷ K. Strada-Rozenberga. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2002; D.Radzeviča. Pierādīšanas standarts fakta legālās prezumpcijas aspektā. Juridiskā Zinātne, Nr.4, 2013, pieejams: https://www.journaloftheuniversityoflatvia.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/journaloftheuniversityoflatvia/No4/D_Radzevica.pdf
- ¹⁵⁸ Kriminālprocesa likuma 19.panta trešā daļa
- ¹⁵⁹ Piemēram, revīzijā piesaistītā eksperta E.Štāla atzinums par kriminālprocesu Nr. 15830026912. Atzinumā izmantots skaidrojums: Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 09.05.2016. rīcības sēdes lēmuma lietā Nr. SKA-974/2016 8.punktu), norādot, ka minētais sakrīt ar Augstākā tiesas Krimināllietu departamenta 20.12.2017. lēmuma lietā Nr. SKK-748/2017 17.3. punktā izteikto atziņu.
- ¹⁶⁰ Skatīt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 4.jūnija lēmumu lietā SKK –8/2012 (Krimināllietā Nr. 15890002505)
- ¹⁶¹ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenbergas un prof. Ā.Meikalīšas atzinums par kriminālprocesu Nr.11517002208
- ¹⁶² Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voronko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514004816.
- ¹⁶³ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G.Kūtra, prof. V.Liholajas atzinums par kriminālprocesu Nr. 15830108804; skatīt arī revīzijā piesaistītā eksperta E.Štāla atzinumu par kriminālprocesu Nr. 15830108804
- ¹⁶⁴ Revīzijā piesaistītas ekspertes I.Putenes atzinums par kriminālprocesu Nr. 11816010513
- ¹⁶⁵ Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja un Starptautiskās Prokuroru asociācijas 2014.gada Vadlīnijas "Prokuroru statuss un loma".
- ¹⁶⁶ Kriminālprocesa likuma 42., 43., 59.pants, 126. panta otrā daļa; Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.
- ¹⁶⁷ Komisijas paziņojums Eiropas parlamentam, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "2019.gada Eiropas Savienības rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā"; pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0198&from=EN#footnote72>
- ¹⁶⁸ Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2015. gada 6. novembra sprieduma tēzes lietā SKA- 482/2015
- ¹⁶⁹ Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa likuma 127.panta komentārs. Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 435.lpp.; Strada K. Pierādīšanas teorijas pamatjēdzienu problemātika kriminālprocesā. Disertācija. Rīga, 2002, 137.lpp. Pieejama: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/3603>
- ¹⁷⁰ Augstākās tiesas Senāta 2007.gada 29.oktobra spriedums lietā Nr.A42084104, SKA-402/2007.
- ¹⁷¹ Skatīt, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas 2.fāzes Latvijas novērtējuma 2017.gada 7.decembra ziņojumu, Eiropas Padomes Moneyval komitejas 2018.gada 4.jūlija plenārsēdē apstiprināto 5.kārtas ziņojumu par Latvijas noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas sistēmas efektivitāti.
- ¹⁷² Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K. Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību
- ¹⁷³ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību.
- ¹⁷⁴ Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary.Munchen, Verlag C.H.Beck oHG, 2014., P. 68
- ¹⁷⁵ Piemēram, arests un apcietinājums tikai tad atzīstams par tiesisku, ja to piemērošanas procedūra atbilst spēkā esošām tiesību normām – skat. Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary.Munchen, Verlag C.H.Beck oHG, 2014., P. 179.
- ¹⁷⁶ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 8.lpp
- ¹⁷⁷ Kriminālprocesa likuma 124.panta piektā daļa.
- ¹⁷⁸ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 23. – 24.lpp.

- ¹⁷⁹ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 24. – 26.lpp.
- ¹⁸⁰ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 26.-27.lpp.
- ¹⁸¹ Likums "Grozījumi Kriminālprocesa likumā": 2019.gada 21.novembra likums, stājās spēkā 2019.gada 24.decembrī. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311271>
- ¹⁸² Turpat.
- ¹⁸³ Skat., piemēram, LU 78. starptautiska zinātniskā konference-Krimināltiesisko zinātņu sekcija Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=ieyKu738Jc4>
- ¹⁸⁴ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 27.-32.lpp.
- ¹⁸⁵ Kriminālprocesa likuma 125.panta trešā daļa.
- ¹⁸⁶ Kriminālprocesa likuma 124.panta sestā daļa, 126.panta 3¹.daļa.
- ¹⁸⁷ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 32.-33.lpp.
- ¹⁸⁸ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību 38.-39.lpp.
- ¹⁸⁹ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību 46.lpp
- ¹⁹⁰ Tieslietu padomes 2020.gada 26.novembra vēstule Nr. 13-3/1300nos; Tiesvedību ilgumu izvērtēšanas darba grupas 2020.gada 17.septembra ziņojums.
- ¹⁹¹ Kriminālprocesa likuma 124.panta sestā daļa, 126.panta 3¹.daļa.
- ¹⁹² Saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 "Tieslietu ministrijas nolikums" 4.1.1., 4.1.2. apakšpunktiem izstrādā, organizē un koordinē politiku krimināltiesību jomā, kā arī tiesu sistēmā un rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu administrēšanā
- ¹⁹³ Saskaņā ar Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr. 589 "Iekšlietu ministrijas nolikums" 4.1.3.apakšpunktu izstrādā, organizē un koordinē politiku noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā
- ¹⁹⁴ Kriminālprocesa likuma 455.panta trešā daļa
- ¹⁹⁵ Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija un tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_05_Liholaja.pdf
- ¹⁹⁶ Meikališa Ā. Tiesas pilnvaras apsūdzības tiesiskajā izvērtēšanā tiesvedības laikā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 609. lpp. Skatīt: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija un tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_05_Liholaja.pdf
- ¹⁹⁷ Leja M. Tiesas kompetence apsūdzības trūkumu koriģēšanā. Jurista Vārds, 2012, Nr. 10, 1.–11. lpp. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/244812-tiesas-kompetenceapsudzibas-trukumu-korigesana> [aplūkots 10.03.2019.]. Skatīt: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija un tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_05_Liholaja.pdf
- ¹⁹⁸ Kriminālprocesa likuma 412.pants.
- ¹⁹⁹ Kriminālprocesa likuma 499.pants
- ²⁰⁰ Kriminālprocesa likuma 499.pants.
- ²⁰¹ Kriminālprocesa likums, 433.pants.
- ²⁰² Kriminālprocesa likums, 433.pants.
- ²⁰³ Kriminālprocesa likuma 49.nodaļa
- ²⁰⁴ Kurzemes tiesas apgabala prokurori, Latgales tiesas apgabala prokurori, Vidzemes tiesas apgabala prokurori, Zemgales tiesas apgabala prokurori, Rīgas tiesas apgabala prokurori, Narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanas prokuratūras prokurori Vienošanās pirmstiesas kriminālprocesā: prokuroru viedoklis. Jurista Vārds, 30.05.2017., Nr. 23 (977), 21.-24.lpp.
- ²⁰⁵ Kriminālprocesa likuma 437.panta pirmās daļas 6.punkts, 543.pants
- ²⁰⁶ Maizītis J. "Sodu politika un vienošanās process" https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/LUJFZK-7-2019/iscflul-7_2019_Ties-zin-uzd-noz-nak_34.pdf

- ²⁰⁷ Augstākās tiesas 2018.gada 16.oktobra lēmums lietā Nr. 11520017317, SKK–320/2018 ECLI:LV:AT:2018:1016.11520017317.5.L
- ²⁰⁸ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā. Meikališas un prof. K. Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514003717.
- ²⁰⁹ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.
- ²¹⁰ Kriminālprocesa likuma 379. panta pirmās daļas 1., 4.punkts, 392. panta otrā daļa.
- ²¹¹ Kriminālprocesa likuma 400.pants.
- ²¹² Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā. Meikališas un prof. K. Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514003717.
- ²¹³ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.
- ²¹⁴ Kriminālprocesa likuma 400.pants
- ²¹⁵ Kriminālprocesa likuma projekta koncepcijas 3.3.4.apakšpunkts.
- ²¹⁶ Valsts kontroles lietderības revīzijas “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” 2017.gada 20.septembra ziņojums, pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>
- ²¹⁷ Kriminālprocesa likuma 400.panta redakcijā, kas bija spēkā no 2009.gada 1.jūlija līdz 2018.gada 31.augustam bija paredzēti termiņi kriminālprocesa apturēšanai izmeklēšanā; 400.panta redakcijā, kas ir spēkā kopš 2018.gada 1.septembra, termiņi kriminālprocesa apturēšanai izmeklēšanā nav noteikti.
- ²¹⁸ Ar Ministru kabineta 2016.gada 6.aprīļa rīkojumu Nr. 248 “Par Valsts policijas attīstības koncepciju” atbalstītā koncepcija. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/281390>
- ²¹⁹ Tieslietu ministrijas 2020.gada 21.decembra vēstule Nr. 1-8.1/321-IP, kā arī revīzijas ziņojuma projekta saskaņošanas sanāksmē sniegtā informācija.
- ²²⁰ Informatīvais ziņojums “Par Kriminālprocesa likuma normu (stājās spēkā 2018.gada 1.septembrī), kas paredz vienkāršot kriminālprocesu, efektivitāti” izskatīts Ministru kabineta 2020.gada 2.septembra sēdē (prot. Nr. 51 40.§)
- ²²¹ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas un K.Stradas-Rozenbergas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870001117, kā arī ekspertes L.Šikores atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870001117
- ²²² Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas un K.Stradas-Rozenbergas – atzinums par kriminālprocesu Nr.11514003717
- ²²³ Valsts kontroles lietderības revīzijas “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” 2017.gada 20.septembra ziņojums, pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>
- ²²⁴ Finanšu ministrijas 2020.gada 22.decembra vēstule Nr. 1.2-8/15-2/6832-ip
- ²²⁵ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā. Meikališas un prof. K. Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514003717
- ²²⁶ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514
- ²²⁷ Kriminālprocesa likuma 463., 467., 477. pants
- ²²⁸ Atsauce uz iztiesāšanā Kurzemes rajona tiesai piekritīgo izlase iekļauto lietu
- ²²⁹ Kriminālprocesa likuma 493. – 499.pants.
- ²³⁰ Kriminālprocesa likuma 500.pants.
- ²³¹ Kriminālprocesa likuma 413.pants.
- ²³² Kriminālprocesa likuma 488.panta pirmā daļa, 489.panta pirmā daļa.
- ²³³ Revīzijā piesaistītā eksperta E.Štāla atzinums par kriminālprocesu Nr. 15830108804, revīzijā piesaistīto ekspertu LU Juridiskās fakultātes lekt. G.Kūtra un prof. V.Liholajas atzinums par kriminālprocesu Nr. 15830108804.
- ²³⁴ Revīzijā pieaicinātā eksperta E.Štāla atzinums par kriminālprocesu Nr.15830205210.
- ²³⁵ Kriminālprocesa likuma 501.pants
- ²³⁶ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ²³⁷ Kriminālprocesa likuma 250., 292.pants
- ²³⁸ Valsts kontroles lietderības revīzijas “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” 2017.gada 20.septembra ziņojums, 4.sadaļa “Vai ir veikti nepieciešamie pasākumi, lai Valsts policijas izmeklētāju kvalifikācija un kompetences būtu pietiekamas kvalitatīvai izmeklēšanas darba veikšanai?” pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>
- ²³⁹ Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (pieņemts 2020.gada 19.novembrī, likums stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī) 18.pants, kas paredz izteikt jaunā redakcijā Kriminālprocesa likuma 489.pantu.
- ²⁴⁰ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta lieta Nr.11092086113, SKK–343/2017
- ²⁴¹ Kriminālprocesa likuma 449.panta trešā daļa.
- ²⁴² Kriminālprocesa likuma 449.panta ceturtnā daļa
- ²⁴³ Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā).
- ²⁴⁴ Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” (pieņemts 2020.gada 19.novembrī, likums stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī) 18.pants, kas paredz izteikt jaunā redakcijā Kriminālprocesa likuma 489.pantu.

- ²⁴⁵ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ²⁴⁶ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ²⁴⁷ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ²⁴⁸ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ²⁴⁹ U.Ķinis "Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā)"
- ²⁵⁰ U.Ķinis "Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā)" 31.lpp
- ²⁵¹ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G.Kūtra, prof. V.Liholajas atzinums par kriminālprocesu Nr.15830101307
- ²⁵² Tieslietu padomes2020.gada 26.novembra vēstule Nr. 13-3/1300nos;Tiesvedību ilgumu izvērtēšanas darba grupas 2020.gada 17.septembra ziņojums
- ²⁵³ Kriminālprocesa likuma 66.panta pirmās daļas 4., 9., 14.punkts.
- ²⁵⁴ Skatīt, piemēram, Kriminālprocesa 71.panta 7., 9.punkts, 86.panta pirmā daļa.
- ²⁵⁵ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G. Kūtris. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par kriminālprocesa normatīvajā regulējumā paredzēto tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējām.
- ²⁵⁶ Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā), 20.lpp.
- ²⁵⁷ Kriminālprocesa likuma 9.pants.
- ²⁵⁸ Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā), 25., 66.lpp.
- ²⁵⁹ Kriminālprocesa likuma komentāri A daļa. Kristīnes Stradas-Rozenbergas zinātniskā redakcijā. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2019, 792.lpp.
- ²⁶⁰ Kriminālprocesa likuma 291., 292.pants.
- ²⁶¹ Kriminālprocesa likuma 242.panta pirmā daļa.
- ²⁶² Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā), 21., 25.lpp.
- ²⁶³ Kriminālprocesa likuma 368.panta sestā daļa.
- ²⁶⁴ Likuma "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" pieņemts 2020.gada 19.novembrī (stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī) 5.pants
- ²⁶⁵ Kriminālprocesa likuma 406.pants.
- ²⁶⁶ Kriminālprocesa likuma 407.pants.
- ²⁶⁷ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514016606
- ²⁶⁸ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā.Meikališas un prof. K.Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 112814000815
- ²⁶⁹ Kriminālprocesa likums, 406. pants. <https://likumi.lv/ta/id/107820#p4076>
- ²⁷⁰ Skatīt, piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās "Prokuroru statuss un loma" 55.lpp, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/HB_role_and_status_prosecutors_14-05222_Ebook.pdf; Eiropas prokuroru konsultatīvās padome (CCPE) darba grupas ietvaros Strasbūrā, 2015.gada 20.novembrī pieņēma viedokli Nr.10 (2015) par prokurora lomu kriminālizmeklēšanā.
- ²⁷¹ Kriminālprocesa likuma 402.pants.
- ²⁷² Kriminālprocesa likuma 401.panta pirmās daļas 1.punkts.
- ²⁷³ Kriminālprocesa likuma 402., 403.pants.
- ²⁷⁴ Kriminālprocesa likuma 403.panta pirmās daļas 2.punkts.
- ²⁷⁵ ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās "Prokuroru statuss un loma" 55.lpp, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/HB_role_and_status_prosecutors_14-05222_Ebook.pdf
- ²⁷⁶ Eiropas prokuroru konsultatīvās padome (CCPE) darba grupas ietvaros Strasbūrā, 2015.gada 20.novembrī pieņēma viedokli Nr.10 (2015) par prokurora lomu kriminālizmeklēšanā.
- ²⁷⁷ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study,, 6.lpp
- ²⁷⁸ Revīzijā piesaistītā eksperta Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G.Kūtra atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870000513
- ²⁷⁹ Kriminālprocesa likuma 392.panta otrā daļa.
- ²⁸⁰ Izlasē kopumā iekļauti 35 kriminālprocesi, kas bijuši Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja, Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policijas pārvaldes (līdz 2017.gada 31.decembrim Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvalde un Valsts ieņēmumu dienesta Muitas policijas pārvalde), Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde, Valsts policijas Rīgas Reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.biroja lietvedībā, un laika posmā no 2017. līdz 2019.gadam izbeigti izmeklēšanas iestādē vai Prokuratūrā, pamatojoties uz

Kriminālprocesa likuma 377.panta 1., 2., 3.punktu, 379.panta pirmās daļas 4.punktu, 392.panta otro daļu, vai kuri izbeigti tiesā, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 3.punktu un 481.panta pirmās daļas 2.punktu, vai kuros stājies spēkā attaisnojošs spriedums.

²⁸¹ Revīzijā piesaistītā eksperta – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektora G.Kūtra – atzinums par kriminālprocesu Nr.16870000513, ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas, profesores K.Stradas-Rozenbergas, docentes D.Hamkovas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870000414 un atzinums par kriminālprocesu Nr. 11816001512, ekspertu – E.Štāla un I.Putenes – atzinums par kriminālprocesu Nr. 12507000215, Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas, profesores K.Stradas-Rozenbergas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 16870001708, Revīzijā piesaistītās ekspertes zvērinātas advokātes I.Putenes atzinums par kriminālprocesu Nr. 12507005106, Revīzijā piesaistīto ekspertu – zvērināta advokāta E.Štāla un zvērinātas advokātes I.Putenes – atzinums par kriminālprocesu Nr. 12507000215.

²⁸² Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektora G.Kūtra, profesores V.Liholajas – atzinums par kriminālprocesu Nr. 15890004108.

²⁸³ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesores Ā.Meikališas, profesores K.Stradas-Rozenbergas – atzinums par kriminālprocesu Nr 11816001512.

²⁸⁴ Leja M. Ģenerālprokuratūras Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prioritātes. Jurista Vārds, 21.07.2020., Nr. 29 (1139), 5.lpp.

²⁸⁵ Kriminālprocesa likuma 413.pants.

²⁸⁶ Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.

²⁸⁷ Kriminālprocesa likuma 455.panta trešā daļa

²⁸⁸ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study, 57.lpp.

²⁸⁹ Prokuratūras 2018.gada 28.bovembra rīkojums Nr. P-101-104-2018-00001 “Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanas uzraudzību un pirmstiesas kriminālprocesa rezultātu statistikas apkopošanu”,

²⁹⁰ Prokuratūras 06.12.2016. rīkojumā Nr. 1-2-14-2016 “Par ekonomiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem”

²⁹¹ Prokuratūras 2018.gada 28.bovembra rīkojums Nr. P-101-104-2018-00001 “Par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas izmeklēšanas uzraudzību un pirmstiesas kriminālprocesa rezultātu statistikas apkopošanu”,

²⁹² Kriminālprocesa likuma 406., 407.pants.

²⁹³ Ar 2019.gada 9.septembra pavēli Nr.5614 apstiprinātā Rīcības plāna 6.5.2. apakšpunkts

²⁹⁴ Kriminālprocesa likuma 6.pants

²⁹⁵ Valsts kontroles lietderības revīzijas “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā” 2017.gada 20.septembra ziņojums, pieejams: <https://rvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>

²⁹⁶ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 121.panta piekto daļu, 192.pantu, Kredītiestāžu likuma 63.panta pirmās daļas 4.punktu, Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punktu, 71.¹panta pirmo daļu.

²⁹⁷ Sadarbības koordinācijas grupai nav pastāvīgs sastāvs, tā ir sadarbības koordinācijas platforma, kuru Finanšu izlūkošanas dienests *Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā* paredzētajai sadarbības koordinācijai sauc pēc savas vai iesaistīto institūciju iniciatīvas, tās mērķis ir veicināt iesaistītajām institūcijām, kā arī uzraudzības un kontroles institūcijām normatīvajos aktos noteikto uzdevumu efektīvu izpildi (Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 55.panta otrā līdz septītā daļa, Finanšu izlūkošanas dienesta revīzijā sniegtā informācija).

²⁹⁸ Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 56.panta 1.daļa.

²⁹⁹ Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punkts, 71.¹panta pirmā daļa.

³⁰⁰ Tieslietu ministrijas 2020.gada 21.decembra vēstule Nr. 1-8.1/321-IP, kā arī revīzijas ziņojuma projekta saskaņošanas sanāksmē sniegtā informācija.

³⁰¹ Ministru kabineta 2016.gada 20.decembra noteikumi Nr. 835 "Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu un tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatoru".

³⁰² Kriminālprocesa likuma 673.panta pirmā daļa.

³⁰³ Kriminālprocesa likuma 679.¹panta pirmā daļa

³⁰⁴ Kriminālprocesa likuma 678.panta pirmā daļa

³⁰⁵ Kriminālprocesa likuma 679.¹ panta ceturtā daļa.

³⁰⁶ Metodiskais materiāls “Metodiskās rekomendācijas par starptautiskās sadarbības lūgumiem kriminālprocesos” izstrādāts Eiropas Savienības (ES) līdzfinansētā Iekšējās drošības fonda projektā Nr. VP/IDF/2019/1 “Nacionālās kriminālizlūkošanas infrastruktūras un sistēmas izveide” ietvaros; apstiprināts ar Valsts policijas 2020.gada 13.marta pavēli Nr. 1552.

³⁰⁷ Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punkts, 71.¹panta pirmā daļa.

³⁰⁸ Prokuratūras likuma 1.panta pirmā, otrā daļa, 2.panta 1., 2., 3., 4.punkts.

³⁰⁹ Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr. 589 “Iekšlietu ministrijas nolikums” 4.1.3., 5.5., 5.9., 10.7.apakšpunkts.

³¹⁰ Likuma “Par policiju” 3.pants, Kriminālprocesa likuma 387.panta pirmā daļa, Ministru kabineta 2005.gada 18.janvāra noteikumu Nr. 46 “Valsts policijas nolikums” 1.punkts.

³¹¹ Ministru kabineta 2003.gada 29.aprīļa noteikumu Nr. 239 “Finanšu ministrijas nolikums” 24.3., 5.18.¹ apakšpunkts

³¹² Likuma “Par Valsts ieņēmumu dienestu” 13.panta sestā daļa, 14.panta pirmās daļas 2.punkts, Kriminālprocesa likuma 387.panta septītā daļa, Ministru kabineta 2004.gada 16.novembra noteikumu Nr. 940 “Valsts ieņēmumu dienesta nolikums” 1.punkts.

³¹³ Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma 8.panta pirmās daļas 2.punkts, 9.panta 3.punkts, Kriminālprocesa likuma 387.panta sestā daļa.

³¹⁴ Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 “Tieslietu ministrijas nolikums” 4.1.1., 4.1.2. apakšpunktiem

³¹⁵ Skatīt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 4.jūnija lēmumu lietā SKK –8/2012 (Krimināllieta Nr. 15890002505)

³¹⁶ Izlasē iekļautie kriminālprocesi atlasīti pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Kriminālprocesa informācijas sistēmā, Noziedzīgu nodarījumu reģistrā un Sodū reģistrā reģistrētajiem datiem, kā arī Tiesu administrācijas sniegtajiem Tiesu informācijas sistēmas datiem

³¹⁷ Līdz 2017.gada 31.decembrim Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvalde un Valsts ieņēmumu dienesta Muitas policijas pārvalde.

³¹⁸ Līdz 2017.gada 31.decembrim Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvalde un Valsts ieņēmumu dienesta Muitas policijas pārvalde.

³¹⁹ Līdz 2017.gada 31.decembrim Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvalde un Valsts ieņēmumu dienesta Muitas policijas pārvalde.

³²⁰ Izlasē iekļautie kriminālprocesi atlasīti pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Kriminālprocesa informācijas sistēmā, Noziedzīgu nodarījumu reģistrā un Sodū reģistrā reģistrētajiem datiem, kā arī Tiesu administrācijas sniegtajiem Tiesu informācijas sistēmas datiem, tajā skaitā par informācijas sistēmās norādīto kvalifikāciju (Krimināllikuma pantu, panta daļu), un izbeigšanas pamatu (Kriminālprocesa likuma pantu, panta daļu, punktu).

³²¹ Pēc Iekšlietu ministrijas Informācijas centra sniegtajiem Sodū reģistrā reģistrētajiem datiem, kā arī Tiesu administrācijas sniegtajiem Tiesu informācijas sistēmas datiem

³²² Līdz 2017.gada 31.decembrim Valsts ieņēmumu dienesta Finanšu policijas pārvalde un Valsts ieņēmumu dienesta Muitas policijas pārvalde.

³²³ Likumības un lietderības revīzija Nr. 2.4.1-47/2016 “Vai Ķekavas novada pašvaldības rīcība ar mantu un finanšu līdzekļiem, piedaloties sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšanā, ir efektīva, ekonomiska un atbilst normatīvo aktu prasībām?”, finanšu revīzija Nr.2.4.1-2/2016 “Par Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes 2015.gada pārskata sagatavošanas pareizību”, finanšu revīzija Nr.5.1-2-33/2012 “Par Latvijas Republikas 2012.gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem”.